

Հ.Ս.Ը.Ս.

Արի - Արեւոյշ

Ա.

Կ

Ա

Ր

Գ

Արտագրել եւ Թարգմանել է Փրովիդէնս Հ.Ս.Ը.Ս.ի Սկաւտները

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Կեդրոնական Վարչությունը քաջալերուած Սկաւտական կարգերու գիտելիքներուն առաջին հանգրուանի գտած յաջող ընդունելութենէն եւ շարունակելու համար Պատգամաւորական ընդհանուր ժողովներու կողմէ առնուած որոշումներու գործադրութիւնը, այսօր կը ձեռնարկէ ամբողջացնել անոնց հրատարակութիւնը:

Հրատարակութեան այս շարքը կը բաղկանայ հետեւեալ կարգերուն յատուկ չորս գրքույկներով. Միաստղ, Երկանտղ, Բ. Կարգ եւ Ա. Կարգ:

Այս գիրքերու բովանդակութիւնները ար գասիքն են մասնագէտ խմբապետներու փորձառութիւններուն եւ Սիտնիի մէջ գու մարուած համա-Հ.Մ.Ը.Մ. ական խմբապետական Գ. համագումարին կողմէ վերջնական ձեւաւորումին:

Այս ձեւով կ'ամբողջական գայիկ - արծուի կական եւ արի-արենոյշական կարգերու ու սուցումներուն յատուկ հրատարակութիւն ները:

Հ.Մ.Ը.Մ.ի գերազանցօրէն դաստիարակ չական բաժնին՝ սկաւտութեան զարգացումին յատկացուած այս հրատարակութիւնները, վստահ ենք որ լաւագոյնս պիտի ծառայեն իրենց նպատակին եւ անոնց ուսումնասիրութեան ճամբով մեր շարքերու միութենական եւ ազգային նպատակներու առաւելագոյն ծանօթացման:

ՆԱԽԱԲԱՆ

Միրելի եղբայր-քույր,

Այս գիրքը պատրաստուած է քեզի, որ Բ. կարգունիս եւ կը պատրաստուիս Ա. Կարգի սկաուտ ըլլալ:

Այս գիրքը կը տարբերի սկաուտական կարգերու գիտելիքներու նախորդ գիրքերէն, այն իմաստով որ անոնք քեզի համար նաեւ աշխատանքի տեսրակ էին:

Այս գիրքի էջերուն մէջ պիտի հանդիպիս նիւթերու, որոնք պիտի ընդարձակեն գիտելիքներուդ պաշարը զանազան մարզերու մէջ, սակայն անոնց լաւապէս ըմբռնումը միշտ ալ կախեալ պիտի ըլլայ քեզմէ, որովհետեւ ընթերցումի սահմանէն անցնելով ` հարկ է որ քու կարգիդ կատարես փնտրտութիւնք եւ անհրաժեշտ է որ զանոնք գործնապէս փորձարկես ու կիրարկես:

Առաջին հերթին պիտի հանդիպիս Ա. Կարգի գիտելիքներու ցանկին, որ բաժնուած է բաժիններու. կարգ մը գիտելիքներ տպուած են շեղ գիրով, ինչ որ կ'ենթադրէ, թէ այդ նիւթը քեզի պիտի փոխանցուի պատասխանատուներուդ կողմէ, շրջանիդ պատշաճեցումներով եւ կամ այլ նիւթեր ալ գործնապէս պիտի կիրարկես անձնապէս կամ հաւաքաբար:

Ա. ԿԱՐԳ

ՊԱՅՄԱՆԵՐ

Ա. կարգի սկսուածը պէտք է.

1. Վեց ամիս Բ. Կարգի սկսուած եղած ըլլայ:
2. Խմբապետէն իբրեւ տիպար սկսուած ճանչցուած ըլլայ:
3. Բ. Կարգի գիտելիքներու վերաբար կատարած ըլլայ:
4. Առնուածն տասը օր բանակումի գացած ըլլայ:
5. Նուագագոյնը 14 տարեկան ըլլայ:

ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

Ա. ԱԶԳԱՅԻՆ

1. Գիտնալ եւ բացատրել Ազգ եւ Հայրենիք բառերուն իմաստը.....14
2. Ծանօթ ըլլալ 1880-1921 շրջանի հայ ժողովուրդի պատմութեան...16
  - a. Կուկունեանի Արշապանքը.....22
  - b. Պանք Օթումանի Գրաւումը.....23
  - c. Խանասորի Արշաւանքը.....24
  - d. Համաշխարհացին Ա. Պատերազմը Եւ Հայութիւնը.....25
    - i. Ա. Համաշխարհային Պատերազմը, Հայ ժողովուրդի Դիրքը Եւ 1915ի Եղեռնը.....25
    - ii. Անկախութեան Նուաճումը Եւ Հանրապետութեան Կերտումը.....34

3. Արցախեան պահանջատիրութիւնը.....	46
a. Նախարան.....	46
b. Արցախ Պատմական Հայաստանի Անբաժան Մէկ Մասը.....	46
c. Ազրպէյճանի Կառավարութիւնը Չարդով Եւ Տեղահանութեամբ Հանրապետութիւնը Կը Պարպէ Հայերէ.....	54
d. Ղարաբաղը Իր Անկախութիւնը Կը Հռչակէ Եւ Կազմակերպուած Ինքնապաշտպանութեան Կը Դիմէ.....	57
e. Ղարաբաղի Պետական Բանակը Ռազմական Յաջողութիւններ Կ'արձանագիրը.....	59
f. Ի՞նչ Ճանապարհներով Կրնանքհասնիլ Ղարաբաղի Հարցին Լուծումին.....	60
4. Հայաստանի նորանկախ հանրապետութիւնը.....	61
5. Արդի Հայաստանի աշխարհագրութիւնը.....	66

Բ. ԿՐՕՆԱԿԱՆ

1. Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Հինգ Տաղաւարները.....	70
a. Աստուածայայտնութիւն.....	71
b. Յարութիւն.....	73
c. Այլակերպութիւն.....	74
d. Վերափոխում.....	75
e. Խաչվերաց Կամ Վերացման Խաչ.....	77
2. Սրբազան Պատարագ Եւ Սուրբ Հաղորդութիւն.....	79
a. Ընդհանուր Գիտելիքներ.....	79
b. Պատրաստութիւն Սբ. Պատարագի	80
c. Ճաշու Պաշտօն.....	81
d. Բուն Պատարագ.....	81

e. Օրհնութիին Եւ Արձակում.....	83
f. Հաղորդութիւն.....	83
3. Հայ Յարանուանութիւններ.....	86

Գ. ՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ

1. Դրօշակներ.....	88
a. Դրօշակին Սահմանումը.....	89
b. Դրօշակին Խորհուրդը.....	89
c. Դրօշակին Ծագումը.....	89
d. Դրօշակներ.....	90
i. Հայկական Հարստութիւններու Դրօշակները.....	90
ii. Հայկական Եռագոյնը.....	91
iii. Կաթողիկոսութեան Եւ Պատրիարքութեան Դրօշակները.....	91
iv. Ազգային Առաջնորդարանի Դրօշակը.....	92
v. Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Դրօշակը.....	92
vi. Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Սկաուտական Դրօշակը.....	93
vii. Մասնաճիւղի Եւ Խումբի Դրօշակները....	93
e. Դրօշակի Արարողութիւն.....	94
f. Դրօշակի Փոխանցման Ձեւը Սկաուտէ Սկաուտ.....	95
g. Դրօշակով Բարեւելը.....	96
h. Դրօշակին Բարեւելը.....	96
i. Դրօշակի Գործածութիւնը Եւ Շարուածքը Սրահներէ Ներս.....	97
j. Դրօշակներու Շարուածքը Տողանցքներու Ընթացքին.....	99
k. Դրօշակի Մը Փաթթուածքը Եւ Պահելու Ձեւը.....	99
l. Ընդհանուր Կանոններ Դրօշակին Համար.....	100
m. Յաւելուած.....	101

Ե. ՍԱՌԻՏԱԿԱՆ

1. Բանակում.....	102
a. Ի՞նչ է Բանակումը.....	102
b. Ո՞վ Եւ Ի՞նչ Պայմաններ Նկատի Առնելով Կը Կազմակերպէ Բանակումը.....	102
c. Խմբապետին Պարտականութիւնները Բանակումէն Առաջ.....	103
d. Անձնական Գոյքերու Ցանկ.....	104
e. Խմբակային Գոյքեր.....	105
f. Խումբի Գոյքեր.....	106
g. Գոյքերու Պատասխանատուն.....	106
h. Բանակավայրի Ընտրութիւն.....	107
i. Կեանքը Բանակավայրէն Ներս.....	107
j. Բանակավայրի Ներքին Դասաւորում.....	109
k. Ճաշի Օրէնքները Եւ Անոնց Հոգատարութիւնը.....	110
l. Ի՞նչպէս Հոգ Տանիլ Ճաշերուն.....	110
m. Յայտագրի Պատրաստութեան Ձեւը.....	111
n. Խմբապետին Պարտականութիւնները Բանակումի Աւարտին.....	112
o. Բանակումիտեսակներ.....	112
2. Հետազօտական Արշաւ Բանակում.....	115
a. Նախաբան.....	115
b. Հետազօտական Արշաւի Նպատակը.....	115
c. Արշաւը Եւ Անոր Պարտաւորութիւնները.....	116
d. Տեղեկագիր.....	119
3. Խոհանոց Եւ Ճաշ.....	120
a. Խոհանոցի Սար Քաւորում.....	120
b. Ճաշ Եւ Ճաշացուցակի Պատրաստութիւն.....	122
4. Ի՞նչպէս Կարելի Է Ըմպելի Սաքուր Ջուր Ունենալ.....	124
a. Ընթացիկ Միջոցներ.....	124
b. Քիմիական Միջոցներ.....	125

5. Գիտնալ Սկաուտական Հանգոյցները, Կապերը, Փաթթուածքները, Եւ Հիւսքերը.....	127
a. Կապերու Կարելորութիւնը.....	127
b. Պարանների Տեսակներ Եւ Նիւթեր.....	127
c. Պարաններու Զօրութիւնը՝ Քաշողական Ուժը.....	128
d. Հաստ Պարան Մը Փոխարինել Բարակով.....	129
e. Ի՞նչպէս Հոգ Տանիլ Պարաններու.....	130
f. Ընդհանուր Օրէնքներ.....	130
g. Կապերու Եւ Հանգոյցներու Կազմուածքը.....	131
h. Հանգոյցներու, Կապերու, Հիւսքերու Եւ Փաթթուածքներու Գործածութիւնը.....	131
i. Հանգոյցներ.....	132
j. Կապեր.....	134
k. Փաթթուածքներ.....	135
l. Հիւսք.....	136
6. Ձեռային Աշխատանքներ.....	138
7. Գիտնալ Կարդալ Եւ Մեկնաբանել Քարտէս Մը.....	141
a. Նախաբան.....	141
b. Ժամանակ Եւ Վայր.....	142
c. Քարտէսը, Յատակագիծն Ու Ստուերագիծը.....	144
d. Քարտէսին Աստիճանաչափը.....	145
e. Հիւսիսը.....	146
f. Կողմնացոյցի Տեսակներ.....	147
g. Քարտէս Մը Կարդալ, Մեկնաբանել, Եւ Գործածել.....	148
h. Քարտէս Մը Գծել.....	151
i. Եզրակացութիւն.....	154

8. Գաղափար Ունենալ Ջերմաստիճանի, Ճնշումի, Խոնավութեան, Հովի, Եւ Ամպերու Մասին.....	158
a. Նախաբան.....	159
b. Կլիմայեւ Օդիվիճակ.....	161
c. Մթնոլորտ.....	161
d. Մթնոլորտինդերը.....	162
e. Ամպերը.....	163
f. Տարութիւն.....	164
g. Խոնավութիւն.....	164
h. Մթնոլորտային Ճնշում.....	165
i. Ի՞նչ Է Հովը.....	165
j. Օդի Շերտեր Կամ Խաղեր.....	165
k. Անձրեւ, Ձիւն, Կարկուտ, Սառոյց.....	166
l. Անձրելը Եւ Տեսակները.....	166
m. Խաւերու Ազդեցութիւնը.....	167
n. Մթնոլորտային Ճնշումի Ազդեցութիւնը.....	168
o. Մթնոլորտային Ճնշումի Փոփոխութեան Ազդակները.....	168
p. Տարութեան Աստիճանը.....	169
q. Հովուն Ուղղութիւնն Ու Տեսակները.....	169
r. Ամպերու Ազդեցութիւնը.....	170
9. Հաղորդակցութիւնը.....	171
a. Նախաբան.....	171
b. Մորսի Հայերէն Այբուբենը.....	173
c. Մորսի Միջազգային Այբուբեն.....	174
d. Հաղորդակցութեան Միջոցներ.....	175
e. Այբուբենը Սորվելու Կերպը.....	175
f. Նկատողութիւն.....	175
g. Դրօշախօսութիւն.....	178

10. Խարուկահանդես.....	179
a. Նախաբան....	176
b. Խարուկահանդեսի Տեսութիւնը.....	180
c. Խարուկահանդեսի Տեսակները.....	183
d. Խարուկահանդեսի Զգեստաւորումը.....	184
e. Վերջաբան.....	186
11. Սկաւտական Ոգի.....	187
a. Հայ Սկաւտին Դաւանանքը.....	190
12. Խմբակային Դրութիւն.....	194
a. Ի՞նչ է Խմբակային Դրութիւնը.....	194
b. Ի՞նչ է Սկաւտական Խմբակը.....	195
c. Տիպար Խմբակը.....	196
d. Խմբակային Գործունէութիւնը.....	197
e. Խմբակային Անկիւնը Եւ Թորթեմը.....	203
f. Խմբակին Արխիվը.....	205
g. Խմբակային Պաշտօնները.....	207
h. Եզրակացութիւն.....	213
13. Հ.Մ.Ը.Մ.Ի Սկաւտական Արարողութիւնները.....	214
a. Սահմանում.....	214
b. Նպատակ.....	214
c. Նպաստը.....	214
d. Յատկանիշներ.....	215
e. Արարողութեան Տեսակներ.....	216
i. Հաւարոյթի Բացման Արարողութիւն.....	216
ii. Հաւարոյթի Փակման Արարողութիւն.....	218

f.	Գայլիկակն Եւ Արծուիկական Արարողութիւններ.....	219
	i.	Մեծ Կանչը.....219
	ii.	Խոստման Արարողութիւն.....221
	iii.	Փոխանցման Արարողութիւն.....223
	iv.	Միաստղի Տուչութիւն.....226
	v.	Երկաստղի Տուչութիւն.....226
g.	Արիներու Եւ Արենոյշներու Արարողութիւններ....	228
	i.	Խոստման Արարողութիւն.....228
	ii.	Առաջնորդի Աստիճանի Տուչութիւն.....231
	iii.	Խմբապետի Կամ Աքելլայի Աստիճանի Տոչութիւն.....232
	iv.	Փոխանցման Արարողութիւն.....233
h.	Երէցներու Եւ Պարմանուհիներու Արարողութիւններ.....	235
	i.	Երէցական Փաղանգէն Ներս Ընդունման Արարողութիւն.....235
	ii.	Երէցական Երդման Արարողութիւն.....237

Զ. ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՉԱԿԱՆ

1. **Տեղեկագիր**.....240
  - a. Սահմանում.....240
  - b. Ի՞նչ Մասերէ Կը Բաղկանայ Տեղեկագիր Մը.....243
  - c. Ի՞նչպէս Պատրաստել Տեղեկագիր Մը.....245
  - d. Վերջաբան.....245

2. **Գիտնալ Դիւանական Աշխատանքի Եղանակը**.....246
  - a. Ի՞նչ Է Դիւանը Եւ Իր Պարտականութիւնը.....246
  - b. Ի՞նչ Կէտերէ Կը Բաղկանայ Ժողովի Մը Օրակարգը.....246
  - c. Արխիւային Աշխատանք.....248
  - d. Վերջաբան.....249

3. **Խումբ Վարել**.....250
  - a. Նախաբան.....250
  - b. Խմբապետի Մը Աշխատանքին Ձեւը Խումբին Մէջ..250
  - c. Սկաուտական Գործունէութեան Յայտագիր Պատրաստելու Կերպրգիտնալ.....252
  - d. Ի՞նչ Կը Նշանակէ Ծրագրել.....253
  - e. Խմբապետին Յատուկ Տետրակը.....255

4. **Աստիճանաւորական Ժողովի Հանգամանքը, Կարեւորութիւնն, Ու Պարտականութիւնը**.....256
  - a. Կազմ.....256
  - b. Պարտականութիւն.....257
  - c. Իրաւասու.....257
  - d. Պարտաւորութիւն.....258

Է: ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱ Ն

1. Ի՞նչ է Անմիջական Շտապ Օգնութիւնը.....	259
a. Վիրակապեր.....	261
b. Վիրակապ Մը Կապելու Ընդհանուր Կանոններ.....	263
c. Վիրակապեր.....	265
2. Վերքեր.....	272
a. Թեթեւ Վերքեր.....	274
i. Պատրաստել Դարմանումի Պիտույքները.....	274
ii. Հականեխել Գործիքները.....	276
iii. Լուալ Ձեռքերը.....	276
iv. Մաքրել եւ Հականեխել Վերքը.....	277
v. Պատանքել Վերքը.....	277
vi. Վերանորոգել Դարմանը.....	278
vii. Հսկել Վերքին Վրայ.....	278
viii. Մտածել Պրկախտի Կանխարգիլման Մասին.....	279
b. Ծանր Վերքեր.....	282
i. Կուրծքի Վերքեր.....	283
ii. Որովայնի Վերքեր.....	284
iii. Աչքի Վերքեր.....	284
iv. Պալար Եւ Այլ Վերքեր.....	285
v. Մատի Խոց.....	286
vi. Մկնոռ.....	287
vii. Երիթ.....	288
3. Այրուածքներ.....	289
a. Պատճառները.....	289
b. Թեթեւ Այրվածքներ.....	290
c. Ծանր Այրուածքներ.....	291
d. Կանխարգիլում.....	294

4. Արինահոսութիւններ.....	295
a. Արտաքին Արինահոսութիւն.....	295
b. Ներքին Արինահոսութիւն.....	303
i. Ախտանշանները.....	303
ii. Ուշ Յայտնուող Ներքին Արինահոսութիւններ.....	304
c. Դրսէւորուած Արինահոսութիւններ.....	305

Ը. ՄԱՐՁԱԿԱՆ

1. Գիտնալ Լողալ, Սուգուիլ, Խեղդամահ Մը Ազատել, Եւ Արուեստական Շնչառութիւն Տալ.....	308
2. Մարզանքը.....	314
a. Ի՞նչ է Մարզանքը.....	314
b. Ե՞՞րբ Եւ Ի՞նչպէս Մարզանք Ընել.....	314
3. Շուէտական Մարզանք.....	317
a. Շնչառութեան Առաջին Փորձ.....	317
b. Գլխի Շարժումներ.....	317
c. Ձեռքի Շարժումներ.....	318
d. Ուսի Շարժումներ.....	318
e. Մէջքի Շարժումներ.....	318
f. Շնչառութեան Երկրորդ Փորձ.....	319
g. Ոտքի Շարժումներ.....	319
h. Մարմնին Շիտակ Ձեւ Տալ.....	320
i. Պառկած Վիճակի Մէջ Կիրարկելի Մարզանքներ...320	
j. Շնչառութեան Երրորդ Փորձ.....	321

ԱԶԳ ԵՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔ ԲԱՌԵՐՈՒՆ ԻՄԱՍՏԸ

Ազգ բառը պետք չէ շփոթել ժողովուրդ բառին հետ: Երբ կ'ըսենք հայ ժողովուրդ, Ֆրանսայի ժողովուրդ, շատ տարտամ իմաստ մը կու տանք բառին: Ըսած կ'ըլլանք միեւնոյն լեզուն խօսող հաւաքականութիւն մը, որ կ'ապրի միասին կամ անջատ, առանց մասնաւոր նպատակ մը ունենալու : Ժողովուրդ մը կրնայ ձուլուիլ, խառնուիլ ուրիշներուն, կրնայ ապրիլ որեւէ տեղ ու որեւէ պայմանի տակ, մինչդէռ ազգ մը ունի ձեւաւորուած որոշ դիմագիծ, պետական կեանքի ըմբռնում, յստակ ու պայծառ իտեալ:

Ինչպէս անհատի մը կեանքը ունի երեք շրջաններ՝ մանկութիւն, պատանեկութիւն եւ հասունութիւն, նոյնպէս ալ աշխարհի ազգերն ալ ունեցած են իրենց աստիճանական զարգացումը՝ ցեղ, ժողովուրդ եւ ազգութիւն: Կը տեսնենք, թէ ազգ ըլլալ կը նշանակէ հասնիլ հաւաքականութեան մը զարգացման բարձրագոյն աստիճանին, այսինքն՝ ունենալ ցեղային միեւնոյն ծագումը, դարերու ընթացքին անցնիլ քաղաքակրթութեան միեւնոյն փուլերէն եւ հասնիլ պետական կեանքի բարձրագոյն ըմբռումին : Ազգ մը կրնայ ցեղային ծագումով, երբեմն նույնիսկ կրօնքով ու դաւանանքով տարբեր անհատներ ունենալ իր մէջ , բայց այդ բոլոր անհատներուն իտեալը, նպատակը միեւնոյնը կ'ըլլայ:

Օրինակի համար, հայութիւնը այսօր ազգ մըն է, որովհետեւ բոլոր հայերը միեւնոյն ձգտումը ունին եւ կը ձգտին միեւնոյն հայրենիքին:

Հայրենիքը բացի իր գեղեցկութենէն, մեզի կու տայ ուրիշ բան մը. անիկա իբրեւ ազգ ապրելու եւ գոյատեւելու կարելիութիւնն է: Առանց հայրենիքի ազգ մը դատապարտուած է ուշ կամ կանուխ մեռնելու եւ առանց ժողովուրդի հայրենիք մը դատապարտուած է ի վերջոյ ուրիշին ըլլալու: Ազգը եւ հայրենիքը զիրար կ'ամբողջացնեն, զիրար կը պաշտպանեն: Աշխարհի վրայ ոչ մէկ տեղ կրնանք հարազատօրէն պահել մեր լեզուն, սովորութիւնները, կրօնը՝ որքան մեր հայրենիքին մէջ, որովհետեւ եթէ ազգը մեծ ընտանիք մըն է, հայրենիքն ալ մեծ տուն մըն է: Գաղթական ժողովուրդ մը կը նմանի վարձու տան մէջ բնակող ընտանիքի մը, միշտ վախի եւ անտուն մնալու վտանգին ենթակայ:

Հայրենիքը կը պաշտպանէ իր զաւակը, օրենքի ուժով կ'ապահովէ անոր հանգիստը, աշխատանք կը հայթայթէ բոլորին եւ կեանքի երջանիկ պայմաններ կը ստեղծէ աշխատող մարդուն:

Հայրենիքը իր նուիրական ըմբռնումին հետ, մեզի պէտք է տայ նաեւ այն գիտակցութիւնը, թէ իրմով միայն կրնանք ապրիլ եւ տելականացնել մեր պատմութիւնը:

1880-1921 ՇՐՋԱՆԻ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

1880-1921 երկարող ժամանակաշրջանը հայոց պատմութեան ամենէն կարեւոր եւ բարդ շրջաններէն մէկն է:

Այս շրջանին է, որ կը կազմաւորուի հայութեան քաղաքական ներկայ վիճակը: Ժամանակաշրջանը կը բնորոշուի պատմական հարուստ դէպքերով՝ ներքին, հայկական եւ արտաքին, օտար պետութիւններու քաղաքական վերիվայրումներու հետ կապուած:

Տեղի կ'ունենան զինուած ապստամբութիւններ, պայքարներ, կը ծաւալի կազմակերպուած ազատագրական աշխատանք, ի յայտ կու գան քաղաքական կուսակցութիւններ, եւայլն:

Աւելի ուշ տեղի կ'ունենան հայկական մասնակի ջարդեր, ապագային ծաւալելու եւ 1915ին ամբողջ ժողովուրդի մը Ցեղասպանութեան յանգելու:

Այս շրջանին ի յայտ կու գան պայքարի շրջանի մտաւորականները, ստեղծելով զարթօնքի շարժումը, ազգային պատկանելիութեան, ազատութեան եւ անկախութեան գաղափարներով տոգորուած:

Տեղի կ'ունենայ Ա. Համաշխարհային պատերազմը. տեղահա նութիւն, արքոր, սով: Մոխիրներու մէջէն յարութիւն կ'առնէ հայկական մանուկ հանրապետութիւնը՝ 6 դարերու հայկական քաղաքական իշխանութեան բացակայութենէն ետք:

Վերջնականապէս կը կազմաւորուի հայերու ներկայ վիճակը՝ Հայաստան եւ Սփիւռք:

40 տարուան այս ժամանակաշրջանին համեմատաբար մանրամասն պատկերը, գլխաւոր դէպքերով եւ պատմական անկիւնադարձներով, կրնանք ներկայացնել հետեւեալ կէտերու մէջ:

Ա) 19րդ դարուն սկսաւ ազգային գիտակցութեան, անկախութեան, պայքարի շարժում մը: Այս շարժումը իր արտայայտութիւնը գտաւ ժամանակի մշակոյթին ու մասնաւորապէս գրականութեան մէջ: Հայ մտաւորականներ՝ Մկրտիչ Պեշիկթաշլեան, Խրիմեան Հայրիկ, Գարեգին՝ Սրուանձտեանց, Արփիար Արփիարեան, Երուանդ Օտեան սկսան իրենց գրականութեան մէջ արծարծել ազգային նիւթեր, անկախութեան եւ պայքարի ոգին, Օս մանեան իշխանութեան դէմ պայքարը:

Շարժումը արդիւնք էր ժամանակի եւրոպական գաղափարներու, մանաւանդ՝ ֆրանսական յեղափոխութեան եւրոպացի մտաւորականներու գաղափարներուն դէպի Արեւելք եւ Հայաստան թափանցումին, ինչպէս նաեւ՝ թրքական մասնակի ազատութիւններուն եւ բարենորոգութիւններուն:

Միքայէլ Նալպանտեան իր ազգայնաշունչ քերթուածներով, Հայր Ղեւոնդ Ալիշան իր հայրենաշունչ գրականութեամբ, Մկրտիչ Պեշիկթաշլեան իր կորովի միտքերով, Արփիարեան իր պատմութիւններով եւ յատկապէս «կարմիր ժամուցով հիմը դրին մշակութային շարժումի մը, որուն նպատակներ հայ ժողովուրդին տալ ազգային գիտակցութիւն, արթնցնել հայոց մէջ ազգային պատկանելիութեան զգացումը, մղել զայն պայքարի՝ յանուն իր իրաւունքներուն եւ ստրկութեան պայմաններուն յաղթահարումին: Այս շրջանի գրագէտներն ու մտաւորականները իրենց ժամանակաշրջանի ազգային ազատագրական պայքարի մարտիկներ էին, որոնք նախորդեցին քաղաքական կազմակերպութիւններուն, ճամբայ բացին քաղաքական, զինեալ պայքարին, սերունդներ ոգեշնչեցին իրենց հայրենաշունչ տողերով եւ պատրաստեցին յեղափոխութեան դրօշը, որ հետագային պիտի բարձրացուէր հայկական կուսակցութիւններու եւ մանաւանդ՝ Հ.Յ. Դաշնակցութեան կողմէ :

Զարթոնքի շրջանին սկսան բացուիլ հայկական դպրոցներ, Թիֆլիսի Ներսեսեան վարժարանը, Վենետիկի Մուրատ Ռաֆաչէլեան դպրոցը, Սկիւտարի Պերպերեան Վարժարանը, Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանը, Էրզրումի Սանսարեան Վարժարանը, Վանի վարժապետանոցը եւ ուսումնական բազմաթիւ այլ օճախներ:

Զարթոնքին մեծապէս նպաստեց Մխիթարեան միաբանութիւնը իր ազգանուէր մշակութային գործիչներով՝ Հայր Արսէն Բագրատունի, Ղեւոնդ Ալիշան, Միքայել Չամչեան եւ բազմաթիւ դէմքեր, որոնք հիմը դրին հայ մշակութային նոր շարժման, գրական, պատմական, լեզուական, աշխարհագրական եւ այլ ճիւղերու մէջ, զարգացուցին հայագիտութիւնն ու ազգագրութիւնը եւ գրեթէ մինչեւ 20րդ դարու կէսերը հայ դպրոցներուն մատակարարեցին հայերէնի դասագիրքեր, բառարաններ, թերթեր եւ ամսագիրներ: Մխիթարեան Միաբանութիւնը եղաւ հայ մտաւորականներու կոփման օճախ եւ ազատատենչ հայու կրթութեան եւ դաստիարակութեան կեդրոններէն մէկը:

Զարթոնքի շրջանին լայն ծաւալ ստացաւ հայկական մամուլը, հրատարակուեցան բազմաթիւ թերթեր եւ ամսագիրներ, Պոլսոյ մէջ՝ «Մասիս» (իւթիւնճեան), «Հայրենիք» (Արփիարեան), Թիֆլիսի մէջ՝ «Մշակ» (Արծրունի), Վենետիկի մէջ՝ «Բազմավէպ», Վիեննայի մէջ՝ «Հանդէս ամսօրեայ», եւ այլն:

Բ) Այս շրջանին, օսմանեան եւ ցարական ճնշումներու տակ, քաղաքական աննպաստ պայմաններու մէջ, ի յայտ եկան ազատագրական առաջին շարժումները. Կազմուեցան գաղտնի ընկերակցութիւններ, միութիւններ, ինչպէս՝ Կարինի մէջ Գաղտնի Միութիւն Բարձր Հայոց (1870ին), Վանի մէջ Միութիւն ի Փրկութիւն (1872ին), Պաշտպան Հայրենեաց (1881ին), Հայոց Հայրենասիրական Միութիւն (1885ին): Այս կազմակերպութիւնները չունէին կազմակերպուած գործունէութիւն՝ գործելու յեղափոխական աշխատանք, Հայաստանի ազատագրութեան ուսումնասիրուած ծրագիր:

1876ին, Մկրտիչ Փորթուգալեան կը հիմնէ «Արարատեան Ընկերութիւն»ը, որուն նպատակն էր դպրոցներ բանալ Հայաստանի գաւառներուն մէջ: 1878-1881 ան կը պաշտօնավարէ Վանի վարժապետանոցին մէջ, իսկ 1881ին այնտեղ կը հիմնէ իր սեփական դպրոցը՝ Կեդրոնական Վարժարանը: Կը դարբնէ մտաւորական գաղափարապաշտ սերունդ մը, այդպիսով հանդիսանալով հայ ազատագրական շարժումի նախակարապետներէն մէկը: 1885ին կը հաստատուի Մարսէլ, ուր կը հրատարակէ «Արմենիա» թերթը: Վանի իր աշակերտներն ու պաշտօնակիցները իրենց բամբերը կը նկատեն թերթը եւ կը հիմնեն «Արմենական» կուսակցութիւնը:

Արմենական կուսակցութիւնը ունեցաւ հազիւ 11 տարուան կեանք: Ան եղաւ յեղափոխութեան պատրաստութեան կուսակցութիւն մը, որ դիմեց կարգ մը ահաբեկումներու՝ սանձելու համար քիւրտ աշիրաթապետերն ու հարստահարիչ թուրք պաշտօնեաները: Կուսակցութիւնը զբաղեցաւ նաեւ զէնքի ամբարումով եւ ժողովուրդի յեղափոխական տրամադրութիւններու պատրաստութեամբ:

1887ին, Ժընեւի մէջ, խումբ մը հայրենասէր ուսանողներ, Աւետիս Նազարբեկեանի գլխաւորութեամբ հիմնեցին Հնչակեան կուսակցութիւնը, որ 1910էն ետք կոչուեցաւ Սոցիալ Դեմոկրատ Հնչակեան Կուսակցութիւն (Ս.Դ.Հ.Կ.):

Սասնոյ Ա. Ապստամբութեան (1894) ղեկավարն էր Հնչակեան Մեծն Մուրատը (Համբարձում Պոյաճեան), որ հաստատուեցաւ Սասնոյ մէջ եւ պատրաստեց բազմաթիւ երիտասարդներ, որոնք անոր յեղափոխական գաղափարներէն ներշնչուած՝ անդամակցեցան Հնչակեան կուսակցութեան:

Հնչակեան կուսակցութեան յեղափոխական գործունէութեան ամենէն փայլուն դրուագները կը հանդիսանան Զեյթունի ապրստամբութիւնը (1896), Գում Գափուի եւ Պապը Ալիի ցոյցերը (1890, 1895): 1896էն ետք հնչակեանները պառակտուեցան ներկուսակցական հարցերու պատճառով եւ այնուհետեւ կորսնցուցին անցեալի իրենց գործունէութեան թափն ու հեղինակութիւնը:

Արմենական եւ Հնչակեան կուսակցութիւններու կողքին, 1880էն սկսեալ, Արեւելահայաստանի մէջ կազմուեցան զանազան խմբակցութիւններ, որոնց նպատակներ օգնութեան հասնել թրքահայ ժողովուրդին: Այս խմբակցութիւնները, որոնք իրարմէ բոլորովին անջատ էին, սուրհանդակներ կը դրկէին Հայաստան, տեղեկագիրներ կը պատրաստէին, թռուցիկներ եւ խմորատիպ թերթեր կը հրատարակէին, ժողովներ կը գումարէին եւ ծրագիրներ կը մշակէին:

1890ի ամրան, Թիֆլիսի մեջ երկար ժողովների եւ խորհրդակցութիւններէ ետք, Քրիստափոր Միքայէլեանի ջանքերուն շնորհիւ կարելի կ'ըլլայ մինչ այդ գոյութիւն ունեցող յեղափոխական գանազան խմբակցութիւնները համախմբել եւ կազմել Հայ Յեղափոխականների Դաշնակցութիւնը, որ կը նշանակէ հայ յեղափոխականներու միութիւն: Քրիստափորի անմիջական գործակիցները կ'ըլլան Սիմոն Զաւարեան եւ Ստեփան Զօրեան (Ռոստոմ):

Հ.Յ.Դ.ն կազմակերպական մեծ ցանց հաստատեց Թրքահայաստանի եւ Կովկասի քաղաքներուն մեջ, գործիչներ դրկեց ամէն կողմ եւ կազմեց ֆետայական խումբեր, որոնք տարիներ շարունակ, մինչեւ Հայաստանի անկախութեան հռչակումը (1918), կռուեցան հայ ժողովուրդի իրաւունքներու պաշտպանութեան համար:

Հ.Յ.Դ.ի յեղափոխական գործունէութեան ամէնէն շքեղ դրուագները կը հանդիսանան Պանք Օթոմանիզրատումը (1896), Խանասորի Արշաւանքը (1897), Սասնոյ Բ. ապստամբութիւնը (1904), Սուլթան Համիտի մահափորձը (1905) եւ բազմատասնեակ ֆետայական կռիւները, որոնք կը մղէին աննման հայդուկներու՝ Նիկոլ Դումանի, Անդրանիկի, Սերոբ Աղբիւրի, Գեորգ Զաւուշի եւ դաշնակցական մեծանուն այլ դէմքերու կողմէ:

Ս.Դ.Հ.Կ.ի եւ Հ.Յ.Դ.ի կողքին, 1921ին Պոլսոյ մեջ հիմնուեցաւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութիւնը (Ռ.Ա.Կ.), որ իր շուրջ համախմբեց Սփիւռքի պահպանողական տարրերը:

ԿՈՒԿՈՒՆԵԱՆԻ ԱՐՇԱՎԱՆՔԸ

1896ի Մայիսին, կովկասահայ ուսանող Սարգիս Կուկունեան ծրագրածէր, ինչպէս շատ մը ուրիշ մարտիկներ, անցնիլ Երկիր՝ հոն ապստամբութեան դրօշ բարձրացնելու եւ յեղափոխական պայքարի անցնելու: Անոր միացան հայրենասիրութեան զգացումով տոգորուած երիտասարդներ՝ պատրաստ Երկիր մեկնելու: Մեպտեմբեր 22ին, 100 հոգինոց խումբը երբ կ'անցնէր սահմանը, կռուի կը բռնուի քիւրտերու հետ:

Կը նահանջեն Կաղզուան, ուր կը հանդիպին ռուս պահակազօրքի. բախումը անխուսափելի էր եւ չդիմանալով անհաւասար մարտի՝ կը ձերբակալուին: Կուկունեան կը դատապարտուի տաժանակիր աշխատանքի, հետագային կը մեռնի ցարական բանտի մէջ: Հակառակ որ այս արշաւանքը ձախողեցաւ, բայց արդիւնքը եւ ազդեցութիւնը մեծ եղան: Այս արշաւանքին յաջորդեցին բազմաթիւ այլ արշաւանքներ, որոնք պսակուեցան յաջողութեամբ: Կուկունեան եւ իր ընկերները անմոռաց մնացին ազատագրական պայքարի պատմութեան մէջ:

ՊԱՆՔ ՕԹՈՄԱՆԻ ԳՐԱԻՈՒՄԸ

Օսմանեան կառավարութեան յաճախակի քարենորոգութիւններու խոստումները չիրագործուեցան եւ Հ.Յ. Դաշնակցութիւնը 14 Օգոստոս 1896ին ձեռնարկեց Պանք Օթոմանի գրաւումին, որպէսզի եւրոպական պետութիւններու ուշադրութիւնը գրաւէ՝ հայերու քարենորոգումներու ծրագիր մը է՝ պատրաստելու եւ իրագործելու համար: Պանք Օթոմանը ըլլալով թրքական տնտեսութեան միջնաբերդը եւ օտար դրամագրլուխներու կեդրոնը, Դաշնակցութեան Պոլսոյ Կեդրոնական կոմիտեն որոշեց զայն գրաւել եւ սպառնալ օդը հանել մինչեւ չգործադրուին քարենորոգումներու ծրագիրը:

Բաբգէն Սիւնի

Անձնուէր քաջարի երիտասարդներ Բաբգէն Սիւնիի, Հրաչ Թիրեաքեանի եւ Արմէն Գարոյի ղեկավարութեամբ, օր-ցերեկով կը գրաւեն Պանք Օթոմանը:

Արմէն Գարօ

Նախապէս անոնք ստորագրած էին վեց մեծ պետութիւններուն ուղղուած յայտարարութիւն մը, ուր կը պահանջէին վերջ տալ հայութեան ջարդերուն եւ հայկական գաւառներուն համար նշանակել ոստիկանական ուժ՝ օտար սպաներու հրամանատարութեամբ, արդարութիւն եւ ապահովութիւն ունենալու համար:

Արդիւնքը եղաւ այն, որ եւրոպացի դեսպաններու միջնորդութեամբ եւ երաշխաւորութեամբ, երկար բանակցութիւններէ ետք, ֆետայիները պարպեցին Պանքը եւ օտար շոգեւանով մեկնեցան Մարսէյ: Դժբախտաբար, թուրքերը ջարգեցին իրենց խոստումները եւ սկսան հայկական թաղամասերու մէջ հրէշային կոտորածներու, նոյնինքն եւրոպացի դեսպաններուն աչքին առջեւ:

ԽԱՆԱՍՈՐԻ ԱՐՇԱԻԱՆՔԸ

Խանասորի արշաւանքը թիրախ ունէր քիւրտ Մազրիկ ցեղը, որ հայատեաց եւ թուրք կառավարութեան հաւատարիմ ցեղ մըն էր: Յեղապետ Շարաֆ Բէկի ղեկավարութեամբ, իրենց վայրագութիւններէն բացի, մազրիկցիները արգելք կ'ըլլային յեղափոխական գործունէութեան, Վանէն Պարսկաստան անցնող զինատար խումբերուն:

1897 Յուլիսին, Խանասորայ Վարդանի ղեկավարութեամբ, 250 ֆետայիներ իրենց նուիրական երդումը կատարելէ ետք, արշաւոյսին կը յարձակին Մազրիկ ցեղին վրայ, որ տարի մը առաջ կոտորած էր Վանէն նահանջող 800 անգէն հայ յեղափոխականներ:

Քիւրտերը շփոթած փախուստի կը դիմեն, բայց Կ'իյնան արդարահատոյց ֆետայիներու գնդակներու տարափին տակ: Դրացի գիւղերէն օգնութիւն կը փութան քիւրտերուն, բայց ֆետայիները կը շարունակեն իրենց պայքարը մինչեւ որ լաւ «դաս» մը կու տան անոնց:

Արշաւանքը կ'ունենայ մեծ ազդեցութիւն, թէ՛ քիւրտերու մէջ ահ ու սարսափ ձգելով եւ թէ՛ հայերուն ոգեշնչելով պայքարի աննըկուն ոգի:

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ Ա. ՊԱՏԵՐԱԶՍԸ ԵՒ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ա. ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՍԸ, ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԴԻՐՔԸ ԵՒ 1915Ի ԵՂԵՌՆԸ

1914Ի ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՊԱՏԵՐԱԶՍԸ

Վիլիելմ Բ.ի Գերմանիան ահաւոր կերպով զօրացած զինուորապէս ու տնտեսապէս՝ նոր շուկաներու եւ հողային նոր գրաւումներու մեծ ծրագիրներ մշակած էր Պիզմարքի օրերէն: Գերմանիան իր կայսրութեան սահմանները պիտի երկարէր Պալթիկ ծովէն Պարսից ծոց եւ իր ազդեցութեան ենթակայ պիտի ըլլային Պալքանները: Թուրքիան եւս գերման ժողովուրդին սեփականութիւնը պիտի դառնար:

Մեծ ազգերու յարաբերութիւնները լարուած վիճակի մէջ էին, կը բաւէր փոքրիկ կայծ մը՝ աշխարհը հրդեհի տալու համար: Այդ կայծը տուաւ սերպ մը, սպաննելով Աւստրիոյ թագաժառանգ Ֆերտինանտ իշխանը՝ Սարայեւօ քաղաքին մէջ:

Աւստրիա ուզեց պատժել յանցաւորը, Ռուսիա պաշտպան կանգնեցաւ Սերպիոյ եւ ճակատները շանթի արագութեամբ կազմուեցան իրարու դէմ:

Գերմանիա, Աւստրիա, Պուլկարիա եւ Թուրքիա բռնեցին Կեդրոնական Եւրոպան, իրենց դէմ ելան արեւելքէն՝ Ռուսիա, արեւմուտքէն՝ Ֆրանսա եւ Անգլիա, իսկ աւելի ուշ՝ Իտալիա եւ Միացեալ Նահանգներ:

Պատերազմը լաւագոյն առիթը տուաւ Թուրքիոյ՝ ջնջելու միջազգային հակակշիռ կամ որեւէ միջամտութիւն իր ներքին գործերուն մէջ:

Երիտասարդ թուրքերու կուսակցութիւնը ներքին կռիւներով մաքրագործած էր իր հակառակորդները: Մակեդոնիոյ բանակին հրամանատար Նիազի եւ Շելքէթ փաշաները սպաննուած էին եւ պետական բեմին վրայ եկած էին Թալէաթ Փաշան, Էնվերը եւ ուրիշներ: Սելանիկի հարիւրապետը եղած էր պատերազմական նախարար: Թալէաթ անցած էր ներքին գործոց նախարարութեան:

Փակ էր Տարտանելը եւ անգլիական կամ ֆրանսական զրահաւորներու սպառնացող ստուերները չէին կրնար անցնիլ այդ նեղուցէն: Թուրքիան առանձին էր, իր հպատակներուն ճակատագրին հետ կրնար անպատիժ խաղալ, ոչ ոք կրնար հաշիւ պահանջել իրմէ:

1914 Օգոստոսին սկսաւ ընդհանուր զօրակոչը. շուրջ 200.000 հայ երիտասարդութիւն բանակ կանչուեցաւ:

Իթթիհատականները քուէարկեցին չարաղէտ նոր օրէնք մը, որուն համաձայն կառավարութիւնը պիտի կարենար տեղահան ընել քաղաքներու եւ գիւղերու բնակիչները, եթէ զինուորական իշխանութիւնը անհրաժեշտ տեսներ:

Կառավարութեան թաքուն նպատակն էր քրիստոնէաները եւ մասնաւորապէս հայերը տեղափոխելով՝ ոչնչացնել կարծեցեալ յեղափոխութեան մը կարելիութիւնը:

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԻՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԸ

Ընդհանուր պատերազմի նախօրեակին, Հ.Յ. Դաշնակցութիւնը իր Ը. Ընդհանուր Ժողովը կը գումարէր Կարինի մէջ:

Հ.Յ. Դաշնակցութեան օրակարգի խնդիրն էր զբաղիլ բարենորոգումներու հարցով: Թուրք կառավարութիւնը իր պատուիրակ Պէհաէտտին Շաքիրի միջոցով, ժողովին առաջարկեց ընդունիլ թրքական ծրագիրը՝ պատերազմի պարագային օգնելու կառավարութեան, այսինքն՝:

ա. կովկասի թաթարներու եւ վրացիներու հետ ապստամբիլ ցարական իշխանութեան դէմ եւ խափանարար գործերով ջլատել ոռւս կովկասեան ուժերը:

բ. Հայ երիտասարդներէ կազմել հայկական գունդեր՝ թուրք բանակին օգնելու, պարէնի եւ շինարարութեան գործին մէջ:

գ. Արտասահմանի մէջ մամուլով եւ նիւթական միջոցներով նպաստել թրքական յաղթանակին:

դ. Թուրք եւ գերման կառավարութիւնները վստահ իրենց յաղթանակին, պատերազմէն ետք պիտի կազմէին հայկական ինքնավարութիւն՝ Արարատեան գաւառներու մէջ, թրքական հովանաւորութեամբ:

Պատգամաւորները անել կացութեան մը առջեւ գտնուելով ջանացին միջին ճամբայ մը գտնել: Ժողովը հաւաստիքներ տուաւ, որ թրքահայը նիւթապէս, բարոյապէս եւ մամուլով իր պարտքը պիտի կատարէ թուրք հայրենիքին հանդէպ. ոռւսահայերն ալ իրենց քաղաքացիական պարտականութիւնը պիտի կատարէին Ռուսիոյ:

Թուրք ղեկավարները սաստիկ դժգոհ էին այս պատասխանէն: Անոնք սակայն իրենց ընելիքը շատոնց որոշած էին:

ԲՆԱԶՆՁՈՒՄԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐԸ

Երբ Հ.Յ. Դաշնակցության Կարինի Ընդհանուր Ժողովը մերժեց թուրքերուն հետ գործակցիլ Կովկասի ճակատին վրայ. թուրք ղեկավարները վճռեցին գործադրել շատոնց կանխամտածուած ոճրային ծրագիրը՝ բնաջնջել հայութիւնը:

Թուրք կառավարութեան գլուխը կը գտնուէին իթթիհատականներ՝ Թալէաթ, Էնվեր, Ճեմալ փաշա, Պէհաէտտին Շաքիր, Նազըմ, Էւայլն:

Իթթիհատական պետեր, բացի Ճեմալ փաշայէն, գումարեցին չափազանց գաղտնի նիստ մը: Ժողովին կը նախագահէր Թալէաթ:

Ժողովականները ամէնէն յարմար ժամանակը նկատեցին հայկական խնդիրը արմատէն ջնջելու: Եւրոպական ո՛չ մէկ պետութիւն մնացած էր Պոլսոյ մէջ՝ հաշիւ պահանջելու կամ սպառնալիք ներկայացնելու:

Գաղտնի ժողովը ձեւակերպեց իր զրպարտութիւնները հայերը ջարդելու համար:

ա. Հայերը ընդհանուր ապստամբութեան պատրաստուած են թրքական բանակը թիկունքէն զարնելու եւ ոռուսերու յառաջխաղացքը դիրացնելու:

բ. Դարերով անիծեալ այս ցեղը պատճառ եղած է եւրոպական ազգերու թուրքիոյ ներքին գործերուն միջամտութեան՝ թուրք ազգը նուաստացնելով օտարներու առջեւ:

գ. Միակ ցեղն է, որ արգելք է կ'ըլլայ համաթուրանական ծրագրին:

դ. Որքան այս ցեղը կ'ապրի թուրքիոյ հողերուն վրայ՝ թուրքիա ազատ, անկախ չէ իր երկրին մէջ:

ե. Փոքր ազգ մը պետքէ զոհուի մեծ ազգի մը կենսական շահերուն համար:

զ. Կովկասի մէջ հայերը Թուրքիոյ դէմ կազմած են կամաւորական զունդեր:

է. Իսլամ ժողովուրդները պետք է ըմբռնեն, որ իրենց եղբայրները՝ Անգլիոյ, Ռուսիոյ կամ Ֆրանսայի իշխանութեան տակ կը հիւծին եւ կը կոտորուին. ասիկա առիթ է սրբազան վրէժի:

ը. Պատերազմէն ետք հայկական ինքնավարութիւն մը կրնայ կազմուիլ Թուրքիոյ արեւելեան սահմանին վրայ եւ կրնայ ստեղծուիլ Պուլկարիոյ եւ Սերպիոյ պէս ուրիշ թշնամի մը:

թ. Եթէ պատերազմէն Թուրքիա յաղթական ելլէ՝ ոչ ոք կրնայ իրմէ հաշիւ պահանջել, եթէ պարտուի՝ արդէն ամէն բան կորսուած կ'ըլլայ իրեն համար:

ԲՆԱԶՆՁՈՒՄԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆԸ

Իթթիհատականներու ժողովը հայերը արմատէն ջնջելու որոշումը տալէ ետք, յանձնաժողով մը կազմեց երեք անձերէ. Պէհաէտտին Շաքիր, բժիշկ Նազըմ եւ կրթական նախարար Շիւքրի պէյերէն, որոնք կազմակերպեցին ջարդերու ձեւը, ժամանակը եւ մանրամասնութիւնները: Թալէաթ եղաւ վերին հրամանատարը, աջ բազուկ ունենալով Ջանփոլատը: Բնաջնջումի ծրագիրը Պէհաէտտին Շաքիր յղացաւ. նախ՝ տեղահանութիւն, յետոյ սպանութիւն:

Տեղահանութիւնը պիտի կատարուէր ոստիկանութեան հսկողութեան տակ: Նախ մտածեցին բանակին յանձնել ջարդի դժուարին խնդիրը, սակայն բանակը չէր կրնար այս ոճիրով արատաւորսիլ եւ ժամանակ չունէր՝ պատերազմով զբաղած ըլլալով: Յանձնաժողովը գտաւ իրեն լաւագոյն գործակիցը այս գործին մէջ. բանտերէն դուրս հանել գողեր, ոճրագործներ եւ անոնց յանձնել այս «կարելոր» գործը:

Թուրք կրօնականներ մզկիթներու մէջ, իսկ գաւառային պետական պաշտօնեաներ նահանգապետերու եւ ենթակայ պաշտօնեաներու միջոցով սկսան գրգռել ամբոխը, սրբազան պատերազմի գոյն տալով, Քուրանէն օրինակներ բերին Կեաւորներու սպանութիւնը արդարացնող: Թուրք եւ քիւրտ ամբոխը պէտք չունէր հոգիով ու սրտով պատրաստուելու այս ոճրագործութեան: Վերջին ծայր գաղտնապահութեամբ հրահանգները ղրկուեցան օսմանեան բոլոր գաւառները, ծածկագիր եւ ստորագրուած Թալէաթէն: Խիստ եւ անողոք էին այդ հրամանները. Անսաստող թուրքը հայրենիքի թշնամի կը նկատուէր:

Պատերազմը պատրուակ բռնելով՝ հայերուն արգիլեցին անցնիլ գաւառէ գաւառ, գիւղէ գիւղ: Քաղաքէ քաղաք յարաբերութիւնները խզուեցան, խիստ գրաքննութիւն հաստատուեցաւ հայերու նամակներուն եւ հեռագիրներուն վրայ: Կայսրութեան բոլոր կողմերը, ուր հայեր կը բնակէին, ամէնէն խիստ խուզարկութեան ենթարկուեցան, իբրեւ պատերազմի օգնութիւն, տուներէ զէնք փնտռելու, հարստութիւնները ցուցակարգելու եւ ծանր տուրքեր դնելու համար:

Արտաքննապէս մեղմ եւ անոյշ լեզուով ջանացին համոզել հայերը, թէ եղածը պատերազմական նախագգուշութիւն է, թէ պիտի տեղափոխուին աւելի ներսի գաւառները՝ թուրք եւ քիւրտ խուժանին բռնութիւններէն եւ ռիսակալութենէն զերծ մնալու համար: Հրաման ունէին իրենց հետ տանելու թանկագին եւ փոխադրելի ինչքերը, դրամը եւ գոհարեղէնները: Շատ մը հայեր միամտօրէն հաւատացին պետական մարդոց սուտերուն. Անոնց մտքէն անգամ չէր անցներ, թէ ահաւոր դաւ մը կը պատրաստուէր իրենց համար:

ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

1915 Ապրիլին սկսաւ տեղահանութիւնը Կարինի եւ Տրապիզոնի կողմերէն: Հայերուն հրաման տրուած էր իրենց ինչքերը ծախել կամ պահ դնել եկեղեցիներու եւ օտարներու մօտ: Գիշերով ոստիկանական ջոկատներ արթնցուցին ընտանիքները եւ խոււր-խոււր բաժնած՝ ճամբայ հանեցին. այրերը զատեցին կիներէն եւ տղաներէն, Քալէլով, խարազանի տակ քշեցին այդ անգոր զոհերը: Քաղաքներէն կամ գիւղերէն դուրս ունէին ջարդարար Չեթէներ, որոնք կիրճերու կամ լեռներու կողերուն վրայ սպաննեցին այրերը: Ծովեզերեայ քաղաքներու մէջ մանուկները գոց արկղներու մէջ դրած՝ ծով նետեցին. ուրիշ վայրերու մէջ հազարաւորներ այրեցին եւ ողջ-ողջ թաղեցին:

Հարիւր հազարաւոր կին, տղայ. ծեր եւ դեռատի աղջիկներ, կարաւան-կարաւանի խառնելով մտրակներու տակ պէտք է քալէին դէպի Միջագետքի անապատները: Ոչ միայն պատառ մը հաց չունէին, այլեւ Աստուծոյ ամէնէն առատ պարգեւը՝ ջուրը զլացած էին այդ թշուառներուն: Ճամբաներուն վրայ կ'իյնային, կոյսերը կը յափշտակուէին, կիներ եւ հարսեր բռնաբարուած ու յօշոտուած՝ գետեր կը նետէին: Տասանորդուած, հիւժած եւ ուժասպառ այդ իսլեակները քալեցին ամիսներով, ճամբաներուն վրայ ձգելով հազարաւոր դիակներ: Պարպուեցան բոլոր հայ քաղաքներն ու գիւղերը, տուները կրակի տրուեցան, սոսկումը կը հետեւէր, ավերակ աւերակի վրայ կը բարդուէր եւ հին ու քաղաքակիրթ ժողովուրդ մը տնաքանդ՝ սպանդանոց կ'առաջնորդուէր:

Թուրքերու կատաղութիւնը ամէնէն աւելի արեւելեան նահանգներուն վրայ թափեցաւ. հոն կար ընտիր հայութիւնը, կոռուղ եւ վախ ազդող. Պէտք էր փճացնելգայն, եւ Կարինէն մինչեւ Մարտին հայկական ոչ մէկ շունչ ձգել: Զինուորագրուածները ջոկատներու բաժնած՝ զինաթափ կատարելէ ետք հրացանազարկ ըրին:

Բարձր Հայքի, Ծոփքի եւ Տարօնի ժողովուրդէն քիչեր հասան անապատ: Յետոյ պարպեցին Կիլիկիան եւ քշեցին Ռաս իւլ Այն, Ռաքքա եւ Տէր Զօր, ուր քանի մը հարիւր հազարներ ջարդուեցան:

ՀԱՅ ՄՏԱԻՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

1915 Ապրիլին, Վոսփորի վրայէն ալ անցաւ սեւ թաթը: Ամէն գիշեր ձերբակալութիւններ կատարեցին, մասնաւորապէս մտաւորականներու : Հայ ընտրանիէն շուրջ 600 հոգի՝ ուսուցիչ, փաստաբան, երեսփոխան, գրագէտ ու բանաստեղծ քշուեցան անձանօթ ուղղութեամբ :

Դանիէլ Վարուժան, Սիամանթօ, Ռուբէն Սեւակ, Գրիգոր Զոհրապ, Ռուբէն Զարդարեան, Թլկատինցի, եւ շատ ու շատ ուրիշներ բռնեցին արքայի ճամբան: Քալեցին իրենց մարտիրոս ժողովուրդին հետ եւ Այաշի կամ Չանդըրիի կողմերը այդ սքանչելի գլուխները ջախջախուեցան թուրք կամ քիւրտ բազուկներէն կացինահար:

ՀԱՅԵՐՈՒ ԹԻԻԸ

Օսմանեան կայսրութիւնը 1915ին ունէր շուրջ 26 միլիոն բնակչութիւն՝ երկու միլիոն քառակուսի քլմ. տարածութեան վրայ: Ասոնցմէ միայն 9 միլիոնը թուրք ցեղին կը պատկանէին, մնացեալները արաբ կամ քրիստոնէաներ էին: Թուրքերը կը բնակէին Փոքր Ասիոյ արեւմտեան մասը, մինչ Հայաստան եւ Միջագետք՝ հայ, քիւրտ եւ արաբ ժողովուրդները կ'ապրէին:

Պոլսոյ Հայոց Պատրիարքարանը նախապէս կատարած էր մարդահամար մը, ըստ որուն՝ 1882ին օսմանեան կայսրութեան մէջ կ'ապրէին 2,660,000 հայեր, որոնց 1,600,000 բուն հայկական գաւառներուն մէջ, մնացեալը՝ այլ տեղեր, մասնաւորապէս Կիլիկիա:

Համիտեան կոտորածներուն հետեւանքով հայերուն թիւը բալական նուազեցաւ եւ 1912ին, ըստ Պատրիարքարանի տուեալներրուն, հայերուն թիւը Թուրքիոյ մէջ նուազած էր 2,100,000ի:

1915-1918ի Յեղասպանութիւնը հայերէն իլեց շուրջ մէկուկէս միլիոն զոհեր, շատ քիչ ողջ մնացողները կրցան ապաստանիլ Կովկաս կամ Միջագետք:

Թալէաթ եւ ոճրագործ իր գործակիցները կարծեցին, թէ հասան իրենց նպատակին, արմատէն իլել հայութիւնը, սակայն պատմութիւնը ցոյց տուաւ, որ Յեղասպանութիւն ապրած ժողովուրդը գիտցաւ յարութիւն առնել, իր անկախ պետութիւնը կերտել եւ արժանապատիւ ձեւով ներկայանալ մարդկութեան:

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՆՈՒԱՃՈՒՄԸ

ԵՒ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԿԵՐՏՈՒՄԸ

600 տարուան գրկանքէ ու անարգանքէ ետք, 28 Մայիս 1918ին հայ ժողովուրդը ինքնահաստատումի, ինքնակերտումի եւ վերապրումի իր կամքով աշխարհին կը ներկայանայ իբրեւ ինքնուրոյն պետութիւն: Այդ պետութիւնը կը ծնի «Ընդ հուր եւ ընդ սուր»:

Արդարեւ, 27 Փետրուար 1917ին, ցարական բռնատիրական իշխանութիւնը վերջ կը գտնէ շնորհիւ ռուսական մեծ յեղափոխութեան, որ Փեթերսպուրկի մէջ կը հաստատէ ժամանակաւոր կառավարութիւն մը: Սակայն այդ կառավարութիւնը եւս երկար չի դիմանար եւ իր կարգին կը տապալի 25 Հոկտեմբեր 1917ին, Լենինի գլխաւորած համայնավարներու պետական հարուածով:

Փեթերսպուրկի կառավարութեան անկումէն ետք, վրացիները, ազերիներն ու հայերը կը մերժեն միանալ համայնավարական իրաւակարգին եւ Նոյեմբեր 1917ին կը ստեղծեն Անդրկովկասեան ժամանակաւոր կառավարութիւն մը՝ «Անդրկովկասեան Կոմիսարիատ» անունով: Հետագային կը հաստատուի նաեւ Անդրկովկասեան խորհրդարան մը՝ «Սէյմ»ը:

Այս միջոցին, Կովկասի մէջ գտնուող ռուսական բանակը, որ 1916ին, հայ կամաւորական գունդերուն հետ գրաւած էր Վանը, Էրզրումը, Տարօնը եւ Երզնկան, քայքայման մէջ էր: Լենինի «դէպի տուն» կոչը պատճառ դարձած էր, որ ռուս զինուորները լքեն իրենց միաւորները եւ վերադառնան Ռուսիա: Ուրեմն, հայկական փոքրաթիւ գունդերը դէմ յանդիման կը գտնուէին դարաւոր ոսոխին՝ թուրքին:

Դժնդակ այս պայմաններուն մէջ, Հայոց Ազգային խորհուրդը, որ կազմուած էր Սեպտեմբեր 1917ին եւ հայութիւնը ներկայացնող գերագոյն մարմինն էր, անմիջապէս կը կազմակերպէ հայկական բանակը եւ զօր. Թովմաս Նազարբէկեանը կը նշանակէ ընդհանուր հրամանատար:

Թուրքերը ոուսական բանակին հեռացումէն օգտուելով՝ կը ծրագրեն վերագրաւել Արեւմտահայաստանը եւ հասնիլ մինչեւ Պաքու՝ թուրանական իրենց ցեղակիցներուն միանալու նախկին ծրագիրներ իիրագործելու:

Դեկտեմբեր 1917ին, թուրք Վեհիս փաշայի առաջարկով հաշտութեան բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան թուրքերու եւ «Անդրկովկասեան կոմիսարիատ»ի միջեւ եւ կը ստորագրուի հաշտութեան դաշնագիր մը: Սակայն, այս հաշտութիւնը երկար չի տևեր եւ 1918ի Յունուարի վերջերը, նոյնինքն Վեհիս փաշայի հրամանատարութեամբ, թուրքերը կ'անցնին ընդհանուր յարձակողականի եւ երեք ամսուան ընթացքին կը գրաւեն Երզնկան, Բաբերդը, Էրզրումը. Տրապիզոնը, կարսը, Սարիղամիշն ու Վանը:

3 Մարտ 1918ին ոուսերու եւ գերմանացիներու միջեւ Լեհաստանի մէջ կը ստորագրուի Պրեստ Լիթովսկիի դաշնագիրը, ըստ որուն՝ Կարսի, Արտահանի եւ Պաթումի շրջանները կը յանձնուին թուրքերուն: Ճգնաժամային այդ օրերուն, «Սէյմ»ին մաս կազմող ազերիները կը մերժեն կռուիլ իրենց ցեղակից թուրքերուն դէմ եւ օգնել հայերուն, իսկ վրացիները անտարբեր կը մնան եւ չեն ուզեր պատերազմի մէջ մտնել:

Թուրքերուն յառաջխաղացքը կը շարունակուի եւ 15 Մայիսին անոնք կը գրաւեն Ալեքսանդրապոլը (այժմու Գիւմրին): Հայկական բանակին մէկ մասը կոչուելով կը նահանջէ դէպի Սարդարապատ: Իսկ Համամլուի կայարանին գրաւումը թուրքերուն դիմաց կը բանայ Երեւանի ճամբան:

Հայաստանի իրավիճակը օրե օր կը վատթարանայ: Երեւան կը լեցուի գաղթականներով, սովը կը սպառնայ երկրին : Հայաստան կը կտրուկ արտաքին աշխարհէն, իսկ ամէնէն սուկային թուրքերը վերջին հարուածով մը կը պատրաստուին գրաւել Արեւելահայաստանն ալ: Պէտք էր դիմել կտրուկ միջոցներու: Ժողովուրդը եւ բանակը համախորհուրդ՝ տիքտաթէօր կը հռչակեն Արամ Մանուկեանը:

Արամ Մանուկեան

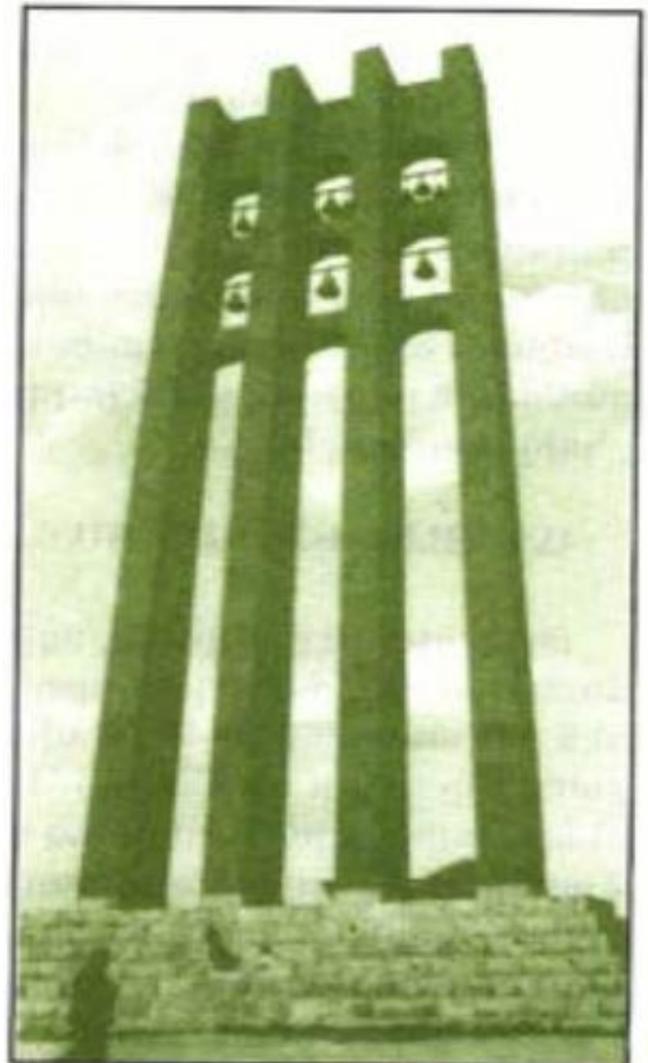
Արամ իւրայատուկ կորովով մը ոտքի կը հանէ հայութեան բոլոր բեկորները եւ կը յաջողի կարճ ժամանակի մէջ ամբողջովին փոխել խուճապի մատնուած բանակին եւ ժողովուրդին տրամադրութիւնները: Ան կը կազմակերպէ Երեւանեան նահանգի ներքին վարչական դրութիւնը, բանակի պարենաւորումը եւ ռազմաճակատի թիկունքը:

Սարդարապատի, Բաշ Ապարանի, եւ Ղարաքիլիսէի հերոսամարտերը

21 Մայիս 1918ին, թուրքերը կ'երեւին Սարդարապատի մօտերը, սակայն իրենց դիմաց կը գտնուին յաղթելու վճռակամութեամբ տոգորուած հայերը:

կասեցնելու համար թուրքերուն Արեւելահայաստան թափանցումը, հարկ էր որ հայերը դիմադրէին երեք ճակատներով՝ Բաշ Ապարան, Սարդարապատ, եւ Ղարաքիլիսէ: Սարդարապատի եւ Բաշ Ապարանի զոյգ հերոսամարտերուն ընդհանուր հրամանատարն էր զօր. Մովսէս Միլիկեան: Բաշ Ապարանի ճակատին պատասխանատունն էր զօր. Դրոն, իսկ Սարդարապատի ճակատը ստանձնած էր զօր. Դանիէլ Բէկ Փիրումեան:

Սարդարապատի կռիւները կը սկսին 21-22 Մայիսին: Թուրքը ամէն գնով կը փորձէ վճռական հարուած մը տալ հայերուն: 23 Մայիսին, երբ զօր. Միլիկեան յարձակումի հրամանը կու տայ, ամբողջ օրը թնդանօթներու ձայնը չի դադրիր: Հայերը՝ այր, կին, երեխայ, ծերունի, կրօնական, գաղթական թէ զինուոր մէկ մարդու նման ոտքի կանգնած՝ կը ճակատին թշնամիին դէմ, «Ազատութիւն կամ մահ» վճռական կամքով:

Բաշ Ապարանի մէջ, 23-28 Մայիսին, հինգ հազարէ քաղկացած փորձառու Տետայիներու եւ քանակայիններու ուժ մը, կը ճակատի երկու կողմէ յարձակող թրքական քանակին դէմ եւ կը յաղթէ:

24 Մայիսին, գոր. Նազարբէկեան հայկական զօրաբաժիններուն հրաման կու տայ անցնելու ընդհանուր յարձակումի:

**Հայկական քանակի հրամանատարներ Նստած՝ Դրօ,
գոր. Սիլիկեան եւ գոր. Նազարբէկեան**

25 Մայիսին կը սկսին Ղարաքիլիսէի կռիւները, գոր. Թովմաս Նազարբէկեանի հրամանատարութեամբ: Ամէնուրեք կը գոռալ թնդանօթներուն ձայնը: Հայերուն զինամթերքը կը սկսի սպառիլ, հետեւաբար կոռուղները սուիներով կը կռուին թշնամիին դէմ: Սակայն, երբ Սարդարապատի եւ Բաշ Ապարանի մէջ հայկական քանակին յաղթանակին լուրը կը հասնի, թուրքերը յուսալքուած կը սկսին նահանջել:

ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Թիֆլիսի մեջ, այս միջոցին կը քայքայուի Անդրկովկասի ժա
անակաւոր կառավարութիւնը: Քաջալերուելով գերմանացիներէն,
Վրաստանը 26 Մայիսին կը հռչակէ իր անկախութիւնը: Յաջորդ օրը
անոր կը հետեւի Ազրպէյճանը՝ քաջալերուելով թուրքերէն: Մայիս
28ին, Հայոց Ազգային Խորհուրդը կը ստիպուի յանուն Հայաստանի
անջատ պատուիրակութիւն մը դրկել Պաթում, զինադուլ կնքելու
համար թուրքերուն հետ: Սպարապետ Նազարբեկեան Սիլիկեանին եւ
Դրոյին կը հրահանգէ կասեցնել զինուորական գործողութիւնները:

29 Մայիսին, Հ.Յ.Դ. Արեւելեան
եւ Արեւմտեան Բիւրոներու,
Թիֆլիսի Կեդրոնական կոմիտէի,
Սէյմի եւ Ազգային Խորհուրդի
ներկայացուցիչները կը գումարեն
արտակարգ ժողով մը, որուն
ընթացքին կ'որոշեն յայտարարել
Հայաստանի անկախութիւնը: Օր մը
ետք, Թիֆլիսի Հայոց Ազգային
Խորհուրդը ինքզինք կը յայտարարէ
միակ եւ գերագոյն իշխանութիւնը
հայկական հողամասերում:
Փաստօրէն Հայաստանի
անկախութեան յայտարարութիւնն
էր այդ :

Դրաստամատ (Դրօ) Կանայեան

4 Յունիսին, Պաթումի մեջ կը կնքուի հայ-թուրքական զինադուլի համաձայնագիրը եւ Թուրքիա կ'ըլլայ Հայաստանի անկախութիւնը ճանչցող առաջին պետութիւնը: Հայաստան մը, որ կը սահմանափակուէր Երեւանի եւ Էջմիածինի շուրջ տարածուող շուրջ 12.000 քառակուսի քիլոմէթրով, արիւնաքամ, սպառած, լեցուած 400 հազարի հասնող արեւմտահայ գաղթականներով, համաճարակ հիւանդութիւններով, կտրուած աշխարհէն, աղքատ ու անօթի:

Զօր. Բագրատունի եւ Անդրանիկ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ ԻՐԱՈՐԾՈՒՄՆԵՐ

31 Հոկտեմբեր 1918ին պարտըլած Թուրքիան դաշնակիցներուն հետ կը կնքէ Մուտրոսի զինադադարը: Հայաստանին կը վերադարձուին Կարսի, Արտահանի, Սուրմալուի շրջանները եւ Օլթիի ածխահանքերը: Այսպիսով Հայաստան կը դառնայ աւելի քան 54,000 քառակուսի քիլոմէթր տարածութեամբ երկիր:

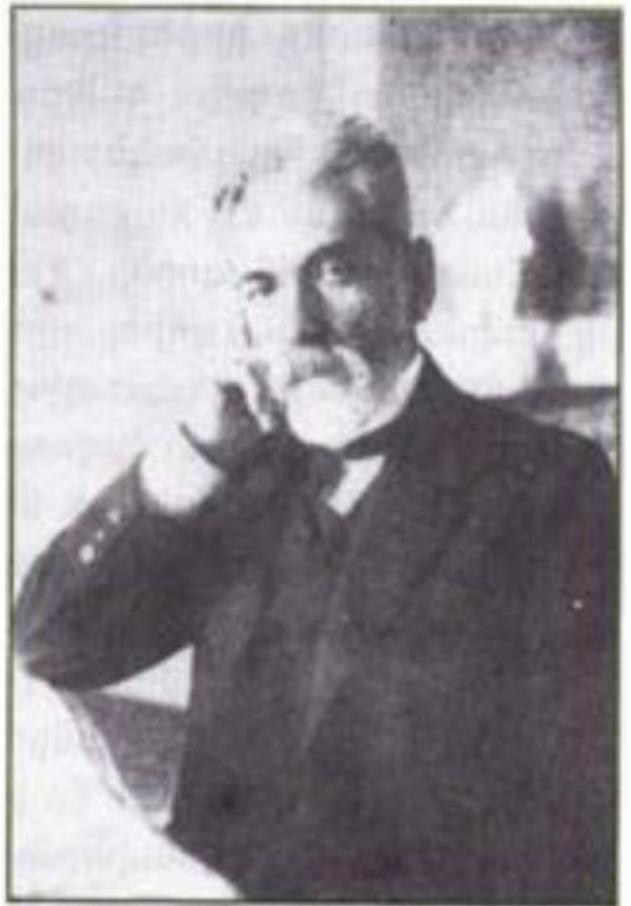
1919ի սկիզբը, Երեւանի մեջ գումարուող արեւմտահայոց երկրորդ համագումարը կը պահանջէ, որ Հայաստանի կառավարութիւնը պաշտօնապէս հայկական պետութեան մաս յայտարարէ Արեւմտահայաստանը: Կառավարութիւնը տեղիկու տայ եւ 1919 Մայիս 28ին, վարչապետ Ալեքսանդր Խատիսեան Հայաստանի Խորհրդարանին առջեւ կը կատարէ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանի պաշտօնական յայտարարութիւն:

Հակառակ ամեն կարգի դժուարություններուն, ընդարձակուած Հայաստանի մը պաշտօնական ճանաչման դիւանագիտական իրագործումը չ' ուշանար: 1920 Յունուարին դաշնակից պետութիւնները պաշտօնապէս կը ճանչնան անկախ Հայաստանը: Նոյն տարուան Օգոստոս 10ին, կը ստորագրուի Սեւրի դաշնագիրը, որուն ստորագրող կողմերէն էր նաեւ Հայաստան: Հայաստանի Հանրապետութեան բանակի ղեկավարներու քաջարի կեցուածքին, բայց մանաւանդ արեւմտահայ զինեալ ուժերու վրէժխնդրութեան հասկնալի զգացումին շնորհիւ (սասունցիներ, վանեցիներ, ալաշկերտցիներ, եւն ., որոնք իրենց հրահանգները ուղղակի կերպով կը ստանային Ռուբէն Տէր Մինասեանէն), Հայաստանի ցեղագրական դիմագիծը երկու տարուան ընթացքին հիմնական փոփոխութեան ենթարկուեցաւ: 1918ին նորանկախ Հայաստանը լեց ւած էր գրեթէ կէս հայ եւ թուրք բազմութեամբ: 1920ի վերջը, երբ Հայաստանը խորհրդայնացաւ, հայութեան տոկոսային համեմատութիւնը դարձած էր 87 առ հարիւր:

Հայացում տեղի ու նեցաւ նաեւ լեզուի եւ մանաւանդ մշակույթի մարզին մէջ: Պետական լեզու հռչակուեցաւ հայերէնը, ինչ որ մանաւանդ սկզբնական շրջանին, բաւական լուրջ դժուարութիւններ յառաջացուց ռուս լեզուով եւ մշակույթով սնած կովկասահայ պաշտօնէութեան եւ բանակի ղեկավարներուն մօտ:

ՎԱՐՉԱԿԱՆ, ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ, ԵՒ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Հայաստանի Հանրապետությունը ժողովրդավար պետություն էր: Ան ուներ օրենսդիր ժողով մը, որ նախ կոչուեցաւ Հայաստանի Խորհուրդ, ապա՝ Խորհրդարան: Երեսփոխանները, թիւով 80, կ'ընտրուէին ընդհանուր եւ գաղտնիքով: Ընտրելու իրաւունք ունէին նաեւ կիները: Երկիրը տակաւին սահմանադրութիւն չէր մշակած, բայց կը դեկավարուէր յստակօրէն ժողովրդավարական սկզբունքներով: Խորհրդարանի նախագահը կը կատարէր Հանրապետութեան նախագահի դերը (Աւետիք Իսահակեան կամ Հայր Աբրահամ, փոխ նախագահներ՝ Լեւոն Շանթ, Յովհաննէս Քաջագնունի, եւայլն):

Յովհաննէս Քաջագնունի

Խորհրդարանը կը նշանակէր վարչապետը, որ կ'ընտրէր նախարարական կազմը եւ կը ներկայացնէր Խորհրդարանին, առ ի վաւերացում: Կային հետեւեալ նախարարութիւնները՝ ներքին գործոց, արտաքին գործոց, զինուորական, ելեւմտական, գեղատնտեսութեան եւ պետական գոյքերու, արդարութեան, լուսաւորութեան կամ կրթական, աշխատանքի, պարենաւորման, ինամատարութեան եւ հաղորդակցութեան:

Հայաստանի Հանրապետության
շրջանին իրարու յաջորդած են չորս
դահլիճներ:

ա) 1918 Մայիսի վերջին մինչև
1919 Մարտ՝ Յովհաննես Քաջազունիի
դահլիճը: Այս շրջանը պետական-
կազմակերպչական շրջանն է:

բ) 1919 Մարտին մինչև 1920
Մայիս 5՝ Ալեքսանդր Խատիսեանի
դահլիճը: Այս շրջանը քաղաքացի
(ական-ստեղծագործական շրջան
կարելի է կոչել:

Յովհաննես Քաջազունի

Երկու տարուան այս ժամանակաշրջանին աւարտին, հակառակ
արտաքին թէ ներքին ամէն կարգի դժուարութիւններուն, Հայաստանը
կը ներկայանար իբրեւ քաղաքացիական յստակ գիտակցութիւն
ունեցող պետական ամբողջութիւն: Կազմակերպուած էին պետական
մեքենան, դպրոցական ցանցը, ինամատարական գործը,
հիւանդանոցները, պարենաւորման գործը, դրամի շրջագայութիւնը,
բանակը, դիւանագիտական յարաբերութիւնները, եւայլն: Հայաստանի
կառավարութիւնը ձեռնարկած էր ներքին եւ արտաքին
(արտասահմանի հայերու մօտ) նուի բահաւաքի եւ պետական
փոխառութեան:

գ) 1920 Մայիս 5էն մինչև 1920 Նոյեմբեր 23՝ բժիշկ Համօ
Օհանջանեանի դահլիճը (Բիւրօ-կառավարութիւն), որ իշխանութեան
գլուխ եկաւ պայքարելու համար համայնավարներու Մայիսեան
ապստամբութեան եւ թրքական ներքին դաւադրութիւններուն դէմ:

դ) 1920 Նոյեմբեր 24-ին Դեկտեմբեր 2 Սիմոն Վրացեանի դահլիճը, որուն պիտի վիճակուէր խորհրդային Ռուսիոյ Ներկայացուցիչներուն հետ ստորագրել խորհրդայնացման համաձայն ազիրը:

1920ին Հայաստան ունէր 4 նահանգներ:

- 1) Երեւանեան կամ Արարատեան նահանգ. -կեդրոնը՝ Երեւան:
- 2) Շիրակի նահանգ. - կեդրոնը՝ Ալեքսանդրապոլ (ներկայիս Գիւմրի):
- 3) Վանանդի նահանգ. -կեդրոնը՝ Կարս:
- 4) Սիւնեաց նահանգ. -կեդրոնը՝ Գորիս:

աւառներու եւ քաղաքներում տեղական գործերը կը կառավարէին գաւառական եւ քաղաքային ինքնավարութիւնները:

Խանդավառութեան ալիքը համակած էր նաեւ արտասահմանի ամբողջ հայութիւնը: Հայաստանի օրենքով, Հայաստանի քաղաքացի կը նկատուէր աշխարհի մէջ ապրող բոլոր հայերը, եթէ անոնք իրենց ազատ կամքով չուզէին այլ քաղաքացիութեան պատկանիլ: Հպարտ իրենց նորաստեղծ հայրենիքով, բոլոր երկիրներու հայերը, առանց կուսակցական եւ դաւանական խտրութեան, կը ջանային անոր վերելքին եւ ամրապնդման բերել իրենց առաւելագոյն օժանդակութիւնը:

Եկեղեցին անջատուած էր պետութենէն եւ կրօնը յայտարարւած՝ խղճի հարց:

1920 Օգոստոսին, կրթական նախարար Նիկոլ Աղբալեանի ջանքերով Ալեքսանդրապոլի մէջ կը հիմնուի Հայաստանի պետական առաջին համալսարանը: Միջազգային վարկի տէր բազմաթիւ հայ գիտնականներ կը խմբուին համալսարանին շուրջ:

Համօ Օհանջանեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՐՀՐԴԱՅՆԱՑՈՒՄԸ ԵՒ ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՀԵՏԵՒԱՆՔՆԵՐԸ

Խորհրդային Ռուսիան ամեն կերպով կը քաջալերէ քեմալական նոր Թուրքիան , անոր մէջ տեսնելով բնական դաշնակից մը՝ արեւմտեան պետութիւններուն դէմ: 1920 Սեպտեմբեր 22ին, զօրավար Քեազիմ Քարապէքիի ղեկավարութեամբ, եւ առանց պատերազմի յայտարարութեան, թրքական չորս զօրաբաժիններ կը յարձակին Հայաստանի վրայ: Միւս կողմէ, Խորհրդային Ռուսիոյ օգնութիւնը խնդրելու համար Երեւանէն Մոսկուա մեկնած Լեւոն Շանթի պատուիրակութիւնը կը հանդիպի միայն պաղ ընդունելութեան եւ անվերջ ձգձգումներու, իսկ Խորհրդայնացած Ազրպէյճանի մէջ՝ հայ համայնավարները կը շարունակեն Հայաստանի ժողովուրդը մղել ըմբոստութեան: Սիմոն Վրացեանի բառերով՝ Հայաստան ինկած էր «թրքական սալին եւ պոլշեիկեան մուրճին միջեւ»:

Այս պայմաններուն մէջ, եւ հակառակ հայկական բանակի ընդդիմութեան, թուրքերը կը յառաջանան եւ կը գրաւեն Կարսը:

Հոկտեմբերի վերջերը, հայ համայնավարները (Ա. Միկոյեան, Ա. Նուրիզանեան, Կասեան, Մոաւեան, Էւայլն), Պաքուի մէջ, Ստալինի ներկայութեան, կ'որոշեն Հայաստանը ամեն գնով դարձնել Խորհրդային:

Նոյեմբեր 24ին, Սիմոն Վրացեան կը կազմէ նոր կառավարութիւն մը եւ նոր բանակցութիւններու կը ձեռնարկէ Հայաստան ժամանած համայնավար ներկայացուցիչ Լըզրանի հետ:

2 Դեկտեմբեր 1920ին, Սիմոն Վրացեանի կառավարութիւնը Լըզրանի հետ կը ստորագրէ Հայաստանի Խորհրդայնացման դաշնագիրը:

Սիմոն Վրացեան

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ՊԱՀԱՆՁԱՏԻՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՆԱԽԱԲԱՆ

Ա. Կարգի ազգային գիտելիքներու վերջին նիւթը նուիրուած է Արցախեան պահանջատիրութեան: Այստեղ, ամփոփ գիծերու մէջ տեղեկութիւններ կը փոխանցուին մեր նորագույն պատմութեան փայլուն էջերը կազմող Արցախեան սիրանքներուն մասին: Կը տրուի շատ համառօտ պատմութիւնը Պատմական Հայաստանի արեւելեան այս ծայրամասին: Վերլուծութեան կ'ենթարկուին այն բարդ իրադրութիւնները, որոնք կարելոր ազդակները հանդիսացան եւ կը շարունակեն հանդիսանալ Արցախեան շարժումին սկզբնական օրերէն մինչեւ պետականութեան հաստատումը եւ տակաւին անկէ անդին: Արցախի հարցը դեռ լուծուած չէ. միջազգային ճանաչում չէ գտած հռչակուած անկախութիւնը: Մեր պատմութեան նորագույն պայքարին նուիրուած այս նիւթը կը վերջանայ դարաբաղեան հարցի լուծման ճամբաներու որոնումով եւ հնարաւորութիւններու քննարկումով: Ընդլայնումի եւ յաւելեալ վերլուծումի կը կարօտի մանաւանդ այս բաժինը, որ կը ձգուի ապագային: Հայ Դատի պայքարի անցած ճամբաներուն արդէն ծանօթ Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաւառին կը մնայ այդ պարտականութիւնը կատարել ...

ԱՐՑԱԽ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԲԱԺԱՆ ՄԷՎ ՄԱՍԸ

Ղարաբաղ անունը, որով կը ճանչցուի Հայկական Արցախը, օտար անուն մըն է: 10րդ դարէն սկսեալ Արցախը յիշուած է Խաչէն անունով, իսկ 15րդ դարէն ետք կոչուած է Ղարաբաղ, որ թրքերէնով սեւ այգի կը նշանակէ: 1988-ի շարժումներուն, 500 տարի ետք, անգամ մը եւս արցախցին իր երկրամասը պատմական անունով կոչեց:

Քարտեղը ցոյց կու տայ Լեռնային Ղարաբաղի Անկախ Հանրապետութեան սահմանները: Ինչպէս կը տեսնէք, հանրապետութիւնը կ'ընդգրկէ նաեւ Շահումեանի շրջանը:

Արցախը հայկական նահանգ. Այսօրուան Լեռնային Ղարաբաղը եւ զայն շրջապատող դաշտային մասերը Պատմական Հայաստանի անբաժանելի հողերը եղած են: Այս շրջանը տարածւած է Կուր եւ Արաքս գետերուն միջեւ՝ մինչեւ այսօրուան Հայաստանի սահմանները: Ան մաս կը կազմէր Մեծ Հայքի թագաւորութեան եւ բաժնուած էր երեք նահանգներու՝ Ուտիք, Արցախ եւ Փայտակարան: 5րդ դարէն ետք, Պարսկաստանի տիրապետութեան տակ Փայտակարանը կորսնցուց իր հայկական դիմագիծը, իսկ Արցախը եւ Ուտիքը առնուեցան զանազան ցեղախումբերէ բնակուած «Աղուանից Մարզպանութեան» մէջ: Բագրատունեաց թագաւորութեան օրերուն անգամ մըն ալ ազատագրուեցաւ Արցախսը եւ միացուեցաւ Հայաստանին: 11րդ դարուն շրջանը սելճուքներու յարձակումներուն ենթարկուեցաւ: Հայերը աստիճանաբար քաշուեցան դէպի Լեռնային մասերը, ուր աւելի դիրութեամբ կարելի է պաշտպանուիլ: Անանցանելի Լեռներու եւ անառիկ բերդերու մէջ ամրացած, իրենց արիութեամբ հայերը կրցան պահել կիսանկախ իրավիճակ, իսկ դաշտային մասերու հայ բնակչութիւնը նօսրացաւ եւ խառնուեցաւ հոն եկած ու հաստատուած սելճուք , մոնկոլ եւ թաթար վաչկատուն ցեղերուն:

17րդ դարու վերջերուն, երբեմնի Արցախի կամ Խաչէնի տարածքին վրայ, Գանձակ քաղաքէն (Կիրովապատ, այժմ Գեանջա) մինչեւ Արաքս գետ, գոյացան հայկական հինգ մելիքութիւններ՝ Կիւլիստան, Ջրաբերդ, Խաչէն, Վարանդա եւ Դիզակ, որոնց միացումը կոչուեցաւ «Խամսայի (հինգ) Մելիքութիւններ»: Հետագային պարսկական տիրապետութեան տակ առնուեցաւ այս ամբողջ շրջանը:

Ցարական տիրապետություն. Պարսի կիսաներու բռնակալութեան տակ տառապած հայկական մելիքութիւնները 1805ին կամաւոր կերպով ընդունեցին ցարական Ռուսիոյ տիրապետութիւնը: 1813ի ռուս-պարսկական Կիւլիստանի պայմանագրով, այս շրջանը առնուեցաւ ցարական կայսրութեան մէջ: Հայ բնակչութիւնը այս նոր դասաւորումով ասելի խաղաղ ապրեցաւ, բայց ցարական վարչական բաժանումները խաթարեցին հայկական միասնութիւնն ու ազգային դիմագիծը: Ցարական տիրապետութեան յարատեւումը կը պահանջէր, որ որեւէ գաւառի կամ նահանգի մէջ որեւէ ազգութիւն բացարձակ մեծամասնութիւն չկազմէ: Այդ նպատակով էր, որ 1868ին ստեղծուեցաւ Ելիզավետպոլ նահանգը, որ կ'ընդգրկէր Գանձակը, Զանգեզուրը եւ Ղարաբաղի մեծ մասը՝ շրջապատուած մեծ թիւով թաթար բնակչութեամբ: Ելիզավետպոլի մէջ հայերը այլեւս մեծամասնութիւն չէին կազմեր:

Հայաստանի անկախութեան տարիներուն. 1918-1920

թուականներուն, Հայաստանի անկախ հանրապետութեան կառավարութիւնները չկրցան ո՛չ զենքի ուժով եւ ո՛չ ալ դիւանագիտութեան ճամբով իրականացնել Ղարաբաղի միացումը Հայաստանին: Անգլիացիներու քաղաքականութիւնը կովկասեան այդ շրջանին մէջ Ղարաբաղի հարցին լուծման մեծագոյն արգելքը եղած էր: Ու երբ անգլիացիները կովկասէն քաշուեցան եւ կը թուէր, թէ Ազրպէյճան տեղի պիտի տար, այս անգամ Կարմիր բանակը կը հասներ նոր խորհրդայնացած Ազրպէյճանի օգնութեան, եւ լայնածաւալ յարձակում կը կազմակերպուէր Ղարաբաղի վրայ (Ապրիլ, 1920): Այնուհետեւ խորհրդային տիրապետութիւնը տարածուեցաւ ամբողջ կովկասի վրայ, իսկ խորհրդային տնօրինումով Ղարաբաղը բանտուած մնաց Ազրպէյճանի մէջ եւ Նախիջեւանը իլուեցաւ Հայաստանէն:

Ճնշում եւ խտրականութիւն. Խորհրդային Ազրպէյճանը Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի մէջ կը գործադրէր խտրականութեան, ճնշումի ու հալածանքներու քաղաքականութիւն: Արգիլուած էր ազգային, կրօնական եւ մշակութային որեւէ արտայայտութիւն: Գոյութիւն ունէին տնտեսական եւ ընկերային խիստ ճնշումներ: Կը քաջալերուէր հայերէն արտագաղթը այդ շրջաններէն: Ամենէն խիստ պատիժին կ'արժանանար գանգատի կամ բողոքի որեւէ արտայայտութիւն:

Ղարաբաղեան շարժումին սկիզբը. 1984 թուականէն սկսեալ Հայաստանի մէջ գոյութիւն ունէր «Զանգակատուն» կազմակերպութիւնը, որ կը հետապնդէր Ղարաբաղի հայկական յուշարձաններուն պահպանումը: Այս աշխատանքին դէմ կը պայքարէին ազրպէյճանցի մտաւորականներն ու պատմաբանները, որոնք յատուկ ճիգ կը թափէին Ղարաբաղը ազրպէյճանական մշակոյթին օրրանը ներկայացնելու:

1987ին հրատարակուեցան Իգոր Մուրատեանի եւ Մանուէլ Սարգսեանի աշխատասիրութիւնները Ղարաբաղի մասին, եւ թէ ինչպէս Ազրպէյճեանի իշխանութիւնները կը փորձէին Արցախը եւս Նախիջեւանի ճակատագրին ենթարկել: 1987ին արդէն Իգոր Մուրատեանի ջանքերով թափ ստացաւ ստորագրութիւններու հաւաքումը: Անոր ղեկավարութեամբ ստեղծուած «Միացում» կազմակերպութիւնը գլխաւոր մղիչ ուժը դարձաւ 1988ին Ղարաբաղի եւ Հայաստանի մէջ պայթած շարժումին:

ԱԶԴՊԷՅՃԱՆԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹՅՒՆԸ ՋԱՐԴՈՎ ԵՒ ՏԵՂԱՀԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՒՆԸ ԿԸ ՊԱՐՊԷ ՀԱՅԵՐԷ

1915ի Օսմանեան կառավարութեան հայահալած քաղաքականութիւնը որդեգրուեցաւ նաեւ Ազրպէյճեանի իշխանութիւններուն կողմէ: Նոյն միջոցներով, հալածանքով, կոտորածով ու տեղահանութեամբ, անոնք փորձեցին Ազրպէյճեանի հայերուն հետքը ոչընչացնել: Այդ օրերուն Լեռնային Ղարաբաղը ունէր 188,000 բնակչութիւն, որուն 80 տոկոսը հայ էր, իսկ ամբողջ Ազրպէյճեանի մէջ կ'ապրէին 500,000 հայեր:

Սումկայիթի ջարդերը. Իբրեւ հակադարձութիւն Լեռնային Ղարաբաղի Ինքնավար Մարզի (ԼՂԻՄ) Մարզխորհուրդի որոշումին եւ Հայաստանի ու Արցախի մէջ ծայր տուած հաւաքներուն ու ցոյցերուն, Ազրպէյճեանի իշխանութիւնը բնութեան դիմեց: 1988ի Փետրուար 27-29ին Պաքուէն շուրջ 15 մղոն (25 քիլոմէթր) հեռաւորութեան վրայ գտնուող Սումկայիթի մէջ տեղացի ազերի թուրքերը հայերուն վրայ յարձակեցան (Սումկայիթը 200.000 բնակչութեամբ քաղաք մըն է, որուն 18,000ը հայեր էին): Յստակ էր, որ նախապէս ծրագրուած էր ամեն ինչ, յարձակողները արդէն գիտէին հայերուն բնակութեան վայրերը, պատրաստուած ու յարձակողներուն մէջ բաժնուած էին զէնքերը՝ սուր ծայրով երկաթէ ձողեր. Կտրուած էին հայերուն բնակարաններուն հեռաձայնները: Կոտորածը սկսաւ Փետրուար 27ի առաւօտուն եւ տեւեց 3 օր՝ առանց իշխանութիւններուն միջամտութեան: Փետրուար 29ի գիշերը, նոր միայն քաղաք մտաւ խորհրդային զօրքը եւ հանդարտեցուց իրավիճակը: Դիտումնաւոր այս ուշացումը առիթ տուաւ Ազրպէյճեանի կառավարութեան պատժելու հայերը՝ Սումկայիթի մէջ, ուր կազմակերպուած ինքնապաշտպանութիւն անկարելի էր:

Պաշտօնական հաղորդագրութիւնները 32 սպաննուած եւ 200 վիրաւոր նշեցին: Ասիկա իրողութեան խեղաթիւրում է ի հարկէ: Սումկայիթէն փախած եւ Հայաստան ապաստանած 3000 գաղթականներու վկայութեամբ, սպաննուածներուն թիւը առնուազն 500 եւ վիրաւորներունը 1500 էր:

Համատարած ջարդ եւ բռնարարք. Ազերիական յարձակումները Ղարաբաղի սահմանամերձ շրջաններուն վրայ կը շարունակուէին: Նպատակն էր ղարաբաղցիները ահաբեկել եւ իրենց որոշումէն ետ դարձնել: 1988ի Նոյեմբերին, Պաքուի, Կիրովապատի (Գանձակ) եւ Նախիջեւանի մէջ ազերիները յարձակեցան հայ բնակչութեան վրայ: Ասիկա բողոք մըն էր Սումկայիթի յանցագործներէն մէկուն դէմ արձակուած մահաւճիռին համար: Այսպէս, Նոյեմբեր 21ին Կիրովապատի մէջ ջարդուեցան շուրջ 50,000 հայեր : Վայրագութիւնները, ջարդն ու հալածանքը շարունակուեցան յաջորդող ամիսներուն: 500,000 ազերիներ Պաքուի մէջ հայերուն դէմ ցոյցի ելան: «Մահ հայերուն» եւ «Հայէ՛ր, դո՛ւրս Ազրպէյճեանէն» լոզունգները ցոյցերուն առանցքը կը կազմէին: Յոյցերուն յաջորդեց յարձակում հայերու վրայ: Հայերը կը սպաննուէին կամ դուրս կը վռնտուէին իրենց տուններէն եւ այդ տուններուն մէջ ազերիներ կը տեղաւորուէին: Այս վայրագութիւններուն գագաթնակէտն էր Պաքուի զանգուածային ջարդը 1990ի Յունուարին, որ տեւեց ամբողջ շաբաթ մը: Շաբաթ մը վերջ միայն խորհրդային բանակը Պաքու մտաւ եւ հալածանքները դադրեցան:

Կիրովապատէն, Պաքուէն, Շամխորէն, Խանլարէն, Դաշքեսանէն եւ հայաշատ այլ վայրերէն բռնի դուրս շարտուած հայ բնակչութիւնը, ունեցուածքը կողոպտուած, բազմաթիւ զոհեր տուած, տնտեսական, հոգեկան եւ ֆիզիքական ամէնէն ծանր պայմաններու մէջ դէպի Հայաստան գաղթեց: Ազրպէյճեանի կառավարութիւնը հետեւողական կերպով հանրապետութեան հայաթափումը հետապնդեց:

Ինքնապաշտպանութեան ճիգ. Ազրպէյճանի մէջ կազմուած «Ազգային Ճակատ»ը իր ուժի եւ հեղինակութեան գագաթնակէտին հասածէր: Այս կազմակերպութիւնը, որ քանի մը կուսակցութիւններու միացումն էր, ի սկզբանէ Թուրքիոյ հովանաւորութիւնը կը վայելէր: Ան ոչինչ զիջելու պատրաստ էր հայերուն եւ մեծ եռանդով ազերի ժողովուրդին հակահայ զգացումները կը հրահրէր: 1990ի Յունուար եւ Փետրուար ամիսներուն լայն արտայայտութիւն ստացան այս զգացումները: Յարձակումներ տեղի ունեցան Ազրպէյճանի սահմանին վրայ գտնուող Հայաստանի կարգ մը շրջաններուն վրայ՝ Մեղրի, Զանգեզուր, Նոյեմբերեան. Իջելան, եւ Արարատի Երասխաւան շրջան: 1990ի Յունուար 13ին յարձակումի ենթարկուեցան նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի հիւսիսը գտնուող Շահումեանն ու Գետաշէնը: Այս յարձակումներուն մեծ մասամբ դէմ կը դնէին Հ.Յ. Դաշնակցութեան Հայաստանի քաղաքական գանազան խմբակցութիւններու կազմակերպած զինեալ ջոկատները: Հայաստանը տակաւին ազգային բանակ չունէր, իսկ խորհրդային բանակը, նոյնիսկ սահմանապահները, չէին մասնակցեր ընդհարումներուն:

Շարունակուող հայաթափում. Հայաթափման ծրագիրը կը գործադրուէր Շահումեանի արեւմուտքը գտնուող հայաբնակ Գետաշէնի եւ Մարտունաշէնի մէջ: 1991ի Ապրիլի կէսերէն սկսած, այս շրջանները շարունակական յարձակումի ենթարկուեցան: Խորհրդային զօրքը եւ Ազրպէյճանի յատուկ զինեալ խումբերը յստակ համագործակցութեամբ հայկական գիւղերը կ'այրէին, սպանութիւններ կ'ընէին եւ բնակչութիւնը կը ստիպէին ձգել ու հեռանալ: Մարտունաշէնի ինքնապաշտպանութեան ջոկատները բազմաթիւ զոհեր տալով տեղի տուած էին, իսկ Գետաշէնի մէջ, Հ.Յ.Դ.ի ջոկատը, դպրոցի հայոց պատմութեան ուսուցիչ՝ Թաթուլ կրպէեանի ղեկավարութեամբ, առանց Հայաստանէն օգնութիւն ստանալու կը դիմադրէր:

Ապրիլ 30 ին, Թաթուլի եւ իր ընկերներուն նահատակութեան լուրը կը հասնէր: կորուստը մեծ էր: Դաշնակցութիւնը կոչ ուղղեց բոլորին, զօրաշարժի ենթարկել իր կառույցները՝ պաշտպանելու Գետաշէն-Շահումեանի հայութիւնը: Հայկական այս շրջանը պէտք չէր պարպուեր հայութենէ :

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԻՐ ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՀՌՉԱԿԷ ԵՒ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԿԸ ԴԻՄԷ

1991ի Սեպտեմբերին Ղարաբաղի եւ Շահումեանի խորհրդային մարմինները որոշեցին դուրս գալ Ազրբայէճանի կողմէ: Ազիպէճանի Գերագոյն Խորհուրդը հակասահմանադրական քայլով մը լուծեց ԼՂԻՄը: Ղարաբաղի Մարզխորհուրդը, Խ. Միութեան սահմանադրական օրէնքներէն օգտուելով, 1991ի Դեկտեմբեր 10ին հանրաքուէ կազմակերպեց:

Պատերազմի կրակներուն տակ Ղարաբաղի բնակչութիւնը հանրաքուէին մասնակցելով ջախջախիչ մեծամասնութեամբ քուէարկեց Ղարաբաղը անկախ հռչակել: Ղարաբաղցին կ'ընդունէր դժուարին մարտահրաւերը: Պատերազմին, տեղահանութիւններուն եւ կոտորածներուն ձգած արիւնին ու աւերին մէջ ան պիտի կառուցեր անկախ պետութիւն՝ իր բանակով, վարչամեքենայով, ներքին կառույցներով եւ արտաքին քաղաքական վարքագիծով:

Պետականության հաստատում. Հանրաքուէէն ետք տեղի ունեցան խորհրդարանական ընտրութիւնները եւ խորհրդարանի բացումը կատարուեցաւ 1992ի Յունուար 6ին: Խորհրդարանը հաստատեց Լեւոնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան (ԼՂՀ) անկախութեան հռչակումը եւ միջազգային ճանաչումի կոչ ըրաւ:

Հայաստանի իշխանութիւնը մերժեց պաշտօնապէս ճանչնալ Ղարաբաղի անկախութիւնը: Եւ երբ Հայաստանի մէջ գործող կուսակցութիւններէն ոմանք միացեալ ճակատ կազմած իշխանութենէն պահանջեցին Ղարաբաղի հարցը ճանչնալ իբրեւ ազգային ազատագրական պայքար, օրուան նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեան քննադատեց եւ պետականութեան դէմ գործող տարրեր անուանեց զանոնք:

Հակայարձակում ազերիներու դէմ.

Ազրբայէճանի բանակին շարունակական յարձակումներուն տակ կարելոր շրջաններ կորսնցուցած էր Արցախը: Անդադար ոմբակոծումներու տակ կը գտնուէր Ստեփանակերտը: Աւելի եւս սեղմուած էր Ղարաբաղի շրջափակումը եւ ժողովուրդը զրկուած էր էլեկտրականութենէ, ջուրէ, դեղորայքէ, եւ սննդամթերքէ:

**եղբ. Վարդան
Բախշեան**

**եղբ. Վիգէն
Զաքարեան**

1992 ի Մայիսին աւելի շեշտուեցան ազերիական յարձակումները: Մայիս 7ին ԼՂՀի խորհրդարանը որոշեց հակայարձակումի դիմել եւ չէզոքացնել Շուշիի եւ Ադդամի ազերիական զօրակայաններ, ուրկէ կը ոմբակոծուէին ԼՂՀի քաղաքները:

1992ի Մայիս 9ին ԼՂՀԻ Բանակը ազատագրեց Շուշին եւ շարժեցաւ դէպի Լաչին, որուն գրաւումով ազատագրուեցաւ նաեւ Ղարաբաղը Հայաստանէն բաժնող հողաշերտը: Այսպիսով, վաղեմի հայկական Շուշին պարպուեցաւ ազերիներէ եւ նորին հայկական դիմագիծ ստացաւ: Իսկ Լաչինի միջանցքին գրառումով Ղարաբաղը ֆիզիքապէս միացաւ Հայաստանին:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ՌԱԶՄԱԿԱՆ ՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Կ'ԱՐՁԱՆԱԳԻՐԸ

Հողային գրաւումներ. Արցախի մէջ պետականօրէն կազմակերպուած բանակը կրցաւ ռազմական կարելոր յաջողութիւններ արձանագրել: Ազրպէյճանի բազմամարդ եւ լաւագոյն զէնքերով զինուած բանակին դէմ, ան կը կռուէր իր հողին կառչած մնալու կամքով եւ իր հայրենիքը պաշտպանելու վճռականութեամբ: Անոր հոգեկան բարձր մղումն էր, որ կը յաղթէր ազերիներուն, որոնք հազարներով կու գային, որովհետեւ իշխանութիւնը կը պարտադրէր, եւ եթէ ետ նահանջէին՝ պատիժ ու մահ կը սպասէր իրենց: Միակ մղիչ ուժը խոստացուած կողոպուտն էր եւ ազատութիւն՝ ամէն տեսակի վայրագութիւն ընելու գրաւուած հայկական բնակավայրերուն մէջ:

Հայկական յառաջխաղացքը Արցախի բանակին համար ապահովեց հսկայ քանակութեամբ զէնք ու զինամթերք, որ գրաւեալ ազերի դիրքերէն կ'իրացուէր: Ասիկա առիթ կուտար Արցախի կառավարութեան՝ ինքնուրոյն ռազմական գործողութիւններու դիմելու: Այսպէս, կարելի դարձաւ ազատագրել Ղարաբաղեան հողեր՝ Ասկերանի եւ Մարտակերտի շրջաններուն մէջ : 1993ի Մալխին բանակը գրաւեց նաեւ Քելբաջարը, որով Ղարաբաղը Հայաստանին միացնող Լաչինի միջանցքը ընդլայնեցաւ: Ահա այս անյաջողութիւններէն զայրացած էր, որ Թուրքիա Հայաստանի սահմանին վրայ զօրք կեդրոնացուց եւ սկսաւ սպառնալ Հայաստանին: Ան նոյնիսկ արգիլեց իր օդային սահմաններէն անցնող եւ Հայաստան գացող բոլոր օդանաւերուն թռիչքը:

Զինադադար. Արցախի իշխանություններուն առաջին յաջողություններէն էր ԼՂՀի եւ Ազրպէյճանի միջեւ զինադադարի հանտատումը: Անկէ ետք դժուարին հարց էր զինադադարը շարունակելը եւ տիրող խաղաղութիւնը պահպանելը: Այդ գծով Եւրոպայի Անվտանգութեան եւ Համագործակցութեան Խորհուրդի (ԵԱՀԽ) Մինսկի խումբը, որ ստանձնած էր Ղարաբաղի հարցին լուծում մը գտնելու պարտականութիւնը, կ'առաջարկէր խաղաղարար ուժեր տեղադրել շրջանին մէջ: Առաջարկինդէմ էին Ղարաբաղի ներկայացուցիչները՝ վախենալով, որ խաղաղարար ուժերուն կրնայ մասնակցիլ Թուրքիան եւս, որ Ազրպէյճանը պիտի պաշտպանէ:

Ի՞նչ ճանադարձնե՞նք ԿՐՆԱՆՔԶԱՍՆԻԼ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԻՆ ԼՈՒԾՈՒՄԻՆ

1997 ի Սեպտեմբերին ԼՂՀի մէջ տեղի ունեցած ընտրություններուն Արկաղի Ղուկասեան ընտրուեցաւ նախագահ, իսկ արտաքին գործոց նախարարի պաշտօնը ստանձնեց փոխ նախարար՝ Նայիրա Մելքումեան: Ղուկասեան 2002ին վերընտրուեցաւ: ԼՂՀի այս նոր վարչակազմը պահպանեց իր ամուր դիրքը Ղարաբաղի հարցին լուծման բանակցություններու ընթացքին եւ միանգամայն մերժեց ԵԱՀԽի առաջարկած հանգրուանային (փուլային) լուծումը: Ըստ հանգրուանային լուծման առաջարկին, Արցախը պիտի մնայ Ազրպէյճանի կազմին մէջ, հայկական ուժերը դուրս պիտի գան շրջանէն եւ ապա պիտի խօսուի Արցախին լայն ինքնավարութիւն տալու պայմաններուն մասին: Արցախի ղեկավարութիւնը կը պահանջէր փաթեթային լուծում, ըստ որուն՝ Արցախի իրավիճակը կը դասաւորուի եւ անոր հետ միասին կ'որոշին այլ պայմաններ եւ զիջումներ:

1998ի Փետրուարէն ասդին Հայաստանի եւ Արցախի իշխանությունները միատեսակ դիրք բռնած են Արցախեան հարցի լուծման նկատմամբ, իսկ բանակցությունները դեռ կը ձգձգուին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՆՈՐԱՆԿԱԽ

ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

Արցախեան պահանջատիրութեամբ եւ Խ. Միութեան քայքայումով ծնած հայկական նորանկախ հանրապետութիւնը լուսաւոր նոր էջ մը բացաւ հայոց պատմութեան մէջ :
Համայնավարութեան լուծը թօթափելով հայ ժողովուրդը տէրը դարձաւ ճակատագիրին: Փետրուար 1988ին ծայր տուին Արցախի՝ Մայր Հայաստանին միացումը պահանջող Երեւանեան ցույցերը: Փետրուար 24ին, Օփերայի բեմահարթակէն յայտարարուեցաւ Շարժումը առաջնորդող «Ղարաբաղ» կոմիտէին կազմութիւնը: Կոմիտէն դարձաւ ժողովուրդին անպաշտօն ղեկավարութիւնը: Արժեզրկուած Համայնավար կուսակցութիւնը ժողովուրդէն մերժուած՝ յաջողեցաւ ինքզինք պարտադրել Շարժումին:

1988ի երկրորդ կիսուն, ամէնօրեայ հաւաքներու կողքին, ամբողջ Հայաստանի մէջ սկսան գործադուլներ: Տնտեսական կեանքը կանգ առաւ: Հարիւր հազարաւոր ցուցարարներ պահանջեցին վճռական քայլերու դիմել եւ սանձել ազերիներու վայրագութիւնները հայաշատ գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ :

Եռագոյն դրօշը պետականօրէն բարձրացնելու ցնձալի պահը

**Միացեալ Հայաստանի կարգախոսը Հայաստանի նախարարաց
խորհուրդի շէնքի ճակտին**

Յունիսին, «Ղարաբաղ» կոմիտէն ժողովուրդին ձայնը աւելի ազդու դարձնելու նպատակով որոշեց մասնակցիլ Հայաստանի Գերագույն Խորհուրդի մասնակի ընտրութիւններուն: Շուտով կոմիտէի անդամներէն ոմանք ընտրուեցան Հայաստանի մեծամասնութեամբ համայնավար Գերագույն խորհուրդի պատգամաւորներ եւ իրենց ամպիոնը օգտագործեցին ժողովրդային շարժումին պահանջները արտայայտելու: Տոյցերու եւ համարներու ընթացքին կրկնուող կարգախօսները լսուեցան նաեւ Գերագույն Խորհուրդէն ներս, որ Շարժումին վրայ իր հակակշիռը պահելու ապարդիւն ջանքերէն ետք, ի վերջոյ ստիպուեցաւ տեղի տալ ազգային արդար պահանջներու դիմաց եւ 22 Նոյեմբեր 1988ին որ դեգրեց «Օսմանեան Թուրքիայում հայերի 1915 թ. Ցեղասպանութեան դատապարտման մասին» օրէնք:

Դեկտեմբեր 1988ին, «Ղարաբաղ» կոմիտեի ձեռքակալութենէն ետք, Շարժումը դարձաւ ընդհատակեայ:

1989ին ցոյցերն ու հաւաքները սկսան նոր թափով, այս անգամ պահանջելով նաեւ «Ղարաբաղ» կոմիտեի անդամներուն ազատ արձակումը: Համաժողովրդային բողոքի ելոյթներու սաստկացումին հետ, Մայիս 1989ին ձեռքակալուածները ազատ արձակուեցան: Պահանջատիրութիւնը ստացաւ նոր թափ: 26 Մայիսին, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը հրապարակեց օրէնք մը, որ 28 Մայիս 1918ը կը ճանչնայ իբրեւ հայկական պետականութեան վերականգնման թուական, իսկ Եռագոյն դրօշը՝ իբրեւ այդ պետականութիւնը խորհրդանշող ազգային դիօշ:

Աւելի ուշ, Հայաստանի Գերագոյն խորհուրդը 2 Յուլիս 1991ին քննեց Հայաստանի Հանրապետութեան քայլերգի հարցը եւ որոշեց աննշան փոփոխութիւններով ընդունիլ 1918-1920 Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան քայլերգը («Մեր Հայրենիք»ի «Թշուառ, անտէր» բառերը փոխելով «ազատ, անկախ»ի): Ցաջորդ քայլը եղաւ սեփական զինանշանի եւ դրամանիշի որդեգրումը: 25 Մարտ 1992ին Գերագոյն խորհուրդը որդեգրեց Ա. Հանրապետութեան զինանշանը: Նոյն նիստին որոշուեցաւ նաեւ դրամը եւ լուման իբրեւ ազգային դրամանիշներ ընդունելու օրէնք:

Հայրենի ժողովուրդին մէջ հետզհետէ աւելի խոր կերպով արմատաւորուեցաւ անկախ պետականութիւն ունենալու ձգտումը: 1990ին հայութիւնը ընդհանուր առմամբ արդէն պատրաստ էր եւ կը ձգտէր ժողովրդավարական անկախ պետութեան:

Մայիս 1990ին Հայաստանի մէջ տեղի ունեցան Գերագոյն Խորհուրդի ազատ ընտրութիւններ: ՀՀՇ մասնակցեցաւ ընտրութիւններուն եւ հակառակ անոր որ չյաջողեցաւ շահիլ աթոռներու մեծամասնութիւնը, սակայն շարժումին ղեկավարը դարձաւ Գերագոյն խորհուրդի նախագահ (14 Օգոստոս 1990): Անոր ընտրութեամբ փաստօրէն աւարտեցաւ Համայնավար Կուսակցութեան մենատիրութեան շրջանը: Պահը պատմական էր:

23 Օգոստոսին, Հայաստանի Գերագույն Խորհուրդը ընդունեց Հայաստանի անկախութեան Հռչակագիրը, որով վերջ գտաւ Հայկական Խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետութիւնը (ՀԽՍՀ) եւ Հայաստանը հռչակուեցաւ գերիշխան հանրապետութիւն, առանց Խ. Միութենէն անջատուելու:

Մինչ այդ, հայրենիքի մէջ վերահաստատուեցան հայկական ասանդակական կուսակցութիւնները, յատկապէս՝ Հ. Յ. Դաշնակութիւնն ու ՌԱԿը: Ծայր տուաւ մամլոյ եւ խօսքի ազատութիւն: Երկրին մէջ սկսան լոյս տեսնել հարիւրաւոր թերթեր, որոնք հասարակական կարծիք ձեւաւորեցին ժողովուրդը յուզող կարեւոր հարցերու շուրջ: Յառաջացան ընդդիմադիր կուսակցութիւններու միացեալ դաշինքներ, որոնք նպատակադրեցին ժողովուրդին քաղաքական կենսունակութեան խթանումը եւ ընտրութիւններու օրինաւոր միջոցներով իշխանութիւններու փոփոխութիւնը:

Վրայ հասաւ 21 Սեպտեմբեր 1991ի անկախութեան հանրաքուէն: Հայրենի հայութիւնը խիտ շարքերով ներկայացաւ քուէարկութեան կէդրոններ եւ 99.31% ով «Այո» պատասխանեց *«Համաձայն էք, որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը ըլլայ անկախ ժողովրդավարական պետութիւն, Խորհրդային Միութեան կազմէն դուրս»* հարցումին:

Եռագոյն դրօշը շէնքին առջեւ:

23 Սեպտեմբեր 1991ին գումարուեցաւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի պատմական նիստը, որուն ընթացքին ընթերցուեցաւ Գերագոյն Խորհուրդի նախագիծը՝ Հայաստանի Հանրապետութեան անկախութեան մասին: Որոշումը ընդունուեցաւ Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ: Քուէարկութենէն ետք հնչեց հանրապետութեան քայլերգ «Մեր Հայրենիք»ը:

Սեպտեմբեր 21 ի ժողովրդային հանրաքուէով եւ Սեպտեմբեր 23ի Գերագոյն խորհուրդի կողմէ Հայաստանի Հանրապետութիւնը անկախ պետութիւն հռչակումով վարագոյրը վերջնականապէս իջաւ խորհրդային Հայաստանի վրայ, եւ ծնունդ առաւ հայկական նորանկախ հանրապետութիւնը:

Հայաստանի անկախութիւնը շուտով ճանչցան աշխարհի բոլոր երկիրները՝ անոր հետ հաստատելով դիւանագիտական յարաբերութիւններ: Հայաստան 2 Մարտ 1992ին անդամակցեցաւ ՄԱԿին եւ պաշտօնապէս մուտք գործեց միջազգային քաղաքական թատերաբեմ:

ԱՐԴԻ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Դիրքն ու Տարածությունը

Հայաստան կը գտնուի Անդրկովկասի մէջ. հոն գտնուող երեք հանրապետութիւններէն մէկն է:

Տարածութիւնը 29,756 քառ. քլմ. է, մէկ տասներորդը պատմական Հայաստանին:

Մակերեսույթ

1.- Լեռներ – պատմական Հայաստանին հարազատ հատուածը՝ արդի Հայաստանը գերազանցապէս լեռնային երկիր է: Հայաստանի լեռները մաս կը կազմեն Փոքր Կովկասեան լեռներու շղթային:

ա. Փոքր Կովկասեան լեռներու գլխաւոր ճիւղերն են.-
Րազունի, Սեւանի, Բամպակի, Ծաղկունեաց, Շիրակի, Արեգունիի, Վիրահայոց, Գեղամայ, եւ Վարդենիսի լեռները:

բ. Փոքր Կովկասեան լեռներու հարաւային հատուածը կ'ընդգրկէ Զանգեզուրի, Հայոց Ձորի, Բարգուշատի, եւ Մեղրիի լեռները:

2.- Սարահարթերը շատ բարձրադիր են (Ղարաբաղի, Ապարանի, եւ Ղուկասեանի): Համեմատաբար աւելի ցած են Լոռիի եւ Շիրակի սարահարթերը: Հայաստանի մէջ մնացած են Արարատեան դաշտին մէկ մասը, Արաքսի ձախափնեայ՝ Երեւանի եւ Հոկտեմբերեանի դաշտերը:

Կլիմայ եւ Բուսականութիւն

Կլիման ընդհանուր առմամբ բարեխառն է: Ցամաքային եւ լեռնային: Բուսականութիւնը կը փոխուի համաձայն լեռնալանջերու դիրքին:

Գետեր

Բոլոր գետերը անխտիր ունին լեռնային նկարագիր:

Կը պատկանին Կուրի եւ Արաքսի ակազաններուն:

Կուր կը թափին՝ Դեբեդը եւ Աղստեր:

Արաքս կը թափին՝ Ախուրեանը, Սեւ Ջուրը, Հրազդանը, Որոտանը, Ագատը, Վեսին, Քասախը եւ Արփան:

Լիճեր

Սեւան, Արփի Լիճ, Պարզ Լիճ:

Լեռներ

Արագած, Կապուտջուղ, Արա, Էլայլն:

Բնակչություն

Դարերէ ի վեր կորսուած հայկական պետականութիւնը վերականգնեցաւ հրաշքով՝ 1918 Մայիս 28ին: Իր կազմութենէն 2 տարի ետք, նորակազմ հայ պետութիւնը դարձաւ խորհրդային: Ան իր անկախութեան վերատիրացաւ 23 Սեպտեմբեր 1991ին:

Այսօր Հայաստան ունի աւելի քան 3 միլիոն բնակիչ:

Քաղաքներ

Երեւան, Գիւմրի, Վանաձոր, Նոյեմբերեան, Կապան, Էլայլն:

Զբօսաշրջիկային կայաններ՝ Սեւան, Դիլիջան, Ծաղկաձոր, Էլայլն:

Գիւղատնտեսութիւն

1) Հողամշակութիւնը - Արտադրութիւն՝ հացահատիկները անբաւարար են:

Իբրեւ նախանիւթ ծառայող բույսերը լաւ կ'աճին, պտուղները եւ բանջարեղէնները շատ առատ են:

2) Անասնապահութիւնը պէտք եղածին չափ զարգացած չէ, հակառակ համեմատաբար լարմար պայմաններու:

Ճարտարարուեստ

ա. Ուժանիւթ.- Հայաստան չունի բաւարար ուժանիւթ: Չկայ հանքածուխ, քարիղ կամ կազ: Կայ միայն ջուր:

բ. Նախանիւթ.- Բարեբախտաբար կայ նախանիւթ, մանաւանդ՝ հանքային պղինձ, մոլիպտէն, կապար, զինկ, ոսկի:

գ. Իրագործումներ.- Հայաստանը ճարտարարուեստական երկիր է: Կ'արտադրե ընդհանրապես քիչ հումք եւ ուժանիւթ պահանջող ապրանքներ, որոնք գնահատուած են իրենց ձեռքի աշխատանքով:

Սննդանիւթի ճարտարարուեստը երկիրին մեջ գտած է յարմար պայմաններ: Շատ բարձրորակ են Հայաստանի գինիները, բոնեակները եւ պահածոները:

Հիւսուածեղէնը կ'արտադրե բրդեղէններ, մետաքսեղէններ: Շատ փնտռուած է նաեւ գորգագործութիւնը: Հայաստանը հարուստ է վերջապէս շինանիւթով. Նշանաւոր է տուֆը, կան նաեւ որակայոր մարմարներ, կրանիտ, քարի բազմաթիւ տեսակներ, որոնք կ'օգտագործուին իբրեւ շինանիւթ կամ նախանիւթ:

Համակարգչային եւ էլեկտրոնային բարձրորակ ճարտարարուեստը բարձրագույն մակարդակի հասած է:

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԻՆԳ ՏԱՂԱԻԱՐՆԵՐԸ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին ունի հինգ տաղալարներ, որոնց յատկանշական եւ հասարակաց երեւույթները հետեւեալներն են.-

- 1) Բոլորն ալ կարճ կամ երկար պահեցողութեան շրջան մը ունին. գալիք մեծ տօնը արժանաւորապէս կատարելու եւ անոր հոգեպէս նախապատրաստուելու համար:
- 2) Տօնի նախօրեակին, նաւակատիք եւ կամ մեծ նախատօներ կ'ըլլան:
- 3) Նախօրեակի գիշերը հսկում կը կատարուի:
- 4) Յաջորդ օրը մեռելոց կը կատարուի:

Ուրեմն, *տաղաւար* կը կոչուին տէրունի հինգ մեծ տօները, որոնք շարաթապահք, նաւակատիք, մեռելոց, եւ քանի մը օր շարունակութիւն ունին:

Մեր եկեղեցոյ հինգ տաղաւարները հետեւեալներն են.-

Ա) ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ

Բ) ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

Գ) ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Դ) ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

Ե) ԽԱԶՎԵՐԱՅ

Թէ Ինչո՞ւ համար այս հինգ տօները տաղաւարներ կոչուած են յատակ, վերջնական, եւ վճռական պատճառ մը չկայ: Շատեր իրենց կարծիքը յայտնած են այս առնչութեամբ: Այսպէս, օրինակ, ոմանք կ'ըսեն, թէ ինչպէս որ հին ուխտին մէջ մեծահանդէս տօնախմբութիւն մըն էր տաղաւարահարցը կամ տաղալար կոչուած տօնը, նոյնն էր նաեւ պարագան քրիստոնեաներու տէրունի տօներուն:

Թերեւս կարելի է մտածել նաեւ, թէ ի՞նչպէս տաղաւարներուն հաստատման պահուն հանդէսներ կը կազմակերպեն, նոյնն էր նաեւ այս մեծ տէրունիներուն ատեն, եւ այս պատճառով տաղաւար անունը անկէ մնացածկը թուի ըլլալ: Շնորհք պատրիարք Գալուստեան իր «Տաղաւար Տօներ» անունով գիրքին մէջ այս մասին կը գրէ. «Մենք նախ ենթադրենք, որ այս անուան շիտակ եւ հնագոյն ձեւը պիտի ըլլար տաղաւարահարցը»:

Ա) ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆԸ տաղաւարներուն առաջինն է:

Աստուածայայտնութիւն կը կոչուի Քրիստոսի առաջին ու սկզբնական տնօրինութեամբ համախմբուած յիշատակութիւնը: Քրիստոնէաներ Ա. դարուն Չատիկը հրեաներուն հետ կը տօնեն, Քրիստոսի Յարութիւնը յիշատակելով բոլոր վերջին տնօրէնութեանց հետ: Բ. դարուն էր, որ Քրիստոսի բոլոր սկզբնական տնօրէնութիւնները սկսան տօնուիլ Յայտնութեան կամ Աստուածայայտնութեան անուան ներքեւ. Քրիստոս աշխարհին յայտնուեցաւ իբրեւ փրկիչ եւ Աստուած:

Ինչպէս Գաբրիէլի Աւետումը, Բեթղեհէմի ծնունդը, հրեշտակներու փառաբանութիւնը, մոգերու երկրպագութիւնը, քառասնօրեայ ընծայումը, Եգիպտոս փախուստը, Յորդանան մկրտութիւնը, երկնային նշանները, մինչեւ իսկ հրաշագործութեան սկիզբը: Այս մեծ տօնին օրը որոշուեցաւ Յունուար 6ին, ոչ այնքան ժամանակագրութեան հաշուով, որքան հեթանոսական տօնին փոխանակութեամբ:

Տօնը ունեցաւ իր ութօրեքը իբր մեծ տօն եւ ճրագալույցի օրն ալ իբրեւ պատրաստութեան օր: Տօնը հաստատուեցաւ ութ օրերու վրայ, Յունուար 5էն 13: Աստուածայայտնութեան մեծ տօնին գլխաւոր խորհուրդը Քրիստոսի Ծնունդը ըլլալով՝ Յունուար 6ը սկսաւ նկատուիլ եւ կոչուիլ Ծննդեան Տօն:

Առաջին դարերուն
տնօրինութիւններէն ոմանք,
գլխաւոր տօնէն բաժնուելով,
առանձին յիշատակ կամ տօն
ունեցան, եւ քառասնօրեայ
Գալուստր Յունուար 6էն
հաշուելով, դրուեցաւ
Փետուրուար 1ին, իսկ Աւետումը՝
Ապրիլ 7ին: Այս երկու
բաժանումները մեր եկեղեցոյ
կողմէ ալ ընդունուեցան:

Իսկ Ե. դարուն, երբ արդէն Հայ Եկեղեցոյ կարգադրութիւնները
լիապէս կազմուած էին թարգմանիչներու ձեռքով, յոյներ Ծնունդն ալ
գատեցին եւ զայն Դեկտեմբեր 25ին դրին, իսկ Յունուար 6ը
ընդունեցին Յայտնութեան եւ Մկրտութեան օր:

Հայ եկեղեցին սակայն այս բաժանումներուն համաձայն
չգտնուեցաւ եւ մինչեւ այսօր ալ Յունուար 6ը եւ կ'ընդունի իբրեւ
Ծննդեան, Աստուածայայտնութեան ու Մկրտութեան թուական: Այդ
պատճառով ամէն Ծնունդի պատարագի ընթացքին եթէ նկատած էք
ջրօրհնէք կը կատարուի, որ ինքնին կը խորհրդանշէ Քրիստոսի
Մկրտութիւնը:

Բ) ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ

Քրիստոսի Յարութիւնը քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ ամենէն մեծ խորհուրդն ու փառաւոր տօնն է: Քրիստոսի Յարութեան Տօնը, այսինքն Չատիկը 35 օրերու շարժականութիւն ունի, ու Մարտ 22էն մինչեւ Ապրիլ 25 է կրնայ հանդիպիլ: Իրեն հետ կը շարժին Չատիկէն դէպի վեր. մինչեւ առաջաւորաց տանը եւ Չատիկէն դէպի վար մինչեւ վարդաՎառ 14 շաբաթները. ընդամենը 14 շաբաթներու շարժական միջոց մը:

Քրիստոսի Յարութեան տօնը կը սկսի Չատկրւան նախընթաց ճրագալոյցի երեկոյեան եւ կը տեւէ 49 օրեր, որուն վերջին օրը, այսինքն 50րդ օրը, Հոգեգալուստն է: Տարուան մէջ ալ, բոլոր 52 կիրակիներն ալ Յարութեան տօներ են, եւ երբ ուրիշ տէրունի տօնալ հանդիպիՅարութիւնը չի ջնջուիր:

Չատիկը կը նկատուի մեր եկեղեցւոյ գլխաւոր տօնը. Քանի որ կը յիշատակէ Քրիստոսի երկար կեանքին վերջին եւ մեծագոյն դէպքը, որ միաժամանակ Աւետարանին խանդալից պատգամն է:

Քրիստոնէական կրօնքի եւ միւս կրօնքներու միջեւ եղած հիմնական տարբերութիւններէն մէկը այն է, թէ մեր կրօնքի հիմնադիրը յարութիւն առած է:

Գ) ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Հայ եկեղեցւոյ հինգ գլխաւոր տօներէն երրորդը, որ կը կոչուի նաեւ Պայծառակերպութիւն, Քրիստոսի պայծառ եւ լուսաւոր յայտնութեան պատճառով: Տօնուած դէպքը Քրիստոսի փառաւոր ու լուսաւոր կերպարանքով երեւիլն է իր առաքեալներէն երեքին՝ Պետրոսի, Յովհաննէսի, եւ Յակոբոսի, Գալիլիոյ Սուրբ Լերան վրայ: Ըստ աւանդութեան, լեռը կոչուած է նաեւ Թափօր: Դէպքը կը պատմեն Մատթէոս, Մարկոս, եւ Ղուկաս Աւետարանիչները:

Տօնը կը կատարուի Չատկէն 14 շաբաթ ետք, այսինքն Չատկէն 45 օրեր ետք: Հետեւաբար, 30 տարուան շարժականութիւն մը կրնայ ունենալ Յունիս 28էն Օգոստոս 1: Տօնախմբութիւնը երեք օրերու տեւողութիւն ունի: Կիրակի բուն տօնը, Երկուշաբթի մեղելոց, իսկ Երեքշաբթի լուռ տէրունի: Յոյներ եւ լատիններ Այլակերպութեան տօնը կը կատարեն հաստատապէս, Օգոստոս 6ին:

Այս տօնը սկսած է հաւանաբար Թարգմանչաց դարէն, այսինքն 5րդ դարէն եւ առաջին օրուան շարականը քերթողահայր Մովսէս Խորենացիին կը վերագրուի, իսկ աղօթքն ալ՝ Եղիշէ Վարդապետի: Շարականին Բ. եւ Դ. տուները Ներսէս Շնորհալի հայրապետին օրով աւելցուած են:

Դ) ՎԵՐԱՓՈԽՈՒՄ

Ս. Աստուածածնի մեռնելուն եւ երկինք փոխադրուելուն յիշատակնէ, որ կը տօնուի պարզ Աստուածային, վերափոխումն եւ կամ ննջումն անուններուն ներքեւ, որովհետեւ եկեղեցին կ'ընդունի, թէ Աստուածամօր մահէն ետք, Քրիստոս եկաւ եւ իր մայրը երկինք փոխադրեց: Տէրունի տօնին յիշատակութիւնը կը կատարուի Գալուստ փոխումն մօր բացատրութեամբ:

Վերափոխումը, հայ եկեղեցւոյ հինգ մեծ տօներէն չորրորդը, կը կատարուի Օգոստոս 12էն մինչեւ 18 հանդիպող Կիրակին: Ունի շաբաթապահք, նաւակատիք եւ մեռելոց: Ներսէս Շնորհալի հայրապետին կարգադրութեամբ, Աստուածածնայ տօնը վերածուեցաւ 9 օրերու, Կիրակիէն մինչեւ յաջորդ Երկուշաբթի:

Աստուածամայրը եզակի եւ բացառիկ դէմք մըն է քրիստոնէական եկեղեցւոյ մէջ: Անգերազանցելի անձնաւորութիւն մը՝ Սուրբերութագուհին: Եկեղեցւոյ մէջ յատուկ լարգանքի արժանացած է իր որդիէն ետք: Եկեղեցին անոր ի պատիւ տարուան ընթացքին սահմանած է աւելի քան եօթը տօնախմբութիւններ:

Ասկէ զատ ամէն օր առանց բացառութեան շարականներ կ'երգուին առաւօտեան ժամերգութեանց ընթացքին, ի յարգանս Տիրամօր: Մեր Աստուածային Սուրբ Պատարագը կը սկսի անոր յիշատակութեամբը եւ բարեխօսութեանը դիմելով: Աստուածամօր այս բացառիկ հանգամանքին համար կրնանք մատնանշել երկու պատճառներ, որոնք իրարմէ անբաժան են.-

1.- Բնականաբար այն մեծ դեր ունեցաւ Քրիստոսի աճման մէջ, իսկ մանկութեան եւ պատանեկութեան տարիներուն գլխաւոր հոգածուն, բառին իսկական առումով մայրը եղաւ:

2.- Աստուածամայրը իր լիութեան մէջ ունեցած է եւ այն հիմնական յատկութիւնները եւ առաքելութիւնները, որոնք անհրաժեշտ են սուրբ կազմելու համար, այսինքն՝ խոնարհութիւն, համբերութիւն, մաքուր սիրտ, աստուածասիրութիւն, մարդասիրութիւն, եւ մանաւանդ անայլայլ համակերպութիւն Աստուծոյ կամքին:

Նախնական դարերէն ի վեր, ունեցած ենք գեղեցիկ սովորութիւն մը, զոր աւանդաբար պահած ենք մինչեւ այսօր: Մեր ժողովուրդը սկիզբէն իսկ իր մէջ ունեցած է այն գեղեցիկ մտածումը, թէ ամէն պտղաբերութեան երախայրիքը պէտք է օրհնութեամբ Աստուծոյ նուիրել: Խաղողը՝ պտուղներուն ազնուագոյնը, իբր ուրախացուցիչ գինիի հիւթը, եւ ամէնէն կարելորը հաղորդութեան խորհրդանշան եղող գինին, կ'օրհնուի եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւորապէս եւ յատուկ ձեւերով:

Խաղողօրհնէքի օրը, Աստուածածնայ տօնն է, հայկական մանրանկարչութեան մէջ յաճախ կը տեսնենք կամ կը հանդիպինք Ս. Աստուածածինը նկարուած՝ խաղողի ողկոյզով հանրանկարիչներու կողմէ:

Ե) ԽԱՉՎԵՐԱՑ ԿԱՄ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ԽԱՉ

Ամենէն հինն է Խաչի տօներուն մէջ: Իր պատմական խորքը, սկզբնաւորութիւնը մինչեւ քրիստոնէութեան սկիզբը կ'երթայ: Որովհետեւ խաչը վերցնելու եւ փառաւորելու առաջին գործողութիւնը կը վերագրուի տեառնեղբայր Յակոբ առաքեալի, որ Երուսաղէմի առաջին եպիսկոպոսը եղած է եւ խաչը բարձրացնելով ի տես ժողովուրդին «Խաչի քո Քրիստոս երկրպագանեմ» օրհնութիւնն ու աղօթքները ըսած է:

Խաչվերացի տօնը կը կատարուի Սեպտեմբեր 14ին կամ աւելի առաջ հանդիպող ամենէն մօտ Կիրակին: Այսինքն կրնայ տօնուիլ Սեպտեմբեր 11-17ի միջոցին հանդիպող Կիրակին: Տօնին տեւողութիւնը եօթը օրերու վրայ կ'երկարի: Խաչվերացը տարուան վերջին տաղաւար տօնն է եւ մեծագոյնը խաչի տօներուն մէջ: Ի միջի այլոց ըսենք, որ մենք չորս Խաչի տօներ ունինք. Վերացման Խաչ կամ խաչվերացը, Գիւտ Խաչը, Վարագայ Խաչ եւ Երեւման Խաչ:

Աստուածամօր պէս, եւ անոր հետ շատ կարեւոր տեղ կը գրաւէ Սուրբ Խաչը. Քրիստոնէական բոլոր եկեղեցիներուն մէջ: Քրիստոնէական եկեղեցիին կողմէ թէ Աստուածամօր եւ թէ խաչին հանդէպ սնուցուած բացառիկ այս յարգանքն ու սէրը, մէկ եւ նոյն դրդապատճառը ունեցած է: Երկուքն ալ Քրիստոսի կեանքին հետ սերտ առնչութիւն ունին: Աստուածամայրը անբաժանելիօրէն կապուած է մարդեղութեան մեծ խորհուրդին հետ, իսկ Խաչը՝ փրկագործութեան:

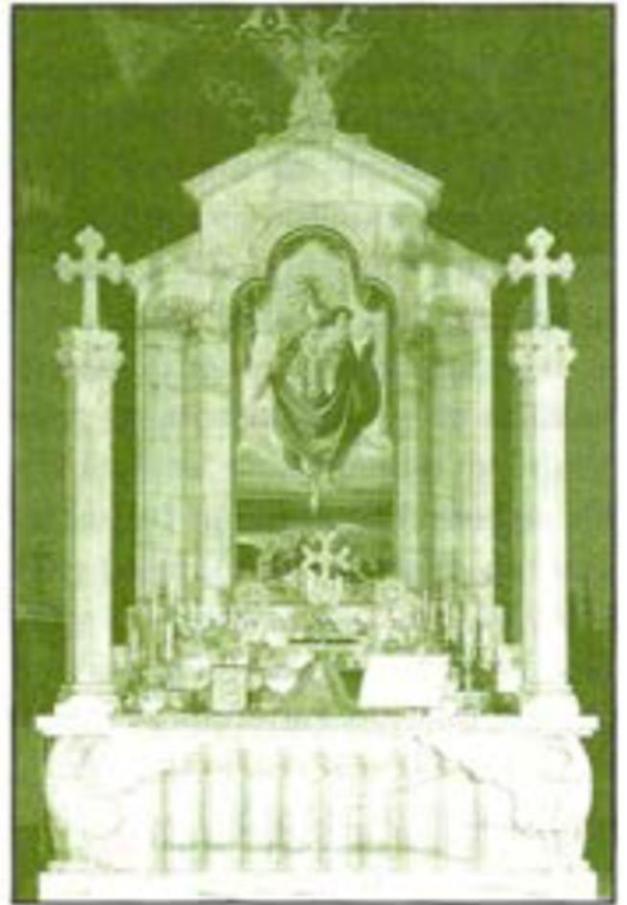
Նախապէս խաչը անարգուած առարկայ մըն էր: Սկզբնական դարուն ամենէն խիստ պատիժը խաչելութիւնն էր: Քրիստոսի խաչելութենէն ետք, սակայն, Քրիստոնէութիւնն ու խաչը գրեթէ նոյնացածէն, ուր որ խաչ կը նշմարուի կամ կը տեսնուի, անմիջապէս կ'եզրակացնենք, որ այնտեղ քրիստոնէութիւն կայ կամ եղած է: Սկզբնական դարերուն քրիստոնէաներ զիրար խաչով կամ խաչի նշանով կը ճանչնային: Խաչը անոնց խորհրդանշանն էր: Հալածանքի դարերուն իսկ, երբ արգիլուած կրօնք էր քրիստոնէութիւնը, նորադարձներ խաչով զիրար կը ճանչնային:

ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ՍՈՒՐԲ ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐ

Առաքեալները երբ տակառէին ողջ էին, ամէն քրիստոնէայ իր ունեցած ստացուածքը կամաւորաբար կը բերէր ու կը յանձնէր առաքեալներուն, որպէսզի հաւասարապէս բաժնուէր բոլորին: Նույնիսկ ճաշը կամ ընթրիքը միասին կ'ընէին, իբրեւ փոխադարձ սիրոյ ազնիւ արտայայտութիւն:

Յաջորդաբար, երբ քրիստոնէաներուն թիւը աւելցաւ, սկսան Յիսուսի վերջին ընթրիքի յիշատակին ճաշը միայն ընել միասին: Կը բերէին հաց եւ գինի, կ'օրհնէին զանոնք եւ միասնաբար աղօթելով՝ բոլորն ալ կը ճաշակէին:

Սբ. Պատարագիձեւը, որ ունինք այսօր, դարերու ընթացքին զարգացած եւ ճոխացած այս արարողութիւնն է ահա, հիմնուած՝ Յիսուսի վերջին ընթրիքի օրինակին վրայ եւ նոյնը կատարելու իր իսկ պատուերին համաձայն:

Սբ. Հաղորդութեան խորհուրդը կը կատարուի Սբ. Պատարագով: «Պատարագ» կը նշանակէ «Ձոռ», «Նուէր» կամ «Ձոռաբերում»:

Ամէն անգամ որ Սբ. Պատարագը կատարուի, Յիսուս Քրիստոս՝ հացի եւ գինիի ձեւերով կը զոհուի մեր մեղքերուն համար: Պատարագը, իր այս խորհուրդով ու սրբազան հանգամանքով, քրիստոնէական բոլոր պաշտամունքներուն մէջ ամէնէն սրբազանն է ու նուիրականը:

Հայկական Պատարագը կը բաղկանայ չորս մասերէ.-

Ա. ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Բ. ՃԱՇՈՒ ՊԱՇՏՕՆ

Գ. ԲՈՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Դ. ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՁԱԿՈՒՄ

Ա. ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ ՍԲ. ՊԱՏԱՐԱԳԻ

Կը սկսի Աւանդատան մէջէն, երբ Պատարագիչը կը սկսի հագւիլ, ապա դուրս կ'ելլէ սարկաւազներով եւ մոմակիր դպիրներով, ձեռքերը կը լուայ, ժողովուրդին դիմաց կը խոստովանի իր մեղքերը եւ կը խնդրէ, որ աղօթեն իր մեղքերուն ներումին համար: Յետոյ կը բարձրանայ խորան եւ վարագոյրը կը փակուի: Վարագոյրին ետեւ, Պատարագիչը յատուկ աղօթքներով կը պատրաստէ նշխարիը (հացը) եւ գինին:

Վարագոյրը կը բացուի եւ Պատարագիչը խնկարկելով աստիճաններէն կ'իջնէ, եկեղեցւոյ շրջանը կ'ընէ (միշտ խնկարկելով) եւ կրկին կը բարձրանայ խորան: Թափօրը կը խորհրդանշէ Քրիստոսի աշխարհ գալուստը: Ինչպէս Յիսուս աշխարհ եկաւ, քաղաքէ քաղաք շրջեցաւ եւ մարդոց քարոզեց հոգեւոր թագաւորութիւնը «*Երկնքի արքայութիւնը*», նոյնպէս Պատարագիչը ժողովուրդին մէջ կ'իջնէ խորանէն եւ խնկարկելով Աստուծոյ շնորհները կը բաշխէ ներկայ հաւատացեալներուն:

Բ. ՃԱՇՈՒ ՊԱՇՏՕՆ

կը սկսի երբ թափօրի շարականը «Բարեխօսութեամբը»ը կ'աւարտի եւ Պատարագիչը, խորան բարձրանալէն ետք, կ'երգէ ըսելով.- «*Օրհնեալ թագաւորութիւնն է Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ ...*»:

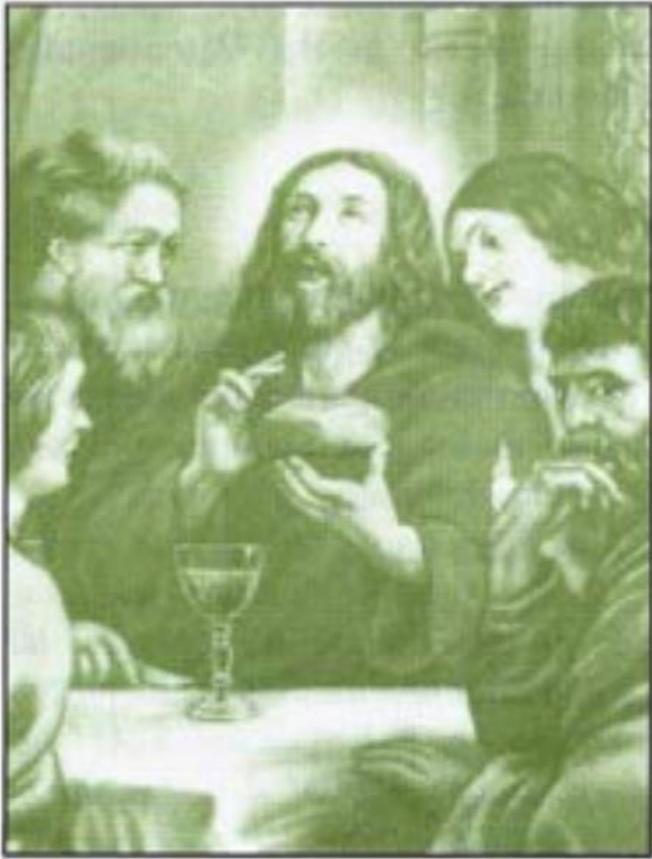
Ճաշու Պաշտօն (կամ Ճաշու արարողութիւն) կը կոչուի, որովհետեւ քրիստոնէութեան առաջին շրջանին՝ ճաշի կամ Յիսուսի վերջին ընթրիքի յիշատակը կատարելու ընթացքին, հաւատացեալները միասնաբար Սբ. Գիրք, Աւետարան կը կարդային իրենց հոգին զօրացնելու Յիսուսի աստուածային խօսքերով, կ'աղօթէին հաւաքաբար եւ յետոյ կը ճաշակէին օրհնուած հացը եւ գինին՝ Յիսուսի պատուերին համաձայն:

Գ. ԲՈՒՆ ՊԱՏԱՐԱԳ

Բուն Պատարագը կը սկսի վերաբերումով: Այսինքն՝ Սարկալագը սկիհը (հացով ու գինիով) կ'առնէ խորհրդանոցէն (քովնտի պատին մէջ բացուած պատուհանիկէն) եւ խորանին շուրջ (ետեւէն) դառնալով, հանդիսաւոր կերպով բարձրացուցած՝ խնկարկելով կը բերէ Պատարագիչին:

վերաբերումի արարողութիւնը կը խորհրդանշէ ժողովուրդին բերած նուէրներուն յանձնումը Աստուծոյ, ճիշդ այնպէ՛ս, ինչպէս առաջին դարերուն հաւատացեալները իրենց սրտաբուխ նուէրները կը բերէին եւ օրհնել կու տային առաքեալներուն: Այդ նուէրներով Պատարագէն ետք, միասնաբար կ'ընէին Սիրոյ Ծաշը:

Վերաբերումին կը յաջորդէ «Ողջոյն»ը (Ողջոյն տուք միմեանց), որով խաղաղութեան եւ միութեան ողջոյնը կամ համբոյրը (բարե լը) կը փոխանցուի հաւատացեալ ժողովուրդին: Ողջոյն տուողը կ'ըսէ.- «*Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ*», իսկ ստացողը կը պատասխանէ.- «*Օրհնեալ է յայտնութիւնն Քրիստոսի*»:

«Ողջոյն»ին կը յաջորդեն Սուրբ Սուրբ, Առէ՛ք, կերէ՛ք, Հայր Երկնաւոր, Որդի Աստուծոյ եւ Հոգի Աստուծոյ շարականները: Ապա կը յիշատակուին ազգային եւ միջազգային սուրբեր, կ'երգուի Յիսուսի տուած քրիստոնէական աղօթքի գեղեցկագոյն օրհնակը՝ «Հայր Մեր»ը եւ այն հաւատացեալը, որ կը փափաքի՝ հաւատքով ու երկիւղածութեամբ կը ստանայ Սբ. Հաղորդութիւն, Օրհնեալ է Աստուած շարականի երգեցողութենէն ետք:

Հաղորդուող հաւատացեալները, յարգանքի համար, պէտք է ծոմ պահած ըլլան (չուտել, չխմել նախորդ կէս զիշերէն ետք), խոստովանին (պարտաւոր են յիշել իրենց խիղճին վրայ ծանրացող բոլոր մեղքերը, յանցանքները եւ անոնց բոլոր պարագաները՝ որքան կարելի է անշուշտ) եւ մաքուր ու խաղաղ հոգիով ընդունին Քրիստոսի իսկական մարմինը՝ Սուրբ Հաղորդութիւնը:

Որդի Աստուծոյ շարականի երգեցողութեան ընթացքին է, որ Սուրբ Հոգիին զօրութեամբ՝ հացը եւ զինին կ'ընդունին ներկայութիւնը մեր Տիրոջ՝ Յիսուսի Քրիստոսի:

Դ. ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԱՐՁԱԿՈՒՄ

Մբ. Պատարագի աւարտին, Պատարագիչը կ'երգէ «*Որ օրհնես զայնոսիկ*» աղօթքը, որուն ընթացքին ան Աստուծմէ կը խնդրէ ամբողջ աշխարհի խաղաղութիւն եւ բոլոր հաւատացեալներուն համար՝ երջանկութիւն եւ բարօրութիւն: Ապա կը կարդայ Աւետարանէն հատուած մը (Յովհաննէսի Աւետարանին առաջին համարները): Յետոյ «*Պահպանիչ*» աղօթքով կ'օրհնէ ներկայ հաւատացեալները եւ կ'արձակէ զանոնք, որպէսզի մեկնին խաղաղութեամբ, մաղթելով որ Աստուած բոլորին հետ ըլլայ միշտ:

Օրհնութիւնը եւ Արձակումը տալէն ետք, Պատարագիչը իջնելով խորանէն՝ Կ'ուղղուի Աւանդատուն: Իսկ ժողովուրդը ճշմարիտ հաւատացեալի իր վերջին աղօթքը ընելէ եւ Մբ. Աւետարանը համբուրելէ ետք, կը մեկնի եկեղեցիէն:

ՄԲ. ՀԱՂՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Յիսուս իր քարոզներուն հիմնական գաղափարներուն կողքին ու գուգահեռ, շատ անգամ խօսեցաւ նաեւ «*Երկնային Հաց*»ի մը մասին, որ երկինքէն իջնելով՝ կեանք պիտի տար աշխարհի, մանաւանդ որ՝ երբ ժամանակը յարմար դատեց, բացայայտօրէն յայտարարեց ինքն իր մասին. - «*Ես եմ կեանքի հացը, ո՛վ որ ինձի գայ՝ երբեք պիտի չանօթենայ, եւ ո՛վ որ հաւատայ ինձի՝ երբեք պիտի չծարանայ...*» (Աւետ, Յովհ, Գլ. Զ.35): Եւ երբ հրեաները զանգատեցան, Յիսուս դարձեալ պնդեց իր յայտարարութիւնը. - «*Ե՛ս եմ կեանքի հացը: Անապատին մէջ ձեր հայրերը մանանան կերան ու մեռան: Ա՛յս է հացը, որ երկինքէն իջած է. եթէ մէկը այս ուտէ՝ յաւիտեան պիտի ապրի. եւ հացը, որ ես պիտի տամ՝ իմ մարմինս է, զոր ես պիտի տամ աշխարհի կեանքին համար*»:

Հրեաները այս յայտարարութիւնը լսելով կը վիճաբանէին, թէ ի՞նչպէս կրնայ Յիսուս իր մարմինը տալ՝ ուտելու համար:

Յիսուս բացատրութիւն չի տար, այլ կը ծանրանայ իր մարմինը ուտելու եւ իր արիւնը խմելու պարտականութեան վրայ, որովհետեւ ատով մեր մարմինին եւ հոգիին մէջ կը դրուի անմահութեան եւ յարութեան սերմը:

Իր ձերբակալութենէն քիչ առաջ, Յիսուս վերջին անգամ իր հաւատարիմ աշակերտները հաւաքեց զատկուան ընթրիքի սեղանին շուրջ, եւ իր մեկնումի հեռանկարին առջեւ՝ անսահման գորովով եւ յուզումով խօսեցաւ ու գործեց՝ հաստատելով Սբ. Հաղորդութեան խորհուրդը, իբր գրաւական իր անսահման սիրոյն:

Պաշտօնական ընթրիքը աւարտելէն յետոյ է, որ Յիսուս հանտատեց Սբ. Հաղորդութիւնը՝ բաղարջ հացով (առանց թթխմորի հացով) եւ անապակ գինիով (զուտ, մաքուր գինիով) եւ իր աշակերտներուն բաժնելով արտասանեց այն սրբազան բառերը, որոնց զօրութեամբ հացը եւ գինին դարձան Յիսուսի իսկական մարմինը եւ արիւնը: Ամենէն վերջ, Յիսուս իր աշակերտներուն պատուիրեց, որ իրենք ալ նոյնը ընեն՝ իր յիշատակին համար:

Հրեական ընթրիքը յիշատակն էր Եգիպտոսի գերութենէն ազատութեան: Սբ. Հաղորդութեան ընթրիքն ալ պիտի ըլլայ յիշատակը Յիսուսի մահուան, որով մարդիկ փրկուեցան չարին ու մեղքի գերիշխանութենէն: Յիսուս իր աստուածային հրաշագործ իշխանութիւնը հաղորդեց նաեւ իր առաքեալներուն, այսինքն՝ զանոնք քահանաներ ըրաւ իր եկեղեցիին:

Սբ. Հաղորդութեան խորհուրդը կը կատարուի Պատարագով: Սբ. Պատարագի արարողութեան ընթացքին է որ հացն ու գինին, Աստուծոյ օրհնութեամբ եւ աղօթքներով. կը վերածուին Յիսուսի մարմինին եւ արիւնին:

Յիսուս երկնային հացի մասին կատարած իր բոլոր արտայայտություններով, վերջին ընթրիքի ընթացքին կատարած արարողութեամբ եւ այդ արարողութեան խորհուրդը կրկնելու յանձնարարականով աւանդեց, թէ Ս. Հաղորդութիւնը այն խորհուրդն է, որ մեզ ուղղակի յարաբերութեան մէջ կը դնէ Իր Աստուածային Անձին, շնորհներուն եւ ոյժին հետ: Ս. Հաղորդութեամբ մենք կը ճաշակենք Յիսուսի իսկական Մարմինը եւ Արիւնը՝ հացի եւ գինիի ձեւերով եւ Ան՝ կը միանայ մեզի, իր կեանքը կու տայ մեզի եւ մեր հոգիներուն համար: Ան կը դառնայ յաւիտենական կեանքի սնունդ՝ համաձայն իր աստուածային խոստումներուն:

ՀԱՅ ՅԱՐԱՆՈՒԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Մինչեւ ԺԸ. դար, հայ ժողովուրդին մօտ գոյութիւն չունէին տարբեր տեսակի յարանւանութիւններ: ԺԸ. դարուն սակայն, կաթողիկոսիւնը կը սկսի լայն տարածում ունենալ հայոց մէջ՝ Աբրահամ Եպս. Արծիւեանի ջանքերով: Իսկ ԺԹ. դարուն, կաթողիկոսիւնը կը վերածուի հրապարակային գործունէութեան, յատկապէս երբ զայն տարածողները պաշտօնական հովանաւորութիւնը կ'ունենան Ֆրանսայի, որ ազդեցիկ դարձած էր Օսմանեան կայսրութեան սահմաններուն մէջ:

1827 Հոկտեմբեր 3ին, հայ կաթողիկէները կը խնդրեն Օսմանեան կայսրութեան սուլթանէն (Մահմուտ), որ զիրենք անջատէ հայ ուղղափառ համայնքէն (առաքելական): Սուլթանը սակայն կ'ուզէ հայ ազգը մէկ գլուխով՝ հայոց պատրիարքարանով կառավարուած տեսնել: Այդ նպատակով ալ աքսորել կու տայ կաթողիկէ բոլոր քահանաները եւ անոնց հետեւող հայերը: 1830ին, երբ եւրոպական պետութիւններուն եւ Օսմանեան տէրութեան միջեւ հաշտութեան դաշինք կը կնքուի, Ֆրանսայի դեսպանին առաջին խնդրանքը կ'ըլլայ ազատութիւն տալ կաթողիկէ հայերուն, որպէսզի ունենան իրենց պատրիարքը եւ անկախ եկեղեցին: Մէկ տարի ետք, Սուլթանը կը հաստատէ Յակոբոս վարդապետին կաթողիկէ հայերուն պատրիարք ընտրուիլը:

Հայ Աւետարականները տեսնելով կաթողիկէներուն
յաջողութիւնը եւ քաջալերուելով անկէ, ժԹ. դարէն սկսեալ կը փորձեն
իրենց համար առանձին համայնք (*միլլէթ*) մը կազմել՝ անջատուելով
առաքելական եկեղեցիէն: Անոնց գլխաւոր կեդրոնները կ'ըլլան
Խարբերդն ու Այնթապը, ուր դպրոցներ կը հիմնեն: 1846 թուականին
խճողուած եւ բեղուն տարի մը կ'ըլլայ Աւետարանական միաւորներուն
համար եւ ի վերջոյ նոյն տարուան Օգոստոս 25ին պաշտօնապէս
ծնունդ կ'առնէ հայ Աւետարանական եկեղեցին:

ԴՐՕՇԱԿՆԵՐ

Ա. - ԴՐՕՇԱԿԻՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ

Բ. - ԴՐՕՇԱԿԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Գ. - ԴՐՕՇԱԿԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Դ. - ԴՐՕՇԱԿՆԵՐ

- 1) Հայկական հարստություններու դրոշակները
- 2) Հայկական եռագոյնը
- 3) Կաթողիկոսության եւ Պատրիարքության դրոշակները
- 4) Ազգային Առաջնորդարանի դրոշակը
- 5) Հ.Մ.Ը.Մ.ի դրոշակը
- 6) Հ.Մ.Ը.Մ.ի Սկաուտական դրոշակը
- 7) Մասնաճիւղի եւ խումբի դրոշակները

Ե. - ԴՐՕՇԱԿԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Զ. - ԴՐՕՇԱԿԻ ՓՈԽԱՆՑՄԱՆ ՁԵԻԸ ՍԿԱՈՒՏԷ ՍԿԱՈՒՏ

Է. - ԴՐՕՇԱԿՈՎ ԲԱՐԵԻԵԼԸ

Ը. - ԴՐՕՇԱԿԻՆ ԲԱՐԵԻԵԼԸ

Թ. - ԴՐՕՇԱԿԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՇԱՐՈՒԱԾՔԸ
ՍՐԱՀՆԵՐԷ ՆԵՐՍ

Ժ. - ԴՐՕՇԱԿՆԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒԱԾՔԸ ՏՈՂԱՆՑՔՆԵՐՈՒ
ԸՆԹԱՑՔԻՆ

ԺԱ. - ԴՐՕՇԱԿԻ ՄԸ ՓԱԹԹՈՒԱԾՔԸ ԵՒ ՊԱՀԵԼՈՒ ՁԵԻԸ

ԺԲ. - ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ ԴՐՕՇԱԿԻՆ ՀԱՄԱՐ

ԺԳ. - ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

Ա.- ԴՐՕՇԱԿԻՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ

Դրօշակը լաթի կտոր մըն է, ձեռնփայտի մը կամ ձողի մը վրայ ամրացուած:

Բ.- ԴՐՕՇԱԿԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ

Դրօշակը սովորական նիւթէ մը աւելին է: Ան ազգի մը, հաւաքականութեան մը կամ միութեան մը յոյսերուն, նպատակներուն, եւ պարծանքին յարգուած խորհրդանիշն է:

Գ.- ԴՐՕՇԱԿԻՆ ԾԱԳՈՒՄԸ

Պատմագիրներու համաձայն, եգիպտացիները իրենց զինուորները համախմբելու համար գործածած են աստուածներու դէմքերով գլխաւորուած ձողեր՝ զարդարուած գոյնզգոյն երիզներով: Հաւանաբար ասոնք առաջին դրօշակներն էին:

Հետագային դրօշակները եղան որոշ գոյնի եւ չափի բռնաձողերու վրայ ամրացուած պաստառները: Անոնք կը գործածուէին զինուորներու հաւաքի ու համախմբումի համար եւ հեռուէն կը տեսնուէին շատ դիւրութեամբ:

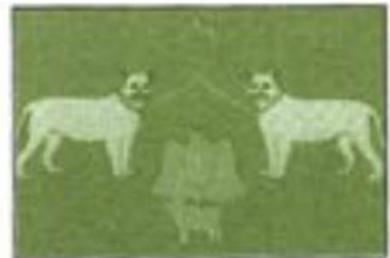
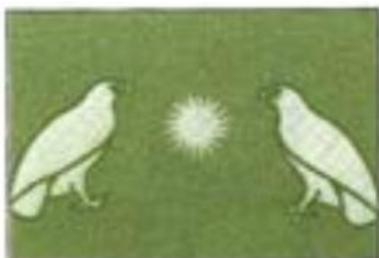
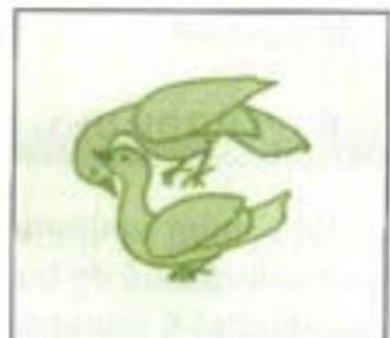
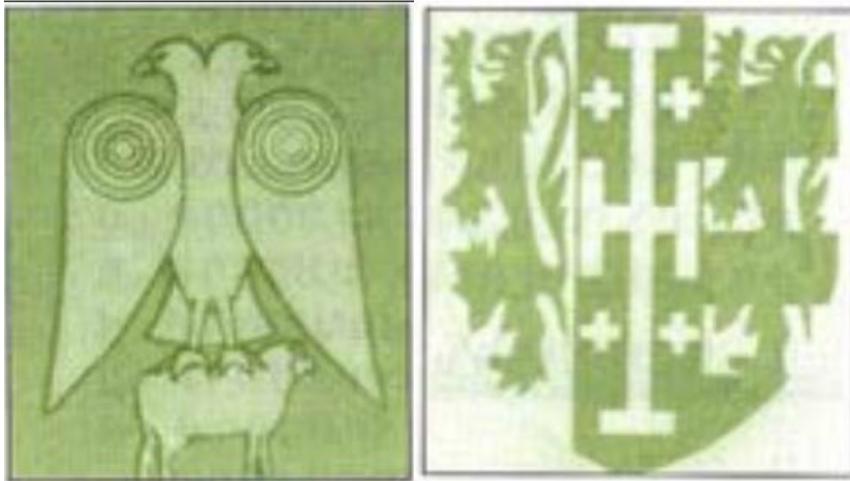
Հայաստանի մէջ դրօշակի օգտագործման հնագույն տեղեկութիւնները կապուած են Հայկ Նահապետի ականդութեան հետ: Պատմագիրը կը գրէ, «*Հայկ գալով Վանայ լիճի շրջանէն՝ իր դրօշը պարզեց ժայռի մը վրայ*»:

Դրօշակներու գծագրութիւնները փոփոխութեան ենթարկուած են ժամանակի ընթացքին եւ պեղումներէ ի յայտ եկած է, որ հեթանոսական շրջանի դրօշակները կրած են վիշապի, արեւու, աղաւնիի, եւ առիւծի նկարներ:

Դ.- ԴՐՕՇԱԿՆԵՐ

1.- ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ԴՐՕՇԱԿՆԵՐԸ

Հայկական հարստութիւններու ժամանակաշրջանին, հեթանոսական օրերուն, դրօշակները կրած են զանազան հաւատալիքներու խորհրդանիշներ, իսկ քրիստոնէութիւնը մուտք գործելէ ետք, այդ խորհրդանիշները եղած են խաչ, Մասիս, արծիւ, առիւծ: Ստորեւ նկարներ անոնցմէ:

2.- ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՌԱԳՈՅՆԸ

Հայաստանի Հանրապետության դրոշակը որոշուած է հորիզոնական կարմիր, կապույտ եւ նարնջագույն գույներով:

Եռագոյնի գաղափարը եկած է հայ հնագույն պատմութենէն. գոյները մասնաւոր իմաստ մը չունէին. սակայն հետագային տրուեցաւ խորհուրդ եւ իմաստ:

Անոր չափին ու համեմատութեան մասին որեւէ ճշդում եղած չէ. այդ բոլորը յանձնուած է սահմանադրական ժողովի պատասխանատուութեան:

3. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՊԱՏՐԻԱՐՔՈՒԹԵԱՆ ԴՐՕՇԱԿՆԵՐԸ

Ամենայն Հայոց եւ Կիլիկիոյ կաթողիկոսութիւնները, ինչպէս նաեւ կոստանդնուպոլսոյ եւ Երուսաղէմի Պատրիարքութիւնները յատուկ դրոշակ չունին, սակայն ունին զինանշան, որով կը ներկայանան յատուկ արարողութիւններու: Դրոշակին գոյնը բաց կապոյտ է:

Զինանշաններ.-

Ամենայն Հայոց Կթղ.

Կիլիկիոյ Կթղ

Կ. Պոլսոյ Պտր.

Երուսաղէմի Պտր

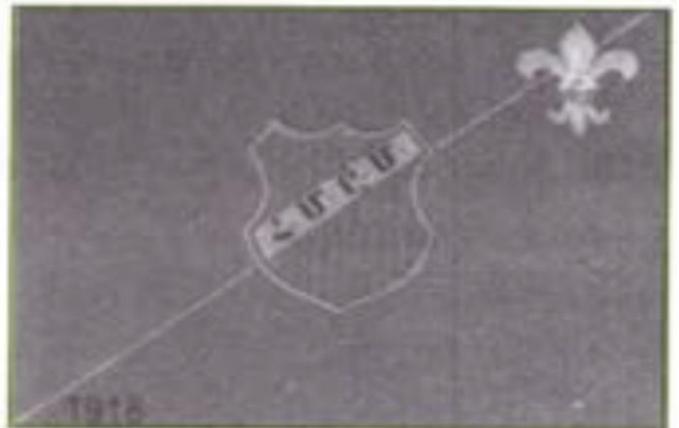
4.- ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ ԴՐՕՇԱԿԸ

Ազգային Առաջնորդարանը յատուկ դրօշակ չունի, սակայն ունի զինանշան, որով կը ներկայանայ յատուկ արարողութիւններու: Դրօշակին գոյնը բաց կապույտ է:

5.- Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ԴՐՕՇԱԿԸ

Հ.Մ.Ը.Մ.ի դրօշակը ճըշդըւած է Սկստուտական Ընդհանուր Ծրագիր-կանոնագրի թիւ 16 Յօդուածով:

Յօդ. 16 – Հ. Մ. Ը. Մ. ի դրօշակը
հւրաքանչիւր շրջանի կը տրամադրուի
Հ. Մ. Ը. Մ. ի Կեդրոնական
Վարչութեան կողմէ:

6.- Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԴՐՕՇԱԿԸ

Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտական դրոշակը ճշդուած է Սկաուտական Ընդհանուր Ծրագիր-կանոնագրի թիւ 17 Յօդուածով:

Յօդ. 17- *Հ. Մ. Ը. Մ. ի սկաուտական դրոշակը իւրաքանչիւր շրջանի կը տրամադրուի Կեդրոնական Վարչութեան կողմէ:*

7. ՄԱՍՆԱՃԻԻՂԻ ԵՒ ԽՈՒՄԲԻ ԴՐՕՇԱԿՆԵՐԸ

Հ.Մ.Ը.Մ.ի Սկաուտական Ընդհանուր Ծրագիր-Կանոնագրով ճշդուած է նաեւ մասնաճիւղին սկաուտական դրոշակը եւ խումբին դրոշակը՝ Յօդուածներ 18ով եւ 19ով:

Յօդ. 18 - Իւրաքանչիւր մասնաճիւղի սկաուտական կազմը կ'ունենայ իր դրոշակը՝ նման Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտական դրոշին, 90 սմ. x 67.5 սմ. մեծութեամբ, մասնաճիւղին գոյնով, որ կը ճշդուի Շրջանային Վարչութեան կողմէ: Դրոշակին վրայ կը գրուի մասնաճիւղին անունը հայերէնով եւ բնական երկրին լեզուով:

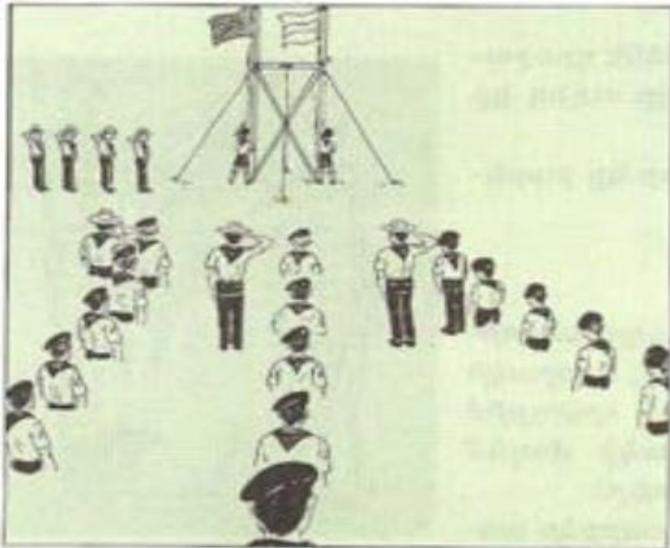
Յօդ. 19 - Սկաուտական իւրաքանչիւր բաժանմունք կ'ունենայ իր դրոշակը՝ 80 x 60 սմ. մեծութեամբ, մասնաճիւղին գոյնով: Դրոշակին վրայ կը գրուի մասնաճիւղին անունը եւ բաժանմունքին թիւը կամ անունը հայերէնով եւ բնական երկրին լեզուով:

Ե.- ԴՐՕՇԱԿԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Սկաուտին համար սրբագոյն արարողութիւնը կը նկատուի դրօշակի արարողութիւնը:

Այս արարողութեան ներկայ կ'ըլլան սկաուտական բոլոր կազմերը անխտիր լման տարագով, սակայն անոր կը մասնակցին արիները, արենոյշները, երեցներն, ու պարմանուիիները:

Այս արարողութիւնը կ'ունենայ վարողմը, որ ընդհանրապէս աշխատանքներու հերթապահը կ'ըլլայ, իսկ անոր կը նախագահէ ներկայ բարձրագոյն աստիճանաւորը:

Հերթապահի հրահանգին վրայ, խումբերէն դուրս կուգան դրօշակ բարձրացնողները, որոնք նշանակուած կ'ըլլան իրենց խմբապետէն եւ խումբին ետեւէն վազելով կու գան ու կը բարեւեն հերթապահը եւ կ'անցնին դրօշակիձողին դիմաց:

Մինչ հերթապահը կու տայ «պատրա՛ստ» հրահանգը:

«Պատուի ա՛ռ» հրահանգին դրօշակները կը բարձրանան կամ կիջնեն:

Ծանօթ.- Դրօշակները կը բարձրացնենք շատ արագ, իսկ երբ կ'իջեցնենք՝ դանդաղ:

Արարողութեան ընթացքին դրօշակը կը բարեւենք, երբ կը գտնուի բարձր դիրքի վրայ:

Երբ դրօշակները բարձրանան կամ հակառակը՝ հերթապահը կու տայ «պատրա՛ստ», ապա՝ «հանգի՛ստ» հրահանգները:

Դրօշակակիրները պարանները կ'ամրացնեն ձողին վրայ եւ կը վերադառնան իրենց շարքերը, բարեւելէ ետք հերթապահը, բարձրագոյն աստիճանաւորը եւ իրենց անմիջական պատասխանատուները:

Զ.- ԴՐՕՇԱԿԻ ՓՈԽԱՆՑՄԱՆ ՁԵԻՐ ՄԿԱՌԻՏԷ ՄԿԱՌԻՏ

Դրօշակի փոխանցումը անհատ է անհատ կ'ըլլայ յատուկ ձեւով:

ա.- Երկու անձերը զիրար կը բարեւեն:

բ.- Դրօշակակիրը դրօշակը կը թեքէ դեպի աջ եւ դեպի առջեւ կ'երկարէ:

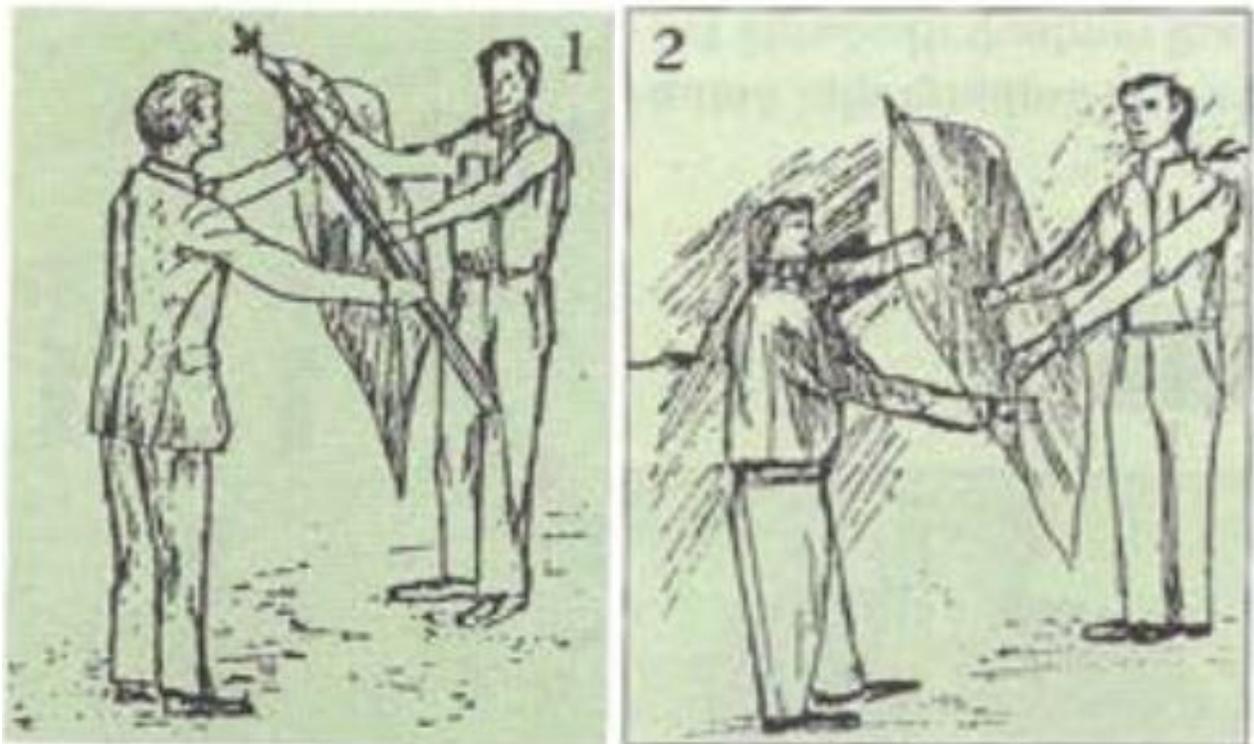
գ.- Դիմացինը կը ստանձնէ դրօշակը, ետ կը բերէ եւ դրօշակը ուղիղ կը բռնէ:

դ.- Երկու անձերը զիրար կը բարեւեն

Ծանօթ.-

1. Երբ երկու անձերը նոյն աստիճանը կամ պաշտօնը ունին, դրօշակի փոխանցման վայրկեանին երկուքին ձեռքերը կու գան դրօշակի ձողին վրայ: (Տես նկար թիւ 1 դիրքը):

2.- Երբ երկու անձերը տարբեր աստիճաններ կամ պաշտօններ ունին, դրօշակի փոխանցման վայրկեանին երկուքին ձեռքերը կը գտնուին դրօշակի ձողին վրայ: (Տես նկար թիւ 2 դիրքը):

Է.- ԴՐՕՇԱԿՈՎ ԲԱՐԵԻԵԼԸ

ա. Ազգային դրոշակները

Ազգային դրոշակները երբեք չեն խոնարհիլ որևէ դրոշակի կամ անձի:

բ. Միութեան դրոշակ, Խումբի դրոշակ

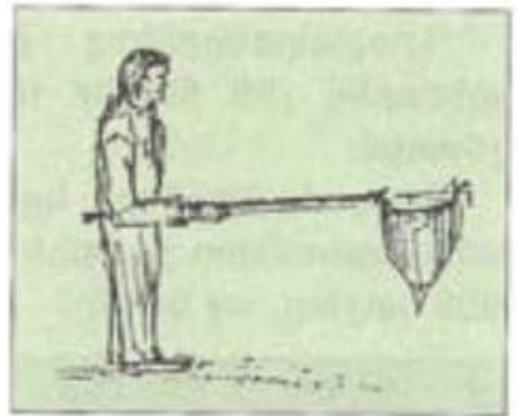
Այս դրոշակներով բարեւելու համար պետք է զանոնք մօտաւորապէս 45 աստիճան ծռել առջեւ:

գ. Խմբակային դրոշակ

Այս դրոշակով բարեւելու համար նկատի պետք է առնել երկու ձեւ:

1.- Առօրեայ

Դրոշակը, զոր կը բռնենք աջ ձեռքով, կը փոխանցենք ձախ ձեռք: Գետինէն մօտ 15 սմ. կը բարձրացնենք: Չայն կը մօտեցնենք մարմնին: Աջ ձեռքով կը բարեւենք ձախ բռունցքէն վեր

2.- Տողանցքներու ընթացքին

Դրոշակը երբ պիտի բարեւէ՝ առջեւ կը ծռի 90 աստիճան:

Ը. ԴՐՕՇԱԿԻՆ ԲԱՐԵԻԵԼԸ

Դրոշակին բարեւելը պատիւ մըն է սկաուտին համար: Սկաուտը դրոշակը կը բարեւէ, երբ ան բարձր դիրքի մը վրայ կը գտնուի (դրոշակի մը ձողին վրայ):

Երբ դրոշակները տողանցեն, սկաուտը պարտի դրոշակը բարեւել, երբ ան կը գտնուի իրմէ 4 մեթր առաջեւ շարունակել բարելել մինչեւ որ 4 մեթր անցնի:

Թ. ԴՐՕՇԱԿԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՇԱՐՈՒԱԾՔԸ ՍՐԱՀՆԵՐԷ ՆԵՐՍ

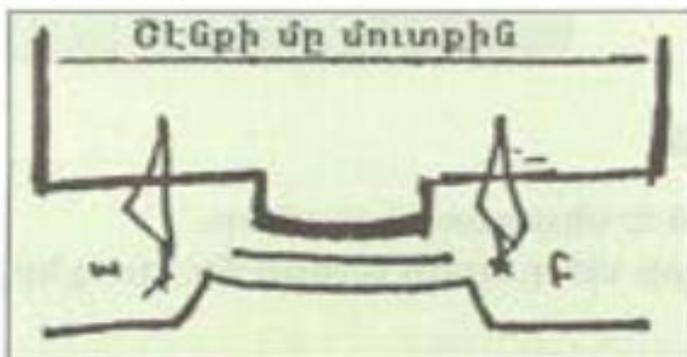
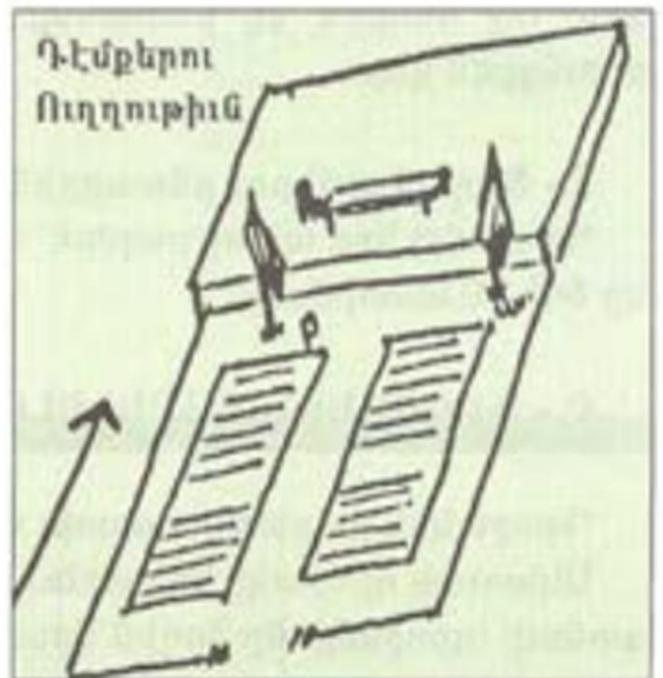
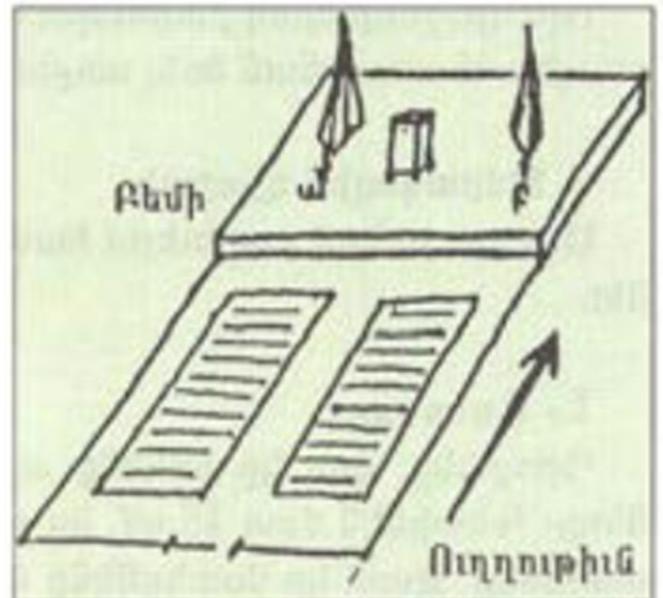
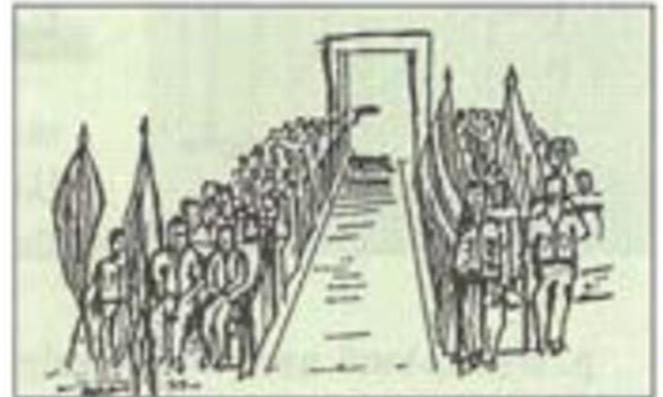
Երբ դրօշակ մը պիտի մտնէ շէնքէ մը ներս, պէտք է ուշադրութիւն ընել, որ գետին չքսուի կամ չկոխկոտուի: Այս պատճառով երբ դրօշակին ձողը պիտի ծռենք, դրօշակին ծայրը կը բռնենք ձողին հետ միասին:

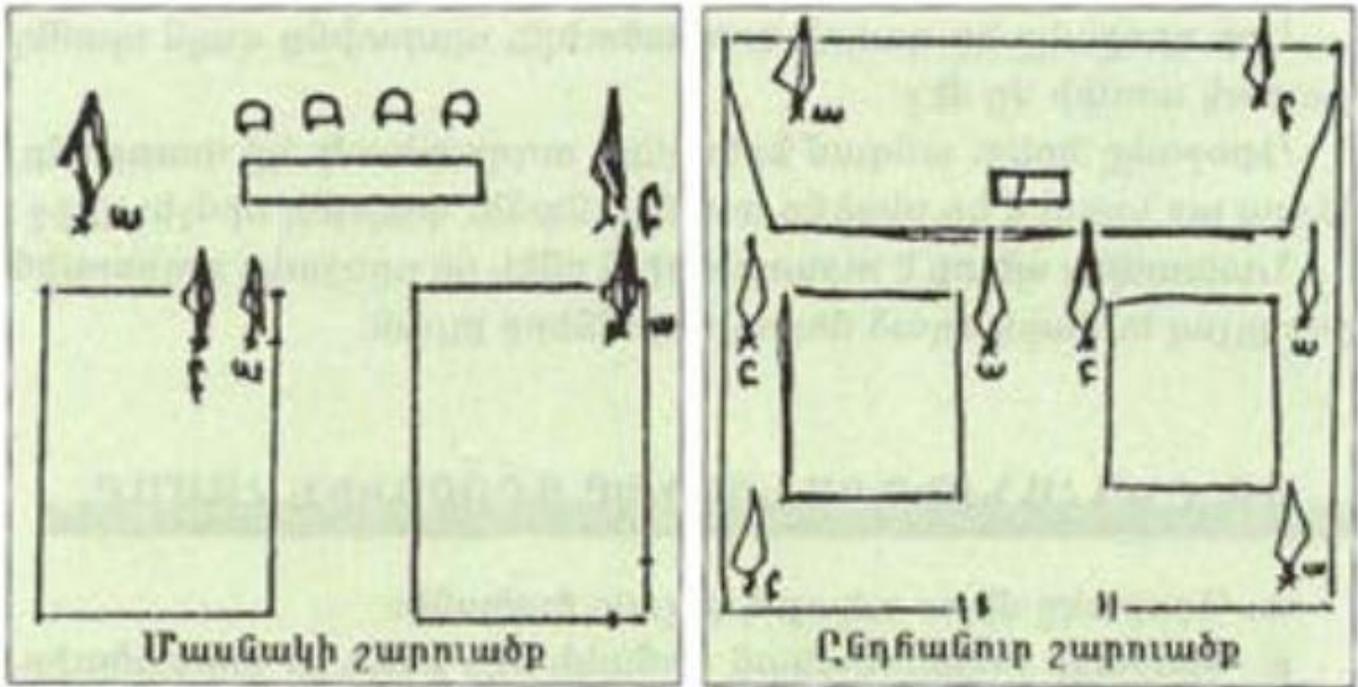
Եթէ քանի մը դրօշակներ միասնաբար շէնքէ մը ներս պիտի մտցնենք, շարուածքը կ'ըլլայ յաջորդական, ազգային դրօշակը կ'ըլլայ առաջնորդողը:

Երբ դրօշակակիրները սրահէ մը ներս մտնեն՝ ներկաները պարտինոտքի ելլել եւ այնպէս մնալ մինչեւ դրօշակակիրները Ոստին:

Դրօշակակիրները իրենց գլխարկը չեն հաներ մինչեւ չնաստին:

Դրօշակակիրները կը նըստին աթոռներու շարքին ամենէն առջեւը, աջ կողմը:

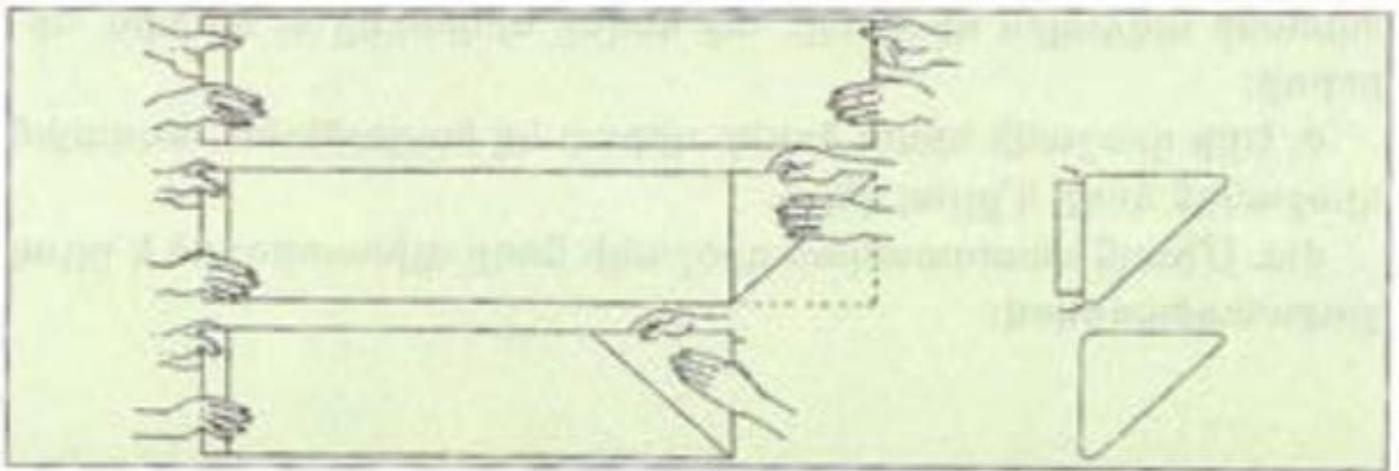
Եթէ քանի մը խումբեր նստած են հաւաքավայրի մը մէջ, իւրաքանչիւր խումբի դրոշակակիրները կը նստին իրենց խումբին առջեւը, ա ջկողմը:

Երբ դրոշակները զետեղուած են անշարժ, աջ կողմը պատուով դիրքն է: Ուրեմն, ազգային դրոշակը կը զետեղուի աջին: Եթէ ուրիշ դրոշակներ կան՝ անոնք կ'ըլլան ձախին: (Նոյնիսկ եթէ մէկէ աւելի են):

Ժ. ԴՐՕՇԱԿՆԵՐՈՒ ՇԱՐՈՒԱԾՔԸ ՏՈՂԱՆՑՔՆԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Տողանցքներու ընթացքին ազգային դրօշակը միշտ առաջնորդողը կ'ըլլայ, ան կը գտնուի բոլորին մէջտեղը եւ կ'ըլլայ միւսներէն մեծ ու աւելի բարձր դիրքի վրայ:

ԺԱ. ԴՐՕՇԱԿԻ ՄԸ ՓԱԹԹՈՒԱԾՔԸ ԵՒ ՊԱՀԵԼՈՒ ՁԵԻՆ

Երբ դրօշակը կը դադրի գործածուելէ, պարտինք զայն պահել յատուկ տուփիմը մէջ:

Դրօշակը երկու անգամ երկայնքի ուղղութեամբ կը փաթթենք: Ապա աջ կողմէն կը սկսինք եռանկիւնաձեւ փաթթել մինչեւ վերջ:

Նախապէս պէտք է ուշադրութիւն ընել, որ դրօշակը բոլորովին չոր ըլլայ եւ հարկ եղած նորոգութիւնները ըլլան:

ԺԲ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ ԴՐՕՇԱԿԻՆ ՀԱՄԱՐ

ա. Դրոշակը միշտ պետք է ազատ ծածանի:

բ. Դրոշակը հորիզոնական վիճակի մեջ բնաւ չի գործածուիր, բացի մէկ պարագայէ, երբ զետեղուած է դագաղի վրայ, դրոշակի գլխաւոր անկիւնը՝ դիակի ձախ ուսին:

գ. Երբ դրոշակը մաշած է եւ չի նորոգուիր. պետք է կտրտել ու ամբողջութեամբ այրել: Պետք է վստահ ըլլալ, որ դրոշակը բոլորովին մոխրացած ու անճանաչելի դարձած է:

դ. Միութեան եւ սկաուտական դրոշակները միութեան կը պատկանին եւ անհատական պատկանելիութիւն չեն կրնար ըլլալ:

ե. Երբ դրոշակ մը յանձնուած է խմբապետի մը՝ առ ի գործածութիւն, այդ խմբապետը պատասխանատուն է այդ դրոշակին:

զ. Երբ ազգային դրոշակը կը ծածանի ուրիշ դրոշակներու հետ միասին՝ միւսներէն աւելի բարձր դիրքի վրայ պետք է ըլլայ:

է. Երբ քանի մը երկիրներու դրոշակները միասին կը գտնուին՝ բոլորը նոյն բարձրութեան վրայ կ'ըլլան:

ը. Սուգի առիթներով՝ դրոշակը իր ձողին կատարը հանելէ ետք, մէկ երրորդով վար կ'առնեն:

թ. Դրոշակին ձեւը երբ խաչաձեւ է, մեջտեղի բարձր ձողէն կը ծածանի ազգային դրոշակը, աջ կողմը երկրորդը եւ ձախին՝ երրորդը:

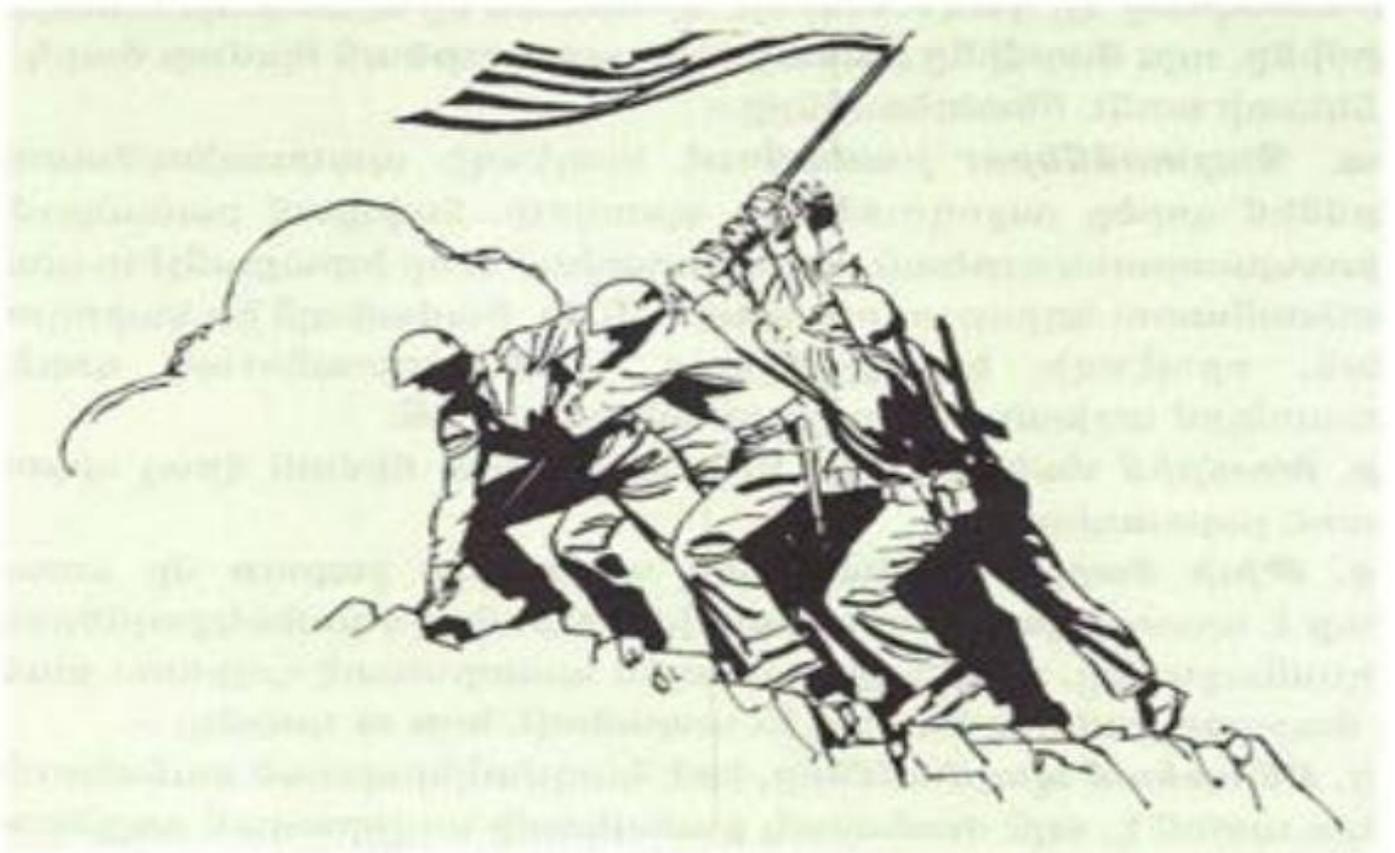
ժ. Երբ դրոշակի երկու ձողեր զիրար կը խաչաձեւեն, ազգային դրոշակին ձողը կ'ըլլայ վերը:

ժա. Միայն սկաուտական դրոշակի ձողը գլխաւորուած կ'ըլլայ շուշանաձողիկով:

ԺԳ. ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ

Սկաուտական դրոշներու գոյներուն նշանակութիւնները.-

- 1) Ճերմակ: Մաքրութիւն, արդարութիւն
- 2) Մոխրագոյն: Համբերութիւն, մեղմութիւն
- 3) Կարմիր: Յանդգնութիւն, վեհանձնութիւն
- 4) Նարնջագոյն: Զուարթութիւն լաւ նկարագիր. հարստութիւն
- 5) Բաց կապոյտ: Վեհ նպատակ
- 6) Մուր կապոյտ: Հնարամտութիւն
- 7) Ոսկի դեղին: Գործնական ճարտարութիւն
- 8) Մուր դեղին: Աշխատանք
- 9) Մանիշակագոյն: Յարատեւութիւն
- 10) Սրճագոյն: Ճարպիկութիւն
- 11) Բաց կանաչ: Յոյս, անձնուիրութիւն
- 12) Մուր կանաչ: Անտառի գիտելիք, բնութեան սէր
- 13) Սէւ: Ոյժ, վստահութիւն, ապահովութիւն

ԲԱՆԱԿՈՒՄ

Ի՞ՆՉ Է ԲԱՆԱԿՈՒՄՆ

Բանակումը սկաուտական կեանքի կարեւոր բաժիններէն մէկն է: Բանակումի ընթացքին սկաուտը կը կատարելագործէ այն ինչ որ սորված է ակումբէն ներս եւ կամ սկաուտական զանազան աշխատանքներու ընթացքին: Բանակումի նպատակն է սկաուտը վարժեցնել ընկերային եւ հաւաքական չարքաշ կեանքի: Բանակումի մը միջոցին է, որ սկաուտին մէջ ձիրքեր ի յայտ կու գան. օրինակ, համեղ ճաշեր եփելով, գեղեցիկ ձեռային աշխատանքներ պատրաստելով, եւայլն:

Ո՞Վ ԵՒ Ի՞ՆՉ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ ՆԿԱՏԻ ԱՌՆԵԼՈՎ ԿԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԷ ԲԱՆԱԿՈՒՄՆ

Բանակումը կը կազմակերպէ միութեան մը պատասխանատու մարմինը. այս մարմինը բանակումի յաջողութեան համար հարկ է որ նկատի առնէ հետեւեալները.-

ա. Պաշտօններու բաժանում, որպէսզի պատասխանատու մարմնին գործը լաջողութեամբ պսակուի, նախքան բանակումի նախապատրաստութեան սկսիլը պայման է, որ իւրաքանչիւր պատասխանատու եղբօր տրուի պաշտօն մը, համաձայն իր կարողութեան, որպէսզի իւրաքանչիւրը իրեն վստահուած գործը կատարելով աշխատանքը ըլլայ ամբողջական:

բ. Խումբին մակարդակը, որպէսզի անոր հիման վրայ պատրաստէ յայտագիրը:

գ. Թիւի հարցը, բանակումէն առնուազն շարաթ մը առաջ պէտք է պատասխանատու մարմինը ունենայ մասնակցողներուն անուանացանկը, որպէսզի ըստ այնմ պատրաստէ գոյքերու ցանկը, ճաշացուցակը, քանակը, եւ ապահովէ երթ ու դարձը:

դ. Բնութեան պայմանները, եթէ կազմակերպուած բանակումը ամառ ատեն է, այն ժամանակ բանակումի սովորական գոյքերով կ'երթան, իսկ եթէ ձմրան շրջանին է, պէտք է նկատի առնուի անձրեւի պարագան, որպէսզի անոր հիման վրայ, ալելորդ նայլիններ եւ վրաններ տարուին գետինը փոխելու համար, եւ կամ ակօսներ բացուին վրանին շուրջ, որպէսզի տեղացած անձրեւը ակօսներուն միջոցով հեռանայ բանակավայրէն: Իսկ եթէ բանակումը ձիւնի վրայ է, պէտք է յարդ կամ այլ միջոցներ տարուին, որպէսզի գետնի պաղը չազդէ վրաններու տակ քնացողներուն:

ԽՄԲԱՊԵՏԻՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԲԱՆԱԿՈՒՄԷՆ ԱՌԱՋ

- 1) Ընտրել բանակումի յարմար վայր մը:
- 2) Ճշդել բանակումին նպատակը եւ պատրաստել ծրագիրը:
- 3) Պատրաստել բանակումի բոլոր գոյքերուն ցանկը, նուազագոյնը շաբաթ մը առաջ:
- 4) Տեղեակ պահել սկաուտները եւ ծնողները թուականէն նուազագոյնը ամիս մը առաջ:
- 5) Ճշդել բանակումին սակը եւ կանխավճարներ ապահովել:
- 6) Նախապէս արտօնութիւն ստանալ պատասխանատու մարմիններէն:
- 7) Ունենալ իւրաքանչիւր սկաուտի հասցէն, առաջքը առնելու համար որեւէ պատահարի մը:
- 8) Բանակավայրի հողատիրոջմէ արտօնութիւն ստանալ:

ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԳՈՅՔԵՐՈՒ ՑԱՆԿ

- 1) Բանակումի պայուսակ:
- 2) Երկու *պլանքէթ* եւ կամ քնապարկ:
- 3) Մարզական տարագ:
- 4) Անձրեւի վերարկու կամ *ժաքէթ*:
- 5) Բարակ սպունգ, բարձ մը յարդէ լեցուած:
- 6) Զոյգ մը աւելորդ կօշիկ եւ մարզական կոշիկ:
- 7) Սկաուտական աւելորդ շապիկ:
- 8) Լողալու անհրաժեշտ գոյքեր:
- 9) Անձեռոց եւ թաշկիմակ:
- 10) Օճառ՝ յատուկ տուփի մը մէջ դրուած:
- 11) Ակռայի դեղ եւ վրձին:
- 12) Սանտր եւ հայելի:
- 13) Դանակ, դգալ, պատառաքաղ, պնակ, գաւաթ:
- 14) Ասեղ, դերձան, կոճակ, մկրատ:
- 15) Ապահով ասեղ, կօշիկի ներկ:
- 16) Լուսարձակ, սկաուտական դանակ:
- 17) Սկաուտական եւ ընթերցանութեան յատուկ գիրքեր:
- 18) Ժամացույց, նկարելու գործիք իր ֆիլմերով:
- 19) Նոթատետր, մատիտ, մելան:
- 20) Կուրտ, կողմնացոյց
- 21) Սկաուտական եւ ժողովրդային երգարան:
- 22) Որեւէ նուագարան:
- 23) Գործի յատուկ հագուստ:
- 24) Հաստ բուրդ
- 25) Ներքնագգեստ:
- 26) Աւելորդ գուլպայ:

ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ԳՈՅՔԵՐ

- Խմբակային դրօշակ
- 2 վրան
- 2 կաթսայ
- 2 տապակ
- Կացին
- Մուրճ
- Բահ
- բրիչ
- սղոց
- պարան
- բաղնիքի թուղթ
- 2 լապտեր
- Գաւազան
- կարմիր խաչի պզտիկ տուփ
- վրանի ցից
- խոհանոցի դանակ
- դգալ
- պատառաքաղ
- մաղ
- գետնախնձոր մաքրելիք
- տփեղէն բանալու գործիք
- լուցկի
- ջուրի փոքր ընդունարան
- կերակուրները պահելու յատուկ տուփ
- նայլրնէ տոպրակներ
- մաքրութեան յատուկ հականէլի չդէղեր:

ԽՈՒՄԲԻ ԳՈՅՔԵՐ

Խումբի գոյքերը կ'ընդգրկեն խմբակին բոլոր գոյքերը, սակայն անոնց թիւն ու քանակը կը ճշդուի մասնակցողներու թիւին համաձայն:

- Յաւելեալ` խումբին դրօշակը
- կողմնացույց
- նոթատետր
- քարտէս
- ժամացույց
- քարիւղ
- սկաուտական գիրքեր
- կարմիր խաչի տուփ իր պիտոյքներով
- լապտերի աւելորդ ապակի եւ պատռոյգ
- շարժուն բարձրախօս (մեկաֆոն):

ԳՈՅՔԵՐՈՒ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆ

Այն եղբայրը, որ կոչուած է այս պարտականութեան, պարտի նախապէս պատրաստել բանակումի բոլոր գոյքերուն ցուցակը, իսկ բանակումի ընթացքին բոլորը մեկտեղել ապահով վայրի մը մէջ: Ան կը նոթագրէ իւրաքանչիւր գոյք, որ կը յանձնէ խմբակի մը եւ ուշադրութիւն կ'ընէ, որ գիշերը գոյքերը գետին չմնան եւ խոնաւութիւն չառնեն:

Բանակումի աւարտին ան կը ստուգէ որ գոյքերը ամբողջական են:

ԲԱՆԱԿԱՎԱՅՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

- 1) Բանակավայրը պետք է ըլլայ հարթ գետնի վրայ, անտառի մեջ:
- 2) Պայման է որ բանակավայրեն ներս ըլլան շուք տեղեր:
- 3) Բանակավայրին հողը պետք է ըլլայ չոր, պետք չէ խոնաւ տեղեր վրան լարել, նաեւ՝ պետք չէ ճահիճներու մօտ ըլլայ:
- 4) Բանակավայրին մօտ պետք է ըմպելի ջուր ըլլայ:
- 5) Բանակավայրը պետք է բնակութենէ հեռու ըլլայ, որպէսզի տղաքը իրենց աշխատանքները տանին ամենայն հանդարտութեամբ:
- 6) Պետք է երթելեկի դիրութիւններ ըլլան եւ մօտերը շուկայ գտնուի, որպէսզի անհրաժեշտ գնումները կատարուին:
- 7) Բանակելու համար, պետք է հողատիրոջմէ արտօնութիւն առնուի:
- 8) Պետք է բանակավայրին մօտ բժիշկ ըլլայ, կամ ապահովուի բժշկական խնամք:
- 9) Պետք է ապահովուի բանակումին երթ ու դարձը:

ԿԵԱՆՔԸ ԲԱՆԱԿԱՎԱՅՐԷՆ ՆԵՐՍ

Բանակավայրեն ներս գործերը պետք է բաժնուած ըլլան:

Իւրաքանչիւրը պետք է իր պարտականութեան գիտակից ըլլայ եւ կարելին ընէ հաւաքական կեանքին յաջողութեան: Հերթապահն է, որ բանակավայրեն ներս կը հսկէ յայտագրին գործադրութեան եւ աշխատանքներուն:

Պահակութիւնը պետք է բժախնդրութեամբ կատարել: Պահակներու հանդէպ յարգանք ցոյց տալ եւ կորով ներշնչել: Անհրաժեշտ է նաեւ ամէն գիշեր գումարել աստիճանաւորական ժողով մը, որ կը քննարկէ այդ օրուան կատարուած աշխատանքները եւ վերջնական հունի մէջ կը դնէ յաջորդ օրուան յայտագիրը:

Բանակավայրէն վերադարձին պէտք է բանակավայրը մաքուր ըլլայ եւ որեւէ աղբ չմնայ: Իւրաքանչիւր սկաուտ պէտք է հոգ տանի իր ֆիզիքականին: Բանակավայրէն ներս իւրաքանչիւր սկաուտ պէտք է ուշադրութիւն ընէ, որ որեւէ գոյք, մասնաւորապէս հագուստեղէն եւ **պլանքէթ**ներ, գիշերը վրանէն դուրս չձգէ, որպէսզի խոնաւութիւն չառնէ:

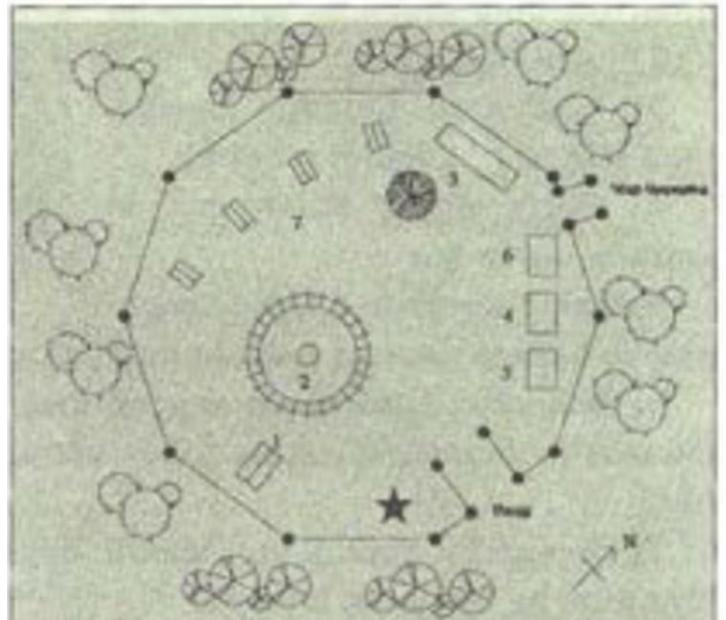
Խմբապետին պարտականութիւնն է ամէն առաւօտ կատարել բանակավայրի ընդհանուր քննութիւն: Քննութեան ընթացքին նախընտրելի է, որ խմբակը ունենայ յատուկ անկիւն մը եւ հոն պարանի մը վրայ փոէ **պլանքէթ**ները եւ հագուստները, որպէսզի թէ՛ արեւ տեսնեն եւ թէ խոնաւ վիճակի մէջ չմնան անոնք: Քննութեան ընթացքին պայման է, որ խմբակին վրանները միօրինակ կերպով յարդարուած ըլլան:

Խմբապետին պարտականութիւնն է դարձեալ քաջալերել սկաուտները, որպէսզի ամէն օր իրենց հագուստները փոխեն եւ հոգ տանին իրենց մաքրութեան, երկարատեւ մարզական կամ կերպընկալէ կօշիկ չհագնին: Իւրաքանչիւր սկաուտ պէտք է ուշադրութիւն ընէ, որ արեւահար չըլլայ, միշտ գլխարկ գործածելով եւ առատ ջուր խմելով:

ԲԱՆԱԿԱՎԱՅՐԻ ՆԵՐՔԻՆ ԴԱՍԱԻՈՐՈՒՄ

- 1) Ճշդել բանակավայրին մուտքը եւ մուտքին դնել խումբին անունը:
- 2) Ճշդել բանակավայրին ցանկապատերը:
- 3) Մուտքէն քիչ մը անդին կ'ըլլայ դրօշակին ձողը եւ անոր մօտը՝ յայտարարութիւններու տախտակը:
- 4) Խոհանոցը կ'ըլլայ բանակավայրին ետեւի կողմը՝ ըստ հովի ուղղութեան, որպէսզի ճաշին բոլոր բանակավայր չմոնէ:
- 5) Խմբապետին վրանը կ'ըլլայ դրօշակի ձողին մօտ:
- 6) Արտաքնոցը կ'ըլլայ խոհանոցէն անդին, բանակավայրէն 150մ. հեռու, պայման է որ ամէն օր կիրով մաքրուի, ինչպէս նաեւ՝ 3 օր անգամ մը վայրը փոխուի:
- 7) Լուացարանը կարելի է խոհանոցին մօտ հաստատել:
- 8) Խարույկին վայրը կ'ըլլայ դրօշակի ձողին մօտ:
- 9) Մատակարարման վրանը կ'ըլլայ խոհանոցին մօտ:
- 10) Ճաշարանը կ'ըլլայ խոհանոցին եւ բանակավայրին մէջտեղ:
- 11) Հագուստները փոխելու եւ չորցնելու տեղը կ'ըլլայ վրաններուն մօտ:
- 12) Աղբերու հաւաքու մը կ'ըլլայ բանակավայրէն դուրս, յարմար վայր մը, պայմանով որ ամէն օր աւազով կամ հողով ծածկուի:

• Դայրշակի Ձող

1. խմբ., վրան	2. Խարույկի վայր
3. Ճաշի վայր	4. Խոհանոց
5. Մատակարարման վրան	
6. Լուացարան	7. Վրաններ

ՃԱՇԻ ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ ԵՒ ԱՆՈՆՑ ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

- 1) Նախքան ճաշելը սկսուողը պարտի ձեռքերը լաւ մը լուալ:
- 2) Բոլոր խումբը միասին ճաշի կը նստի, խմբապետին հրամանին վրայ (եւ կամ խմբակի առաջնորդին հրամանին վրայ)
- 3) Նախքան ճաշելը խումբը կամ խմբակը պարտի աղօթել:
- 4) Ճաշը ուտել հանդարտ եւ առանց աղմուկի:
- 5) Որեւէ սկսուող ճաշի ընթացքին չի կրնար առանց խմբապետին արտօնութեան տեղէն ելլել:
- 6) Գոհանալ իրեն տրուած բաժինով, չկշտանալու պարագային խնդրել խոհարարէն, բայց բնաւ տեղէն չելլել ճաշի պատրուակով:
- 7) Բոլորը կը ցրուին այն ատեն, երբ բոլորը ճաշած եւ միասին աղօթած են երկրորդ անգամ:

ԻՆՉՊԷՍ ՀՈԳ ՏԱՆԻԼ ՃԱՇԵՐՈՒՆ

- 1) Պէտք է կերակուրները ըլլան թարմ, որպէսզի թունաւորման ոչ մէկ հարց ծագի, մանաւանդ՝ ամառը:
- 2) Խոհարարները պէտք է լալապէս լուան եւ մաքուր տեղեր պահեն խոհանոցին գոյքերը:
- 3) Ամէն օր հոգ տանել մթերանոցի մաքրութեան:
- 4) Նախընտրելի է, որ ուտեստեղէնները պահուին գետնին որոշ բարձրութեան մը վրայ, որպէսզի միջատները չհասնին:
- 5) Նախընտրելի է, որ շաքարը, աղը, եւայլն պահուին յատուկ տուփերու մէջ եւ իւրաքանչիւրին վրայ գրուի պարունակութիւնը:
- 6) Միսի պարագային պէտք է պահել թաց լաթի մը մէջ եւ շուքին օդէն կախել (արաւելագոյնը մէկ օր):

ՅԱՅՏԱԳՐԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹՅԱՆ ՁԵԻՐ

Բանակումի յայտագիրը կը պատրաստուի աստիճանաւորական ժողովին կողմէ: Յայտագիրը պէտք է ըլլայ այլազան եւ ճոխ, պէտք է ընդգրկէ դաստիարակչական բնոյթ ունեցող նիւթերու շուրջ դասախօսութիւններ եւ զրոյցներ, ըլլան անոնք ազգային թէ սկաուտական, արշաւներ, մարզանքներ, մարզական խաղեր, սկաուտական խաղեր, ձեռային աշխատանքներ, եւ այլն:

ԻՆՉՊԷՍ Կ՛ՐՆԹԱՆԱՅ ՄԻՕՐԵԱՅ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՄԸ

Բանակումի մը միօրեայ յայտագրին գլխաւոր աշխատանքները կարելի է բաժնել երեք մասի.-

- 1) ԱՌԱԻՕՏԵԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻԻՆ
- 2) ՅԵՏՄԻՋՕՐԷԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻԻՆ
- 3) ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻԻՆ

Իսկ ժամական բաժանումի դրութեան ձեւը հետեւեալն է.-

6.00-9.00 տեղի կ'ունենայ զարթում, մարզանք, լուացուիլ, բանակավայրի յարդարում, նախաճաշ, վրաններու քննութիւն եւ դրօշակի արարողութիւն:

9.00-13.00 առաւօտեան գործունէութիւն

13.00-15.00 ճաշ եւ հանգիստ

15.00-18.00 յետմիջօրէի գործունէութիւն

18.00-20.00 դրօշակի արարողութիւն եւ ընթրիք

20.00-22.00 գիշերային գործունէութիւն, որ ընդհանրապէս կեդրոնացած կ'ըլլայ խարուկահանդէսներու, գիշերային խաղերու եւ զրոյցներու վրայ:

Ծանօթ. - Բանակավայրին քննութիւնը տեղի կ'ունենայ դրօշակի արարողութենէն առաջ, որուն անմիջապէս կը յաջորդէ դրօշակի արարողութիւնը, որ խմբապետը կը յայտարարէ առաջին հանդիսացող լաւագոյն երկու խմբակներուն անունները, ապա կը հրաւիրէ խմբակներէն ներկայացուցիչներ՝ դրօշակները բարձրացնելու համար:

ԽՄԲԱՊԵՏԻՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԲԱՆԱԿՈՒՄԻ ԱԻԱՐՏԻՆ

- 1) Հոգ տանիլ, որ խոհանոցի եւ մթերանոցի գոյքերը մաքուր վիճակի մէջ վերադարձուին:
- 2) Բանակավայրը վերադարձնել իր նախկին վիճակին եւ ոչ մէկ հետք ձգել:
- 3) Ձգել օգտակար յիշատակ մը՝ եթէ կարելի է:
- 4) Վստահ ըլլալ, որ իւրաքանչիւր սկաուտ ապահով տուն հասաւ:
- 5) Բոլոր գոյքերը հաւաքել եւ դասաւորել կեդրոնին մէջ, որպէսզի ապագային դարձեալ գործածուին:
- 6) Պատասխանատու մարմինին ներկայացնել մանրամասն տեղեկագիր մը:

ԲԱՆԱԿՈՒՄԻՏԵՍԱԿՆԵՐ

Բանակումները իրարմէ կը տարբերին ըստ իրենց հետապնդած նպատակին.-

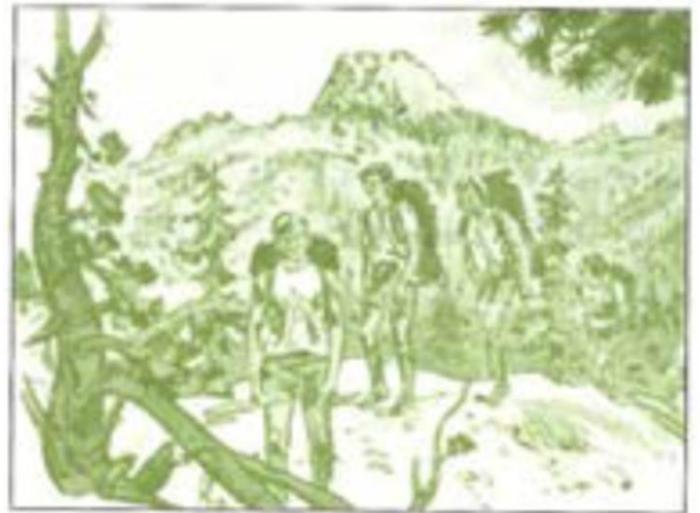
- 1) **ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԱՆԱԿՈՒՄ.** – Այս այն բանակումն է, զոր սկաուտական խումբ մը, ամէն տարի, ամրան ընթացքին անպայմանօրէն կ'ունենայ:

Այս ամէնէն ընդհանրական բանակումն է, որ կը շեշտէ հաւասարապէս բանակումի մը հետապնդած նպատակներուն վրայ, ինչպէս՝ չարքաշ կեանքի վարժութիւն, բարոյական դաստիարակութիւն եւ զարգացում:

2) **ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԿԱՄ ԴՊՐՈՑ ԲԱՆԱԿՈՒՄ.**- Հոս շեշտը կը դրուի սկաուտի զարգացման եւ յառաջդիմութեան վրայ. հոս է որ սկաուտը կ'ամբողջացնէ իր մտային պաշարը իրեն տրուած գաղափարական դասախօսութիւններու միջոցով, նաեւ կ'ամբողջացնէ սկաուտական իր գիտելիքները:

3) **ՌԱԼԻ ԲԱՆԱԿՈՒՄ.** – Սկաուտական աշխատանքներու ցուցադրութեան յատուկ բանակում մըն է: Նման բանակումի մը կը մասնակցին միասնաբար մէկէ աւելի խումբեր, եւ որոշ ժամանակի ընթացքին կը պատրաստեն զուտ սկաուտական ձեռային աշխատանքներ, ինչպէս՝ կամուրջներ, աշտարակներ, եւայլն: Այս բանակումը կը հետապնդէ երկու նպատակ, նախ խումբերու միջեւ կը ստեղծէ մրցակցութիւն եւ սկաուտները բնականաբար կը զարգացնեն իրենց *թեքնիքը*, երկրորդ՝ *նայի* բանակումը կը հանդիսանայ սկաուտութեան քարոզչութեան լաւագոյն միջոցներէն մէկը:

4) **ԱՐՇԱԻ ԲԱՆԱԿՈՒՄ.**- Այս կը տարբերի միւսներէն, այն իմաստով որ աւելի կարճ է կը տեւէ եւ ընդհանրապէս կը տեւէ 2էն 3 օր: Այս բանակումը կ'ըլլայ քալելով, յստակ բանակավայր մը չ'ունենար, այլ՝ վրաններուն վայրը կրնայ փոխուիլ 2-3 անգամ:

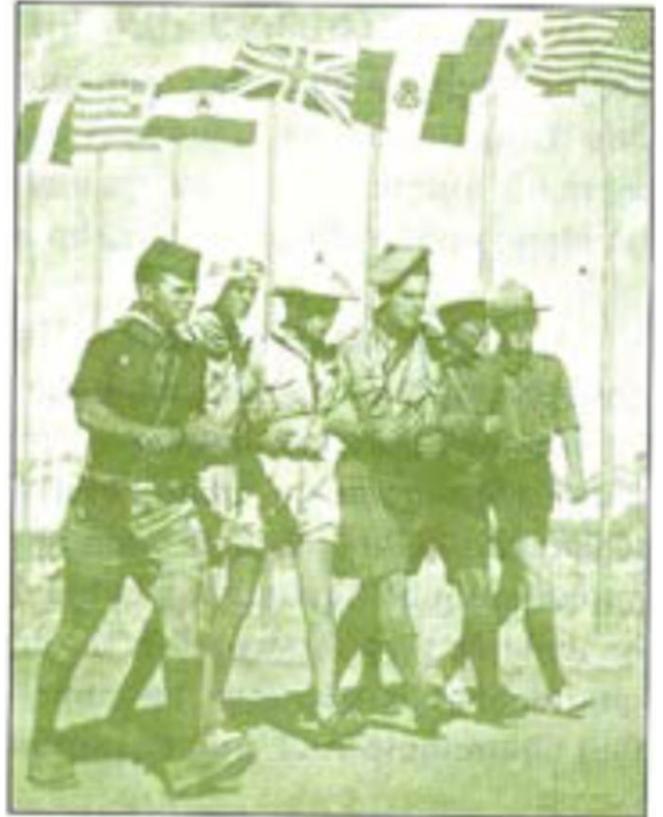

Սկաուտները այդ օրերու ընթացքին կը կտրեն 40-50 քլմ. ճամբայ: Արշալ բանակումները կը հետապնդեն մասնաւոր նպատակ, օրինակ՝ որոշ շրջանի մը քարտէսը գծել, կամ կողմնացոյցով առաջնորդուիլ, շրջանի մը ժողովուրդին ապրելակերպին ծանօթանալ եւ կամ հանրային սպասարկութիւններով ժողովուրդին օգնել:

5) **ՇԱԲԱԹԱՎԵՐՋԻ ԲԱՆԱԿՈՒՄՆԵՐ.**- տեղի կ'ունենան ամսըւան վերջին շաբաթը: Նպատակն է գործնականօրէն կիրարկել մէկ ամսուան ընթացքին սկուսբէն ներս փոխանցուած գիտելիքները:

6) **ՃԱՄՊՈՐԻ.** - Կը կազմակերպուի քանի մը տարին անգամ մը եւ ամէն անգամ տարբեր երկրի մը մէջ, զանազան երկիրներու սկաուտական խումբերու մասնակցութեամբ: Կան զանազան տեսակի ճամպերիներ

Ա. – Արաբական ճամպորին, որուն կրնան մասնակցիլ արաբական երկիրներու սկաուտական կազմերը: Այս ճամպորին կը կազմակերպուի 2 տարին անգամ մը:

Բ. – Միջազգային ճամպորին, որ կը կազմակերպուի 4 տարին անգամ մը, մասնակցութեամբ աշխարհի բոլոր երկիրներու սկաուտական կազմերուն:

Գ. – Այս երկուքին վրայ կրնանք աւելցնել երրորդ մը՝ Հ.Ս.Ը.Ս.ի համա-Հ.Ս.Ը.Ս.ական բանակումը, որ տեղի կ'ունենայ 4 տարին անգամ մը, անոր կը մասնակցին Հ.Ս.Ը.Ս.ի զանազան մասնաճիւղերը: Համա-Հ.Ս.Ը.Ս.ական բանակումը կը կազմակերպէ Հ.Ս.Ը.Ս.ի Կեդրոնական Վարչութիւնը :

ՀԵՏԱԶՕՏԱԿԱՆ ԱՐՇԱԻ ԲԱՆԱԿՈՒՄ

Ա.- ՆԱԽԱԲԱՆ

Բ.- ՀԵՏԱԶՕՏՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ

Գ.- ԱՐՇԱԻԸԵՒ ԱՆՈՐ ՊԱՐՏԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Դ.- ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Ա.- ՆԱԽԱԲԱՆ

Հետազոտական արշավը այն արշավն է, որ կ'ըլլայ հետիոտն: Հետևաբար, այս արշավին հաճոյքներէն մէկը այն է, թէ առիթը պիտի ունենաս այցելելու այն վայրերը, ուր քիչեր բախտը ունեցած են այցելելու:

Այս մէկը քեզի առիթ պիտի ստեղծէ, որ անմիջական կապի մեջ մտնես բնութեան հետ եւ պահ մը անդրադառնաս անոր գեղեցկութեան եւ ստեղծագործութեան:

- Արշավ մը կրնայ հետազոտական արշաւի վերածուիլ, երբ կ'ունենայ իր նպատակը:

Բ.- ՀԵՏԱԶՕՏԱԿԱՆ ԱՐՇԱԻ ՆՊԱՏԱԿԸ

- 1) Սկաուտին մօտ զարգացնել արկածախնդրութեան ոգին: Օրինակ՝ լեռ մագլցիլ, լողալ, գիշերային արշավ կատարել, բնութեան պտուղներով ճաշ պատրաստել, եւայլն:

- 2) Զարգացնել բնութեան սերը եւ գեղեցկութեան գիտակցութիւնը :
- 3) Զարգացնել սկաուտին իմաստութիւնը, ուշադրութիւն ընելու եւ եզրակացութիւն հանելու կարողութիւնը:
- 4) Մարզել մարմինը եւ հոգին՝ կարենալ դիմադրելու համար դժուարութիւններու:
- 5) Ծանօթանալ արշաւի վայրին աշխարհագրութեան եւ բնութեան, ինչպէս նաեւ՝ ժողովուրդի ապրելակերպին:

Գ.- ԱՐՇԱԻԸԵՒ ԱՆՈՐ ՊԱՐՏԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- 1) ԾՐԱԳՐԷ ՀԵՏԱԶՕՏԱԿԱՆ ԱՐՇԱԻԸ՝ յիշելով վայրը, մեկնումի եւ վերադարձի ժամերը, գոյքերը, ուտեստեղէնը, ծնողներու հաւանութիւնը եւ պատասխանատու մարմիններու արտօնութիւնը, ճամբու ընթացքին ունենալիք յայտագիրդ, արշաւիդ նպատակը, թէ Ի՞նչ կ'ուզես ընել, ի՞նչ կ'ուզես տեսնել եւ, վերջապէս, ի՞նչ կ'ուզես իրագործել:
- 2) ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԴ

Ա.-Ի ՄՏԻ ՈՒՆԵՑԻՐ՝

1. Դատողութիւնդ:
2. Երեւակայութիւնդ եւ եզրակացնելու կարողութիւնդ:
3. Կողմնացույց եւ քարտէս գործածել գիտնալ:
4. Հանրային ինչքերու հանդէպ յարգանք ունենալ:
5. Արագ կարգադրութիւններ ընելու կարողութիւն ունենալ:
6. Արկածախնդրական ոգի ունենալ:

Բ.- ՀԵՏԱԶՕՏԱԿԱՆ ԱՐՇԱԻԻ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ԻՐԵՐ ԵՒ ԳՈՅՔԵՐ

1. Դաստակիդ վրայ սլաքով ժամացույց:
2. Գրպանիդ մեջ, փակող վիրակապ, լուցկիներ, թուղթ եւ գրիչ, հեռաձայնի թիւեր, քարտէս եւ կողմնացոյց, ընդեղէններ, չուան եւ դաշոյն:
3. Պայուսակիդ մեջ, սննդեղէններ, հիւսուածեղէն եւ վերարկու (*նայրն* անձրեւարգել) աման, դգալ, պատառաքաղ, կուրտ եւ գալաթ, աւելորդ գուլպաներ:
4. Կրնաս նաեւ տանիլ լուսանկարչական մեքենայ, հեռադիտակ եւ ադրի տոպրակ:

Գ.- ՈՏՔԵՐԻ ԽՆԱՄՔ.

Որքան որ հաճելի է արշաւելը, նոյնքան ալ կրնայ դժոխային դառնալ, եթէ հոգ չտանիս ոտքերիդ առողջութեան:

1. Ոտքդ լուայ ամէն օր:
2. Արշաւի ընթացքին բուրդէ կամ բամպակէ գուլպայ գործածէ:
3. Գուլպան պէտք է ըլլայ ոտքերուդ չափով, որովհետեւ մեծ ըլլալու պարագային ծալուելով մատներդ կը նեղէ:
4. Մատներուդ եղունգները կտրէ եւ շիտակ ընթացքի մեջ դիր (կան պարագաներ, ուր եղունգը միասին մէջը կը մտնէ):
5. Ջուր լեցուելու պարագային անմիջապէս տեղը ծածկէ կպչուն *փլաստրով* մը, որպէսզի կաշիին հետ մորթիդ շփումը արգիլես:
6. Կօշիկ, պէտք է հանգիստ ըլլայ եւ նախընտրաբար՝ կերպրնկալ չըլլայ:

Դ.- ՏԱՐԱԶ

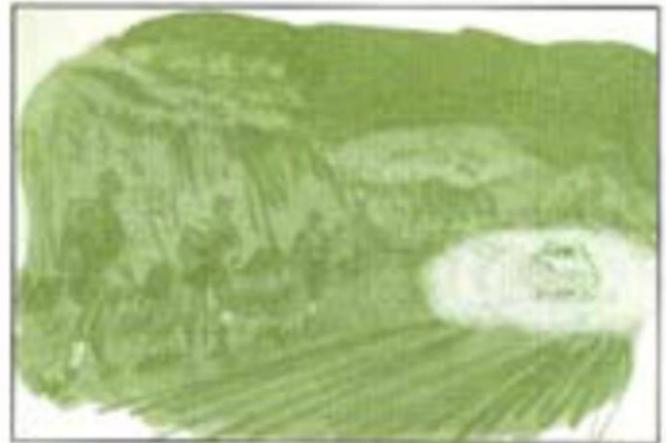
Տարազդ պետք է ըլլայ լման, նկատի ունենալով որ հանրությունը որոշ յարգանք ունի սկաուտական տարազին հանդէպ: Նկատի առ կլիման եւ ըստ այնմ կրէ բրդեղէն, եւայլն:

Ե.- ԺԱՄԱՆԱԿԱՑՈՅՑ ԵՒ ՀԵՌԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Ընդունուած սովորություն է, որ սկաուտ մը ժամական 4.5-5 քլմ. արշաւէ, ուստի կրնաս հեռաւորությունը բաժնել արագութեան հետ եւ կ'ունենաս արշաւի ժամանակացույցը, որուն հետ պիտի կարենաս նախատեսել վերադարձի ժամը:

Զ.-ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԻՒՆ

- 1) Ճամբուն աջ կողմէն քալէ:
- 2) Գիշերները արշաւելու պարագային, վերջին սկաուտը պետք է իր լուսարձակը վար պահէ:
- 3) Ջանայ ուղղուիլ երկրորդական ճամբաներէ:
- 4) Ծանօթացիր թունաւոր կենդանիներուն եւ բոյսերուն:
- 5) Փոթորիկի եւ կայծակի պարագային հեռու կեցիր բլուրներու գագաթէն, հսկայ եւ առանձին մնացած ծառերէ:

Դ. ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

- 1) Տեղեկագիրը պետք է ըլլայ կարճ ու կտրուկ:
- 2) Ըլլայ անկեղծ՝ արշալի բոլոր անցուդարձի մասին:
- 3) Ծանրանալ այն պատահարներուն վրայ, որոնք ազդեցին վրայ, իբրեւ սկաուտ:
- 4) Մի մոռնար որ քննիչը պետք է վստահի տեղեկագրիդ՝ ճանչնալու համար անձդ եւ սկաուտական կեանքի հակազդեցութիւնդ:
- 5) Տեղեկագրին մէջ յիշել արշալի վայրին աշխարհագրական դիրքը, գիւղին անունը, սովորութիւնները, բնակչութեան թիւը, կցել փանորամիք գծագրութիւնը, յիշել բնութեան մէջ ապրող բոյսերը, կենդանիները, եւ միջատները:

ԽՈՀԱՆՈՑ ԵՒ ՃԱՇ

Սկաուտին համար չի բաւեր գիտնալ միայն ճաշի մը չափերը եւ այդ ճաշը պատրաստելու ձեւը. իրեն համար օգտակար եւ կարեւոր է գիտնալ նաեւ բանակավայրին մէջ խոհանոցին սարքաւորումը, ուտելիքները մաքուր պահելու ձեւերը եւ ճաշացուցակի պատրաստութիւնը:

Ա. ԽՈՀԱՆՈՑԻ ՍԱՐ ՔԱԻՈՐՈՒՄ

Բանակումներու ընթացքին աա խոհանոցի հոգածութիւնը ընդհանրապէս կ'անտեսուի այն պատճառաբանութեամբ, որ սկաուտը չարքաշ է եւ պէտք է դիմագրաւէ բնութեան ամէն տեսակի դժուարութիւնները, եւ վարժութիւն ձեռք ձգէ ապրելու բնութեան ընծայած կարելիութիւններու օգտագործումով:

Այս մէկը իրականութիւն է, բայց չարքաշութիւն չի նշանակեր աղտոտութիւն եւ թափթփվածութիւն: Բանակումներու ընթացքին սկաուտին մարմինը աւելի ենթակայ է մանրէներ ընդունելու, մանաւանդ ճաշի միջոցով. երբ ճաշը պէտք է դաժ բժախնդրութեամբ եւ մաքրութեամբ չի պատրաստուիր:

Սկաուտը առողջ եւ մաքուր շրջապատի մէջ պահելու համար պէտք է բանակավայրը ընդհանրապէս եւ խոհանոցը մասնաւորապէս պահել մաքուր եւ կոկիկ:

Այս մեկը կ'ապահովուի շատ դիրքին միջոցներով. հոս շեշտը պիտի դնենք խոհանոցի սարքաւորումին վրայ, որովհետեւ խոհանոցին մաքրութիւնը մեկնակէտն է բանակավայրի ընդհանուր մաքրութեան:

- Խոհանոցը հաստատել վրաններէն եւ լուացարաններէն հեռու:

- Խոհանոցին մէջ ուտելիքները զետեղել բարձր տեղեր՝ դասաւորուած ձեւով, բնաւ գետինը չդնել, որովհետեւ հողին մէջ գտնուող միջատները շատ դիրութեամբ կրնան ճաշակել այդ ուտելիքները, եւ կամ հողով կը լեցուին ուտելիք պարունակող պարկերն ու տուփերը:

- Պարկերուն եւ տուփերուն բերանները միշտ գոց պահել (կափարիչով, *նայլընով* եւ կամ *ալիւմինիում* թուղթով), որպէսզի ճանճերու առիթ չտրուի իրենց մանրէները մեզի փոխանցելու:

- Խոհանոցի պիտոյքները բարձր տեղեր, մաքուր եւ դանաւորուած ձեւով զետեղել, որպէսզի գործածելու ատեն դիրութեամբ գտնենք մեր փնտրածը եւ չստիպուինք ամէն անգամ լուալու:

- Աղբը չկուտակել. գայն այրել ամէն օր, բանակավայրէն քիչ մը հեռու վայրի մը մէջ:

- Երբ խոհանոցը մաքուր է, աւելի դիրքին կ'ըլլայ ապահովել բանակավայրին ընդհանուր մաքրութիւնը:

Հարկ է նշել, որ լուացարաններու մաքրութեան եւս հոգ պէտք է տանիլ:

Բ. ՃԱՇ ԵՒ ՃԱՇԱՑՈՒՑԱԿԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆ

Ճաշի պահը միշտ նկատուած է հաճելի ժամ մը, որովհետեւ մարդիկ օրուան իրենց յոգնութենէն ետք, կը բոլորուին ճաշի սեղանին շուրջ (ընկերներով, ընտանիքիանդամներով), կը հանգչին, կը ճաշեն եւ կը զրուցեն:

Նոյնն է պարագան բանակումներու ընթացքին. խումբի անդամները կը բոլորուին ճաշի սեղանին շուրջ, թէ քիչ մը կը հանգչին, թէ կը ճաշեն եւ թէ կը զրուցեն:

Սկաուտներուն համար ճաշի ժամը սպանուած պահ մը եղած է միշտ: Այս ժամը իրապէս հաճելի դարձնելը կախեալ է նաեւ ճաշի համէն եւ տեսակէն: Անոր համար հարկ է խմբապետները միշտ բժախնդիր ըլլան ճաշացուցակի պատրաստութեան մէջ: Կը սպասուի որ խոհարար սկաուտները համով ճաշեր հրամցեն սկաուտներուն:

Բանակումներու ընթացքին ճաշ եփելը շատերու համար դժուար գործ մը կը նկատուի, սակայն ճաշ եփելը շատ դիւրին է, երբ սկաուտը հետեւի տրուած չափերուն եւ քիչ մըն ալ ճաշակ ունենայ համեմներու գործածութեան մէջ:

Ճաշացուցակի պատրաստութիւնն ալ մեծ դեր ունի, սկաուտներուն անհրաժեշտ սննդառութիւն ապահովելու աշխատանքին:

Ուտելիքները բաժնուած են գլխաւոր 5 խումբերու

ա) ՀԱՏԵՂԷՆ

բ) ՄՍԵՂԷՆ

գ) ԿԱԹՆԵՂԷՆ

դ) ԲԱՆՋԱՐԵՂԷՆ

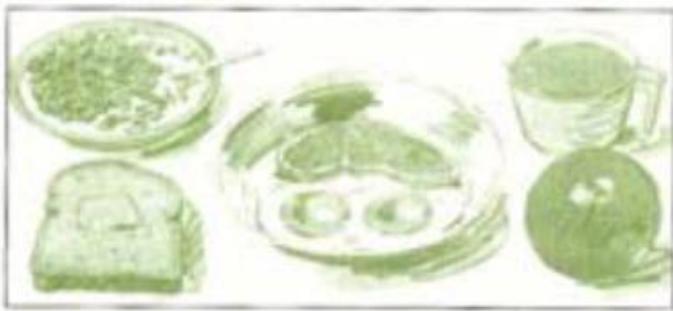
ե) ՊՏՈՒՂ

Այս հինգ խումբերը զիրար ամբողջացնող տարրեր են: Միայն 1 խումբին պատկանող ուտելիքը չի կրնար մարմնի պահանջին գոհացում տալ: Սկսուտը օրական այս 5 խումբեն նուազագույնը 3 խումբի պատկանող ուտելիքներ պետք է ուտե, որպեսզի ստանայ բաւարար սննդառութիւն:

Մարմինը օրական կը սպառէ որոշ չափով ջերմութ (calorie). քանակումներու ընթացքին կատարուած աշխատանքներու իբրեւ հետեւանք, մարմինը կը սպառէ մեծ քանակութեամբ ջերմութ. մարմինը իր հաւասարակշռութիւնը կը պահէ եւ կը վերագտնէ իր ջերմութը ուտելիքի միջոցով, ուրեմն ճաշերը պետք է ըլլան սննդարար եւ տեսակաւոր:

Անհրաժեշտ սննդառութիւն կ'ապահովուի, երբ ճաշացուցակի պատրաստութեան ատեն նկատի կ'առնուի քանակավայրի կլիման (օդին տաք կամ պաղ ըլլալը) եւ աշխատանքներու տարողութիւնը (յոգնեցուցիչ աշխատանքներու ընթացքին սկսուտը կը սպասէ յաւելեալ ջերմութ. այդ ջերմութը վերագտնելու համար մարմինը կարիքը կը զգայ յաւելեալ ջերմութ պարունակող ուտելիքներ):

Բանակումի ամբողջ տեւողութեան ճաշացուցակը պետք է պատրաստուի հաւասարակշռուած ձեւով եւ սկսուտը՝ ստանայ 5 խումբէն ալ պատկանող ուտելիքներ:

ԻՆՉՊԷՍ ԿԱՐԵԼԻ Է ԸՄՊԵԼԻ ՄԱՔՈՒՐ ՋՈՒՐ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ա. ԸՆԹԱՑԻԿ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Եռացնելը ամենէն դիւրին եւ ազդու միջոցներէն մէկն է չեզոքացնելու համար ջուրին մէջ գոյութիւն ունեցող զանազան մանրէները:

20 վայրկեան եռացնել ջուրը, ձգել որ պաղի ու ապա՝ խմել զայն մտքի ամենայն հանգստութեամբ:

Եռացնելու համար անշուշտ անհրաժեշտ է վառելանիւթ: Եռացած ու պաղած ջուրը որոշ չափով կը կորսնցնէ իր համր, հետեւաբար ան կրնայ անհամ թուիլ շատերուն:

Ջտելը մաքուր ջուր ունենալու այլ ձեւ մըն, որ սակայն ունի կարգ մը դժուարութիւններ: Ջտելու համար կան զանազան միջոցներ՝ մաքուր կտաւէն մինչեւ *սերամիքէ* գտիչները: Յատուկ գտիչներու միջոցով ջուրի գտումը անհրաժեշտ է՝ ըմպելի ջուրէն դուրս ձգելու համար աւագն ու քարը, սակայն այս ձեւը չի կրնար 100 առ 100 երաշխաւորել մանրէներուն ոչնչացումը ջուրին մէջ, բացի հանրաձանօթ վաճառանիշերով գտիչներէն:

Բ. ՔԻՄԻԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

ՔԼՈՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ

(խոհանոցի կամ լուացքի քլորը եւ կամ՝ *Միլթրնի* նման հականեխիչներ)

Ըմպելի ջուրը հականեխելու իբրեւ լաւագոյն միջոց, մօտ մէկ դարէ ի վեր մարդիկ կը դիմեն *քլորի* գործածութեան: Ջուրին մէջ թափուած քիչ մը *քլոր* կրնայ ի սպառ վերջ տալ բոլոր մանրէներու 95 առ հարիւրին: Երբ *քլորը* ջուրին մէջ լուծուի տեղի կ'ունենայ քիմիական գործողութիւնը, որ կը կատարէ բոլոր մանրէներուն բնաջնջումը: *Քլորի* օգտակարութեան գիտակցելով հանդերձ, պէտք է զգուշանալ անոր անխոհեմ գործածութենէն: Չափէն աւելի *քլորը* կրնայ ջուրին լեղի համ տալ եւ խմողին անհանգստութիւն պատճառել:

Հետեւաբար, 20 լիթր ջուրի մէջ թէյի 2 դգալէն աւելի *քլոր* պէտք չէ դնել:

Տեղին է նշել, որ *քլորով* ջուրէն կ'ելլէ որոշ հոտ մը, որ *քլորին* հոտն է եւ վտանգաւոր չէ:

Վերոյիշեալ միջոցներէն բացի կայ շատ աւելի գործնական եւ դիրին այլ միջոց մը՝ արեւը...

Այո՛, արեւը: Արեւ ըսելով պէտք է հասկնալ անոր ճառագայթները, յատկապէս՝ անդրմանիշակագոյն ճառագայթները (ultra-violet): Այս ճառագայթները երբ թափանցեն ջուրին մէջ՝ կ'ոչնչացնեն գոյութիւն ունեցող մանրէները: Այսպէս, եթէ շիշ մը ըմպելի ջուրը 1 ժամ զետեղենք արեւուն տակ, 80 առ հարիւրով հականեխուած կ'ըլլանք զայն:

Միշտ եւ ամէնուր պետք է ուշադիր ըլլալ մեր խմած ջուրին, որովհետեւ չհականեխուած ջուրը կրնայ բազմաթիւ հիւանդութիւններու պատճառ դառնալ:

Ներկայիս, դեղարաններու մէջ կարելի է գտնել *քլոր* կամ զանազան *հալոժէններ* (halogenes) պարունակող դեղեր (հեղուկ կամ դեղահատի նման), որոնք մեծապէս օգտակար կրնան դառնալ մեզի, սակայն բոլոր պարագաներու մաքուր ջուր ունենալու փորձուած եւ վստահելի միջոցները կը մնան շատ կարելոր:

ԳԻՏՆԱԿԱԿԱՆ ՄԿԱՌՈՒՏԱԿԱՆ ՀԱՆԳՈՅՑՆԵՐԸ, ԿԱՊԵՐԸ, ՓԱԹԹՈՒԱԾՔՆԵՐԸ, ԵՒ ՀԻՒՍՔԵՐԸ

1. ԿԱՊԵՐՈՒ ԿԱՐԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆԸ

Յաջող բանակում մը ունենալու համար անհրաժեշտ է ունենալ բանակումի առանցքը կազմող այնպիսի գործնական ձեռնարկներ, որոնք կարելի ըլլայ օգտագործել բանակումի տեղորոշեան ճաշասեղան, նստարան, մուտքի դուռ, հսկողութեան աշտարակ, դրօշակի ձող, եւ այլն: Այս աշխատանքները լաւապէս կը պատրաստուին շնորհիւ կապերուն եւ հանգոյցներուն: Անոնք կը շինուին ոչ միայն զբաղումի, այլեւ՝ նպատակի մը ծահայելու համար:

կապերն ու հանգոյցները կը նկատուին նաեւ սկաուտական դաստիարակչական գլխաւոր միջոցներէն մէկը, զարգացնելով սկաուտին ուշիմութիւնը, հնարամտութիւնը, յիշողութիւնը, եւ ձեռնարկի ճարտարութիւնը:

2. ՊԱՐԱՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐ ԵՒ ՆԻՒԹԵՐ

Պարանները ընդհանրապէս կը պատրաստուին բնական եւ արուեստական իւրերէ (լիճէ, թուղթէ, բամպակէ, կանեփէ, նայլընէ, եւ մետաղներէ):

ա) *Լիճ* պարանները կը բաժնուին երկու տեսակի՝

1. *Միզալ*, որ կը կազմուի 4 հիւսքէ:

2. *Մանիլլա*, որ ամենատոկուն, ճկուն եւ զօրաւոր պարանն է: Կը կազմուի 3 հիւսքէ. այս պարանին գործածութիւնը ընդհանրացած է, սակայն ջուրի մէջ անգործածելի:

բ) Թուղթ պարան. այս պարանը կը պատրաստեն թուղթի շերտերը ոլորելով, սակայն շատ գործնական չէ:

գ) Բամպակէ պարաններ. ճկուն պարան մըն է, սակայն առաձգական ըլլալուն պատճառով շատ գործածական չէ:

դ) Կանեփե պարաններ՝ *դրննայ*. կը պատրաստուի կանեփ կոչուած բոյսէն, որուն յատկութիւնն է ջուրի մէջ անփոփոխ մնալ:

ե) Polypropylen (արուեստական նիւթերով պարաններ):

Polypropylen զօրաւոր պարան մըն է, ջուրին վրայ կը ծփայ եւ կը գործածուի նաւաստիներու կողմէ: Կը կազմուի 3 հիւսքէ:

զ) *Նայլըն*. Ամենաճկուն եւ տոկուն պարանն է, սակայն ան կը սուզուի ջուրին մէջ:

է) Մետաղեայ պարաններ. կը պատրաստուին մետաղներէ՝ երկաթ, պողպատ, պղինձ, եւայլն: Կը գործածուին ծանր աշխատանքներու համար:

3. ՊԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ԶՕՐՈՒԹԻՒՆԸ՝ ՔԱՇՈՂԱԿԱՆ ՈՒԺԸ

Իբրեւ ընդհանուր օրէնք, պարաններու ծանրութիւն վերցնելու կարողութիւնը կը տարբերի ոչ միայն իրենց հաստութենէն, այլ՝ այն նախնական նիւթերէն, որոնցմով պատրաստուած են: Հետեւեալ տախտակը կու տայ պարաններու ծանրութիւն վերցնելու կարողութիւնը, ըստ իր տրամագիծին եւ տեսակին:

ՄԻՋԱԼ ՊԱՐԱՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿԸ

Տրամագիծ	Ծանրութեան Ուժ
10 մմ. (միլիմէթր)	80 քկ. (քիլօկրամ)
12 մմ.	100 քկ.
16 մմ.	180 քկ.
20 մմ.	270 քկ.

Այս չափերու հիմամբ կրնանք ճշդել մնացեալ պարաններուն զօրութիւնը

- Մանիլա պարանը 2 անգամ աւելի զօրաւոր է Սիզալէն:
- Կանեփի պարանը 4 անգամ աւելի զօրաւոր է Սիզալէն:
- Բամպակի պարանը 4,5 անգամ աւելի զօրաւոր է Սիզալէն:
- Polypropylen պարանը 6 անգամ աւելի զօրաւոր է Սիզալէն:
- Նային պարանը 9 անգամ աւելի զօրաւոր է Սիզալէն:

Օրինակ - երբ Սիզալ պարանի մը տրամագիծը 12 մմ. է, ան կը վերցնէ 100 քկ. ծանրութիւն: Նոյն տրամագիծով Մանիլա պարանը կը վերցնէ 200 քկ.: Իսկ նոյն տրամագիծով կանեփի պարանը կը վերցնէ 400 քկ.:

4. ՀԱՍՏ ՊԱՐԱՆ ՄԸ ՓՈԽԱՐԻՆԵԼ ԲԱՐԱԿՈՎ

Յաճախ կը պատահի որ պէտք զգանք հաստ պարանի, զոր մեր տրամադրութեան տակ չենք ունենար, կրնանք բարակ պարաններ օգտագործել. հետեւեալ հաշիւով կ'ունենանք համապատասխան զօրութեամբ պարաններ:

ա) Ինքն իրմով բազմապատկել այն տրամագիծը, զոր կ'ուզենք ունենալ, օրինակ $16 \times 16 = 256$ մմ.

- Մեր տրամադրութեան տակ ունինք 5 մմ. պարան, նոյնպէս կը բազմապատկենք $5 \times 5 = 25$ մմ.

բ) 256ը կը բաժնենք 25ով՝ կը ստանանք 10.2, ուրեմն մօտաւորապէս 10 բարակ պարաններու պէտք ունինք 16 մմ. Պարանի զօրութիւնը ունենալու համար:

5. ԻՆՉՊԷՍ ՀՈԳ ՏԱՆԻԼ ՊԱՐԱՆՆԵՐՈՒ

Պարանները երկարատեն լաւ վիճակի մէջ պահելու համար, պէտք է գործադրել հետեւեալները. -

- 1) Պարանի մը երկու ծայրերը ամրացնել ծայր կապով:
- 2) Հեռու պահել տաք կամ փոփոխական տաքութեամբ վայրերէ:
- 3) Վերցնելէ առաջ չորցնել, ապա թէ ոչ կը փտտի:
- 4) Պարանը փաթթել լաւ ձեւով, որպէսզի չվնասուի:
- 5) Պարանը չորցնելու համար դնել զայն օդասուն շուք տեղ մը, հեռու արեւէն, ապա թէ ոչ կը կտրտուի շուտով:
- 6) Երբ պարան մը երկարատեն արեւուն տակ մնացած է, վերցնելէ առաջ պաղ ջուրի մէջ ձգել, վերջը զայն կախել եւ քաշուած վիճակի մէջ չորցնել:
- 7) Քննել գործածուած պարանը եւ ներկով նշան ընել, եթէ վնասուած է՝ զայն թերեւ աշխատանքներու մգործածելու համար:
- 8) Պարանի փաթոցները կախուած վիճակով պահել, որպէսզի անոր շուրջ օդ աշխատի:

6. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՕՐԷՆՔՆԵՐ

- 1) Բաց կամճերմակի մօտ գոյն ունեցող պարանները լաւորակ Կ՝ ըլլան:
- 2) Երբ պարանին հիւսքերը քակենք, լաւորակ պարանէն մազիկներ չեն թափիր, մինչ վատորակ պարանը կը կտրտուի:
- 3) Երե հիւսքով պարան մը աւելի զօրաւոր է՝ քան չորսը:
- 4) Երբ երկու պարաններ միացնենք՝ միացման հիւսքով, իրենց ուժէն կը կորսնցնեն 10էն 20 առ հարիւր:
- 5) Փայտահատի կապը պարանին ուժէն կը պակսեցնէ 35 առ հարիւր, գերան կապը՝ 40, անուորդ կապը՝ 40էն 50, պարզ հանգոյց մը՝ 55:
- 6) Մինչեւ 3 մմ. Տրամագիծով թելերը կը կոչենք կապ:
- 7) 3-6 մմ. Տրամագիծով թելերը չուան:
- 8) 6էն վեր կը կոչենք պարան:

7. ԿԱՊԵՐՈՒ ԵՒ ՀԱՆԳՈՅՑՆԵՐՈՒ ԿԱԶՄՈՒԱԾՔԸ

Կապերը իրենց կազմուածքով եւ ըստ գործածութեան կը բաժնուին 4 տեսակի.-

ա) ՀԱՆԳՈՅՑ

բ) ԿԱՊ

գ) ՓԱԹԹՈՒԱԾՔ

դ) ՀԻՒՍԻՔ

ա) Հանգոյց կը կոչենք. երբ 2 պարաններ իրարու կը միացնենք, ինչպէս՝ օղակ. ձկնորս...

բ) Կապ կը կոչենք, երբ պարան մը կը կապենք որոշ առարկայի մը, ինչպէս՝ գերան, սանդուխ, ձող...

գ) Փաթթուածք կը կոչենք, երբ երկու առարկաներ իրարու կ'ամրացնենք, ինչպէս՝ գաւազան, իքս, եռոտանի...

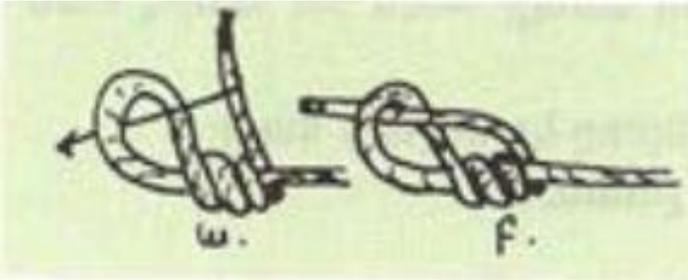
դ) Հիւսք կը կոչենք, երբ պարան մը կը հիւսենք ինքնիրմով, կամ որոշ պարապութիւն մը կը լեցնենք գեղեցիկ կերպով:

8. ՀԱՆԳՈՅՑՆԵՐՈՒ, ԿԱՊԵՐՈՒ, ՀԻՒՍՔԵՐՈՒ ԵՒ ՓԱԹԹՈՒԱԾՔՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԸ

Սկառուտական կապերը կ'արժեւորուին, երբ ճիշդ կապը ճիշդ տեղին ու ժամանակին կը գործածուի: Հանգոյցները, կապերը, հիւսքերը եւ փաթթուածքները յաճախ իրարու կը նմանին, սակայն իրենց գործածութեամբ կը տարբերին:

ՀԱՆԳՈՅՑՆԵՐ

Մթիվետորէս հանգոյց: Բարակ չուաններու ծայրը մեծ հանգոյց մը ունենալու կը ծառայէ:

Եռեակ Անուորդը (Triple Bowline կամ աթոռ կապ) կը ծառայէ պարանին ծայրը 3 օղակներ ունենալու համար: Օղակներէն մէկը աւելի փոքր չափով կ'ըլլայ: Կ'օգտագործուի սկաուտ մը նստած վիճակին մէջ տեղ մը բարձրացնելու համար. 2 օղակներուն մէջ նստելով եւ 3րդ փոքր օղակը կռնակէն անցընելով:

Մագլցելիք հանգոյց (Prussik Knot): Այս հանգոյցը կը գործածուի պարանէ մը վեր մագլցելու համար. 3 հատ 1 մեթր հասակով 16 մմ. պարան մը: 18 մ. պարանը ամրացնել ծառին (անգորդ) հանգոյցը գործածելով, ապա կարճ պարաններով 3 հատ առանձին օղակներ շինել՝ ձկնորս կապը գործածելով: Հիմա պատրաստուած օղակներով կախուած պարանին երկայնքին մագլցելիք հանգոյցով կապել օղակները, այս օղակներուն ոտքը անցընելով բարձրանալ, միեւնոյն ժամանակ օղակները մէկ առ մէկ միասին բարձրացընելով: Նոյնպէս կը գործածուի ձող մը գետնին դուրս հանելու:

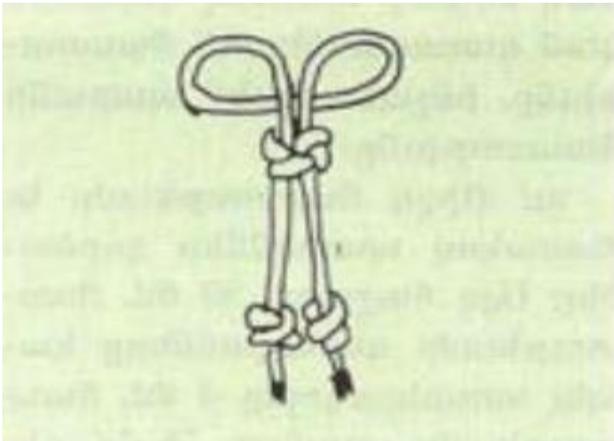
Միրոյ հանգոյց (Love Knot):

Գեղեցիկ հանգոյց մը, զոր կրնանք փողկապէն անցընել պակին փոխարէն :

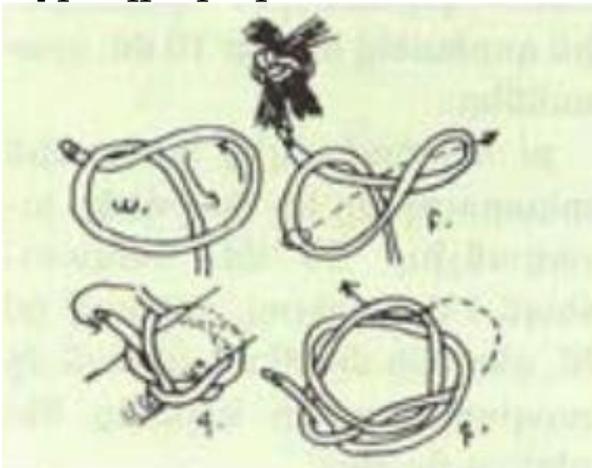
Արեան հանգոյց (Blood Knot):

Նոյն նպատակին կը ծառայէ:

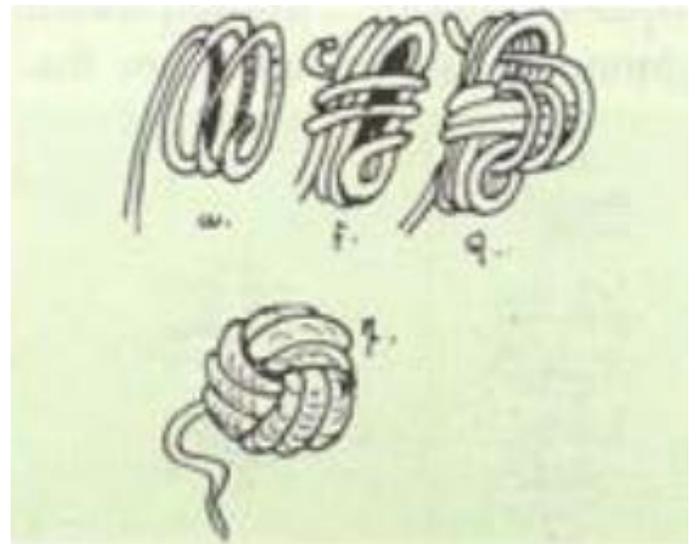
Պակ հանգոյց (Waggle):

Փողկապի պակ:

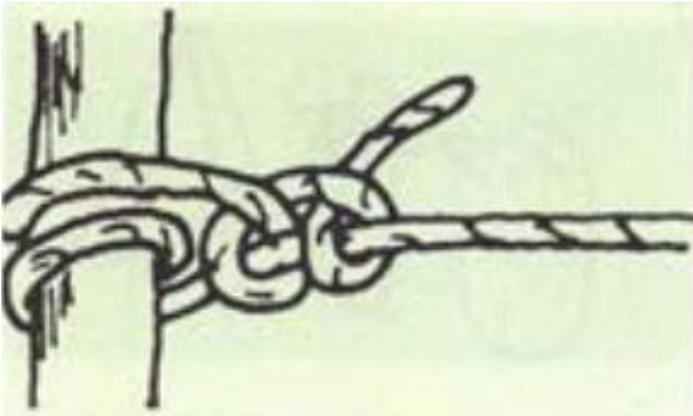
Խուզակ հանգոյց (Monkey's

Fist): Պարանին վերջաւորութեան խուզակ մը շինելու կը ծառայէ: Ան գեղեցիկ տեսքով գունդ մըն է: Պարանին ծայրը գետիմը մէկ ափէն միւսը նետելու կը ծառայէ, խուզակը իբրեւ ծանրութիւն թափ կու տայ պարանին, որպէսզի աւելի հեռուները երթայ:

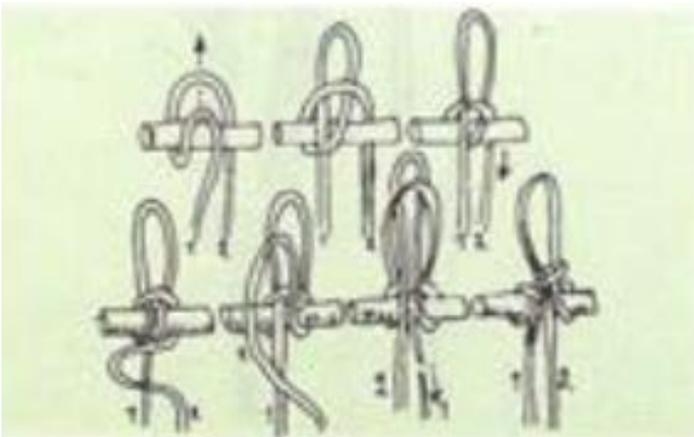

ԿԱՊԵՐ

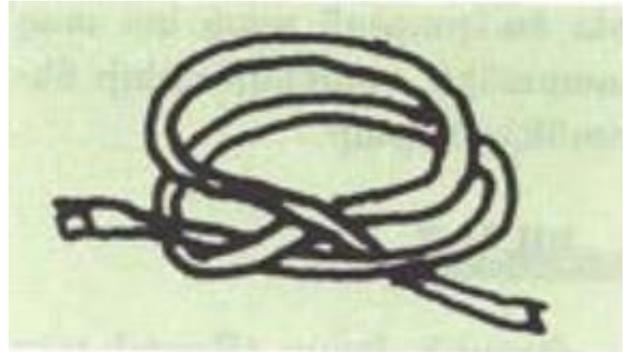
Փայտի Կապ (Round turn and Two Half Hitcher's): Պարան մը արագ ձեռով ձողի մը կամ ծառի մը ամրացնելու կը ծառայէ:
Դիրուծեամբ կարելի է ետ քակել զայն:

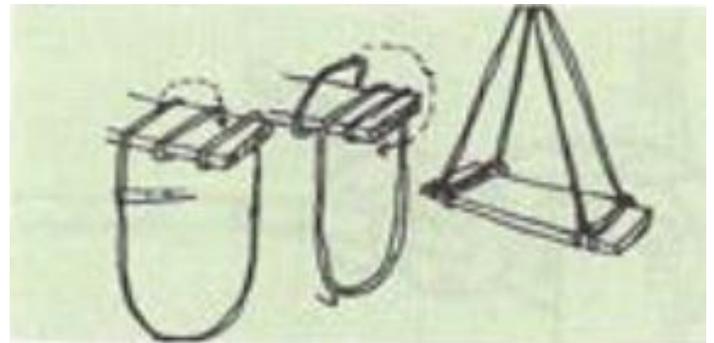
Ճամբորդ Կապ (Haighwagman's Hitch): Նոյն ձեւին մօտ կապ մը, այն տարբերութեամբ, որ երբ աւելորդ մասը քաշենք՝ ամբողջ կապը կը բաժնուի կապուած ձողէն:

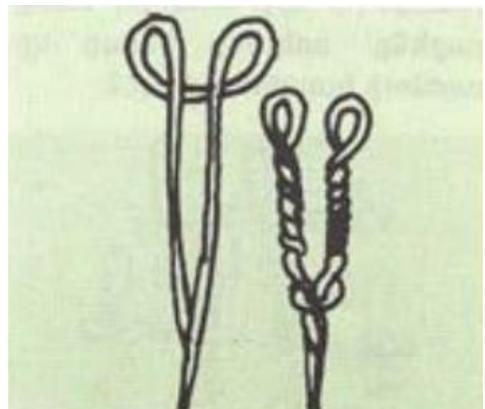
Միլլրի կապ (Miller's Hitch): Պարկի մը բերանը արագ եւ ամուր ձեռով ամրացնելու կապ մըն է:

(The Scaffold Hitch): Տափակ եւ լայն տախտակներ իրենց ծայրերէն կախելու համար օգտագործուող կապ մըն է:

Կատուի Թաթ կապ (The Cat's Paw): Սահուն պարան ձողէ մը կամ ցիցէ մը ամրացնելու կը ծառայէ:

ՓԱԹԹՈՒԱԾՔՆԵՐ

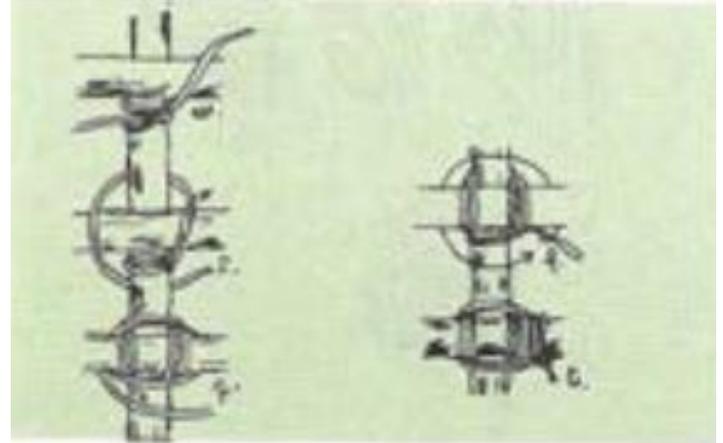
Փաթթուածքներու ժամանակ նկատի ունենալ գերանին կամ գաւազաններուն հաստութիւնը, ինչպէս նաեւ՝ պարանի հաստութիւնը:

ա) Ճիշդ հաստութեամբ եւ հասակով պարաններ գործածել: Այս հաշուով 30 մմ. հաստութեամբ գաւազանները կապել առաւելագոյնը 4 մմ. հաստութեամբ չուանով: 75 մմ. Գերանները կապել 6-8 մմ. Պարաններ գործածելով, իսկ աւելի հաստ գերաններու պարագային գործածել մինչեւ 10 մմ. պարաններ:

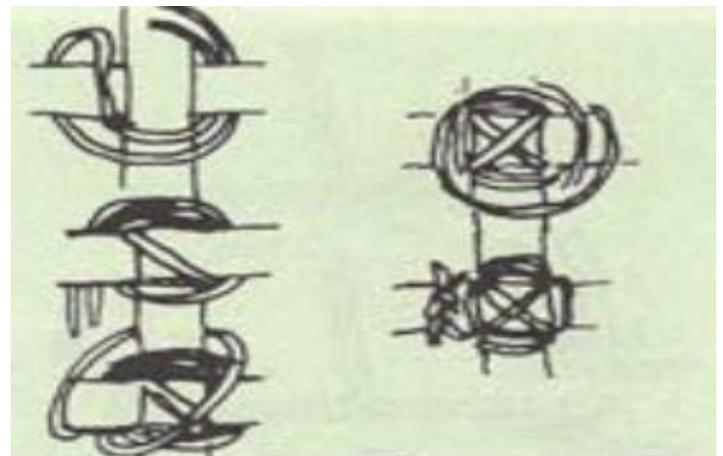
բ) Գործածուելիք պարանին երկարութիւնը կը հաշուենք իւրաքանչիւր 30 մմ. հաստութեան 1 մ. հաշիւով, օրինակ՝ 60 մմ. Գերանի մը 90 մմ. գերան մը կապելու համար կ'ընենք հետեւեալ հաշիւ՝

$60+90=150/30=5$ մեթր հասակով պարանի պէտք ունինք:

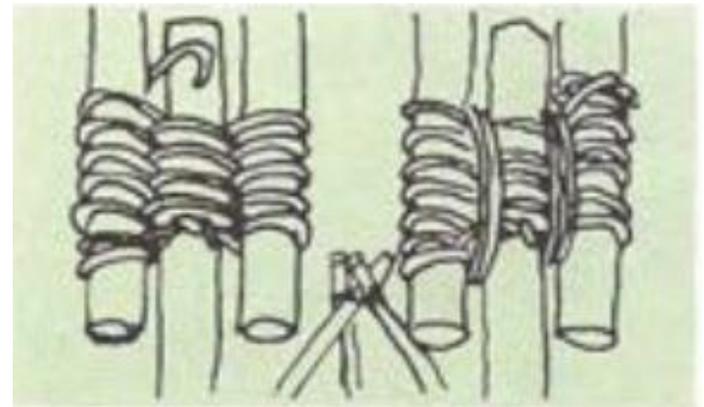
Քառակուսի փաթթուածք (square lashing): 2 գաւազաններ զիրար խաչաձեւ կապելու համար գործածուող կապուածք մըն է: Գաւազանները կարելի է զետեղել իրարու համեմատ որեւէ անկիւնի վրայ:

Իքս Փաթթուածք (X Lashing): Քառակուսի փաթթուածքին մէկ տարբեր տեսակը, որ սակայն կը գործածուի միայն երբ հորիզոնական գաւազանի մը ուրիշ գաւազան մը կ'ամրացնենք եւ քաշուելու ուժը ուղղահայեաց է: Գեղեցիկ տեսքով կապ մըն է:

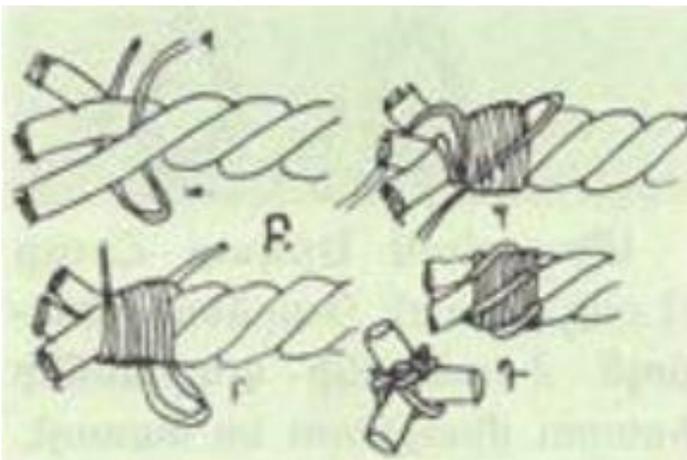
Էռոտանի Փաթթուածք (Gyn Lashing): Երեք գաւազաններով էռոտանի մը շինելու կը ծառայէ: Պետք է այս կապը շատ զօրաւոր չքաշել, կարելի ըլլայ 3 գաւազանները բանալ էռոտանիի ձեւով:

ՀԻԻՍՔ

Հիւսքերը մաս կը կազմեն սկաուտական կապերուն, որոնց գլխաւոր օգտակարութիւնը պարաններուն ծայրը փճացումէ պաշտպանելն է:

Ծայր հիւսք 3 տարբեր տեսակներ են, որոնք նոյն նպատակին կը ծառայեն:

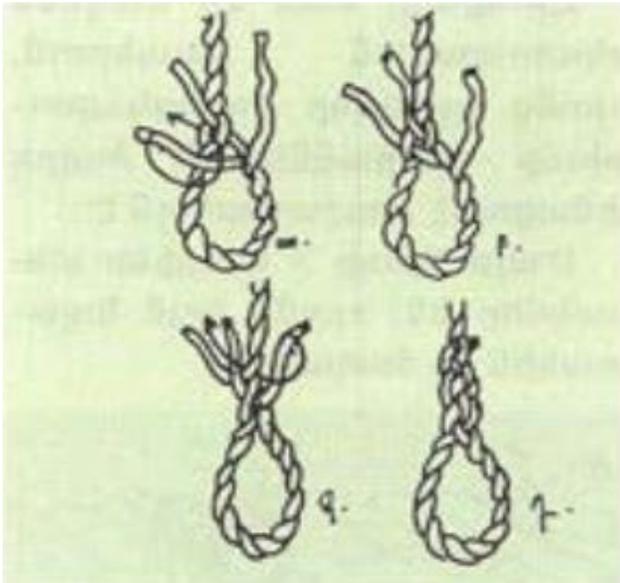

ա) **West Country** ամենապարզ եւ դիրին ձեւն է. կը սկսինք պարանին ծայրէն 4 սմ. առաջ եւ կը վերջացնենք օղակ հանգոյցով, վերջաւորութենէն 1 սմ. մնացած:

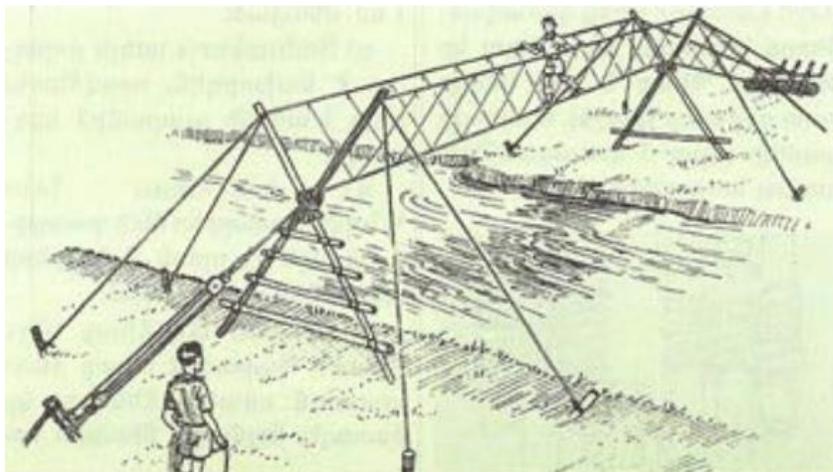
բ) **Sailmaker's** աւելի զօրաւոր է նախորդէն, որովհետեւ թելը կ'անցնի պարանին կեդրոնէն:

գ) **American Lain Whipping** տարբեր ձեւի փաթթուածք մըն է, որուն 2 ծայրերը պարանին մէջ կը մնան:

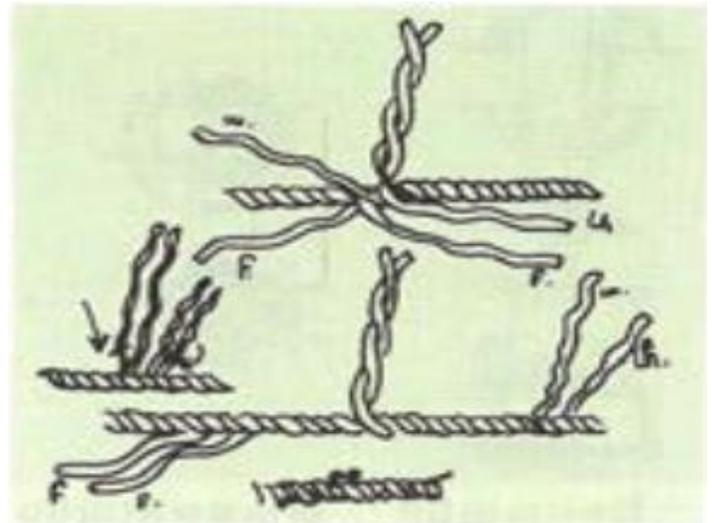
Օղակաձև Ակ Հիւք (Eye Splice): Պարանին ծայրը հաստատուն օղակ ունենալու կը ծառայէ, նոյնպէս՝ հիւքին երկայնքը պէտք է ըլլայ պարանի հաստութեան 6 անգամը:

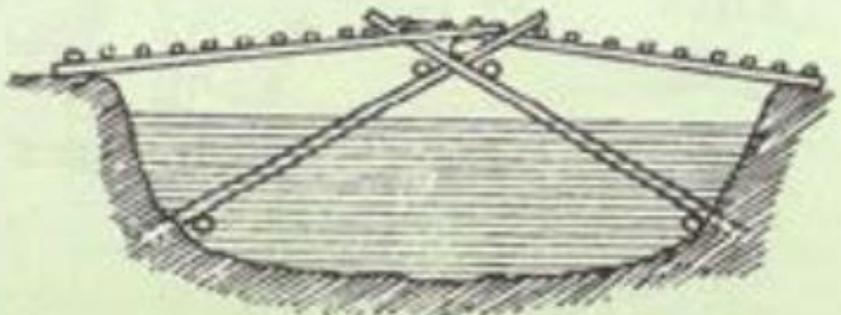
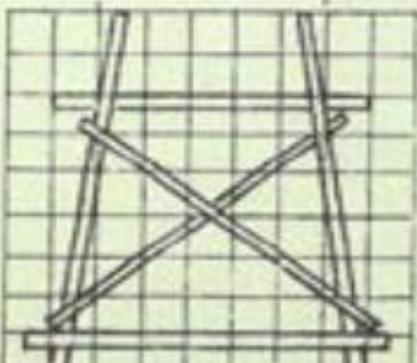
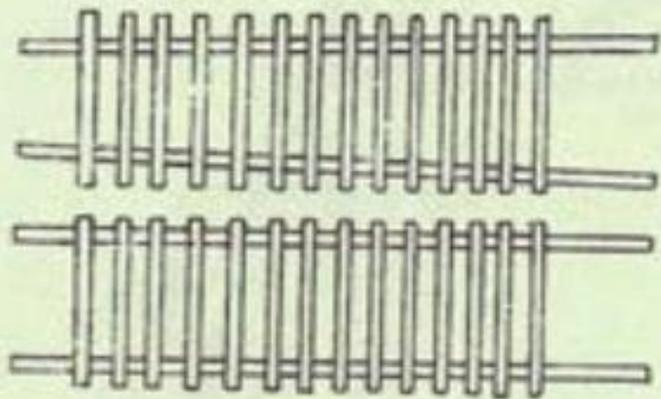
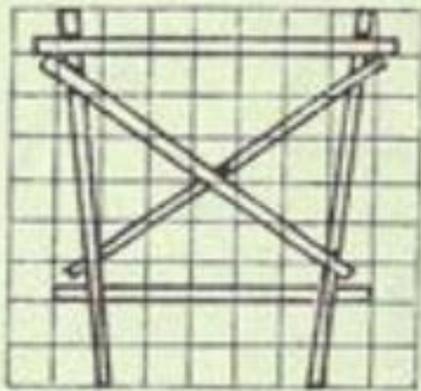
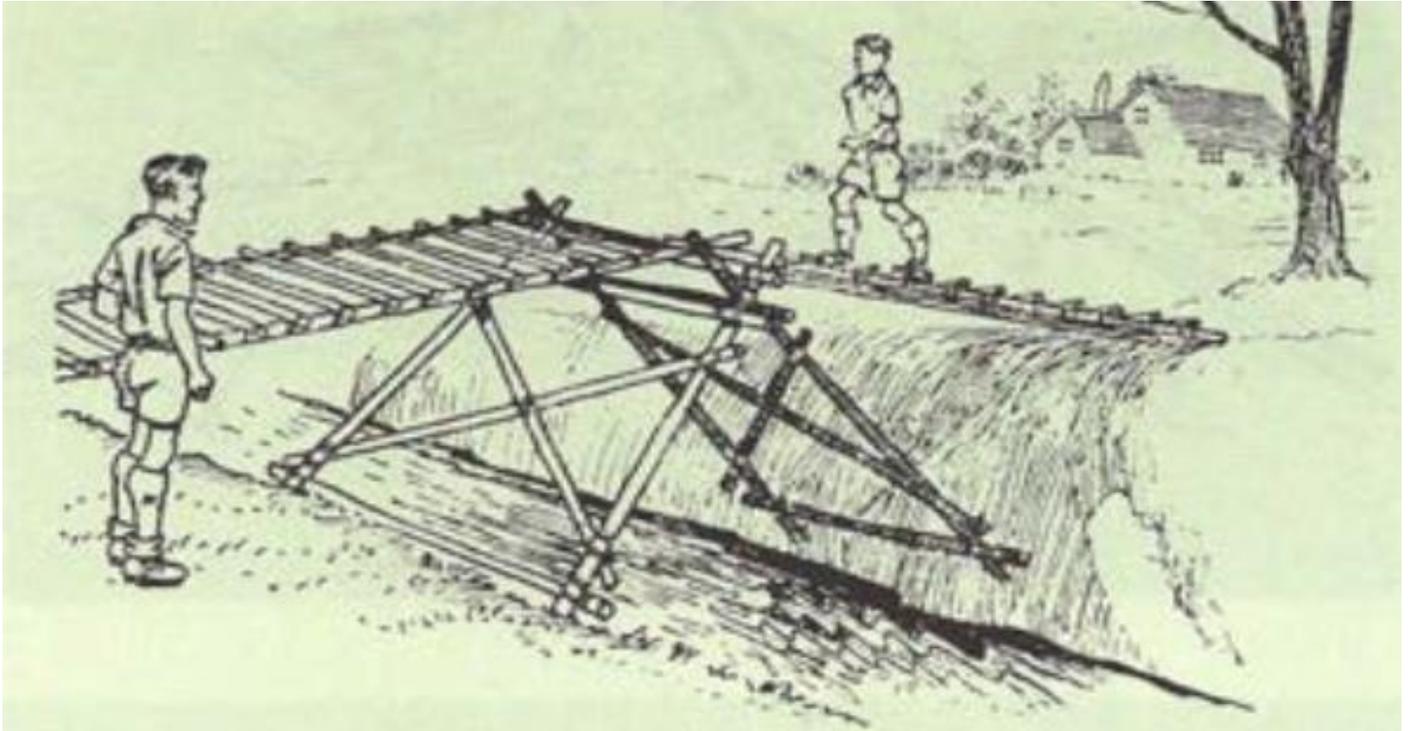
Միացման Երկար Հիւք (Long Splice): Դարձեալ միեւնոյն 2 տեսակի պարաններ իրարու միացնելու կը ծառայէ. առաւելութիւնը այն է, թէ միացման վայրին մէջ պարանին հաստութիւնը նոյնը կը մնայ:

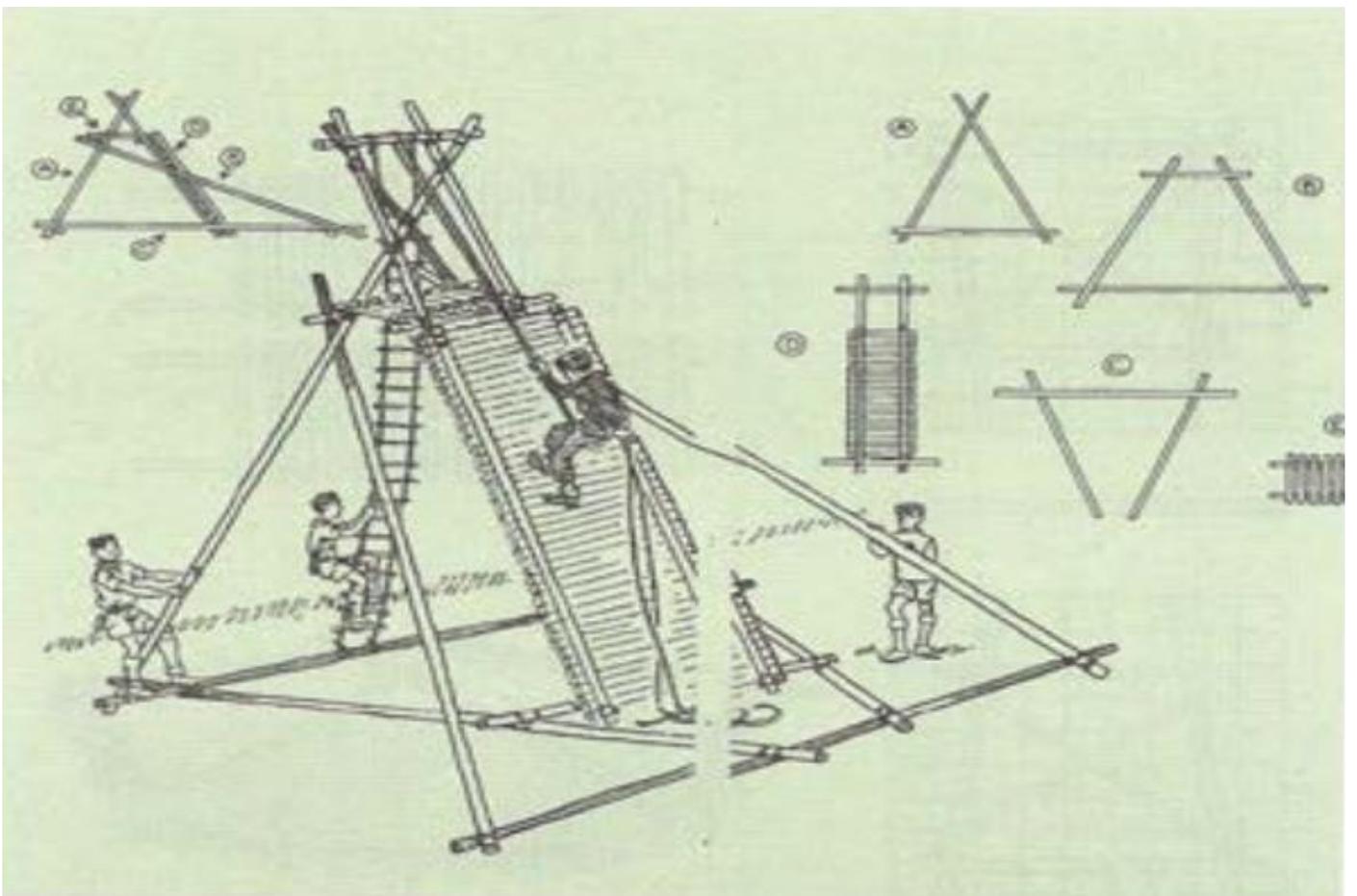
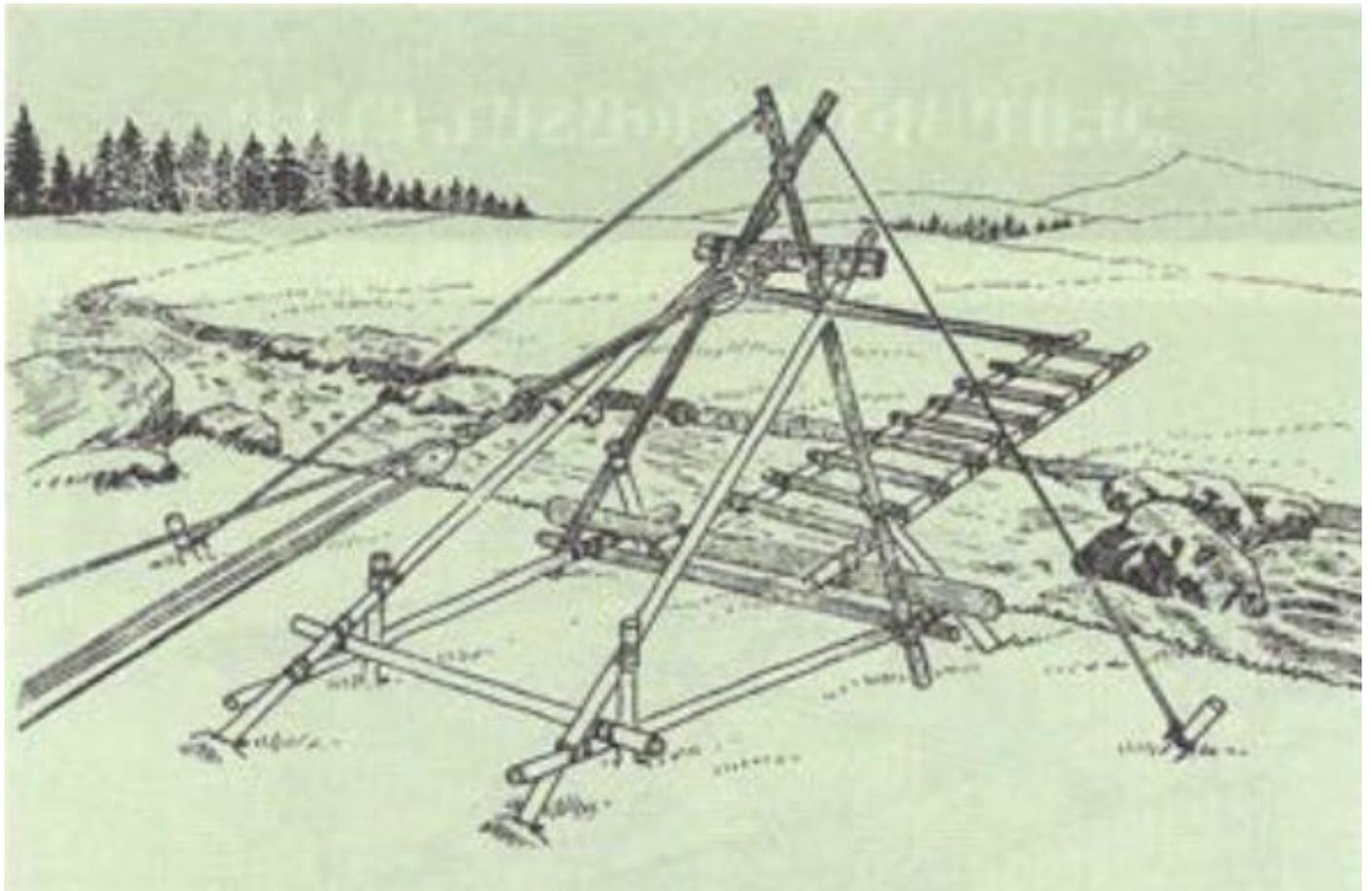

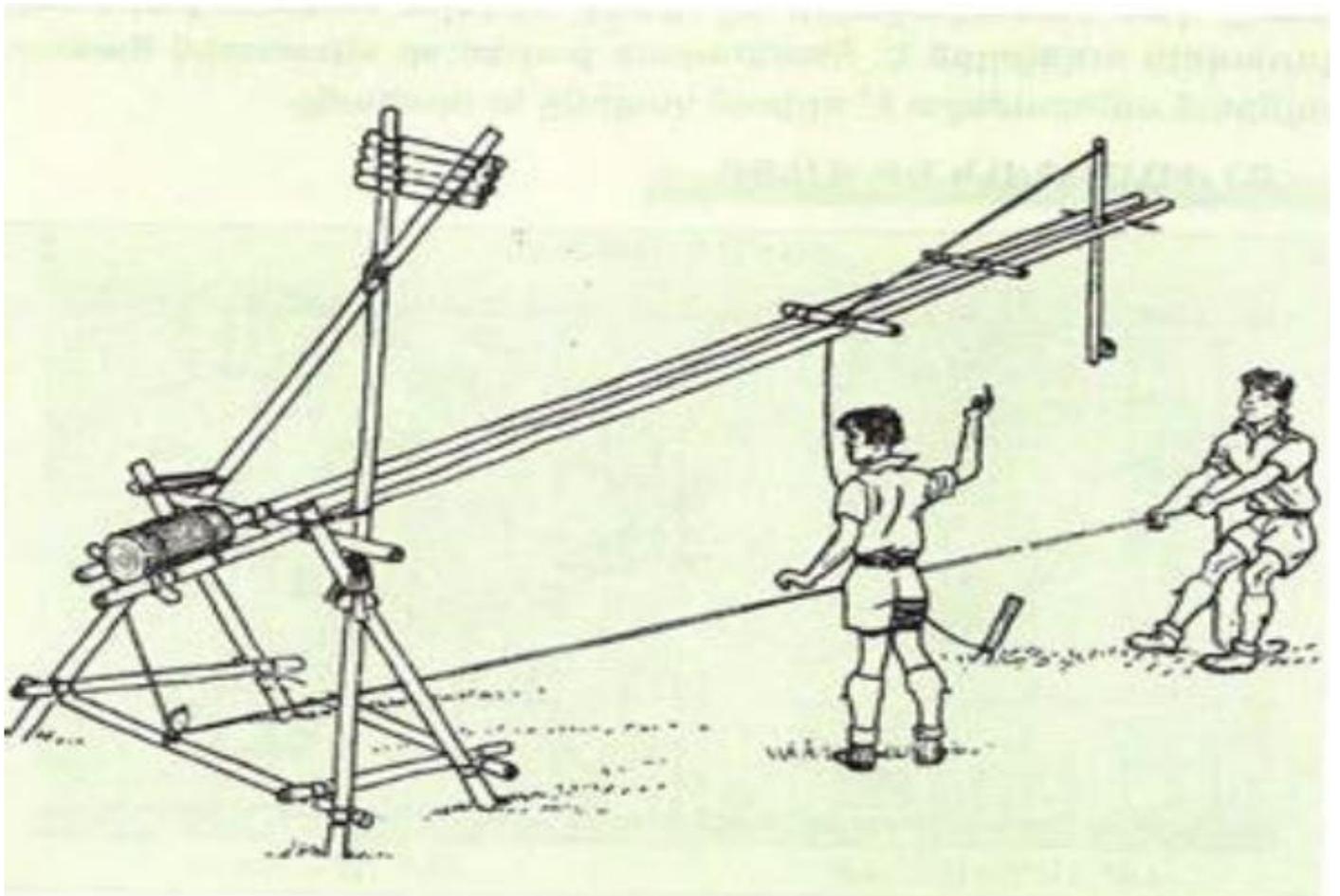
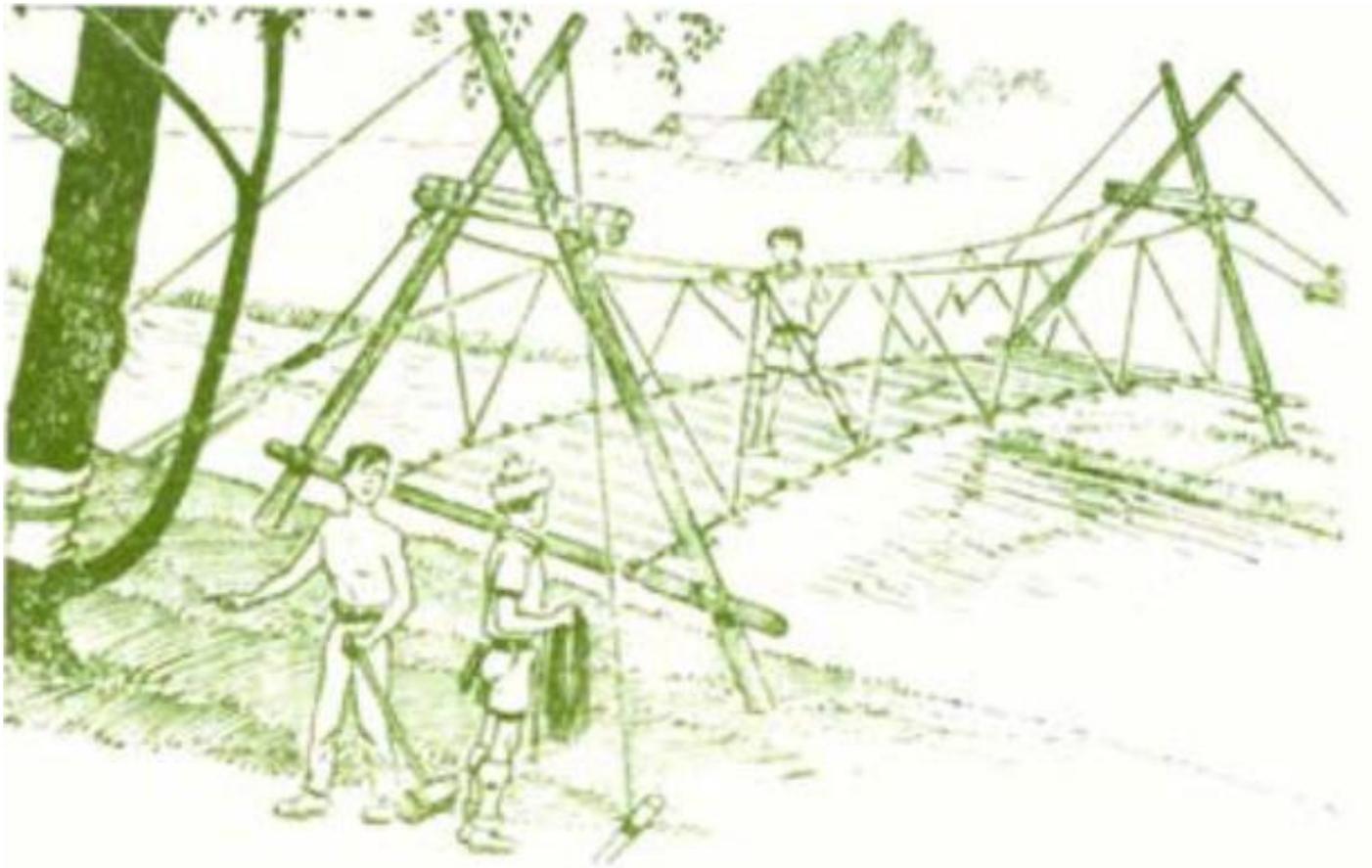
Օգտակար է, երբ ճախարակի մը վրայ պիտի գործածուի: Անպատեհութիւնն է 40 % տկարացնել պարանի քաշողական ուժը: Պարանի հաստութիւնը անփոփոխ պահելու համար, պէտք է իրարու համապատասխան հիւքերը իրենց կէս հաստութեամբ կտրել, իրարու փաթթել եւ պարանին մէջ անցընել իրենց համապատասխան շարքին մէջ: Վերջաւորութեան աչքը հանգոյց մը ընել եւ 2 անգամ ուրիշ շերտի մը հետ խաչաձեւել:

ՁԵՌԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

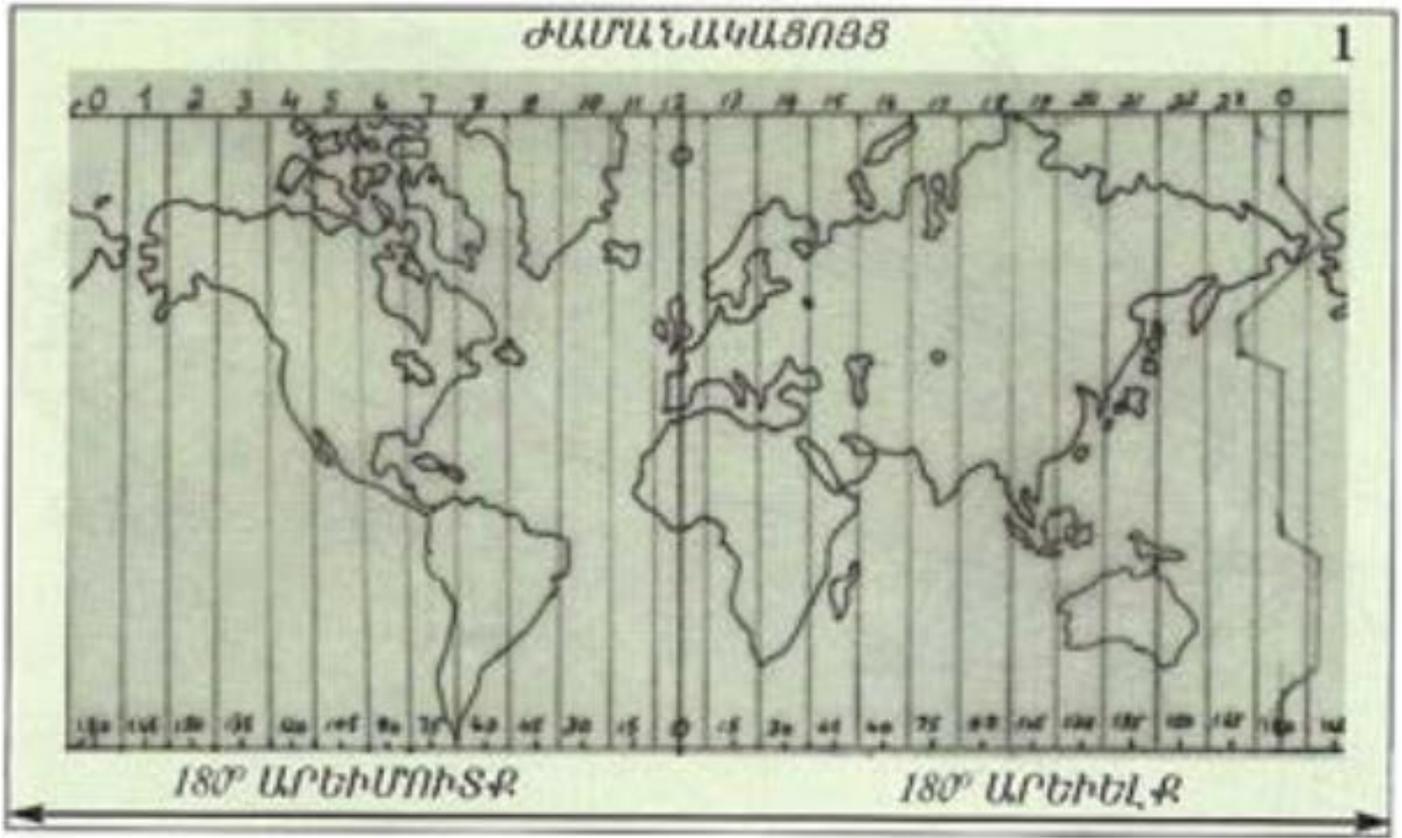
ԳԻՏՆԱԿ ԿԱՐԴԱԿ ԵՒ ՄԵԿՆԱԲԱՆԵԼ ՔԱՐՏԷՍ ՄԸ

- Ա) ՆԱԽԱԲԱՆ
- Բ) ԺԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ՎԱՅՐ
- Գ) ՔԱՐՏԷՍԸ, ՑԱՏԱԿԱԳԻԾՆ, ԵՒ ՍՏՈՒԵՐԱԳԻԾԸ
- Դ) ՔԱՐՏԷՍԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԱԶԱՓԸ
- Ե) ՀԻՒՄԻՍԸ
- Զ) ԿՈՂՄՆԱՑՈՅՑԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐ
- Է) ՔԱՐՏԷՍ ՄԸ ԿԱՐԴԱԿ, ՄԵԿՆԱԲԱՆԵ ԼԵՒ ԳՈՐԾԱԾԵԼ
- Ը) ՔԱՐՏԷՍ ՄԸ ԳԾԵԼ
- Թ) ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ա) ՆԱԽԱԲԱՆ

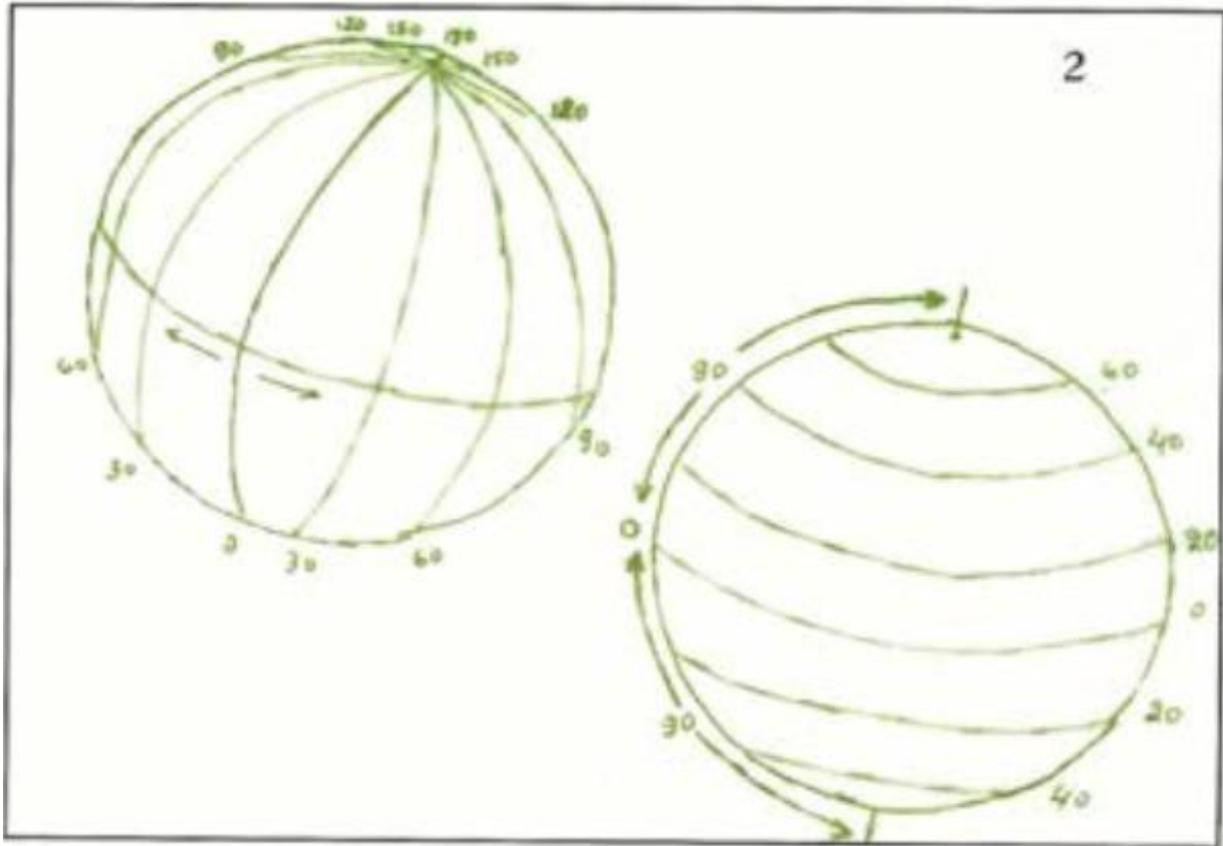
Սկաուտական արշաւներու եւ բանակումներու ժամանակ յաճախ անհրաժեշտութիւնը կը զգանք քարտէսներու: Արշաւի մը տեղը կամ բանակավայրի մը դիրքը ճշդելու համար, քարտէսը լաւագոյն ուղեցուցն է, հետեւաբար քարտէսը սկաուտին համար այնքան անհրաժեշտ է՝ որքան կացինը եւ պարանը:

Բ) ԺԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ՎԱՅՐ

Գիտենք, որ երկրագունտը ինքն իր վրայ կը դառնայ օրը 1 անգամ, իսկ օրը կազմուած է 24 ժամերէ, հետեւաբար գիտնականներ երկրագունտը բաժնած են ուղղահայեաց 24 մասերու, իւրաքանչիւրին միջեւ ժամուան մը տարբերութեամբ՝ 0 ժամը սկսելով «կրինուիչ»էն:

Երկրագունտը կը բաժնուի երկայնքի 360 գիծերու, որոնք բեւեռէ բեւեռ՝ զայն կը բաժնեն երեւակայական 360 շերտերու: Իսկ հորիզոնական գիծերը, սկսելով միջօրեականէն, որ կեդրոնի գիծն է, երկրագունտը կը բաժնեն հիւսիսային եւ հարաւային 2 կիսագունդներու, իւրաքանչիւրը 90 աստիճան զուգահեռ գիծերու բաժնելով: Հետեւաբար, երկրագունտի որեւէ վայրի ժամը ճշդելու համար կը կատարենք հետեւեալ հաշիւը. 360 բաժանեալ 24՝ հաւասար է 15, ուրեմն երկայնքի իւրաքանչիւր 15 աստիճան՝ ժամանակը 1 ժամով կը տարբերի, այսինքն՝ երբ «կրինուիչ»ի մէջ ժամը կէսօրուան 12նէ, 15 աստիճան դէպի արեւելք, ժամը կ'ըլլայ $12+1=13$ կամ կէսօրէ ետք 1, իսկ դէպի արեւմուտք 15 աստիճան՝ ժամը կ'ըլլայ $12-1=11$ կէսօրէ առաջ (նկար թիւ 1):

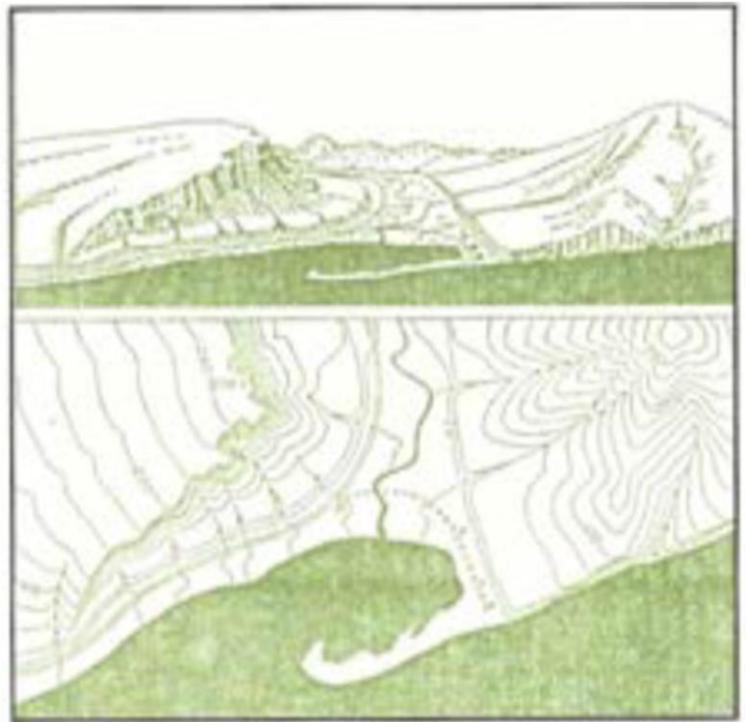
Երկարութեան եւ լայնքի գիծեր

Երկայնքի եւ լայնքի գիծերը (նկար թիւ 2), որոնք աստիճանաչափեր են, (40"20'15") կամ $60' = 60'$ եւ $60' = 60'$ իրենց կարգին բաժնուած են 60 վայրկեաններում, իսկ իւրաքանչիւր վայրկեան՝ 60 երկվայրկեանի, հետեւաբար երկրագունտի որեւէ տեղ կը գտնուի այս երկու գիծերու խաչաձեւումներէն մէկուն վրայ, ինչ որ կը դիւրացնէ անոր ճշգրիտ վայրին ճշդումը:

Գ) ՔԱՐՏԷՍԸ, ՅԱՏԱԿԱԳԻԾՆ ՈՒ ՍՏՈՒԵՐԱԳԻԾԸ

Քարտէս (map), յատակագիծ (plan) եւ ստուերագիծ (projection) կը ծառայեն ճշդելու համար յատուկ վայր մը, սակայն իրարմէ կը տարբերին որոշ յատկութիւններով:

Քարտէսը երկրի մակերեսին պատկերն է, իսկական մանրանկարը անոր, ուր նշուած կ'ըլլան բարձրութիւնները, լեռները, գետերը, ծովերն ու լիճերը, անտառները, դաշտերը, ճամբաներն, ու երկաթուղիները:

- Յատակագիծը նոյնպէս որոշ վայրի մը կամ առարկայի մը պատկերն է վերէն դիտուած, ուր կը յիշուին հեռաւորութիւնները, սակայն չեն նշուիր բարձրութիւնները:

- Ստուերագիծը նման է յատակագիծին, սակայն չափերը եւ հեռաւորութիւնները չեն համապատասխաներ առարկային, այլ կը ներկայացնեն առարկային ձգած շուքը տափակ թուղթի մը վրայ: Այլ խօսքով, ստուերագիծերով կլոր երկրագունտը կը վերածենք ուղղանկիւն տափակ գծագրութեան: Կան շուրջ 14 տեսակ ստուերագիծեր որոնք կը ներկայացնեն երկրագունտի քարտէսը:

Դ) ՔԱՐՏԷՍԻՆ ԱՍՏԻՃԱՆԱԶԱՓԸ

Քարտեւի մը աստիճանաչափը (scale) այն համեմատութիւնն է, շրջանի մը իրական մակերեսին եւ այն չափին միջեւ, որով փոխադրուած է քարտեւին վրայ: Իւրաքանչիւր քարտեւ ունի համեմատութիւն մը, որ կը բացատրուի իր աստիճանաչափով: Ան նշուած կ'ըլլայ քարտեւին մէկ անկիւնը: Մեծ քարտեւներու պարագային համեմատութիւնը աւելի մեծ է եւ կը հաշուենք քլմ.ով կամ մղոնով:

Աստիճանաչափը քարտեւին մէջ կը նշուի 2 ձեւով՝ 1:10,000 կամ 1/10,000 եւ կամ կը գծուի շիտակ գիծ, մը որ բաժնուած կ'ըլլայ ճերմակ եւ սեւ հաւասար մասերում, որուն վրայ գրուած կ'ըլլայ, օրինակ, 200 մեթր, ինչ որ կը նշանակէ, թէ քարտեւին իւրաքանչիւր սեւ կամ ճերմակ երկայնքը հաւասար է 200 մեթրի:

Քարտեւին վրայ երկու կէտերու միջեւ հեռաւորութիւն գտնելու համար կը չափենք զայն գծաքաշով կամ չափերիզով, ապա կը բազմապատկենք զայն աստիճանաչափով, օրինակ՝ 10000, ստանալու համար իրական հեռաւորութիւնը: Կարելի է նաեւ կարկինով չափել սեւ-ճերմակ գծիկները՝ օրինակ 200 մեթր, ապա կարկինին ասեղը սկսելով առաջին կէտէն, կը նայինք թէ քանի անգամէն կը հասնինք երկրորդ կէտին եւ կը բազմապատկենք զայն 20 Օով:

Ե) ՀԻՒՄԻՍԸ

Հիւսիսը գտնելու համար նկատի ունենալ.-

1) ԻՍԿԱԿԱՆ ՀԻՒՄԻՍԸ

2) ԲԵԻԵՌԱՅԻՆ ԿԱՍ ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ՀԻՒՄԻՍԸ

3) ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽԱԿԻ ՀԻՒՄԻՍԸ

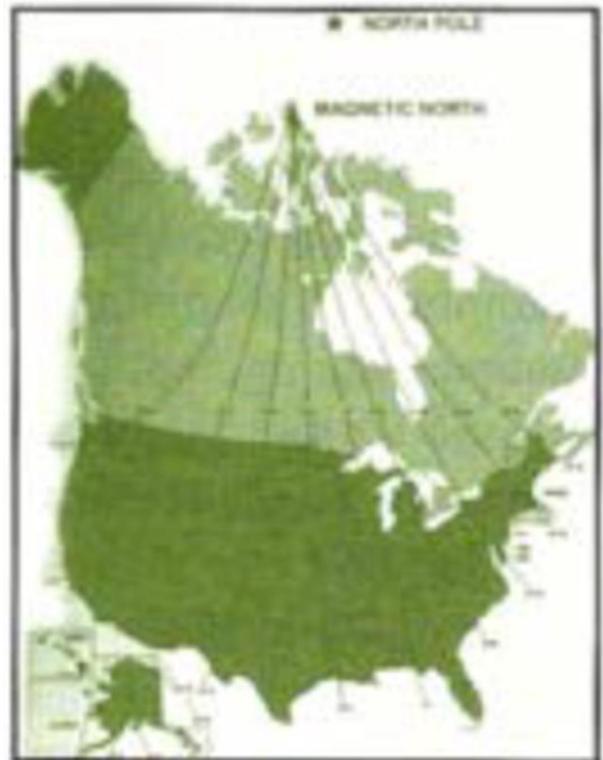
ԻՍԿԱԿԱՆ ՀԻՒՄԻՍԸ

Որեւէ տափակ քարտէս հիմնականօրէն կ'ունենայ 4 ուղղութիւններ, վերը կ'ըլլայ հիւսիսը, վարը՝ հարաւը, աջ կողմը՝ արեւելքը, իսկ ձախ կողմը՝ արեւմուտքը: Հիւսիսային աստղը ցոյց կու տայ իսկական հիւսիսը:

ԲԵԻԵՌԱՅԻՆ ԿԱՍ

ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ՀԻՒՄԻՍԸ

Հիւսիսը խորքին մէջ միեւնոյն իսկական հիւսիսն է, սակայն մէկ տարբերութեամբ: Երբ երկրագունտը կը դառնայ ինքն իր շուրջ՝ երկու բեւեռներու առանցքով գոյութիւն ունեցող մագնիսական ուժ մը, ազդելով կողմնացոյցի ասեղին վրայ, զայն կ'ուղղէ իր ուղղութեամբ:

ՄԱԳՆԻՍԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽԱԿԻ ՀԻՒՄԻՍԸ

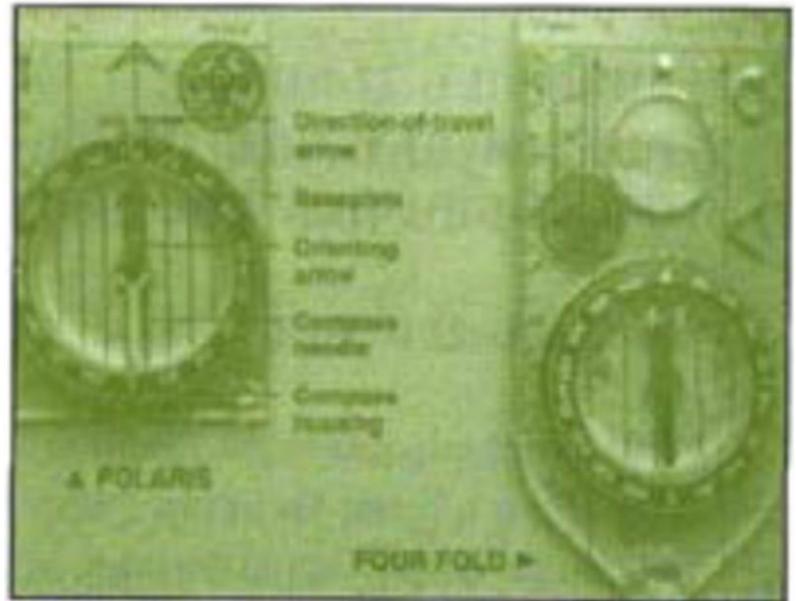
Այս ալ կը տարբերի նայած վայրին, նկատելով որ գետնի երկրաբանական կազմուածքը, մետաղներու հանքերը մեծ չափով կրնան ազդել կողմնացոյցի մագնիսական ասեղին վրայ. Բան մը որ քարտէսին վրայ նշուած կ'ըլլայ յստակ գիծերով եւ աստիճաններով:

Երբ քարտէսի մը վրայ նշուած են իսկական հիւսիսը եւ մագնիսական հիւսիսը, պէտք է նկատի առնել մագնիսական հիւսիսը, որովհետեւ ինքնաբերաբար կ'ունենանք իսկական հիւսիսը:

Զ) ԿՈՂՄՆԱՑՈՅՑԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

Գիտենք, որ կողմնացոյցը գործիք մըն է, որ ցոյց կու տայ հիւսիսը:

- 1) Կան բնական մագնիսական կողմնացոյցներ, որոնք մագնիսական ասեղի միջոցով ցոյց կու տան հիւսիսը: Այս կողմնացոյցներուն անպատեհութիւններէն մէկն է մետաղներէն ազդուիլը:

- 2) Արուեստական մագնիսական կողմնացոյցներ, որոնք կը գործածուին արդիական նաւերու եւ օդանաւերու մէջ եւ հիմնուած կ'ըլլան շատ արագ դարձող զանգուածի մը յառաջացուցած ուժին վրայ :

Սկաուտներու համար յարմարագոյնը «ՄԻԼՎԱ» կողմնացոյցն է, որ թէեւ ունի քանի մը տեսակներ, սակայն սկզբունքով բոլորն ալ նոյն բաղադրամասերը ունին:

Այս կողմնացույցը կը գործածենք հետեւեալ ձեւով.-

Երբ ուզենք արեւմուտք ուղղուիլ, կողմնացույցին դարձող շրջանակը, որուն վրայ արձանագրուած են 360 աստիճանները եւ 4 հիմնական կողմերը, կը դարձնենք եւ կ' ուղղենք արեւմուտքը ցոյց տուող կէտին վրայ: Ապա, կողմնացույցը հորիզոնական բռնած՝ ամբողջութեամբ կը դարձնենք, մինչեւ որ ասեղը հանդիպի կողմնացույցին վրայի հիւսիսի կէտին:

Է) ՔԱՐՏԷՍ ՄԸ ԿԱՐԴԱԼ, ՄԵԿՆԱԲԱՆԵԼ, ԵՒ ԳՈՐԾԱԾԵԼ

Քարտէս մը կարդալու համար, նայիլ քարտէսին եւ դիտել. պէտք է հասկանալ հոն արձանագրուած բոլոր նշաններուն, գիներուն, կէտերուն, թուանշաններուն եւ գոյներուն իմաստը:

Բարձրութեան նշանները կամ օղակաձեւ գիծերը, որոնք իրարու համեմատ ունին համեմատական բարձրութիւն, նշուած կ'ըլ լան իրենց թիւերով կամ բարձրութեամբ: Օրինակ, քարտէսի վրայ ծովեզերքը ունի 0 բարձրութիւն, ինչ որ բացի հազուագիւտ պարագաներէ, միշտ անփոփոխ է: Որքան օղակաձեւ գիծերը իրարու մօտ ըլլան՝ զառիվերը այնքան ցից կը դառնայ եւ նոյնպէս՝ հակառակը:

Իւրաքանչիւր քարտէս իր մէկ անկիւնը կ' ունենայ յատուկ բացատրողական մը, զոր պէտք է ուշադրութեամբ սերտել: Նաեւ պէտք է զանազանել, թէ ի՞նչ տեսակի քարտէս մըն է՝ բնակա՞ն, քաղաքայի՞նք զինուորական, օդային, ծովային կամ ցամաքային:

Նայիլ աստիճանին եւ կազմել մօտաւոր պատկերացում մը կամ զաղափար մը ներկայացուցած շրջանին մասին:

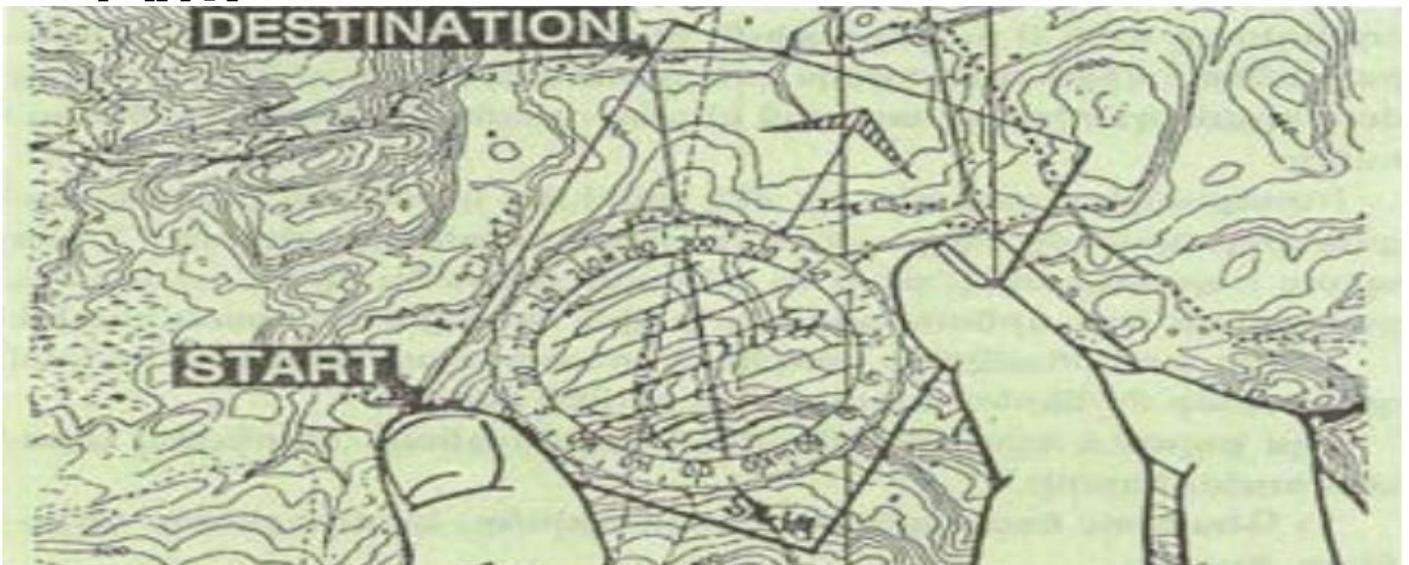
Այս բոլորէն ետք անցնիլ մեկնաբանութեան, հետեւեալ նկատողութիւններով:

- 1) Գետերու հոսանքներուն ուղղութիւնը, կամուրջները, ալիքները, եւայլն:
- 2) Բարձունքները, անտառները, եւ անոնց մօտաւոր բարձրութիւնը:
- 3) Գիւղերը, իրարմէ հեռաւորութիւնը, բնակչութեան թիւը, հեռաձայնի կամ կապի այլ միջոցներն ու բժշկական կեդրոնները:
- 4) Երկաթուղագիծը՝ նեղ թէ լայն:
- 5) Ճամբաները (Ա. Բ. Գ. կարգի) եւ արահետները:
- 6) Բուսականութիւնը, դաշտերը, անտառները, ծառերուն տեսակները:
- 7) Զրանցքները՝ լայնքը, անոնց խորութիւնը, ի՞նչ քանի ծառաւելը:

ԳՈՐԾԱԾԵԼՈՒ ԶԵԻՆ

Քարտէսը տեղաւորել իրեն համապատասխան տեղը, գիտնալ հիւսիսը եւ ըստ այնմ ուղղել զայն:

Ա. Կողմնացոյցին միջոցով, երբ քարտէսին մագնիսական հիւսիսը ճշդուած է՝ կողմնացոյցը դնել քարտէսին վրայ հորիզոնական ձեւով, ապա քարտէսը կամաց-կամաց դարձնել, մինչեւ որ կողմնացոյցին ասեղը, որ ցոյց կու տայ հիւսիսը, համապատասխանէ քարտէսին մագնիսական հիւսիսին, եւ արդէն քարտէսը ուղղած կ'ըլլանք, ըստ մեր դիրքին:

Երբ քարտեւը չի նշեր բեւեռային մագնիսական հիւսիսը, այս պարագային նկատի առնել իսկական հիւսիսը եւ անոր հետ հաշուել փոփոխական աստիճանի թեքումի անկիւնը, որ նշուած կ'ըլ լայ: Երբ թեքումը դրական է, կը պակսեցնենք զայն հիւսիսի ուղղութենէն եւ կ'ընենք հակառակը՝ բացասական թեքումի պարագային:

Բ. Առանց կողմնացոյցի քարտեւը ուղղել դէպի հիւսիս՝ հետեւեալ ձեւով. Քարտեւին վրայ ճշդել մեր գտնուած տեղը, գծաքաշ մը գետեղել այն կէտին վրայ, ուր կը գտնուինք եւ ուղղել զայն երկրորդ վայր մը, որ ծանօթ է մեզի եւ կարելի է տեսնել:

Փնտռել իսկական վայրը, զոր ճշդեցինք քարտեւին վրայ:

Քարտեւը դարձնել, մինչեւ որ գծաքաշին ուղղութիւնը համապատասխանէ մեր գտած իսկական վայրին:

- 1) Գիտնալ այն շրջանը, որուն կը համապատասխանէ:
- 2) Գիտնալ քարտեւին վրայ մեր գտնուած վայրը. ճշդել տեսանելի երկու կէտեր բնութեան մէջ եւ գտնել զանոնք քարտեւին վրայ:
- 3) Գծել երեւակայական երկու գիծեր, իւրաքանչիւրը սկսելով բնութեան մէջ ճշդուած վայրէն, անցնելով անոր համապատասխան կէտէն՝ քարտեւին վրայ:
- 4) Այս երկու գիծերուն միացման խաչաձեւ կէտը քարտեւին վրայ կը համապատասխանէ մեր գտնուած վայրին:
  - Որոշել այն վայրը, ուր կ'ուզենք հասնիլ:
  - Նշել այն ճամբաները, որոնց միջոցով պիտի հասնինք մեր ուզած վայրը:
  - Ճամբաներու չգոյութեան պարագային՝ գիտնալ յառաջանալիք ուղղութիւնը: Այս պարագային գործածելով «ՄԻԼՎԱ» կողմնացոյցը կատարել հետեւեալները.-
    - ա) Քարտեւին վրայ ուղիղ գիծ մը գծել մեր երթալիք վայրին եւ գտնուած վայրին միջեւ:
    - բ) Առաջին գիծին վրայ գետեղել կողմնացոյցին հաստատուն ուղղութեան գիծը:

գ) Կողմնացոյցին կլոր մասը դարձնել եւ իր ուղղութիւնը ճշդել քարտէսին հիւսիս-հարաւ ուղղութեան հետ, միշտ երկու հիւսիսները ճշդելով միեւնոյն ուղղութեամբ:

դ) Միասնաբար դարձնել քարտէսը եւ կողմնացոյցը, մինչեւ որ սլաքը կողմնացոյցին վրայ հիւսիսը ցոյց տալ:

ե) Հետեւիլ կողմնացոյցին հաստատուն ուղղութեան գիծին եւ արձանագրել անկիւնաչափը:

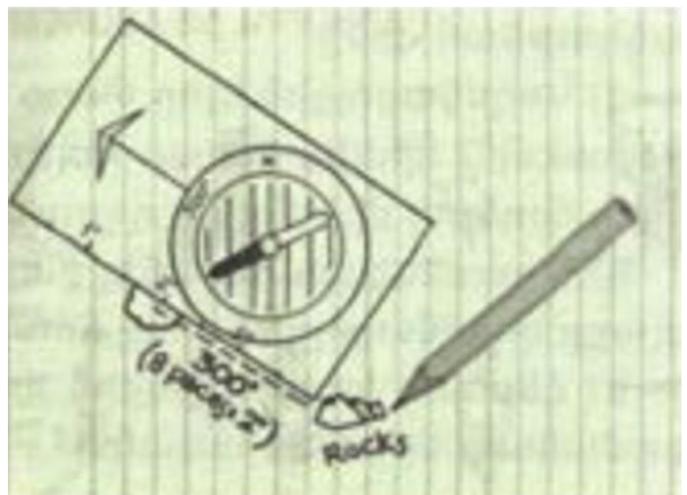
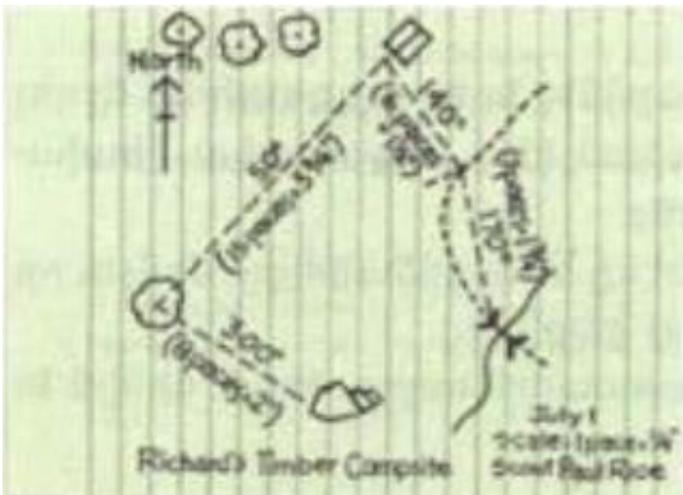
Ը) ՔԱՐՏԷՍ ՄԸ ԳԾԵԼ

Քարտէս մը գծել կը նշանակէ բնութեան որոշ վայրի մը յատակագիծը պատրաստել. Անոր համար սկաուտը պէտք ունի կարգ մը առարկաներու, ինչպէս՝ կողմնացոյց, մատիտ, կարկին, ռետին, քաւորներու բաժնուած թուղթ, անկիւնաչափ, սկաուտական գաւազան, գծագրութեան տախտակ, գնդասեղ, փիւնէզ, գծաքաշ եւ ուղղութիւն ճշդող գծաքաշ: Քարտէս մը գծելու համար կան քանի մը միջոցներ, ինչպէս՝

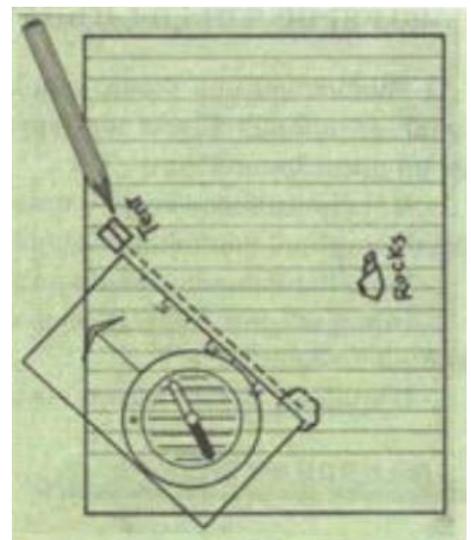
- Սկսիլ կէտէ մը, օրինակ շէնք մը կամ ճամբու մը խաչաձեւումը:
- Գիտնալ յաջորդ կէտին ուղղութիւնը եւ հեռաւորութիւնը, չափել ոտքի քայլերով (օրինակ՝ 60 քայլ) եւ արձանագրել զայն:
- Վերջանալէն ետք որոշել գծուելիք քարտէսին աստիճանաչափը եւ մաքուր ձեւով սկսիլ քարտէսին համեմատական չափերով պատրաստութեան:
- Երկրորդ ձեւը շառաւիղի կամ ճառագայթի դրութիւնն է:

Ա) ՀԱՆԳՐՈՒՄ

- 1) Քննել այն հողամասը, զոր պիտի գծենք:
- 2) Ընտրել ամենէն երկար լայնքը այդ հողամասին, նկատելով որ այդ շերտին դիմաց չկան տեսողութիւնը խանգարող ծառեր կամ ժայռեր:
- 3) Ամբողջ քարտէսին իբրեւ առանցք նկատել այս շերտը:
- 4) Երկու գաւազաններ զետեղել այս շերտին ծայրերը:
- 5) Թուղթը փինեզներու միջոցով զետեղել զճագրութեան տախտակին վրայ:
- 6) Ճշդել իսկական եւ մագնիսական հիւսիսի ուղղութիւնները քարտէսին վրայ:
- 7) Տեսողութեան զճաքաշով կամ «ՄԻԼՎԱ» կողմնացոյցով ճշդել երկու գաւազաններուն ուղղութիւնը եւ անկիւնաչափը:

- 8) Նշանակել երկու կէտեր՝ Ա. եւ Բ., որոնք նախապէս գամուած գաւազաններուն տեղը ցոյց պիտի տան քարտէսին վրայ:
- 9) Նկատի ունենալ ծառերու, ճամբու անկիւնադարձները եւ տուները՝ դիտելով Ա. կէտէն: Ճշդել յիշուածներէն իրաքանչիւրին ուղղութիւնը եւ քարտէսին վրայ այդ անկիւնաչափով գիծեր քաշել՝ մեկնելով Ա. կէտէն:

Բ) ՀԱՆԳՐՈՒՄ

- 10) Անցնիլ Բ. կետէն՝ կանգելով Բ. գաւազանին մօտ եւ ուղղել քարտէսին հիւսիսի ուղղութիւնը:
- 11) Նախապէս նկատի առնուած ծառերը եւ ճամբաներու անկիւնները դիտել եւ իւրաքանչիւրին ուղղութիւնը ճշդելով գիծեր քաշել՝ մեկնելով Բ. կետէն:
- 12) Պիտի տեսնենք, որ Ա. եւ Բ., դիրքերէ մեկնող գիծերուն հանդիպած խաչաձեւումները ցոյց պիտի տան յիշեալ մասերուն կամ անկիւնադարձներուն իսկական տեղը քարտէսին վրայ:
- 13) Յատուկ նշաններ գործածելով ամբողջացնել գծագրութիւնը՝ աւելցնելով ճամբաները եւ սահմանները:

Գ) ՀԱՆԳՐՈՒՄ

- 14) Մելանով անցնիլ գծագրութեան վրայէն եւ մէկ անկիւնը յիշել անհրաժեշտ բացատրութիւնները՝ աստիճանաչափ, հիւսիսը, եւայլն:
- 15) Սորվիլ նախապէս քաշուած գիծերը եւ քարտէսը ներկել:

ՔԱՐՏԷՍԸ ԳԾԵԼՈՎ ՄԵԾՑՆԵԼ

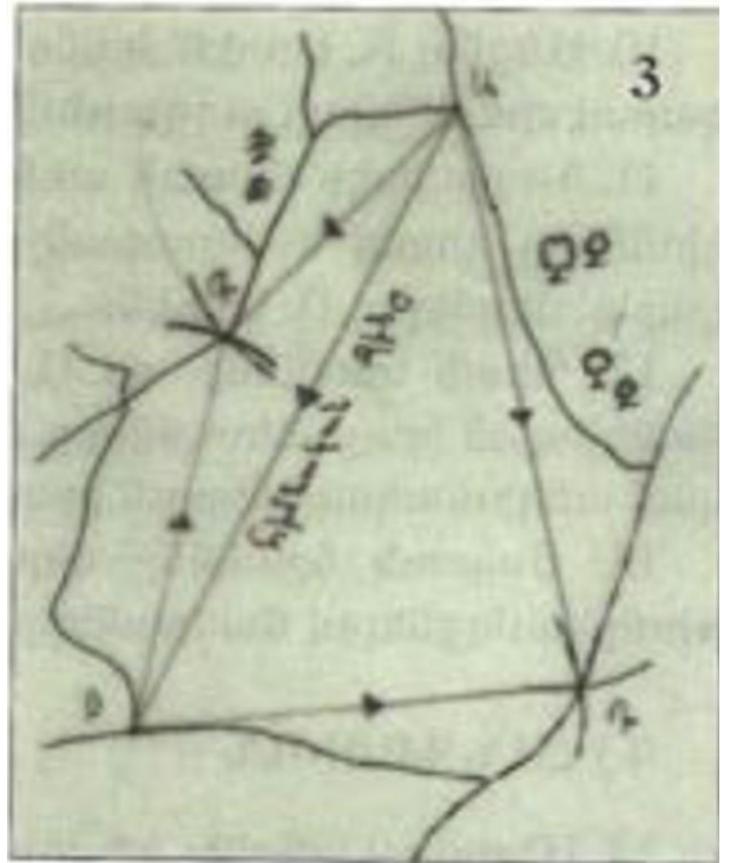
- Քարտէսին այն մասը, զոր կ'ուզենք մեծցնել, առնել քառակուսի շրջանակի մէջ եւ այդ շրջանակը բաժնել հաւասարաչափ փոքր քառակուսիներու:
- Գծագրութեան թուղթին վրայ գծել մեծ քառակուսի շրջանակ մը, մեծութեան համեմատութեան չափով:
- Նոյն համեմատութեամբ գծել մեծ քառոններ:
- Իւրաքանչիւր փոքր քառույթի մէջ գտնուող գիծ կամ կետ՝ գծել մեծ քարտէսին մէջ:
- Մելանով անցնիլ գծագրութեան վրայէն եւ քարտէսը ջնջել:

Թ) ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Եզրակացնելու համար կրնանք ըսել, որ քարտեսագիտությունը սկսուտին համար կը բանայ աշխատանքի լայն հորիզոն, թե իբրեւ զբաղվում եւ թե իբրեւ օգտակար գիտելիք:

ՕՐԻՆԱԿՍԸ՝ ՔԱՐՏԷՍ ԳԾԵԼՈՒ ԶԵԻՒՆ ՄԱՍԻՆ

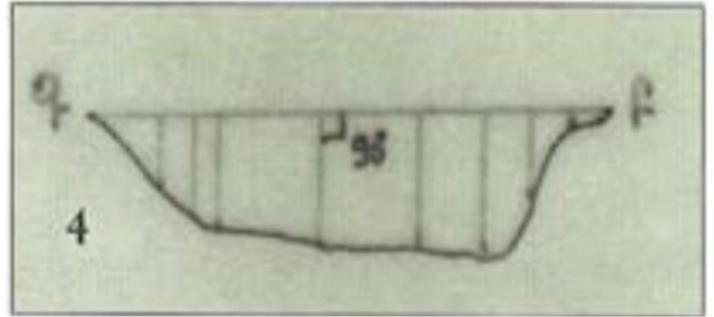
Քարտես մը գծելու լաւագոյն ձեւը մեծ աստիճանաչափով գծելն է: Որոշեցէք երկու կէտեր, Ա. եւ Բ., սահմանին մօտիկ իրարու երեւցող երկու հակառակ, հեռու անկիւններ (*նկար թիւ 3*): Ընկերոջ մը հետ, լաւապէս չափէ Ա.-Բ. կէտերու հեռաւորութիւնը՝ գործածելով պարան մը, եթէ չունինք՝ չափերիզ մը, որ ըլլայ 20 մեթր: Լաւ է որ բաժնուած ըլլայ 5-10-15 մեթրերու հանգույցներով Ուրեմն, պարանին Օ չափը դիր Ա. կէտին վրայ եւ ընկերդ որկէ դէպի Բ. կէտը՝ միշտ ուղղելով զինք, որպէսզի գիծը շիտակ ըլլայ.

Եթէ հեռաւորութիւնը 20 մեթրէ աւելի է, ամէն 20 մեթրի դնել նշան մը, քար մը կամ տախտակ մը, եւ շարունակել, վերջը ամէն մէկ նշանը հաշլել 20 մեթր եւ որպէսզի ճիշդ ըլլայ 20ներու հաշիւը, հաւաքէ քարերը եւ հետեւեալ ձեւով հաշուէ.-

Քարերու թիւր $\times 20$ + մնացեալ չափը վերջին քարէն = հեռաւորութիւնը Ա. – Բ.:

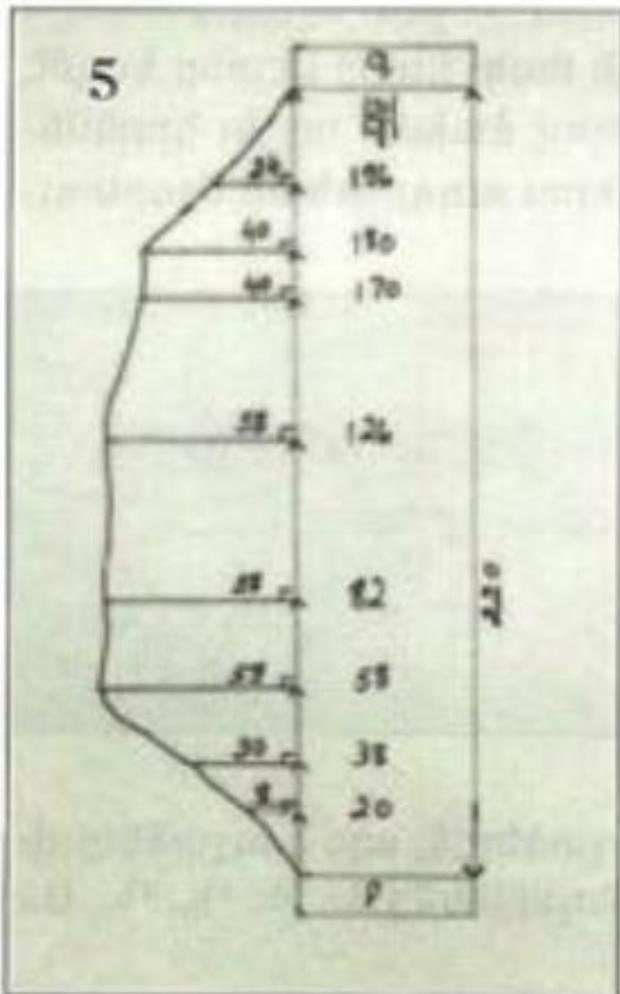
Հիմա Ա. -Բ. գիծը գծաքաշով մը գծե թուղթին վրայ եւ որոշե աստիճանաչափը, ըսենք՝ 1:1000, որ կը նշանակէ 1 միլիմետրը քարտէսին վրայ հաւասար է գետնի վրայ 1 մետրի:

Ասկէ ետք որոշե Գ. կէտմը, որ երբ Բ. Գ. իրարու միացնենք գիծով մը՝ այդ գիծը անցնի սահմանին մօտէն եւ երեւի Ա. եւ Բ. կէտերէն: Չափե Ա. - Գ. եւ նաեւ Բ. - Գ. (նոյն ձեւով որ չափած էիր Ա. - Բ. հիմնական գիծը):

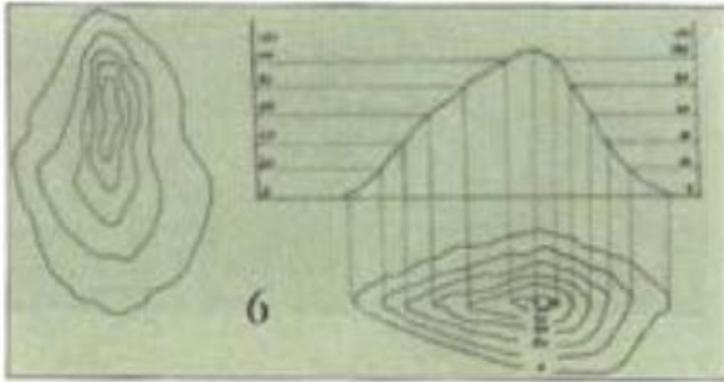
Սահմանը գծելու համար, չափե Ա.-Գ. գիծին սահմանը, ինչպէս նաեւ՝ Բ. - Գ. -ին սահմանը, միշտ ուղիղ անկիւններ գծելով (*նկար թիւ 4*)

Ի՞նչպէս չափել.- Կեցուր ընկերդ այն կէտերուն վրայ, ուր գիծը ուղղութիւն կը փոխէ եւ դուք Բ. - Գ. գիծին վրայ թելերդ բաց քալէ մինչեւ որ հանդիպիս ընկերոջդ: Չափե քայլերդ:

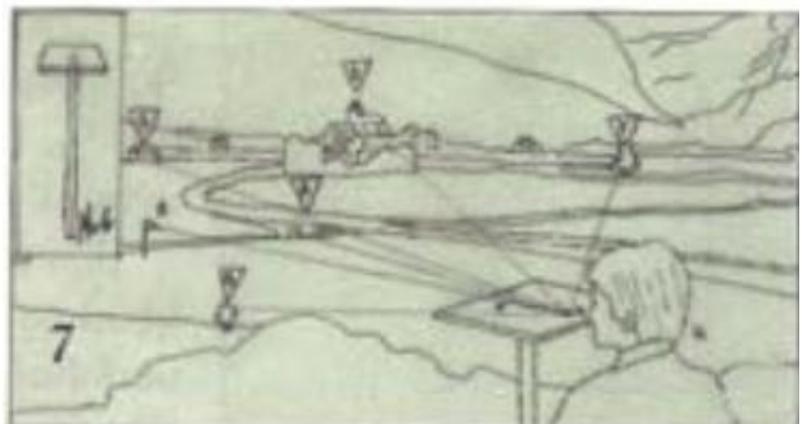
- Ինչպէս որոշել Գ. Կէտին դիրքը գծագրութեանդ վրայ: Ուրեմն, Ա. -Գ. գիծին չափը կարկինով մը բանալ եւ կամար մը գծել, ապա նոյնը ընել Բ. - Գ. գիծին, խաչաձեւման կէտը կ'ըլլայ Գ. Կէտը, նոյնը՝ միւս բոլոր կէտերուն պարագային:

Այս բոլորը նօթ ընելէ ետք, բոլոր կէտերը իրարու միացնել, որպէսզի սահմանը մեջտեղ ելլէ (*նկար թիւ 5*): Վերջը որոշել հիւսիսը եւ աւելցնել աստիճանաչափը, ինչպէս նաեւ այլ նշաններ:

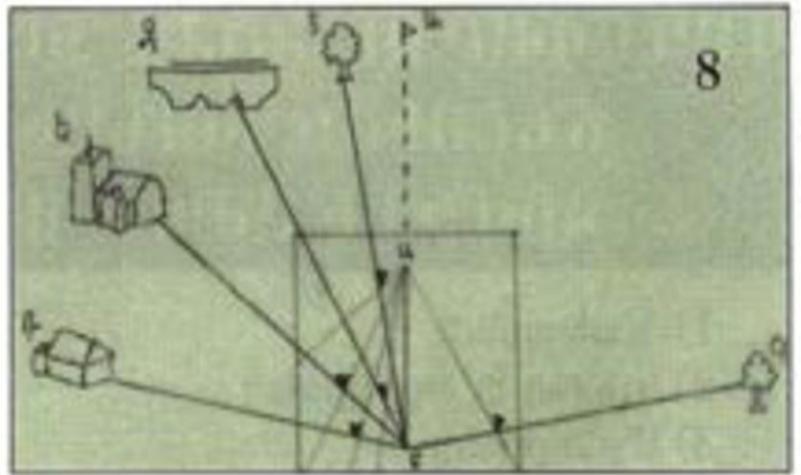
- Աւելի մեծ աստիճանաչափով քարտեւս մը գծելու համար գործածէ հետեւեալները.- կտոր մը քառակուսի տախտակ 40x40 չափով. որ գամուած ըլլայ ձողի մը վրայ, որուն երկայնքը ըլլայ մինչեւ արմուկդ՝ առաւել 30 սմ. (նկար թիւ 6):

- Որոշէ երկու կէտեր Ա. եւ Բ. գետնի վրայ, որոնց հեռաւորութիւնը իրարմէ ըլլայ 1000 մեթր կամ աւելի: Անոնք պետք է ըլլան շրջանին վրայ իշխող կէտեր: Վստահ եղիր որ Ա. եւ Բ. կէտերը իրարու երեւին: Չափէ կամ գտիր հեռաւորութիւնը այս երկու կէտերուն միջեւ (մեթրով կամ քարտեւսին վրայէն):
- Թուղթին վրայ գծէ Ա.-Բ. գիծ մը, որ նախապէս ամրացուցած ըլլաս 40x40 տախտակին վրայ: Այս գիծը կրնաս գծել գծաքաշով (ըսենք 1:25,00 աստիճանաչափով, այսինքն՝ 1 միլիմետրը քարտեւսին վրայ հաւասար ըլլայ 25 մեթր գետնի վրայ):
- Շինուած գործիքը (40x40 + ձողը) հաստատէ Ա. կէտին վրայ եւ ուղղէ Ա.-էն Բ. գծուած գիծը՝ դէպի Բ. կէտը, դարձնելով ձողը : Այլեւս ձողը առանց շարժելու՝ նշան առ գծաքաշով մը Ա. կէտէն միւս կէտերը եւ գծէ թուղթին վրայ, օրինակ Գ. կէտմը, որ ծառ մըն է այս նկարին մէջ (նկար թիւ 7): Փնտռէ նաեւ ուրիշ կէտեր եւ գծէ ու չափէ նոյն ձեւերով, միշտ աշխատելով ձախէն աջ եւ երբեմն երբեմն ուշադրութիւն ըրէ Ա. եւ Բ. կէտեռու ուռուածեան ճշտութեան:
- Այս բոլորէն ետք անցիր Բ. կէտին. ամրացուր (40x40 + ձողը) Բ. կէտը եւ ճշդէ ուղղութիւնը Բ.էն Ա.: Առաջին գլխաւոր (prominent) կէտը Գ.-ը գծելէ, ետք՝ միւսները գծել ձախէն աջ:

Այս գիծերը, որոնք գծուեցան թե՛ Ա.էն դիտուած եւ թե՛ Բ.էն, իրարու պիտի խաչաձեւեն, այս խաչաձեւումները քարտէսին վրայ այդ կէտերուն տեղերն են (Ա., Բ., Գ., Դ., Ե., Զ., Է.) (նկար, թիւ 8):

- Եթէ պիտի ուզենք աւելի տեսարաններ աւելցնել մեր գծագրութեան վրայ, պիտի տնայնացնենք նախապէս որոշուած կէտերէն, օրինակ՝ Գ., Դ., Ե. եւ հոնկէ դիտենք ուրիշ կէտեր կամ տեսարաններ, օրինակ՝ Գ. - Դ. Հիմնական գիծէն փորձենք ուրիշ կէտեր ճշդել, ինչպէս՝ աշխատեցանք Ա. - Բ.:

- Անգամ մը որ հիմնական կէտերը նշանակուեցան թուղթին վրայ, անցիր իշխող քանի մը ուրիշ կէտերու եւ դիտէ տեսարան մը եւ որոշէ, ճշդէ ուրիշ գիծեր, օրինակի համար՝ գետեր, ճամբաներ, հիմնուելով (Բ., Զ., Է.) կէտերուն վրայ (նկար թիւ 7): Աւարտելէ ետք, գործածէ հիմնական նշաններ եւ գոյներ քարտէսիդ վրայ (կապոյտ՝ ջուրերու համար, կանաչ՝ անտառներու): Առաւել ճշդէ հիւսիսը եւ աստիճանաչափը

ԳԱՂԱՓԱՐ ՈՒՆԵՆԱԼ ԶԵՐՄԱՍՏԻՃԱՆԻ, ՃՆՇՈՒՄԻ, ԽՈՆԱԻՈՒԹԵԱՆ, ՀՈՎԻ, ԵՒ ԱՄՊԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

- 1) Նախաբան
- 2) Կլիմայ եւ օդի վիճակ
- 3) Մթնոլորտը
- 4) Մթնոլորտի դերը
- 5) Ամերը
- 6) Տաքութիւն
- 7) Խոնաւութիւն
- 8) Մթնոլորտային ճնշումը
- 9) Ի՞նչ է հովը
- 10) Օդի շերտեր կամ խաւերը
- 11) Անձրեւ, ձիւն, կարկուտ, սառույց
- 12) Անձրեւը եւ տեսակները
- 13) Խալերու ազդեցութիւնը
- 14) Մթնոլորտային ճնշումի ազդեցութիւնը
- 15) Մթնոլորտային ճնշումի փոփոխութեան ազդակները
- 16) Տաքութեան աստիճանը
- 17) Հովուն ուղղութիւնն ու տեսակները
- 18) Ամպերու ազդեցութիւնը

1. ՆԱԽԱԲԱՆ

Տիեզերքի գոյութեան առաջին օրերէն իսկ մարդ արարածը զգացած է օդերեւոյթի նախատեսութեան անհրաժեշտութիւնը:

Նոյ Նահապետը եղած է օդերեւոյթի նախատեսութիւնը կատարող առաջին անձը գիտնականներուն մէջ: Ան շինած է «ՆՈՅԵԱՆ ՏԱՊԱՆ»ը, որովհետեւ գուշակած է քառասուն յաջորդական օրերուն տեղալիք անձրելի:

Յովսէփ Գեղեցիկ եղած է երկրորդը, որ երազներու մեկնաբանութեան իր արուեստին մէջ գուշակած կամ նախատեսած է եօթը տարիներու բերրիութեան շրջանը եւ անոր յաջորդող եօթը տարիներու երաշտը:

Յունական գիտութեան մէջ կը հանդիպինք Արիստոտելի կարգ մը գիտելիքներուն, որոնք յաճախ սխալ եղած են:

15րդ դարուն, ժամանակի գիտնականներուն գիրքերը կարդացողներէն մէկը շատ յատկանշական ձեւով փորձած է գուշակել անձրեւոտ եւ պայծառ ամիսները: Կէս գիշերուան կրօնական արարողութենէն առաջ ան կտրած է սոխ մը 6 հաւասար շերտերու եւ անոնց վրայ ցանած է աղ: Արարողութենէն վերադարձին, աղի ազդեցութիւնը-խոնաւութիւնը քննելով, ճշդած է անձրեւոտ եւ պայծառ ամիսները:

Այդ շրջանին ազարակապանները կամ գիւղացիները անձրեւոտ օդի վիճակին ճշդումը կատարած են խոզերէն: Երբ խոզը բերնին մէջ խոտի կտորներով կը վերադառնար դաշտէն, գիւղացին անմիջապէս կը գուշակէր, որ անձրեւ պիտի սկսի, բերնի ճիւղերը կամ խոտի կտորները ցոյց կու տային, որ խոզը զգալով անձրելի գալուստը՝ ուտելու գործողութիւնը կէս ձգած է վերադարձած է:

1955 ին, ՏԻԿԸՁ, իր անունով պատրաստած գիրքով, շատ պարզ գիծերու մէջ կը ներկայացնէ օդերեւոյթի նախատեսութեան կարգ մը գիտելիքներ:

Նոյէն մինչեւ ՏԻԿԸԶ կատարուածները ամբողջութեամբ սակայն հիմնուած են պարզ գուշակութիւններու վրայ եւ գիտական ո՛չ մէկ հիմք ունին:

Գիտական գուշակութիւնը կատարուած է 1844ին, ՍԱՄՈՒԷԼ ՄՈՐՄԻ միջոցով, երբ թելեկրաֆիք առաջին լուրը դրկած է Պալթիմորէն Ուաշինկթըն:

Հայկական տոմարով կատարուած նախատեսութիւնները հիմնուած են հարիւրաւոր տարիներու ընթացքին հայ վանականներու օդերեւութաբանական արձանագրութիւններուն վրայ: Անոնք նկատած են, որ ինչպէս գոյութիւն ունին իրենք զիրենք կրկնող երեւոյթներ, որոնք կ'զդուին լուսնի 4 երեւոյթներէն՝ լիալուսին, կէս, նոր լուսին, կէս:

1850էն սկսեալ գիտնականները սկսած են պատրաստել յատուկ տախտակներ եւ կատարած են զանազան ուսումնասիրութիւններ:

Օդերեւոյթի նախատեսութեան համար անհրաժեշտ է գիտնալ տաքութեան աստիճանը, խոնաւութիւնը, հովի ուղղութիւնը արագութիւնը, ամպերուն տեսակները, օդի շերտերը, մթնոլորտային ճնշումը, անձրեւը, ձիւնը, կարկուտը, եւայլն:

Եւ որպէսզի կարելի ըլլայ վերոյիշեալներուն ազդեցութիւնը լալապէս հասկնալ, առաջին հերթին պիտի ներկայացնենք անոնց բացատրութիւնը:

2. ԿԼԻՄԱՅԵԻ ՕԴԻՎԻՃԱԿ

Կլիմայ.- Շրջանի մը միջին օդին վիճակն է, երկար ժամանակի վրայ: Կլիման նաեւ ամփոփումն է օդի վիճակին, որ կապ ունի եղանակի ջերմաստիճանին, մթնոլորտային ճնշումին, հովերուն, խոնաւութեան, եւ խտացումներունհետ:

Օդի վիճակ.- Տեղի մը համարէ՝ կարճ ժամանակի վրայ, օրինակ՝ 1 տարուան կամ 1 շաբթուան օդային փոփոխութիւններուն ընդմէջէն, տաքութիւնը, հովերուն ուղղութիւնը, տեսակները եւ զօրութիւնը, օդային խոնաւութեան համեմատութիւնը երկնքի վիճակը:

Ի՞նչ է Մթնոլորտային ճնշումը.- Մթնոլորտային ճնշումը օդին ծանրութիւնն է, երկրագունտի վրայ, ան կը չափուի գործիքով մը, որ կը կոչուի (*Պարոմէթրը*):

3. ՄԹՆՈԼՈՐՏ

50 քիլոմէթր բարձրութեամբ օդային խաւ մըն է, որ կը բաղկանայ հինգ գլխաւոր մասերէ: Մթնոլորտը կը շրջապատէ մեզ եւ կը հայթայթէ անհրաժեշտ թթուածինը եւ կը պահէ երկրագունտին տաքութիւնը:

ա: Առաջին բաժինը կը կոչենք ԹՐՈՓՈՍՏԻՐ: Այս բաժնին մէջ մե՛նք կ'ապրինք. Հարուստ է թթուածինով. Ամպերը կը կազմուին այս բաժնին մէջ:

բ: ԹՐՈՓՈՒՅԶ կը կոչենք երկրորդ բաժինը. 18 քիլոմէթր բարձրութիւն ունի. այս բաժնին մէջ օդային զօրաւոր հոսանքներ կան եւ տաքութեան աստիճանը շատ փոփոխական է:

գ: Երրորդ բաժինը կը կոչենք ՍԹՐԱԹՈՍՏԻՐ. ամպեր չկան. հանդարտ բաժին մըն է, փոփոխութիւններ չկան:

դ: Կարելորագոյն բաժինն է գոր կը կոչենք ՕԶՈՆԻ խաւը. Օգոնը թթուածինի մէկ ուրիշ տեսակն է, ան արգելք կ'ըլլայ որ արեւէն եկած ԳԵՐ-ՄԱՆԻՇԱԿԱԳՈՅՆ ճառագայթները ամբողջութեամբ մեզի հասնին: Այդ ճառագայթները բաւարար չափով կը հասնին ամրան, երբ արեւուն տակ կը պառկինք՝ մեր մորթը կ'այրի

է: ԱՅՈՆՈՍՖԻՐԸ ամէնէ դուրսի մասն է. այս բաժնին մէջ է որ զօրաւոր փոփոխութիւններ կրնան տեղի ունենալ. Չափազանց օգտակար մաս մըն է. այս բաժնին շնորհիւ է, որ կրնանք անմիջական կապեր հաստատել բոլոր երկիրներու միջեւ եւ ունկնդրել ռատիօ, հեռատեսիլ, հաղորդակցութիւններ կատարել, եւայլն:

1935ին երկու գիտնականներ՝ Անտրրսըն եւ Սթիվընա կարողացած են բարձրանալ առաջին երկու բաժինները եւ անհրաժեշտ ուսումնասիրութիւններ փոխանցել մեզի:

4. ՄԹՆՈԼՈՐՏԻՆԴԵՐԸ

Մթնոլորտը շատ կարելոր դեր ունի երկրի վրայ կեանքի յարատեւման մէջ: Այս դերը կրնանք ներկայացնել քանի մը կէտերով.-

- 1) Կը գտէ եւ կը ծծէ արեւուն ճառագայթներուն 75%, որպէսզի կարելի ըլլայ դիմանալ տաքութեան:
- 2) Արեւուն բացակայութեան, տաքութեան շտեմարան մըն է եւ տաքութիւնը կամաց-կամաց կը փոխէ ցերեկէն իրիկուն ջերմաստիճանի փոփոխութեան ատեն:
- 3) Կ'օգնէ ամպերու կազմութեան, խտացումին ու անձրեւներու տեղալուն, նաեւ՝ կ'որոշէ հովերու հոսանքները:
- 4) Երկիրը կը պաշտպանէ անդրամանիշակագոյն ճառագայթներէն:

5. ԱՄՊԵՐԸ

Ամպերն ալ գլխաւոր չորս տեսակներ ունին.-

ա: ՄԻՐԸՍ: Բարակ, ճերմակ, փետուրի նման կ'ըլլան եւ կան նեղ շերտեր. Առաւելաբար կազմուած են սառոյցի կտորներէ:

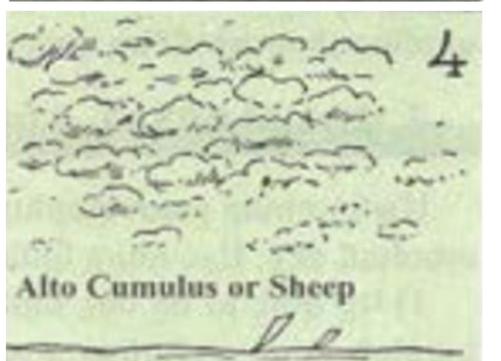
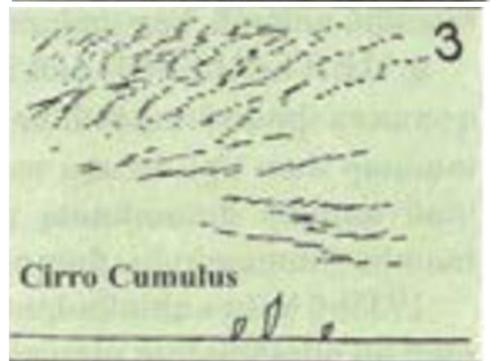
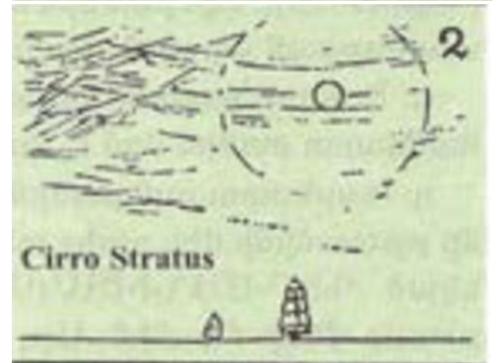
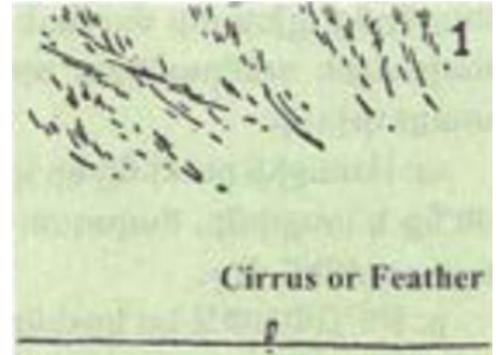
բ: ԳՈՒՄՈՒԼԸՍ: Խիտ, ուղղահայեաց կազմութեամբ, կը նմանի աշտարակի. Սովորաբար կը կազմուի առաւօտները եւ կ'անյայտանայ երեկոները: Նախանշան է լաւ օդի:

գ: ՄԹԲԱԹԸՍ: Ցած, գոց գոյն, արագ շարժող եւ ձեւը փոխող տեսակի ամպ մըն է, առաւելաբար կազմուած կ'ըլլայ մշուշէն. Նախանշան է ձիւնի կամ թեթեւ անձրեւի:

դ: ՆԻՄՊԸՍ: Յատուկ ձեւ չունի եւ սակայն կրնայ գալ բամպակի կոյտի նման, նախանշան է անձրեւի:

Վերոյիշեալ տեսակներուն խառնուրդը շատ յաճախ կը վերածուի գորաւոր եւ փոթորկոտ անձրեւներու:

- Ամպերու մասին խօսած ժամանակ անհրաժեշտ է անդրադառնալ նաեւ մշուշին եւ անոր տեսակներուն
- Առաջին տեսակը կը կազմուի, երբ պաղ օդի մակերեսին վրայէն անցնի խոնաւ օդ մը:
- Երկրորդը՝ երբ խոնաւ օդը իր գտնուած տեղը կը սառի, օդի փոփոխութեան հետեւանքով:

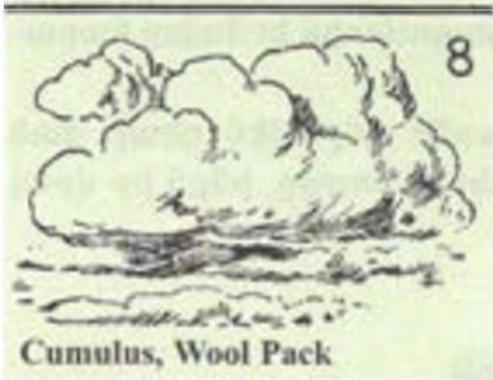
- Երրորդը՝ երբ պաղ օդը անցնի գաղջ ջուրի մը վրայէն:
- Չորրորդը՝ երբ գառիվարի մը վրայէն անցնի օդը, ընդլայնումի հետեւանքով, տաքութիւնը կը կորսնցը եւ կը վերածուի մշուշի:

Ամպերու տեսակներն ու արագութիւնը կրնանք ճշդել յատուկ գործիքով մը, գոր կը կոչենք ceilometer:

6. ՏԱՔՍԻԹԻԻՆ

Տաքութիւնը կը չափենք յատուկ ջերմաստիճանով մը, գոր կը կոչենք «ՄԱՔՍԻՄԸՄ ԵՒ ՄԻՆԻՄԸՄ» ջերմաչափ: Այս ջերմաչափին վրայ կրնանք տեսնել օրուան ընթացքին. Կատարուած փոփոխութիւնները եւ այդ օրուան բարձրագոյն եւ նուազգոյն ջերմութեան աստիճանները:

Վերոյիշեալ ջերմաչափը զետեղուած կ'ըլլայ յատուկ վայրի մը մէջ, գոր կը կոչենք ՕԴԻ ԿԱՅԱՆ:

7. ԽՈՆԱԽՈՒԹԻԻՆ

Խոնաւութիւնը օդին մէջ գտնուած ջուրի շոգիին առ հարիւր համեմատութիւնն է. Խոնաւութիւնը չափելու պարագային կը ճշդենք սովորաբար, թէ տրուած տաքութեան աստիճանի մը օդը որքա՞ն շոգի կրնայ ընդունիլ: Այս ձեւը կը կոչենք ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱԽՈՒԹԻԻՆ:

Խոնաւութիւնը կը չափենք յատուկ գործիքով մը, գոր կը կոչենք ՀԱՅԿՐՈՄԻԹԸՐ:

Յատուկ տախտակներու վրայ ճշդուած կ'ըլլան տուեալները:

8. ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ՃՆՇՈՒՄ

Իտալացի գիտնական ԹՈՐԻՉԵԼԼԻՆ է, որ առաջին անգամ գտավ մթնոլորտային ճնշումը չափելու գործիքը, զոր կը կոչենք ՊԱՐՈՄԵԹՐ:

Ունինք երկու տեսակ Պարոմեթր, ՄԵՐՔՈՒՐԻ ՊԱՐՈՄԵԹՐ եւ ԷՆԷՐՏՈՅՏ ՊԱՐՈՄԵԹՐ:

9. Ի՞ՆՉ Է ՀՈՎԸ

Հովը օդի ճամբորդութիւնն է երկրի մակերեսին վրայ: Մթնոլորտի ճնշումի փոփոխութեան ազդեցութեամբ բարձր ճնշումը միշտ կը ճամբորդէ դէպի ցած ճնշումի վայրեր, հիմնական երկու սկզբունքներով:

- 1) Հովը կ'առնէ աջը հիւսիսային կիսագունտին եւ ձախը հարալային կէսին:
- 2) Հովը չի փչեր ուղղակիօրէն բարձր ճնշումէն դէպի ցած ճնշում, բայց եւ այնպէս կը դառնայ երկրին շուրջը, ինքն իր վրայ դառնալուն ազդեցութեամբ:

10. ՕՂԻ ՇԵՐՏԵՐ ԿԱՄ ԽԱՂԵՐ

Ունինք երկու շերտաւորումներ. տաք եւ պաղ:

- Տաք բաժինը կը կազմուի, երբ տաք օդի հոսանք մը կու գայ եւ կը տեղաւորուի պաղ օդի հոսանքի մը վրայ:
- Պաղ օդի բաժինը կը կազմուի, երբ պաղ օդի հոսանք մը կու գայ եւ կը տեղաւորուի տաք օդի հոսանքի մը տեղը եւ զայն կը քշէ ուրիշ տեղ:

Երրորդ տեսակը, որ շատ հազուագիւտ է, փոփոխութիւն չկրող տեսակն է:

11. ԱՆՁՐԵԻ, ՁԻԻՆ, ԿԱՐԿՈՒՏ, ՍԱՌՈՅՑ

- Անձրեւը կը կազմուի, երբ շոգիացած ջուրը կը պաղի:
- Ձիւնը կը կազմուի, երբ շոգիացած ջուրի կաթիլներ գերոյէն վար տաքութեան աստիճաններու կը հանդիպին:
- Կարկուտը կը կազմուի օդի հոսանքներու իբրեւ արդիւնք:
- Սառոյցը կը կազմուի երբ ջուրի կաթիլը գետնի մակերեսին վրայ կը հանդիպի գերոյէն վար տաքութեան աստիճանի:

Գիտնալէ ետք օդերեւոյթի նախատեսութեան համար անհրաժեշտ տուեալները, այժմ պիտի ծանօթանանք անոնց ազդեցութեան՝ իրարու վրայ կամ ընդհանուր առմամբ մթնոլորտին վրայ:

Գիտականօրէն երեք ձեւեր կան օդերեւոյթի նախատեսութեան համա.-□

ա: Կարճժամանակի վրայ երկարող նախատեսութիւն:

բ: Բաղդատական նախատեսութիւն-բաղդատել անցեալի օդերեւոյթին հետ:

գ: Ուսումնասիրական նախատեսութիւն. մէկէ աւելի վայրերու տեղեկութիւններու ուսումնասիրութիւն:

12. ԱՆՁՐԵԻՐ ԵՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Անձրեւներու տեսակները կը փոխուին անոնց տեղացած պայմաններուն համաձայն.-

- 1) **Յեղաշրջման անձրեւներ.** կը պատահին երբ կը բարձրանայ հովուն տաքութեան աստիճանաչափը ցերեկին, ինչ որ արդիւնք կ'ըլլայ գետնի մակերեսի հողին ընդլայնումին եւ օդի բարձր խաւերուն բարձրացման, ուր կը պաղի, ջրաշոգին կը խտանայ եւ երբ կ'իջնէ տաքութեան աստիճանը՝ կը տեղայ անձրեւը: Այս տեսակի անձրեւները կը պատահին յանկարծակի, ուր օդը միշտ տաք է:

- 2) **Բարձրություններու անձրեւ.** Խոնաւ օդի հոսանքները կը շարժին դէպի ցամաք եւ երբ լեռներու կը հանդիպին կը բարձրանան, կը պաղին, կը վերածուին ջրաշոգիի եւ կ'անձրեւէ:
- 3) **Փոթորկոտ անձրեւները.** կը պատահին երբ պաղ հոսանքներ կը հանդիպին տաք հոսանքներու. Հանդիպման վայրին մէջ տաք հոսանքը կը բարձրանայ, մէջի ջրաշոգիին կը խտանայ եւ կը վերածուի անձրեւի:

13. ԽԱԻԵՐՈՒ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Տաք խաւը երբ կու գայ պաղ խաւին վրայ կը սկսի պաղիլ, ամպեր կը կազմուին եւ կը սկսի անձրեւել. եթէ ամպը ՍԻՐԸՍ տեսակն է՝ անձրեւը կը տեւէ շատ կարճ եւ հանդարտ. իսկ եթէ ՍԹՐԱԹԸՍ ամպեր կազմուին, փոթորկոտ անձրեւ մը կու գայ:

Ցուրտ բաժնի պարագային մթնոլորտային ճնշումը կը բարձրանայ, տաքութիւնը եւ համեմատական խոնաւութիւնը կ'իջնեն եւ փոթորիկ ու զօրաւոր անձրեւ կը սկսի:

14. ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ՃՆՇՈՒՄԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Մթնոլորտային ճնշումի ազդեցութիւնը գիտնալու համար անհրաժեշտ է միշտ հետեւիլ ՊԱՐՈՄԵԹՐԻ փոփոխութիւններուն: Այսպէս, երբ Պարոմէթրը կը բարձրանայ, կը նշանակէ որ օդը լաւ պիտի ըլլայ, պայծառ, տաքուկ եւ հաճելի, իսկ երբ իջնէ՝ կը նշանակէ որ ամպոտ եւ անձրեւոտ պիտի ըլլայ:

Պարոմէթրի ամէնէն բարձր աստիճանը կրնաք տեսնել կ.ա. ժամը 10.00ին, իսկ ամէնէն ցածր՝ կ.ե.ժամը 4.00ին:

Յաճախակի փոփոխութիւնները յստակօրէն կարելի է տեսնել Պարոմէթրի աստիճաններուն փոփոխութեամբ:

Երբ գործիք չունիք, թռչուններու եւ ձուկերու նայելով կարելի է գիտնալ փոփոխութիւնները: Այսպէս, թռչունները գետնին մօտիկ կը թռչին, երբ պաղ է օդը, որպէսզի կարողանան դիւրին որսալ թռչելու անկարող միջատները: Ձուկերը ջուրի մակերեսին մօտիկ Կը լողան, իսկ ծաղիկներու բոյրը բաւական հեռուէն զգալի կը դառնալ:

15. ՄԹՆՈԼՈՐՏԱՅԻՆ ՃՆՇՈՒՄԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԱԶԴԱԿՆԵՐԸ

- **Բարձրութիւնը ծովու մակերեսէն** - ծովու մակերեսին վրայ մթնոլորտային ճնշումը հաւասար է 760 միլիմէթր սնդիկի:
- **Տաքութեան բաժանումը երկրի վրայ** – Տաքութեան աստիճանին բարձրացումը կարգ մը տեղերու մէջ պատճառ կ'ըլլայ օդի տաքութեան ընդլայնումին եւ բարձրացումին, ինչ որ պատճառ կ'ըլլայ մթնոլորտի ճնշումին նուազումին:
- **Ջուրի եւ ցամաքի բաժանումները** – Ամառները տաքութեան աստիճանը կը բարձրանայ ցամաքին վրայ եւ մթնոլորտի ճնշումը կը նուազի. միւս կողմէ, մթնոլորտի ճնշումը կը բարձրանայ ջուրին վրայ, բայց ձմեռը ճիշտ հակառակը պատահի:

- **Ջրաշոգիի գոյութիւնը օդին մէջ** - ջրաշոգին անելի թեթեւ է՝ քան օդը, այս պատճառով ալ երբ օդի մէջ բարձրանայ ջրաշոգիին քանակը, մթնոլորտին ճնշումը կը նուազի, բայց չոր օդը ծանր է եւ մթնոլորտի ճնշումը՝ բարձր:

Մթնոլորտի ճնշումի փոփոխութիւնը երկրագունտի մակերեսին վրայ պատճառ կ'ըլլայ հովերու շարժումին: Հովերը կը փոխադրուին մթնոլորտի ճնշումի բարձր վայրերէն դէպի մթնոլորտի անելի ցած ճնշում ունեցող վայրեր:

16. ՏԱՔՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆԸ

Երբ տաքութեան աստիճանը կ'ըլլայ միջին նուազագոյնը, թեթեւ հով մը կարելի է նշմարել. երկինքը պայծառ կ'ըլլայ եւ գետնի տաքութեան շողարձակումի պատճառով կը սկսի արագօրէն նուազիլ:

Փոթորիկէ մը առաջ տաքութեան աստիճանը անակնկալօրէն որոշ բարձրացում մը կ'արձանագրէ:

Երբ նուազագոյն աստիճանը բաւարար նուազում կը կրէ, կը հասնինք ՏԻՈՒ ՓՈՅՆԹԻՆ:

17. ՀՈՎՈՒՆ ՈՒՂՂՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

Անակնկալ փոփոխութիւնները պետք չէ շփոթել առօրեայ փոփոխութիւններուն հետ, օրինակ՝ կէսօրէ ետքի կէսերուն արագութիւնը ամէնէն զօրաւորը կ'ըլլայ, մեզի տալով պայծառ օդ:

Երբ հովը կու գայ արեւելքէն եւ կ'ուղղուի դէպի հարաւ ու ապա՝ արեւմուտք, փոթորկոտ օրուան մը նախանշան կրնայ ըլլայ:

Իսկ երբ կու գայ արեւելքէն, կ'ուղղուի հիւսիս եւ ապա՝ արեւմուտք, պայծառ օրուան մը նախանշան է:

Հարաւային հովուն հետ եկող մթնոլորտային ճնշումի փոփոխութիւնները կը նախատեսեն պաղ բաժին մը: Իսկ հիւսիս արեւմուտքէն եկող հովը կը նախատեսէ ձիւնամրրիկ:

18. ԱՄՊԵՐՈՒ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ

Ամպերու պարագային հետեւեալը կարելի է նշել.-

- Երբ ՍԹՐԱԹԸՍ եւ ԳԻՒՄԻԻԼԸՍ ամպերը միասին կու գան եւ կը փորձեն իրարու խաչաձեւել, անպայմանօրէն ձիւնի նախանշան պէտք է զգալ: Ձձիւնելու պարագային զօրաւոր մրրիկ մը կրնայ նախատեսուիլ:
- ՍԻՐԸՍ եւ ՍԹՐԱԹԸՍ ամպերու պարագային տաք եւ գաղջ օդ մը կը նախատեսենք. այս պարագային տաք խաւը պիտի ունենանք եւ անոր հետ միասին տաքութեան աստիճանը կը բարձրանայ:
- ՍԻՐԸՍ ամպերը եթէ հիւսիսէն կու գան պայծառ երկինք մը եւ հաճելի օդ մը ունենալու նախանշաններ են:

Իսկ հարաւէն եկողներու պարագային անձրեւ կամ ձիւն նախատեսելի է:

10 Ա. 7.

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

- Ա.- Նախաբան
- Բ.- Մորսի հայերեն այբուբենը
- Գ.- Մորսի միջազգային այբուբենը
- Դ.- Հաղորդակցութեան միջոցներ
- Ե.- Այբուբենը սորվելու կերպը
- Զ.- Նկատողութիւն
- Է.- Դրօշախօսութիւն

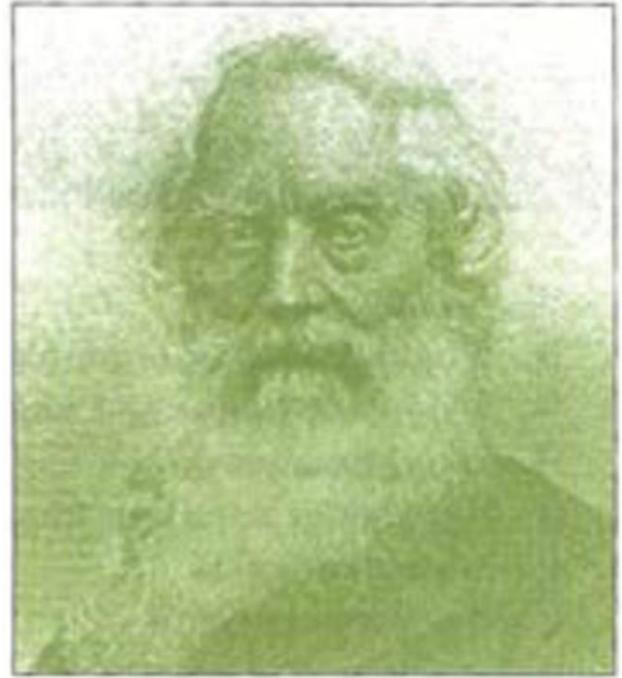
Ա. ՆԱԽԱԲԱՆ

Հինէն ի վեր մարդիկ պէտք զգացած են իրարու հետ հաղորդակցելու, որովհետեւ փոխադարձ հասկացողութիւնը անհրաժեշտութիւն մը եղած է:

Սկիզբը, հաղորդակցութեան միջոցները անշուշտ նախնական էին. որոշ ցեղախումբի մը անդամները ունէին, օրինակ, յատուկ կանչ մը, որուն միջոցով իրարու հետ կը հասկցուէին: Աւելի ուշ, մարդիկ սկսան հաղորդակցիլ նշաններով, գծուած՝ ժայտերու վրայ, քարայրներու մէջ: Շուտով մարդիկ հարկ զգացին հաղորդակցիլ հեռաւոր տարածութիւններէ: Ափրիկեցիները իրարու հետ կը հաղորդակցէին թմբուկի ձայներով, Ամերիկայի հնդիկները ծուխով, հոռմէացիները բերդէ բերդ ջահերու լոյսով եւ, վերջապէս, երբ լեզուները ու ապա այբուբենները ստեղծուեցան, հաղորդակցութեան միջոցները զգալիորեն բարելաւուեցան:

Տասնութերորդ դարէն սկսեալ ՄՈՐՄՆ ՈՒ ԴՐՕՇԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ գրեթէ բոլոր ազգերու կողմէ գործածուած են իբրեւ հաղորդակցութեան միջոց: Հակառակ որ այսօր սովորական թէ ելեկտրոնային նամակի դրութիւնը հաստատուած է, մարդիկ տակաւին կը շարունակեն իրարու հետ հաղորդակցիլ նշաններով: Այսպէս, երկաթուղագիծի պաշտօնեաները, նաւաստիները, բանակի զինուորականները, ինչպէս շատ մը կազմակերպութիւններ, ունին հաղորդակցութեան իրենց յատուկ այբուբենները:

Երբ Լորտ Պէյտըն Փաուիլ
հիմնեց սկաուտական շարժումը,
ինք եւս հարկ զգաց որդեգրելու
ՄՈՐՄՆ ՈՒ
ԴՐՕՇԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆԸ իբրեւ
հաղորդակցութեան միջոց,
սկաուտական զանազան խումբերը
իրարու հետ անվերջ
հաղորդակցութեան մէջ պահելու
համար:

Քսաներորդ դարուն, եւ մասնաւորաբար Համաշխարհային
Երկրորդ Պատերազմէն ետք, հաղորդակցութեան մարզէն ներս
գիտութիւնը այնքան զարգացաւ, որ գրեթէ այլեւս ՄՈՐՄՆ ՈՒ
ԴՐՕՇԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆԸ դադրած են իբրեւ միջազգային
հաղորդակցութեան միջոց ըլլալէ:

Սկաուտական կեանքին մէջ նշանախօսութիւնը մեծ դեր ունի,
տրուած ըլլալով որ հաղորդակցութեան ամենէն դիւրամատչելի միջոցն
է, սակայն հիմնական տարբերութեամբ մը, որ ՄՈՐՄՆ ու
ԴՐՕՇԱԽՕՍՈՒԹԻԻՆԸ սկաուտին համար աւելի խաղի միջոց են՝ քան
հաղորդակցութեան: Միւս կողմէ անոնք կը զարգացնեն սկաուտական
ոգին եւ, ինչո՞ւ չէ, թերեւս անոնք նշանախօսութիւնը հետագային
ընտրեն իբրեւ ասպարէզ:

Նշանախօսութեան միջոցներէն աշխարհի ամենէն գործնա կաննէ
ՄՈՐՄԻ այբուրենը:

Ամերիկացի գիտնական Սամուէլ Մորս (1791-1872) հնարած է
էլէկտրական հեռագիրը 1835ին. այս հեռագրին համար
անպատրաստած է յատուկ այբուրեն մըն ալ եւ զայն կոչած է ՄՈՐՄԻ
այբուրեն:

Բ.- ՄՈՐՄԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ

Ա	● -	Կ	-- ●	Ս	● ● ●
Բ	- ● ● ●	Հ	● ● ● ●	Վ	● ● ● -
Գ	- ● - ●	Ձ	- ● ● -	Տ	-
Դ	- ● ●	Ղ	- ● -	Բ	● - ●
Ե	●	Ճ	- ● -	Յ	- ● ● -
Զ	-- ● ●	Ս	--	Ի	● ● ● -
Է	●	Յ	● ● ● ●	Փ	- ● ● ●
Ը	● ● - ● ●	Ն	- ●	Ք	- ● - ●
Թ	- ● ●	Շ	-----	Օ	-----
Ժ	● ---	Ո	----	Ֆ	● ● - ●
Ի	● ●	Չ	-- ● -	ԵԼ	● ● --
Լ	● - ● ●	Պ	● --- ●	ՈԼ	● --
Խ	- ● -	Ջ	-- ● -		
Օ	-- ● --	Ռ	● - ●		

Կան կարգ մը օրէնքներ, գորս պէտք է յարգես, դիւրութեամբ հասկանալու եւ հասկցնելու համար. ինչպէս՝

Ուշադրութիւն $\overline{ԱԱԱԱ}$

Սիւսլ $\overline{ՅԵ}$

Վերջ $\overline{ԱԱԱ}$

Կէտ $\overline{ԱԱԱ}$

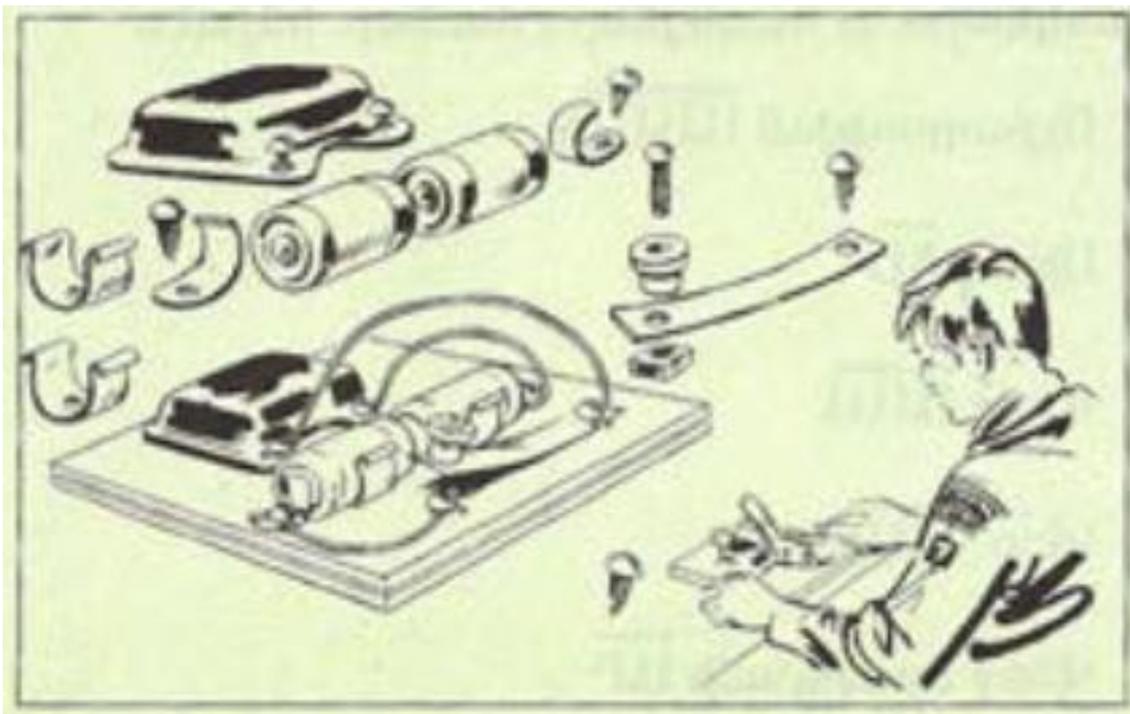
Վերջ պատգամի $\overline{ԱՐ}$

(Օանօթ՝ այն գիրերուն վրայ որ - կայ, կը նշանակէ թէ անոնք տառիմը պէս պիտի դրկես):

Գ. - ՄՈՐՄԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱՅԲՈՒԲԵՆ

Appel Général	●●● - ● - ● -	(General call)
Début	- ● - ● -	(Start)
Fin	● - ● - ●	(end)
Je répète	●● - - ●●●	(I repeat)
Au secours	●●● - - - ●●●●	(help)
Je suis prêt	●● ou - ● -	(I am ready)

A	● -	J	● - -	S	●●●	1	● - - - -
B	- ●●●	K	- ● -	T	-	2	●● - - -
C	- ● - ●	L	● - ●●	U	●● -	3	●●● - -
D	- ●●	M	- -	V	●●● -	4	●●●● -
E	●	N	- ●	W	● - -	5	●●●●●
F	●● - ●	O	- - -	X	- ●● -	6	- ●●●●
G	- ●●	P	● - - ●	Y	- ● - -	7	- - ●●●
H	●●●●	Q	- - ● -	Z	- - ●●	8	- - - ●●
I	●●	R	● - ●			9	- - - - ●
						0	- - - - -

Դ.- ՀԱՂՈՐԴԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ

Հաղորդակցութիւն մը կատարուելու համար, անհրաժեշտ է որ երկու խմբակներ ըլլան, ընդհանրապէս մէկը կը փոխանցէ պատգամը, իսկ երկրորդը՝ կը ստանայ:

ՀԱՂՈՐԴԱԿՑԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԿԱՆ ՀԵՏԵԻԵԱԼ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ.-

- 1) **Ելեկտրական գործիքով:** Գործիքը սկաուտ մը նոյնիսկ կրնայ իր անձնական միջոցներով պատրաստել:
- 2) **Մուլիչը:** - որ յաճախ կը գործածուի, ի մասնաւորի սկաուտական կեանքէն ներս, սակայն անոր լսողական միջոցը սահմանափակ է:
- 3) **Հոյսը** - որ կարելի է գործածել գիշեր կամ ցերեկ: Անոր տեսողութեան սահմանը բաւական ընդարձակ է:

Գիշերը կարելի է հաղորդակցիլ լուսարձակով (փիլով), կրակով, իսկ ցերեկը՝ արեւուն միջոցով: Արեւուն ճառագայթները հայելիի մը կտորին վրայ իյնալով փայլք մը կը ստեղծեն:

Ե.- ԱՅԲՈՒԲԵՆԸ ՍՈՐՎԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸ

Մորսի նշաններով հաղորդակցելու եւ անկէ հաճոյք առնելու համար, պայման է, որ սորվինք իւրաքանչիւր գիրին հանած ձայնը, օրինակ՝ տի-ոատ.- այսինքն, պէտք է զարգացնել լսողութիւնը եւ ոչ թէ յիշողութեան մէջ արձանագրել, թէ գիր մը քանի՞ կէտէ եւ գիտէ կը բաղկանայ, ինչ որ շատ կը դժուարացնէ արագ հաղորդակցութիւնը:

Զ.- ՆԿԱՏՈՂՈՒԹԻՒՆ

ա.- Հաղորդակցութեան համար կ'ըլլան երկու կեդրոններ, որոնք կը բաղկանան 3 սկաուտներէ:

- 1) **Քարտուղար մը**, որ կ'արձանագրէ, պատգամները եւ պատասխանները կը փոխանցէ նշանախօսին միջոցով:

2) **Նշանախօս մը**, որ քարտուղարին թելադրանքով կը փոխանցէ պատգամը:

3) **Սուրհանդակ մը**, որ լուրերը կը փոխանցէ հարկ եղած տեղերը:

բ.- Հաղորդակցութիւն մը յաջողցնելու համար, կան նաեւ հետեւեալ նշանները.-

Ընդհանուր կոչ	- ● - ● / - - ● -
Գործի սկսիլ	- ● - ●
Պատգամը փոխանցել	- ● -
Վերջին բառը կրկնել	● - ● / ● - - ● / -
Նամակ տալ	- ● - ● / - - ● -
Ստացայ	- - - / - ● - -
Ուշադրութիւն	-
Վերջին բառը կը կրկնեմ	●● / ● - ● / ● - - ● / -
Վերջ փոխանցումի	●●● - / ● -
Սպասեցէ՛ք	● - / ●●● -
Փոխանցեցէ՛ք	- ● - -
Հասկցայ	●●● / - ● -
Կրկնեցէ՛ք	●● - / - ●●
Միայլ	●●●●●●●
Զեմ հասկնար պատգամը Աւելի հանդարտ փոխանցել	- - ● / - ● - / ● / ● - - - -
Պատգամը աւելի արագ փոխանցել	- - ● / - ● - / ● - - ● / - / -
Պատգամը կամաց փոխանցել	- - ● / - ● - / ●●●●●
Պատգամը կեցնել	- - ● / - ● - / ● -
Վերջ պատգամի	●●● / - ● -
կէտ	● - ● - ● -
Ստորակէտ	- - ●● - -

2 կէտ	-- -- ●●●●
Հարցման նշան	●● -- ●●●
Նուազ	-- ●●●● --
Առաւել	● -- ● --
Գիծ մը	●● -- -- ● --
Անգամ	-- ●● --
Չախ փակագիծ	-- ● -- --
Աջ փակագիծ	-- -- -- ● --

ԱՅԼ ՆՇԱՆՆԵՐ

Հանգիստ	● --	Խմբապետ	-- ● --
Պատրաստ	●	Խոհարարապետ	-- ● -- --
Հաւարում	●●●●●●●●	Գոյքապահ	-- ● -- ● / -- ● --
ծրում	-----	Կամաւոր	-- -- ● / ● -- ●●
Հերթապահ	●●●●	Վտանգ	● -- ● -- ● -- ● --
Կարմիր խաչ	-- ●●●	Զարթնում	-- ●●●
Փողահար	●● -- --	Քննութիւն	-- ● -- ●
Պահակ	● -- -- ●●	Խումբ քայլ առաջ օ՛ն	● -- ●
Փոխ Առաջնորդ	-- ●●● / ●●● --	Խումբ կա՛ց	-- ●
Առաջնորդ	●●● --	Քնանալ	-- ●●● -- ●●●
Վարիչ Առաջնորդ	●●● -- / ● --	կրակմար	-- -- ● / ----
Փոխ Խմբապետ	-- ●●● / -- ● --		
Միաւոր խմբապետ	-- -- / -- ● --		
Մատակարարապետ	-- -- / ● -- -- ● -- ●		

Է.- ՂՐՕՇԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ERROR A 1	B 2	REPEAT C 3		D 4	E 5
F 6	G 7	H 8	I 9	J 0	
NEGATIVE K	PREPARATORY L		ANNULLING N	INTERROGATORY O	
AFFIRMATIVE P	Q	ACKNOWLEDGE R		S	T
U	V	W	X	Y	
Z	ATTENTION		INTERVAL	NUMERALS	

ԽԱՐՈՒԿԱՀԱՆԴԵՍ

- Ա) Նախաբան
- Բ) Խարուկահանդեսի Տեսութիւնը
- Գ) Խարուկահանդեսի Տեսակները
- Դ) Խարուկահանդեսի Զգեստաւորումը
- Ե) Վերջաբան

Ա) ՆԱԽԱԲԱՆ

Խարուկահանդեսի գաղափարը մեզի հասած է շատ հին ժամանակներէ, երբ մարդիկ տակաւին կ'ապրէին ցեղային հասկացողութեամբ: Այսպէս, առաջին մարդիկը կը բոլորուէին խարոյկին շուրջ՝ պաշտպանուելու համար գազաններէն, հանգստանալու համար օրուան յոգնութենէն եւ պատմելու համար օրուան անցուդարձը եւ քաջագործութիւնները: Աւելի ուշ, նորակազմ ժողովուրդներու բանակներուն յաղթանակը կը տօնուէր յատուկ հանդեսով մը՝ խարոյկին շուրջ: Վերջապէս, մեզի ծանօթ են ընտանեկան հաւաքոյթները թոնիրին շուրջ:

Այս պատմական ակնարկէն կ'եզրակացնենք, թէ խարոյկը ժողովուրդներու մէջ յառաջացուցած է ապահովութեան զգացում մը, ապա եղած է միացնող ազդակ մը եւ, վերջապէս, տաք եւ ուրախ մթնոլորտի մը ստեղծման առիթ:

Սկաուտութեան մէջ եւս որդեգրուած է խարուկահանդեսը, որովհետեւ խարուկահանդեսը սկաուտական շարժումի եռանդ տուող կարեւորագոյն միջոցներէն մէկն է, ոչ միայն անոր ստեղծած խանդավառ մթնոլորտով, այլեւ իր ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ բնոյթով:

Բ) ԽԱՐՈՒԿԱՀԱՆԴԵՍԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

ՆՊԱՏԱԿ

Խարուկահանդես կազմակերպելը կը հետապնդէ զանազան նպատակներ եւ կախեալ է խարուկահանդեսին բնոյթէն: Նկատի առած տղոց տարիքը՝ նպատակը կը տարբերի, այսինքն վոհմակի մը, խումբի մը կամ փաղանգի մը խարուկահանդեսները կը զանազանուին իրենց նպատակին մէջ, որովհետեւ անդամներուն հետաքրքրութիւնները եւ հասկացողութիւնը նոյն աստիճանին եւ տեսակին չեն համապատասխաներ:

Նպատակները կրնան հետեւեալները ըլլալ

- 1) Ընկերային մթնոլորտի մը յառաջացումը
- 2) Փորձառութիւն փոխանցելու առիթ մը
- 3) Անհատական ձիրքերու յայտնաբերման առիթ մը

- 4) Զանազան նպատակներու հասնելու միջոց մը (օրինակ, անդամներու թերութիւնները կամ առաւելութիւնները ճանչնալու միջոց, անդամներու սկաուտական ընթացքը քննելու համար...)
- 5) Զուարճութիւն
- 6) Սկաուտական շարժումի մասին տեղեկութիւններ փոխանցելու միջոց մը
- 7) Միջոց մը դաստիարակչական որոշ նպատակի մը հասնելու համար:

ՆԻԻԹԻ

Խարուկահանդեսին նպատակը եւ նիւթը ճշդուած պէտք է ըլլան: Նպատակին եւ նիւթին հիման վրայ է որ յայտագիրը պէտք է ընթանայ:

ԺԱՄԱՆԱԿ

Խարուկահանդեսի յայտագրին տեւողութիւնը պէտք է ըլլայ մէկէն մէկուկէս ժամ. աւելի երկար տեւող խարուկահանդեսը ձանձրացուցիչ կը դառնայ:

ՀԱՆԳՐՈՒԱՆՆԵՐ

Խարուկահանդես մը սովորաբար կ'ընթանայ 3 հանգրուաններով:-

- Բացում (մուտք)
- Բովանդակութիւն
- Փակում

Կարելի չէ այս 3 հանգրուանները բնորոշել եւ օրէնքի ձեւով կիրարկել բոլոր խարուկահանդեսներու ընթացքին. Այս հանգրուաններուն ձեւը կը փոխուի նայածնպատակին եւ բնոյթին:

ԸՆԹԱՅՔ

Յայտագիրը ընդհանրապէս կը սկսի երգով, պարով, ապա կը ստեղծուի ուրախ մթնոլորտ մը, որ հետզհետէ կը ջերմանայ, նոյնիսկ աղմկալի դառնալով, որմէ ետք կը դառնայ խորհրդաւոր՝ մինչեւ յայտագրի աւարտը:

- Խարուկահանդեսը կը վարէ խմբապետը (պաշտօնական առիթով կամ եթէ հրաւիրեալներ կան), իսկ եթէ տեղի կ'ունենայ բանակումի օրերուն, կը ղեկավարուի ռեւէ անդամէ: Ան կը կոչուի խարուկահանդեսի ղեկավար կամ հանդիսավար:

- Խարուկահանդէսը վարողին պայուսակը լեցուն պէտք է ըլլայ հանելուկներով, խաղերով եւ պահեստի յայտագրով, որպէսզի որեւէ մէկ փոփոխութեան կամ ուշացումի պարագային կարելի ըլլայ խարուկահանդէսին մթնոլորտը պահել

- Ներկայացուած արտասանութիւնները, կատակերգութիւնները, երգերը կ'ըլլան բարձրաձայն եւ յստակ:

ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Խարուկահանդէսներու ընթացքին որդեգրուած են կարգ մը կանոններ եւ վարժութիւններ, որոնք անհրաժեշտ են եւ կ'օժանդակեն խարուկահանդէսին յաջողութեան:-

- 1) Խարուկը վառել անտառի բացութեան մէջ
- 2) Բաւարար չոր փայտ հաւաքել
- 3) Խարուկը ըլլայ բարձր կամ ցած՝ յայտագրին յարմարելով
- 4) Խարուկին նշանակել պահակ մը, որուն պարտականութիւնը ըլլայ խարուկը վառ պահել, բոցավառել, թեթեւցնել կամ քիմիական նիւթերով գոյնը փոխել՝ յայտագրին յարմարցնելով
- 5) Գիշերուան պաղէն պաշտպանող զգեստներ հագնիլ
- 6) Բանակավայրին հսկողութիւնը ապահովել
- 7) Խարուկահանդէսի ղեկավարին թելադրանքներուն հետեւիլ
- 8) Խարուկահանդէսի յայտագրին բոլոր անդամները մասնակից դարձնել
- 9) Խարուկահանդէսի վերջաւորութեան խօսք տալ խմբապետին, որպէսզի փոխանցէ իր տպաւորութիւնները, նկատողութիւնները եւ թելադրանքներն ու քաջալերանքները
- 10) Խարուկահանդէսի աւարտին խարուկը մարել:

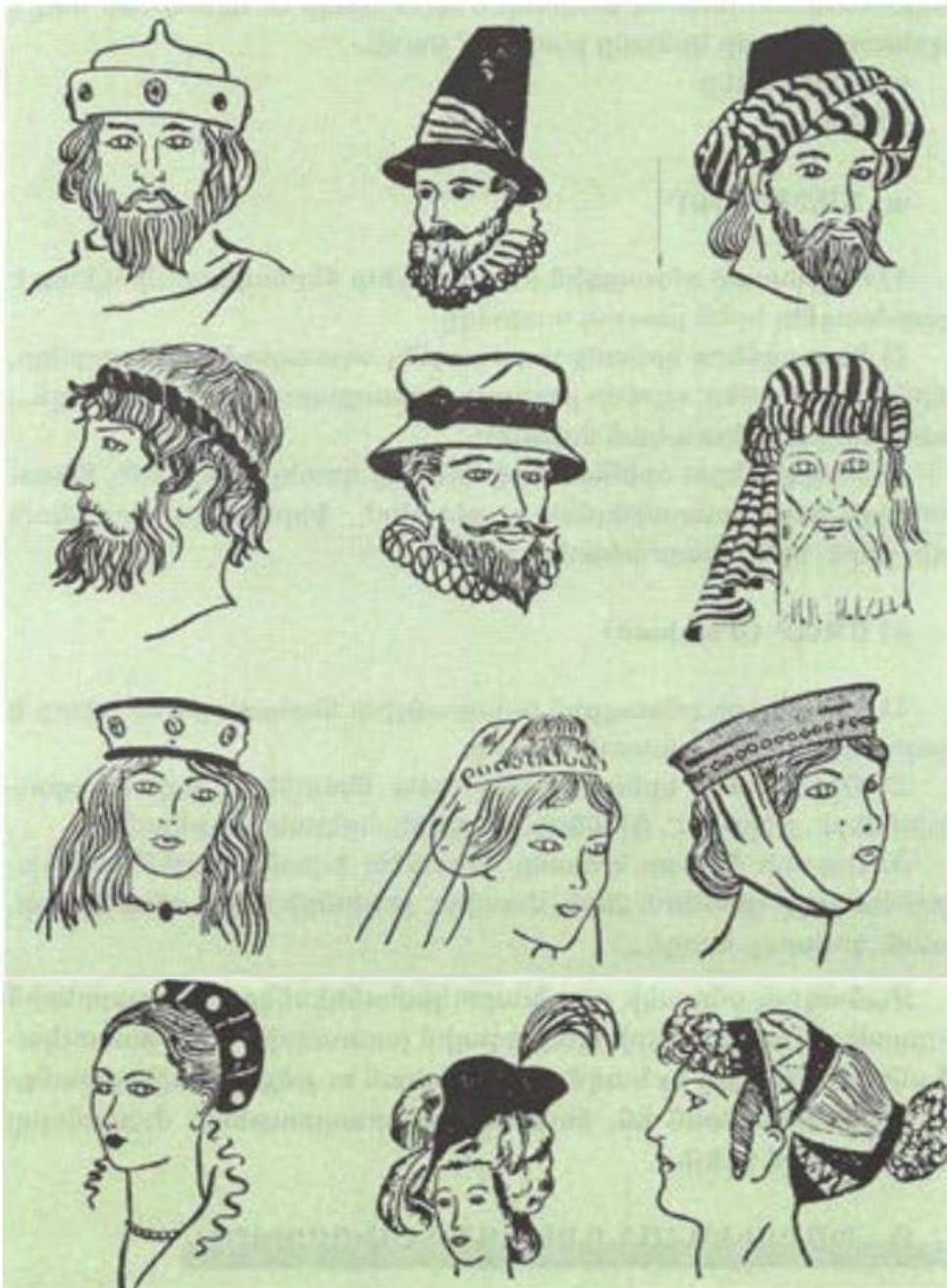
Գ) ԽԱՐՈՒԿԱՀԱՆԴԵՍԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

- ա) Յոգնեցուցիչ օրուան մը վերջաւորութեան տեղի ունեցող հանգիստի եւ զուարճանքի խարուկահանդէս:
- բ) Սկաուտական կարելոր գործունէութեան մը առիթով արժէտրման խարուկահանդէս:
- գ) Օրուան վերջաւորութեան անակնկալ փոխանցելու հաւաքոյթ
- դ) կարելոր առիթով մը (տօն, յիշատակութիւն):
- ե) Աստիճանատուչութեան առիթով կազմակերպուած խարուկահանդէս:
- զ) Բանակումի մը փակման խարուկահանդէս:
- է) Սկաուտական մեծ հաւաքոյթի «ոելի » խարուկահանդէս:
- ը) Նոր անդամակցութիւններու առիթով խարուկահանդէս:
- թ) Խմբակի գործունէութեան քննարկման խարուկահանդէս:
- ժ) Խմբակի անդամի մը ի պատիւ խարուկահանդէս:

Զանազան տեսակի այս խարուկահանդէսները կը տարբերին իրարմէ: Իւրաքանչիւրի պարագային յայտագրին ձեւը, խարուկահանդէսին բնույթը եւ կազմակերպչական ու թեքնիք աշխատանքները փոփոխական են, նոյնիսկ պատրաստութեան ժամանակը նուազ է կամ աւելի:

Դ) ԽԱՐՈՒԿԱՀԱՆԴԵՍԻ ԶԳԵՍՏԱԻՈՐՈՒՄԸ

Խարուկահանդեսի ընթացքին զգեստաւորումը ճոխութիւն մը կ'աւելցնէ յայտագրին: Զգեստաւորումը կարելոր է, որովհետեւ ներկայացուած պատմութեան, կատակերգութեան կամ խաղին հարագատ մթնոլորտին մէջ կը զգայ հանդիսատեսը, աւելի հետաքրքրութեամբ կը հետեւի, միշտ նոր հաճոյալի անակնկալներ սպասելով: Նորութիւն մը կ'ըլլայ նաեւ խումբին համար եւ անդամները աւելի հաճույքով կը մօտենան աշխատանքին:

Խարուկահանդեսի մը ընթացքին, անկախիսարուկահանդեսի սկսուտական յատուկ տարազէն (փողկապի եւ պլանքէթի ձեւը), զգեստաւորումը կրնանք բաժանել 2 մասի

ա) Տարազներ

բ) Շպար

ա) ՏԱՐԱԶՆԵՐ

- 1) Յայտագրի ընթացքին իւրաքանչիւր ներկայացումի պէտք է յարմարցնել իրեն յատուկ տարազը:
- 2) Տարազները կրնանք յարմարցնել օգտագործելով կտորներ, հին հագուստներ, «քրէփ» թուղթեր, խալաքարտեր, բուրդ, եւայլն.. առանց շատ նիւթական մսխելու:
- 3) Տարազներու օրինակները կրնանք գտնել նկարներէ, հեռատեսիլի յայտարարութիւններէ, թերթերէ, ֆիլմերէ, պատմական գիրքերէ, երեւակայութեամբ:

բ) ՇՊԱՐ (Մաքիաժ)

- 1) Յայտագրի ընթացքին իւրաքանչիւր ներկայացումի պէտք է յարմարցնել իրեն յատուկ շպարը:
- 2) Օրինակներ կրնաք գտնել նաեւ նկարներէ, յայտարարութիւններէ, թերթերէ, ֆիլմերի, գիրքերէ, երեւակայութեամբ...:
- 3) Շպարի համար կրնանք գործածել խցան (*ֆելլին*), ածուխս, բրնձափոշի (*poudre*), ներկ, մատիտ, շրթունքի ներկ, օճառ, խմոր, գաճ, գուլպայ, եւայլն...:
- 4) Խարուկահանդեսէն ետք խմբապետին պարտականութիւնն է մաքրել տալ շպարը՝ լուացուելով եւ յիշատակի նկար մը նկարելով:

Ծանոթ

ա) Հարկ է հոս յիշել, թե խմբապետը արուեստագետ մը կամ զգեստաւորումի մասնագետմը չէ, եւ իր բոլոր ժամանակը պէտք չէ տրամադրէ կատարեալ զգեստաւորում մը պատրաստելու համար

բ) Զգեստաւորումը պէտք է պատրաստուի խնայողութեամբ, օգտագործելով մեր տրամադրութեան տակ եղող անմիջական գոյքերը:

գ) Հայթայթել պէտք զգացուած բոլոր գոյքերը:

դ) Զգեստաւորումը պատրաստ պէտք է ըլլայ նախքան խարուկահանդէսը:

Ե) ՎԵՐՁԱԲԱՆ

Անկախ խարուկահանդէսի կազմակերպչական (արտօնութիւն, վայրի եւ թուականի ճշդում, հրաւիրեալներ...) եւ թեքնիք աշխատանքներէն, յաջող խարուկահանդէս մը ունենալու համար խմբապետը եւ խումբը պէտք է լրջութեամբ մօտենան աշխատանքին՝ փորձելով միշտ նորութիւններ բերել, փորձերը կրկնել մինչեւ որ անդամներէն իւրաքանչիւրը իւրացնէ իր պարտականութիւնը, կատարեալ խարուկահանդէսը կ'ըլլայ զուարճալի դաստիարակչական: Ան կ'ապահովէ բոլորին մասնակցութիւնը եւ կը խուսափի շատ լուրջ նիւթեր արծարծելէ:

ՄԿԱՌԻՏԱԿԱՆ ՈԳԻ

Շատ դիրքին է պատանհի մը համար սկաուտ արձանագրուիլ, քայց այդքան ալ դիրքին չէ սկաուտ դառնալ: Լաւ սկաուտ դառնալու համար պէտք է ունենալ ձգտում եւ վճռակամութիւն:

Այսօր դուք հայ տղաք էք, վաղը պիտի դառնաք հայ մարդիկ եւ դուք ձեր կեանքին նպատակներէն մէկը պէտք է դարձնէք նաեւ ձեր բնակած երկրին տիպար քաղաքացիներ դառնալ, առողջ նկարագրով, մարմնապէս ուժեղ եւ առողջ, հոգեպէս արթուն:

Սկաուտութիւնը կ'օգնէ պատանհին, իր մէջը զարգացնելով վերի տուեալները՝ զայն վերածելով տիպար քաղաքացիի: Միեւնոյն ատեն սկաուտութիւնը պատանհին կը հրամանէ ընկերային կեանք եւ հաճոյք:

Այո, հաճելի է սկաուտ դառնալ, շատ աւելի հաճելի են արշաւներն ու բանակումները: Շատ հաճելի է նստիլ խարոյկին շուրջ ու մտածել, թէ քեզի համար ի՞նչ հրաշալիքներ պահուած են:

Բայց սկաուտութիւնը միայն արշաւներ եւ բանակումներ չէ, սկաուտութիւնը միայն տարազ հագնիլ եւ տողանցք ընել չէ, սկաուտութիւնը աւելի բարձր նպատակ կը հետապնդէ, ան կեանքի ձեւ մըն է, ան պատանհին կը պատրաստէ պատասխանատուութիւն ստանձնելու, գիտակից մարդ դառնալու եւ միշտ ուրիշին օգնելու:

Սկաուտին խոստումը, օրէնքը եւ դաւանանքը պէտք է իրեն համար դառնան ուղեցոյց: Անոնք կը պարունակեն ինչ որ կը պահանջուի սկաուտէն, անոնք կը նշեն սկաուտին պարտականութիւնները:

Երբ անձ մը խոստում պիտի տայ որեւէ միութեան եւ կամ կազմակերպութեան, նախ պէտք է գիտնայ, հասկնայ եւ ըմբռնէ այդ խոստումին իմաստը, եւ ապա որոշէ անդամակցիլ ու ծառայել անոր նպատակին ու սկզբունքներուն, ենթարկուելով անոր օրէնքներուն:

Իբրեւ արիւնք կամ արենոյշներ պայման է գիտնալ սկաուտական օրէնքներու առանցքը նկատուող սկաուտական խոստումը եւ դաւանանքը, հասկնալ անոր բոլոր յօդուածները, գործադրել զանոնք եւ յիշել, որ խոստումը տուած ենք հնազանդելու համար սկաուտական դաւանանքին:

Խոստումի եւ դաւանանքի ուսումնասիրութենէն կ'անդրադառնանք հիմնական երկու իրականութեան:

ա) Խոստումի եւ դաւանանքի գործադրութիւնը պարտք մըն է քեզի համար, որուն համար դուն անձնապէս պատասխանատու ես, առանց ուրիշի միջամտութեան, հակառակ որ տարբեր մարզերու մէջ, օրէնքներու կ'իրարկումը տեղի կ'ունենայ իրաւարարի մը կամ պաշտօնէայի մը հսկողութեամբ: Օրենքի եւ կարգապահութեան հանդէպ ունեցած բժախնդրութեանդ վրայ վստահած, սկաուտութիւնը քեզմէ կ'ակնկալէ այս բոլորին գործադրութիւնը:

բ) Սկաուտական խոստումը կամ դաւանանքը բարի սովորութիւններու եւ առաջադրանքներու շարք մըն է, առանց արգելքի եւ ժխտումի բնոյթ ունենալու, ինչ որ յստակօրէն կը պատկերացնէ տիպար արիի մը եւ կամ արենոյշի մը յատկանիշները:

ԱՐԻ-ԱՐԵՆՈՅՐԻՆ ԽՈՍՏՈՒՄԸ

Ա. ԿԸ ԽՈՍՏԱՆԱՄ ԸԼԼԱԼ ՀԱԻԱՏԱՐԻՄԱ ՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ԾԱՌԱՅԵԼ ԱԶԳԻՍ ՈՒ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ:

Բ. ՄԻՇՏ ՕԳՆԵԼ ՈՒՐԻՇԻՆ ԵՒ ԳՈՐԾԵԼ ԻԲՐԵԻ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՏԱԿԻՑ, ԱՐԻ ԵՒ ՎԵՀԱՆՁՆ ՄԱՐԴ:

Գ. ՀՆԱԶԱՆԴԻԼ Հ.Ս.Ը.Մ.Ի ԱՐԻՆԵՐՈՒ/ԱՐԵՆՈՅՇՆԵՐՈՒ ԴԱԻԱՆԱՆՔԻՆ:

Սկաուտութիւնը կրօնական շարժում չէ, սակայն Աստուծոյ հանդէպ հաւատարմութիւնը կարելոր արժանիք մըն է, որ կ'ենթադրէ չշեղիլ բարի ճամբէն, խորունկ սէր ունենալ մարդկութեան հանդէպ եւ հետեւիլ Աստուածային պատգամին, որ իւրաքանչիւրին ցոյց կու տայ մարդկայնօրէն ապրելու լաւագոյն ուղին, ինչ որ կ'իրագործուի հաւատքով եւ կրօնական պարտականութիւններու կիրարկումով:

Հայրենիքի ծառայութիւնը քեզ կ'առաջնորդէ հայրենիքդ սիրելու եւ անոր համար ի հարկին զոհուելու, նման ՀԱՅ Ժողովուրդի շքեղ պատմութիւնը կերտած հերոսներուն, որոնք գործած եւ նահատակուած են հերոսաբար:

Ուրիշներու օգնութիւնը եւ պարտականութեան գիտակցութիւնը քեզ կը վերածէ այն տիպար մարդուն, որուն արժանիքը ուրիշները սիրելն է, ինչպէս Պէյտըն Փաուըլ կ'ըսէ «*Կը հաւատամ որ կեանքի մէջ երջանկութիւնը չի կայնար հարստութեան եւ յաջողութեան մէջ, այլ՝ իսկական երջանկութիւնը մարդ կը գտնէ ուրիշներուն օգտակար դառնալու մէջ*»: Հետեւաբար, փորձէ շրջապատիդ օգտակար դառնալ անաղմուկ. Նկատի ունեցիր որ կան բարիքներ գործելու եւ օգտակար դառնալու բազմաթիւ միջոցներ. կը պատահի նաեւ յաճախ, որ ոմանք մերժեն օգտակարութիւնդ, մի յուսահատիր, կը բաւէ որ դուն փորձ մը կատարես...:

ՀԱՅ ՍԿԱՌԻՏԻՆ ԴԱԻԱՆԱՆՔԸ

ԴԱԻԱՆԱՆՔԸ իր 12 յօդուածներով պարտք մըն է քեզի համար՝ աւելի քան ստիպողականութիւն մը, ինչպէս առաձը կ'ըսէ. «Ազատօրէն տրուած խոստումը պարտաւորութիւն մըն է»: Նոյնպէս ալ ազատ կամքով սկաուտութեան անդամակցութիւնը քեզ կը մղէ պարտաւորութիւններու:

1) ԱՐԻԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՐԻՆ ԽՕՍՔԸ ՆՈՒԻՐԱԿԱՆ Է

Այն վայրկեանէն երբ դուն խոստում կը կատարես պատուոյդ վրայ հնազանդելու Հ.Մ.Ը.Մ.ի արիներու կամ արենոյշներու ԴԱԻԱՆԱՆՔԻՆ, անոր կիրարկումը քեզի համար յանձնառութիւն կը դառնայ եւ երբ ԴԱԻԱՆԱՆՔԻ Ա. յօդուածը կ'ըսէ՝ «սկաուտին խօսքը նուիրական է», այս կը նշանակէ թէ դուն սկաուտ կը դադնաս ոչ միայն տարագ հագնելով եւ նշաններ կրելով, այլ քու խօնքերուդ տէր կանգնելով:

Աւելի լաւ է չխոստանալ՝ քան տրուած խոստումը ջարգել:

2) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ՀՆԱԶԱՆԴ Է

Արին կամարենոյշը կը հնազանդի իր մեծերին - ծնողք, պատասխանատուներ, եւայլն - ինչպէս որ զինուոր մը կը հնազանդի իր մեծաւորներուն առանց առարկութեան, որովհետեւ այս իր պարտականութիւնն է: Երբ չհնազանդիս պատասխանատուներրուդ, խումբի կարգապահութիւնն է որ կը խախտի: Իբրեւ աստիճանաւոր նկատի ունեցիր, որ հնազանդ եւ կարգապահ կեցուածքովդ օրինակ պիտի դառնաս ուրիշներուն, որոնք իրենց կարգին աւելի պիտի հնազանդին եւ պիտի յարգեն քեզ: Հեռու կեցիր ղեկավարի դեր խաղալէն եւ քու յարաբերութիւններդ հիմնուած թող ըլլան սիրոյ եւ հասկացողութեան վրայ, ինչ որ պիտի դիւրացնէ ղեկավարի եւ ղեկավարողի աշխատանքը:

3) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ՀԱԻԱՏԱՐԻՄ ԵՒ ՈՒՂՂԱՄԻՏ Է

Հաւատարմութիւնը եւ ուղղամտութիւնը Գլխաւոր 2 պայմաններ են ընկերութեան մէջ յաջողելու համար, առանց անոնց կարելի չէ բարեկամներ շահիլ եւ ընկերային միջավայրի մէջ օգտակար դեր կատարել:

Ուղղամտութեամբ պէտք է ձգտիս դէպի լաւը եւ հաւատարմութեամբ ծառայես հայրենիքիդ, ծնողքիդ եւ ազգիդ:

4) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ՄԻՇՏ Կ՝ՕԳՆԷ ՈՒՐԻՇԻՆ

Հաճոյքներու մեծագոյնը իր նմանին օգտակար դառնալն է: Իբրեւ սկաւուտ միշտ պատրաստ պէտք է ըլլաս կարելիութիւններուն մէջ օգնելու բոլոր անոնց, որոնք պէտք ունին օժանդակութեանդ:

Փողկապիդ հանգոյցը քեզ կը յիշեցնէ օգտակար դառնալու պարտականութիւնդ, հիմնականը քու օգտակարութիւնդ է եւ ոչ անոր տարողութիւնը: Գիտակցիր նաեւ, որ երբ օժանդակութեանդ փոխարէն վարձատրութիւն մը կը ստանաս՝ բարիք մը գործած չես ըլլար:

5) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ԲԱՐԵԿԱՍ Է ԲՈԼՈՐԻՆ ԵՒ ԵՂԲԱՅՐ/ՔՈՅՐ՝ ԱՄԷՆ ՈՒՐԻՇ ՄԿԱՌԻՏԻ, ԱՌԱՆՑ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԿԱՐԳԻ ԽՏՐՈՒԹԵԱՆ

Նկատի ունեցիր որ բոլորին ընկեր պիտի դառնաս առանց որեւէ մէկուն վնաս հասցնելու կամ ատելու, միշտ աշխատելով շահիլ անոնց համակրանքը եւ ընկերութիւնը:

Կեանքի մէջ ոչ ոք կրնայ առանձին ապրիլ, հեռու մարդոցմէ, բարեկամներէ կամ ընկերներէ: Մեր կեանքը իմաստ կը ստանայ, երբ հաւաքաբար կ'ապրինք ընկերութեան մէջ:

6) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ԲԱՐԵԿԻՐԹ Է

Շուրջիններուդ համակրանքը շահելու գլխաւոր պայմանը բարեկիրթ ըլլալդ է, որուն համար պետք է քաղաքավարութեամբ եւ համեստութեամբ վարուիլ: Սկաւտութիւնը քեզմէ կը պահանջէ ուրիշներու զգացումներուն հանդէպ հասկացողութիւն ցուցաբերել եւ զանոնք յարգել:

7) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ՄԱՔՈՒՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԿԸ ԽՕՍԻ ԱՄԷՆ ԱՏԵՆ ԵՒ ԱՄԷՆ ՏԵՂ

Իբրեւ ՀԱՅ բնական եւ անհրաժեշտ է միշտ հայերէն խօսիլ, որովհետեւ հայ լեզուն որքան անաղարտ պահես, այնքան նպաստած կ'ըլլան հայապահպանման գործին: Օտար լեզուները կը նպաստեն ընդհանուր զարգացումից, բայց այնքան ատեն որ պարտաւորուած չես, հայերէն եւ մանաւանդ՝ մաքո՛ւր հայերէն խօսէ:

8) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ԱՆԱՍՈՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԲՈՅՍԵՐԸ ԿԸ ՍԻՐԷ ԵՒ ԿԸ ՊԱՇՏՊԱՆԷ

Բնութիւնը մարդուն համար ապրելու յարմարագոյն միջավայրն է, հետեւաբար պաշտպանելով բոյսերը եւ կենդանիները նպաստած կ'ըլլաս անոր անաղարտ պահպանման:

Օգտակար բոյսերն ու անասունները կեանքի եւ առողջութեան գլխաւոր գրաւականներն են:

9.- ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ՄԻՇՏ ԶՈՒԱՐԹ ԵՒ ԽԱՆԴԱՎԱՌ Է

Զուարթութիւնն ու խանդավառութիւնը կ'երջանկացնեն քեզ եւ ուրախութիւն կը պարգեւեն շրջապատիդ:

Աշխատանքներու դժուարութիւնները զուարթութեամբ եւ խանդավառութեամբ դիմաւորէ եւ արդէն մեծ մասամբ յաջողած կ'ըլլաս:

Առածը կ'ըսէ. «Ժպտէ եւ աշխարհն ալ քեզ կը ժպտի»:

10) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՐԸ ԱՇԽԱՏԱՍԷՐ ԵՒ ԿՈՐՈՎԻ Է

Աշխատանք եւ կորով հիմնական 2 ազդակներն են կեանքիդ մեջ յաջողելու համար, առանց այս երկուքին ոչինչ կարելի է իրագործել: Նկատի ունեցիր որ աշխատանքը ինքնակերտումի միջոց մըն է:

11) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ՏՆՏԵՍՈՂ Է

Տնտեսումը նիւթական կարողութիւններդ աւելցնելու միջոցներէն մէկն է: Պատրաստէ խնայողութեան սնտուկ մը եւ աշխատէ ծախսերդ խնայել: Իբրեւ սկաուտ տնտեսող եղիր նաեւ քու եւ միութեանդ գոյքերուն հանդէպ, խնամքով պահէ զանոնք եւ ժամանակ մը ետք պիտի տեսնես, թէ որքան օգտակար գործ մը կատարած ես:

12) ԱՐԻՆ/ԱՐԵՆՈՅՇԸ ՄԱՔՈՒՐ Է ՄՏԱԾՈՒՄՈՎ, ԽՕՍՔՈՎ ԵՒ ԳՈՐԾՈՎ

Մտածումներդ, խօսքերդ եւ գործերը, որոնք հիմնական պայմաններ են լաւ իրագործումներու համար, պետք է համապատասխանեն յիշեալ բոլոր պայմաններուն:

Բարի, անշահախնդիր եւ անխարդախ մտածումով առաջնորդուած խօսքերդ ու գործերդ երկար ժամանակ պիտի արժեւորուին շրջապատեղ ներս եւ պիտի անդրադառնաս ժամանակի ընթացքի, թէ լաւագոյն ուղին ոնտոած ես:

ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆ

- Ա) Ի՞նչ է խմբակային Դրութիւնը
- Բ) Ի՞նչ է Սկաուտական խմբակը
- Գ) Տիպար Խմբակը
- Դ) Խմբակային Գործունէութիւնը
- Ե) Խմբակի Անկիւնը եւ Թոթեմը
- Զ) Խմբակին Արխիւր
- Է) Խմբակային Պաշտօնները
- Ը) Եզրակացութիւն

Ա) Ի՞ՆՉ Է ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Սկաուտութիւնը դաստիարակութեան առողջ միջոց մըն է, որ հիմնուած է տղոց տարիքի բերմամբ զարգացող հետաքրքրութեան եւ կարիքներու գոհացում տուող գործունէութեան վրայ:

Որեւէ միութիւն կը բնորոշուի իր նպատակով եւ կ'արժեւորուի իր գործելակերպով: Սկաուտութեան պարագային գործելակերպը գլխաւորաբար կ'ընթանայ խմբակային դրութեամբ: Այս դրութիւնը կը կազմէ սկաուտական գործունէութեան հիմնական առանցքը, մասնաւորաբար դաստիարակչական իմաստով, որովհետեւ ան լաւագոյն միջոցը կը հանդիսանայ սկաուտը սկաուտին միջոցով դաստիարակելու:

Կարելի է հաստատել, որ խմբակային դրուժինը օգտակար միջոց մըն է մէկ կողմէ պատանիներու միջեւ, իսկ միւս կողմէ՝ պատանիներու եւ պատասխանատուներու միջեւ սերտ յարաբերութեան եւ գործակցութեան ստեղծման:

Արդարեւ, խմբակային դրուժինը սկաուտին կը վարժեցնէ պատասխանատուութիւն ստանձնել, ինքնագիտակցութեան ոգի զարգացնել եւ գործնապէս առիթը կ'ընծայէ անոր, որ սորվի ղեկավարել եւ որոշումներ տալ:

Խմբակը ինքնին փոքր ընկերութիւն մըն է, որ մաս կը կազմէ աւելի մեծ ընկերութեան մը, որ խումբն է:

Բ) ԻՆՉ Է ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԽՄԲԱԿԸ

Սկաուտական խմբակը այն իտէալ միջավայրն է, ուր տեղի կ'ունենայ դաստիարակչական այլեւայլ նիւթերու փոխանցում եւ ժամանակի ընթացքին անոնց կիրարկում:

Սկաուտական խմբակ մը սովորաբար բաղկացած կ'ըլլայ 7-9 սկաուտներէ, որոնք հաճոյք կ'անոնեն միասին ըլլալով, միասնաբար սկաուտական կէանք ապրելով, իրարմէ սորվելով եւ իրարու օգնելով:

Գ) ՏԻՊԱՐ ԽՄԲԱԿԸ

Սկաուտական տիպար խմբակը բաղկացած կ'ըլլայ պատանիներէ, որոնք հաճոյք կ'առնեն միասին ըլլալով, միասնաբար սկաուտական կէանք ապրելով, իրարմէ սորվելով եւ զիրար օգնելով: Այսպէսով կը զարգանայ անոնց խմբակային ոգին:

- Ինչպէս կարելի է զարգացնել խմբակային ոգին:

ա) ԽՄԲԱԿԻՆ ԱՆՈՒՆԸ

Խմբակին անուն ունենալը կարելոր է եւ հիմնական՝ խմբակային դրութեան մէջ: Պատանին փոխանակ պարզ սկաուտ մը ըլլալու խումբին մէջ, կը դառնայ օրինակ «Արծիւ» խմբակի անդամ, կը կրէ խմբակին նշանը, կ'ունենայ խմբակին կանչը, որուն միջոցով տղաքը կը շեշտեն իրենց ներկայութիւնը: Խմբակին արձանագրած յաջողութիւնները կը դառնան սկաուտին համար հպարտութեան եւ գոհունակութեան առիթներ եւ փոխադարձաբար:

բ) ԽՄԲԱԿԻՆ ԱՆԿԻՒՆԸ

Իւրաքանչիւր խմբակ հաւաքավայրէն ներս կ'ունենայ իր անկիւնը, ուր խմբակին անդամները իրենք զիրենք հարազատ կը զգան: Անկիւնը զարդարուած կ'ըլլայ անդամներու ձեռային աշխատանքներով, ինչ որ սեփականութեան զգացում կու տայ անոնց:

գ) ԽՄԲԱԿԻՆ ԴՐՈՇԱԿԸ

Խմբակային դրօշակը կը ցոլացնէ խմբակի անդամներուն միասնականութիւնը, գիտակցութիւնը եւ պարտաճանաչութիւնը:

Ծանօթ – Առաջնորդը միայն կրնայ շալկել դրօշակը, ի հարկին՝ ՓոխԱռաջնորդը:

դ) ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ԳՈՒԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Խմբակային ոգին ոչ միայն սկաուտական ոգին մեկ մասն է, սկաուտական խոստումը եւ դաւանանքը գործադրելու իմաստով, այլ՝ այս բոլորին գիտակցութիւնը, զարգացման եւ բիրեղացման արտայայտութիւնն է:

Դ) ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Անկախ խմբակի կազմաւորումէն, պաշտօններու եւ պարտականութիւններու բաժանումէն, սկաուտական խմբակ մը իր գոյութիւնը կը փաստէ միայն այն ատեն, երբ կ'ունենայ յաջող գործունէութիւն:

Խմբակի մը գործունէութիւնը կ'ընդգրկէ հետեւեալները;-

ա) Խմբակի սկաուտական կեանք– Այստեղ աշխատանքի նախաձեռնութիւնը կու գայ Առաջնորդէն. այն է որ կը հետապնդէ բոլոր մանրամասնութիւնները, որոնք արտօնուած են խմբակին իրագործել:

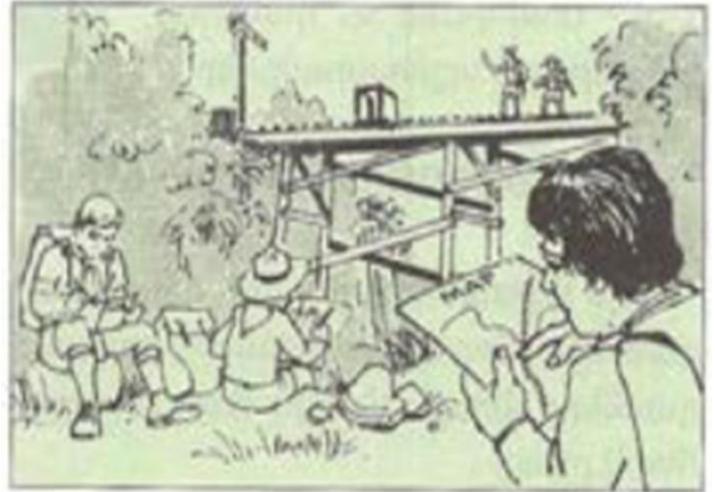
- 1) Պարտականութիւններու յստակացում խմբակէն ներս
- 2) Գործունէութեան ծրագրում
- 3) Օրէնքներու կիրարկում

բ) Անհատական յառաջդիմութիւն եւ փորձառութիւն - Սկաուտը փորձառութիւն կը շահի, երբ իր գիտելիքները գործնականօրէն իրագործելու առիթը ունենայ: Արշաւները, շաբաթավերջի բանակումները սկաուտին համար առիթներ են ցույց տալու համար իր կարողութիւնը եւ պատասխանատուութեան գիտակցութեան չափը:

գ) Մարզում – Տեղի է ունենայ 2 միջոցով;-

1) Խմբակի անդամներին մեկուն միջոցով, որ մասնագետն է տրուել նիւթին, կամ խմբակէն դուրս մասնագետի մը միջոցով:

2) Գործնական մարզում եւ վարժութիւն ակումբէն ներս, խումբի աշխատանքներու ընթացքին, նոյնիսկ յատուկ առիթներով ակումբէն դուրս:

դ) Գործիքներ եւ նիւթեր - Ապահովել անհրաժեշտ նիւթերը եւ գործիքները, խմբակը աշխատանքի մղելու համար:

- Որոշ գործիքներ շինել եւ նորոգել:
- Պատրաստել ձեռային նուրբ աշխատանքներ, որոնք կարելի է նոյնիսկ ծախել եւ եկամուտ ապահովել:

ե) Հանրային եւ ընկերային յարաբերութիւններ - Ստեղծել ուսումնասիրութիւններու եւ ծանօթացումի առիթներ:

- Ստեղծել ընկերային ծառայութեան զանազան ձեւեր:
- Ուրիշ խմբակներու հետ ունենալ միասնական գործունէութիւն:

զ) Սովորութիւններ եւ ընկերային կեանք – Խմբակի անդամներուն միջեւ ստեղծել լաւ յարաբերութիւններ՝ սիրոյ, փոխադարձ վստահութեան եւ գործակցութեան վրայ հիմնուած:

Այս նպատակով օգտագործել խմբակային հանդիպումները:

ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

Երբ աշխատանքի մարզի բաւարար չափով յստակացած է, կը մնայ զայն ծրագրել եւ գործադրել: Այս նպատակին կը ծառայեն խմբակային հանդիպումները, որոնք գլխաւորաբար երկու մասի կը բաժնուին –

ա) Ծրագրումը եւ դասաւորումի աշխատանքներ

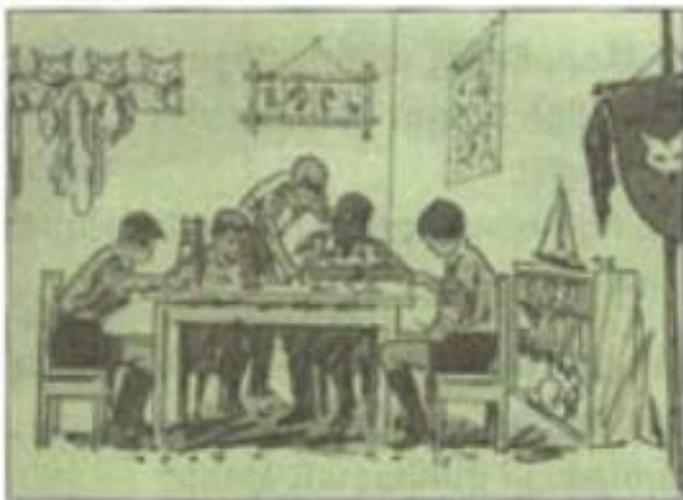
բ) Մարզումի եւ դաստիարակութեան աշխատանքներ:

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ (խմբակային ժողով)

Այս աշխատանքը տեղի կ'ունենայ ընդհանրապէս 15 օրը անգամ մը. Անոր կը մասնակցին խմբակին խոստում կատարած անդամները միայն: Վարիչ Առաջնորդը եւս կրնայ մասնակցիլ, եթէ հարկ ըլլայ:

Կարելի է նաեւ այս ժողովները գումարել անհրաժեշտ որեւէ ժամանակ:

1) Ծրագրումի ժողովը ե՞րբ եւ ի՞նչպէս տեղի կ'ունենայ

Այս ժողովը տեղի կ'ունենայ Առաջնորդին հրաւերով եւ բոլորին տեղեկութեամբ:

- Առաջնորդին ղեկավարութեամբ եւ պատասխանատուութեամբ:

2) Ծրագրումի ժողովը ո՞ւր տեղի կ'ունենայ

Այս ժողովը տեղի կ'ունենայ զանազան վայրերու մէջ.-

- Ակումբէն ներս
- Բնութեան մէջ
- Հաւաքոյթի մը վերջաւորութեան
- Արշաւի մը ընթացքին՝ ազատ ժամերուն:

3) Ի՞նչ կը քննարկէ այս ժողովը

Երբ առաջին անգամ տեղի կ'ունենայ, հետեւեալները կ'որոշուին –

- Խմբակին անունը
- Խմբակին նշանաբանը
- Խմբակին կանչը
- Խմբակին կարգախօսը

Հետագայ ժողովներու մէջ կը յստակացուին անդամներու պարտաւորութիւնները եւ պարտականութիւնները:

4) Յայտագիրներ

Խումբին յայտագիրը նկատի առնելէ ետք, կազմել խմբակին գործունէութեան ծրագիր-յայտագիրը եւ ըստ այնմ դասաւորել աշխատանքները:

ա) ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

- Ի մտի ունենալ տղոց յառաջդիմությունը եւ փորձառություն ձեռք ձգելու անհրաժեշտությունը:
- Այն գիտելիքները, որոնք լաւապէս չեն յստականար խումբի հաւաքոյթներու ընթացքին, խմբակային գործունէութեան միջոցին սորվեցնել:
- Սկաւտական կարգերու անհրաժեշտ դաստիարակությունը:
- Սկաւտական պէճերու վարժություններ:
- Սկաւտական մասնագիտություններ:

բ) ԱՌԱՋՆՈՐԴԻՆ ԴԵՐԸ

- Լսել սկաւտներու կողմէ զանազան առաջարկներ եւ ջանալ զանոնք իրագործել, ինչպէս նաեւ՝ զանոնք փոխանցել խումբի աստիճանաւորական ժողովին, աւելի մեծ ուժերով իրագործելու համար զանոնք, օրինակ
- Ընդհանուր ծառայություն
- Սկաւտական մեծ խաղեր, մրցաշարքեր
- Ձեռային աշխատանքներում ցուցադրություն:

գ) ԱՐԺԵԻՈՐՈՒՄԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Խմբակային գործունէութենէ մը ետք անհրաժեշտ է կատարել տարուած աշխատանքին արժեւորումը, հետեւեալ նպատակով;-

- Տղաքը շարժումի մղելու
- Աւելի մեծ հետաքրքրություն ստեղծելու
- Օրէնքներու կարգապահությունը շեշտելու

- Սկաուտական ոգի ցուցադրելու եւ հետապնդելու
- Տարուած աշխատանքին օգտակարութիւնը եւ արդիւնքները նկատի առնելու:

Այս բոլորին իրագործումով, խմբակին մէջ իւրաքանչիւր սկաուտ խանդավառութեամբ եւ հետաքրքրութեամբ կ' ուզէ փաստել իր կարողութիւնը սկաուտական զանազան մարզերէ ներս:

դ) ՄԱՐԶՈՒՄԻ ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ
(խմբակային հաւաքոյթ)

1) Այս հաւաքոյթները յարմար առիթներ են նախապէս ծրագրուած աշխատանքները իրագործելու համար: Այս հաւաքոյթները տեղի կ' ունենան հետեւեալ նպատակով;-

- Նոր փորձառութիւններ շահելու եւ նախապէս սորվածները կրկնելու
- Պատասխանատուութեան գիտակցութիւն արթնցնելու եւ փորձառութեամբ այդ ոգիին գիտակցութիւնը ստեղծելու

2) Ի՞նչպէս տեղի կ' ունենան այս հաւաքոյթները

Այնքան ատեն որ յայտագիրները կան ` անպայման անոնք պէտք է գործադրուին:

- Առաջնորդը կամ ՓոխԱռաջնորդը կը դասաւորեն եւ կը հսկեն հաւաքոյթի յայտագիրներուն
- Իւրաքանչիւր սկաուտ ինքզինք պարտաւոր պէտք է զգայ աջակցութիւն բերելու յայտագրի գործադրութեան ընթացքին:

3) Ե՞րբ տեղի կ' ունենայ խմբակային հաւաքոյթը

- Նախապէս ճշդուած թուականներուն կամ եռամսեայ յայտագիրներու հիմամբ:
- Գործունեայ խմբակ մը իւրաքանչիւր 15 օրը անգամ մը նման աշխատանք մը կ' ունենայ:

4) Ո՞ր տեղի կ'ունենայ խմբակային հաւաքոյթը

- վայրը կախում ունի յայտագրէն՝
- Ակումբին մէջ
- Բնութեան մէջ (ուր որ յարմար է)
- Ցատուկ կեդրոններու մէջ (թատրոն, գործատեղի, հիւանդանոց, ցուցասրահ, եւայլն)

Ե) ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ԱՆԿԻՒՆԸ ԵՒ ԹՈԹԵՍԸ

Խմբակի մը անկիւնը այն վայրն է, ուր խմբակը իր աշխատանքի ժամերը կ'անցընէ, օգտակար գործեր կամ ծրագիրներ պատրաստելով: Ան կրնայ ըլլալ սենեակ մը կամ սրահի մը մէկ անկիւնը, ուր կը բաւեն խմբակին անդամները: Պալման է որ խմբակին անդամները իրենք պատրաստած ըլլան այդ վայրին ձեռային աշխատանքները:

ա) ԻՆՉՊԻՄՔ՝ ԲԱՆԵՐ ԿԸ ՊԱՐՈՒՆԱԿԷ ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ԱՆԿԻՒՆԸ

- Սեղան մը եւ աթոռ մը Առաջնորդին համար
- Սկաուտներու կողմէ պատրաստուած աթոռներ
- Խմբակին կենդանիին նկարը կամ արձանը
- Խմբակին դրօշակը
- Ձեռային աշխատանքներ ցուցադրելու յարմարութիւններ
- Նախնական դարմանումի տուփ մը
- Փոքր գրադարան մը, գիրքերու եւ թերթերու համար
- Փոքր պահարան մը, գրենական պիտոյքներու եւ արխիւներու համար
- Խմբակի անդամները միշտ պետք է վերանորոգեն այս աշխատանքները, որպէսզի ընդհանուր առմամբ խմբակին պատմութիւնը ցոլացնեն անոնք:

բ) ԹՈԹԵՍԸ

Թորթեմը այն կենդանին է, զոր խմբակը ընտրած է իրեն համար, իբրև իտեալ եւ խորհրդանիշ, բնութեան հանդէպ սկաուտին սերը արտայայտելու համար:

Հետեւաբար, այն կենդանին է, որ կ'ընտրուի խմբակին կողմէ, իբրև թորթեմ, անոր պատկերը կ'անցրուի եռանկիւն դրօշակի մը վրայ, կախուելով Առաջնորդին ձեռնափայտէն: Խմբակին անդամները պետք է գուրգուրան անոր եւ պաշտպանեն զայն:

Այս գաւազանը պետք է զարդարել սկաուտական նուրբ փորագրութեամբ. կարելի է հոն արձանագրութիւններ ունենալ խմբակի պատմութեան եւ անդամներուն մասին:

ԿԱՐԳ ՄԸ ՕՐԻՆԱԿՆԵՐ ԱՅՍ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԷՆ

<u>Կենդանիին անունը</u>	<u>Դրօշակին գոյները</u>	<u>Կենդանիին կանչը</u>
Արջ	Սրճագոյն/կարմիր	Soorr
Կով	կարմիր/ճերմակ	Umrmaou
Բազէ	Կանաչ/սէւ	Kree
Գայլ	Դեղին/սէւ	How-ooo
Աղուէս	Դեղին/կանաչ	Hah
Արծիւ	կանաչ/սէւ	Kreee
Զի	Սէւ/ճերմակ	Hee-eee
Կատու	Մոխրագոյն/սրճագոյն	Meeaow
Առիւծ	Դեղին/կարմիր	Tu-wgh
Փիղ	Ճերմակ/կապոյտ	Tal-loo-e
Ազեվազ (քանկարու)	Կարմիր/մոխրագոյն	Coo-er
Ճնճղուկ	Դեղին/մոխրագոյն	Cook-koo
Ծիծեռնակ	Խազի/կապոյտ	Սուլէլ

Չ) ԽՄԲԱԿԻՆ ԱՐԽԻՎԸ

Արխիվները խմբակի մը գոյութիւնը հաստատող կարելոր տրուեալներ են, որոնք կ'ընդգրկեն հետեւեալները;-

- Քարտուղարութեան տետրակ
- Գոյքապահութեան տետրակ
- Գանձապահութեան տետրակ
- Ներկայութեան ստուգման տետրակ
- Առաջնորդի տետրակ
- Անդամական ֆիշեր

- 1) **Քարտուղարութեան տետրակ** - Կը բաժնուի 2 մասի
ա) Ծրագրումի աշխատանքներու (ժողովներու) ատենագրութեան տետրակ:
բ) Մարզումի աշխատանքներու (գործունէութեան) տեղեկագիրներու տետրակ: Կարելի է նաեւ պատկերագարդ տեղեկագիրներ ալ ունենալ. Անոնք կը մնան Փոխ Առաջնորդին մօտ:
- 2) **Գոյքապահութեան տետրակ** - Այս տետրակը կը մնայ գոյքապահին մօտ: Ան եւս ունի 2 բաժին:
  - Գոյքերու բաժին:
  - Փոխ տալու եւ ստանձնելու բաժին:
- 3) **Գանձապահութեան տետրակ** - Այս տետրակը կը գտնուի Առաջնորդին կամ Փոխ Առաջնորդին մօտ եւ կ'ունենայ մուտքի ու ելքի առանձին բաժիններ:
- 4) **Ներկայութեան ստուգման տետրակ** - կը մնայ Առաջնորդին մօտ, ուր նշուած կ'ըլլայ անդամներու ներկայութիւնը, բացակայութիւնը, բանաւոր կամ ոչ, ինչպէս նաեւ այս ուղղութեամբ որոշ ծանօթութիւններ:

5) **Առաջնորդին տեսրակը** - Այս տեսրակը խմբակի Առաջնորդին անձնական ուղեցոյցն է, որ բաժնուած կ'ըլլայ զանազան գլուխներու:

- Սկաուտական գիտելիքներու բաժին:
- Սկաուտական գեղարուեստական բաժին
- Երգեր, կանչեր եւ խաղեր
- Բանակավայրերու եւ արշաւներու յատուկ վայրերու մասին արձանագրութիւններ:
- Սկաուտներու յատուկ բաժին, ուր կ'արձանագրուին իւրաքանչիւրին իրագործումները եւ թափած ճիգը:
- Ոեւէ սկաուտ այս տեսրակը չի կրնար գործածել, առանց Առաջնորդին գիտակցութեան:

6) **Արխիւներու տեսրակ** - Այս տեսրակը կը վերաբերի սկաուտներու անհատական ծանօթութիւններուն, անձնաթուղթին, պիւտճէին, բանակավայրին, եւայլն, նաեւ՝ կարգեր, աստիճաններ, պաշտօններ, պէճեր, պատիժներ, եւայլն:

Այս արձանագրութիւններուն պատասխանատուն Փոխ Առաջնորդն է:

Է) ԽՄԲԱԿԱՅԻՆ ՊԱՇՏՕՆՆԵՐԸ

Ինչպես ըսինք, խմբակային դրութիւնը սկաուտութեան մէջ դաստիարակութեան հիմնական միջոց մըն է, ան իւրաքանչիւր անդամի առիթը կը ստեղծէ պարտականութիւն մը ստանձնելու, թէկուզ սկիզբը շատ փոքր: Այսպիսով իւրաքանչիւր անհատ գոհունակութիւն կը զգայ, երբ կ'անդրադառնայ, որ ինք մաս կը կազմէ խմբաւորումի մը, ուր իր կարողութեան համաձայն պատասխանատուութիւն կը ստանձնէ, առ ի պատրաստութիւն հետագային իր ստանձնելիք աւելի մեծ պատասխանատուութիւններուն:

Հետեւաբար, խմբակէն ներս կարելի է ստեղծել զանազան պաշտօններ, որոնք կապ ունին սկաուտութեան հետ եւ անմիջականօրէն կ'օգնեն հետեւելու յայտագիրներուն: Այս պաշտօններէն հիմնականներն են;

- Առաջնորդը, որ կը նկատուի խմբակին թիւ 1ը
- Փոխ Առաջնորդը- որ կը նկատուի խմբակին թիւ մը
- Գոյքապահը, որ կը նկատուի խմբակին թիւ 3ը

Այս պաշտօններուն վրայ կարելի է աւելցնել քարտուղար, կապերու մասնագէտ, մարզիկ, քարտեզագէտ, խոհարար, նկարիչ, մատակարար, մորսիստ, եւայլն:

Այս պաշտօններուն նշանակումը Առաջնորդը կը կատարէ:

Պաշտօններու բաժանման ժամանակ նկատի ունենալ;-

- Փոխ Առաջնորդին կարծիքը, թիւ 3 սկաուտին նշանակման ժամանակ:
- Նկատի ունենալ անդամներու մտային եւ ֆիզիքական կարողութիւնը:
- Նկատի ունենալ անդամներու մասնագիտութիւնը:

- Նկատի ունենալ անդամներու պատասխանատուութիւն ստանձնելու փափաքը:
- Բոլոր սկաուտներու առիթ ստեղծել եւ երբեմն պաշտօնները փոխն ի փոխկատարել
- Պատասխանատուութիւն ստանձնելու վարժեցնել
- Խմբակին մաս կազմելու զգացում յառաջացնելով ինքզինք արժեւորելու առիթ ստեղծել:

ԻԻՐԱՔԱՆՉԻՐԻՆ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1) Առաջնորդի Պաշտօն

Նախընտրելի է որ խմբակի մը Առաջնորդը Ա . կարգի սկաուտ եղած ըլլայ:

- Սկաուտական լաւ գործունէութիւն ունենայ
- Իր կեցուածքով ու ընթացքով օրինակ դառնայ իր խմբակի անդամներուն
- Խմբակային ոգի ստեղծէ
- Խմբակին անդամներուն հետ լաւ յարաբերութիւն ունենայ եւ իւրաքանչիւր անդամին աշխատանք մը ապահովէ
- Խմբակային հրահանգներուն ուշադիր հետեւի եւ զանոնք գործադրէ
- Խմբակը ներկայացնէ խումբի աստիճանաւորական ժողովին:

Խմբակի մը Առաջնորդը յաջողելու համար, պէտք է գործադրէ հետեւեալները;-

- Աշխատանքը լուրջի առնէ եւ սկիզբէն պատրաստուած ներկայանայ խմբակ, որոշուած ծրագիրները Փոխ Առաջնորդին եւ թիւ 3 սկաուտինի հետ գործադրելու համար:
- Ուշադիր ըլլայ որ խմբակին յայտագիրները միօրինակ չընթանան, այլ միշտ նորութիւններ ընդգրկեն:

- Երբ օգնութեան պէտքը զգայ, առանց ինքզինք նուաստացած զգալու դիմէ խմբապետին եւ իրմէ աւելի փորձառուներուն
- Խմբակի անդամներուն միջեւ կապը սերտ պահէ, օգտակար դառնալով անոնց մեծ եղբօր մը պէս, նոյնիսկ եթէ պէտք ըլլայ սկաուտական աշխատանքներէն դուրս եւս օգնէ անոնց՝ խմբապետին գիտակցութեամբ
- Իր դատողութեան մէջ արդար ըլլայ եւ սկաուտներու միջեւ զատողութիւն չընէ: Տկար սկաուտներուն մասնաւոր խնամք տանի
- Իր պարտականութիւններուն լաւապէս գիտակցի եւ անոնց նայի քաջութեամբ
- Ուշադիր ըլլայ, որ խմբակին պատիւը միշտ բարձր մնայ, բարի նախանձ ստեղծելով միւս աստիճանաւորներուն մօտ
- Օրինակ դառնայ խմբակի անդամներուն, ըլլալու մաքուր, աշխատասէր, վեհանձն, ուրիշին գաղափարները յարգող, միշտ աշխատելով իրագործել սկաուտական խոստումը եւ դաւանանքը
- Գիտնայ օգտուիլ իր խմբակի իւրաքանչիւր անդամէն, զիրենք աշխատանքի մղելով ի շահ խմբակին
- Սկաուտները քաջալերէ եւ առիթ տայ, որպէսզի իրենք զիրենք կարենան դաստիարակել
- Չբաւականանայ խմբապետին կողմէ որոշուած հաւաքոյթի ժամերով, այլ առիթներ ստեղծէ խմբակին անդամները ընկերային-դաստիարակչական մթնոլորտի մէջ իր շուրջ հաւաքելու:

2) Փոխ Առաջնորդին պաշտօնը

Առաջնորդը կը գատէ իր օգնականը (Փոխ Առաջնորդը), որ կը վաւերացուի խմբապետութեան կողմէ:

Նախընտրելի է որ ան ըլլայ Բ. Կարգի փորձառու սկաուտ մը, որուն ընտրութիւնը պէտք է ըլլայ հետեւեալ մօտեցումով:-

- Ո՞ր սկաուտը նախընտրելի է խմբակային ղեկավարական աշխատանքներ տանելու համար:
- Ո՞ր սկաուտը աւելի փորձառութիւն ունի միւսներէն:

Փոխ Առաջնորդին պարտականութիւնները

- Առաջնորդի բացակայութեան անոր պարտականութիւնները կատարել:
- Խմբակային հաւաքոյթներու ժամանակ օգնել Առաջնորդին:
- Առաջնորդին կողքին դաստիարակչական աշխատանք կատարել:
- Ըլլալ միշտ կարգապահ եւ օրինակելի:
- Ի պահանջեալ հարկին ստանձնել քարտուղարութեան եւ գանձապահութեան պարտականութիւնը:

3) Թիւ 3 սկաուտ

Այս պաշտօնը կը տրուի այն սկաուտին, որ խմբակին մէջ զանազան պաշտօններ լաւապէս կատարած է եւ ունի բաւականաչափ փորձառութիւն: Անոր գլխաւոր պարտականութիւնն է:-

- Գոյքապահութիւնը, այսինքն խմբակի գոյքերուն հոգ տանիլ, միշտ աշխատելով զանոնք լաւ վիճակի մէջ պահել: Փոխ տրուած գոյքերը հետապնդել, նոյնպէս փոխ առնուածը վերադարձնել տիրոջ
- Խմբակի գործիքները պաշտպանել եւ նորոգել
- Խմբակին անկիւնին հոգ տանել եւ միշտ մաքուր պահել:

4) Քարտուղարի պաշտօն

Այս պաշտօնը կը տրուի այն պարագային, երբ խմբակէն ներս կը գտնուին փորձառու եւ կարող քանի մը սկաուտներ:

Անոր պարտականութիւնն է:-

- Խմբակային աշխատանքներու մասին արձանագրութիւններ պահել:
- Խմբակի գործունէութեան պատկերը տալ:

5) Մարզիչի պաշտօն

Այս պաշտօնը կը տրուի մարզական եւ առողջապահական գիտելիքներու տէր փորձառու սկաուտի մը, որ կարենայ:-

- Սկաուտական խաղեր խաղցնել:
- Մարզանք ընել եւ խմբակին կիրարկել տալ:
- Պէտք եղած ատեն նախնական դարմանում կատարել:

6) Մորսիստ

Այս սկաուտը պէտք է մասնագիտութիւնը ունենայ

- Դրօշախօսութեան եւ մորսի գոյքերը շինելու:
- կարենայ մորսով եւ դրօշախօսութեամբ հաղորդակցիլ:
- Անցընէ մորսիստի պաճի:

7) Քարտեսագէտ ուղեցույց

Այս սկաուտին պարտականութիւնն է:-

- Հոգ տանիլ խմբակի քարտէսներուն եւ պատրաստել նորերը:
- Կարենայ գործածել եւ կարդալ սկաուտական քարտէսները:
- կարենայ կողմնացույցով առաջնորդուիլ:

8) կապերու պատասխանատու

- Խմբակի գոյքերէն՝ ձեռային աշխատանքի վերաբերեալ գոյքերուն հոգ տանիլ:
- Պարանները լաւապէս դասաւորել եւ զանոնք փճացումէ պաշտպանել:
- Հմտացած ըլլալ սկաուտական կապերու գործածութեան մէջ:

9) Կարմիր Խաչ

- Կարմիր Խաչի սնտուկը պահել:
- Կարենայ նախնական դարմանում կատարել:

10) Նկարիչ

- Խմբակին գործունէութիւնը լուսանկարել եւ լաւապէս դասաւորել զանոնք «ալպոմի» մէջ
- Քարտուղարին օգնել խմբակին գործունէութեան պատկերագարդ տեղեկագիրը պատրաստելու:
- Իր լուսանկարները ցուցադրել անոնց, որոնք հետաքրքրուած են սկաուտութեամբ:

Ը) ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Այս տուեալներով, եզրակացնելու համար պետք է նկատի ունենալ, որ՝

- Խմբակային դրութիւնը սկաուտական դաստիարակչական միջոցներու չորս հիմնական սիւներէն մէկն է:
- Խմբակային դրութիւնը յարմարագոյն ձեւն է խումբ մը վարելու:
- Լաւագոյն միջոցն է իւրաքանչիւր սկաուտին արդար ու հաւասար դաստիարակութիւն տալու եւ ղեկավար դառնալու առիթ ստեղծելու:
- Խմբակային դրութիւնը ինքնին միջոց մըն է եւ ոչ՝ նպատակ, հետեւաբար խումբի խմբապետին կը մնայ այս դրութեան նպատակը լաւապէս հասկնալէ ետք, զայն իրագործելու համար խումբի անդամներուն կարողութիւնը եւ պայմանները նկատի առնելով՝ յարմարագոյն միջոցները գտնել:
- Աշխատանքի անցնիլ՝ նկատի ունենալով խումբի անդամներուն կարողութիւնն, եւ պայմանները տարիներու փորձառութիւնը, որոնց հիման վրայ յարմարագոյն ձեւը որդեգրել:

Հ.Մ.Ը.Մ.Ի ՍԿԱՌԻՏԱԿԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ա) ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ

Բառային պարզ սահմանումով արարողություն կը նշանակէ յատուկ առիթներու յատուկ արարքներու կատարում:

Բ) ՆՊԱՏԱԿ

Սկաուտութեան մէջ արարողութիւնները կը նպատակադրեն շեշտաւորումը արժանի աշխատանքի մը կամ յառաջխաղացքի մը: Անոնք սկաուտներուն մէջ կը զօրացնեն պատկանելիութեան զգացումը, կ'իմաստաւորեն անոնց աշխատանքը, կը կերտեն անոնց անհատականութիւնը՝ ներշնչելով անոնց հպարտութիւն, լրջութիւն, եւ առաքինութիւն:

Գ) ՆՊԱՍՏԸ

Սկաուտութեան մէջ արարողութիւնները կը նպաստեն;

- 1) Աւելի լաւ ձեւով հասկանալու սկաուտութեան հետապնդած նպատակները ընկերութեան կողմէ:
- 2) Սկաուտներուն միշտ յանձնառու զգալու իրենց խոստումին եւ դաւանանքին
- 3) Քաջալերելու սկաուտական ոգիի զարգացման:
- 4) Պարտականութեան եւ պատասխանատուութեան զգացումի զարգացման:
- 5) Նուիրապետական կարգի հասկացողութեան:

Դ) ՅԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐ

Արարողութիւնները պէտք է ըլլան պարզ, կարճ, տպաւորիչ, եւ անսխալ: Արարողութիւնները վերոյիշեալ յատկանիշները պէտք է ունենան, որպէսզի կարենանք մեր միտք բանին լաւապէս փոխանցել, տպաւորել մասնակցողները եւ ներկայ հիւրերը: Խճողւած յայտագիրով արարողութիւն մը խառնաշփոթ վիճակ մը կը ստեղծէ, կը դառնայ ձանձրացուցիչ եւ ոչ մէկ տպաւորութիւն կը ձգէ:

Արարողութեան մը յաջողութեան պայմաններէն է նաեւ վայրին ճշդումը: Նախընտրելի է որ արարողութիւնները ըլլան բացօդեայ: Սրահներու մէջ կատարելու պարագային հարկ է ուշադիր ըլլալ լուսաւորումին, օդի փոփոխութեան, սրահի մաքրութեան, կոկիկութեան, աթորներու դասաւորման, այնպէս մը որ իւրաքանչիւրը իր տեղէն կարենայ ամենայն հանգստութեամբ հետեւիլ արարողութեան, խումբերու կամ խմբակներու շարքերու դասաւորումով: Վերջապէս, պէտք չէ մոռնալ սրահը կամ վայրը յարդարել սկաուտութիւնը խորհրդանշող պատկերներով, նշանախօսքերով եւ դրօշակներով:

Արարողութեան ընթացքին արտասանուելիք նախադասութիւնները լաւապէս սորվիլ, նախընտրաբար հեռու մնալով ընթերցումներէ:

Ե) ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՆԵՐ

Սկաուտական աշխատանքներու ընթացքին շատ յաճախ կը կիրարկենք հետեւեալ արարողութիւնները;

- 1) Հաւաքոյթի բացման եւ փակման արարողութիւն
- 2) Խոստման արարողութիւն
- 3) Փոխանցման արարողութիւն
- 4) Աստիճանատուչութիւն

1) ՀԱԻԱՔՈՅԹԻ ԲԱՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Նպատակ - ճշդել յստակ ժամկէտ՝ սկաուտական հերթական աշխատանքներու սկսման, ինչ որ իր կարգին կ'օգնէ սկաուտական աշխատանքներու ղրութեամբ տղոց մտածումներուն կեդրոնացման:

Պատրաստութիւն – Նախքան արարողութեան պահը, հերթապահ խմբակը պարտաւոր է յարդարել դրօշակը բարձրացնող ճախարակը, ստանձնել խմբապետէն օրուան դրօշակը եւ, վերջապէս, դրօշակը կապել ձողին վրայ:

Կիրարկում – Հերթապահի սուլիչին վրայ խմբակները կը հաւաքուին եւ կը շարուին այնպէս ինչպէս կը հրահանգուի իրենց: Բոլորին դէմքերը պէտք է ուղղուած ըլլան դրօշակին, խմբապետութիւնն ալ իր կարգին իր տեղը կը գրաւէ այնպէս մը, որ դէմքերը ուղղուած ըլլան թէ՛ խումբին եւ թէ՛ դրօշակին: Օրուան բարձրագոյն աստիճանաւորը մուտք կը գործէ, երբ խումբերը վերջնականապէս պատրաստ ըլլան արարողութեան. Անոնք կը կատարեն պաշտօնական ընդունելութիւն:

Հերթապահի «հանգի՛ստ-պատրա՛ստ» հրահանգէն ետք, խումբը պատրաստ վիճակի մեջ կը սպասէ արարողութեան, ապա օրլան հերթապահը խմբակէն կը խնդրէ սկսուտ մը՝ բարձրացնելու համար դրօշակը: Դրօշակ բարձրացնող եղբայրը իր խմբակին շարքէն դուրս ելլելով՝ խումբին կոնակէն ձախ ուղղութեամբ շրջան մը ընելով կը ներկայանայ խմբապետութեան՝ դարձեալ բարեւելէ ետք, ձախ կողմէն դառնալով կը մեկնի դրօշակի ձողին մօտ: Դրօշակին պարանը քակելէ ետք կը սպասէ «Պատուի՛ ա՛ռ» հրահանգին: Հերթապահի «Պատուի՛ ա՛ռ» հրահանգին վրայ դրօշակը կը բարձրանալ, իսկ խումբը պատուի կը կանգնի: Դրօշակը բարձրացնող եղբայրը դրօշակը բարձրացնելէ ետք իր կարգին բարեւի կը կանգնի՝ մինչեւ հերթապահին «Պատրա՛ստ» հրահանգը, որմէ ետք այն ձեւով որ եկած էր՝ նոյն ձեւով ալ կը մեկնի իր խմբակը:

Դրօշակի արարողութենէն ետք, օրուան աշխատանքներուն բացումը կ'ըլլայ քայլերգով, որմէ ետք կը կատարուին ներկայութեան ստուգում եւ տարազներու քննութիւն: Ապա խմբապետը եթէ թելադրանքներ կամ յայտարարութիւններ ունի կը կատարէ:

«Խումբը ազատ է» հրահանգին վրայ խումբը կը ցրուի:

2) ՀԱԻԱՔՈՅԹԻ ՓԱԿՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Նպատակ - ճշդել յստակ պահ մը օրուան աշխատանքին աւարտին:

Լաւ կազմակերպուած փակման արարողութիւն մը, կը զօրացնէ միասնութեան զգացումը սկաուտներուն միջեւ եւ կ'ամրապնդէ սկաուտական ոգիի հասկացողութիւնը անոնց մէջ:

Պատրաստութիւն – Փակման արարողութենէն 5 վայրկեան առաջ հերթապահը կը հաւաքէ խումբը, առիթ կու տայ որ սկաուտները կոկեն իրենց տարազը եւ պատրաստ ըլլան փակման արարողութեան, որմէ ետք խմբապետը իր թելադրութիւնները, դիտողութիւնները եւ գնահատանքները կը փոխանցէ եւ անհրաժեշտ զեկուցումը կու տայ յաջորդ շաբաթ կատարուելիք աշխատանքներունմասին:

Կիրարկում – կը կիրարկուի բացման արարողութեան դրութիւնը:

Դրօշակը վար առնող եղբայրը պէտք է ուշադրութիւն ընէ, որ դրօշակը գետին չդիպչի: Ան կը քակէ դրօշակը, կը գետեղէ յատուկ տուփի մը մէջ եւ զայն կը յանձնէ խմբապետին:

Հերթապահին «Ազատ էք» հրահանգին վրայ խումբերը կը ցրուին:

ԳԱՅԼԻԿԱԿՆ ԵՒ ԱՐԾՈՒԻԿԱԿԱՆ

ԱՐԱՐՈՂՈՒԻԲԲԵՐ

ՄԵԾ ԿԱՆՉԸ

Այս արարողությունը սովորական ասանդական արարողություն մըն է. կը ծառայէ պատուելու համար աքելլան կամ հիւրերը, իմաստն է գայլիկին կրկնել տալ իր խոստումը եւ նշանաբանը:

ՄԵԾ ԿԱՆՉԸ ՏԵՂԻ Կ՝ՈՒՆԵՆԱՅ ՀԵՏԵԻԵԱԼ ՁԵԻՈՎ

- 1) Աքելային կանչին վրայ (գա՛յլ, գա՛յլ, գա՛յլ), վոհմակը վագելով շրջանակ կը կազմէ թոթեմին շուրջ:
- 2) Աքելլան կ՛անցնի շրջանակին մէջ, կը կանգնի թոթեմին ձախ կողմը եւ երկու ձեռքերը հորիզոնական կը բանայ՝ դառնալով այն վեցեակապետին կողմը, որ պիտի կատարէ կանչը (նախընտրությունը կը տրուի օրուան լաւագոյն վեցեակին):
- 3) Երբ ձեռքերը վար կ՛առնէ, պատրաստ դիրքի մէջ կանգնելով, գայլիկները անմիջապէս կը ցատկեն եւ ծունկերը ծոած կը կանգնին ոտքի մատներու վրայ, ձեռքերը գետին, իրարմէ հեռու՝ ծունկերուն միջեւ, բարեւի ձեւով երկու մատները իրարու միացած. կոնակը շիտակ, դէմքը բարձր՝ դէպի թոթեմ ուղղուած, բարձր ձայնով արտասանելով՝ - ԱՔԵԼԼԱ, մեր լաւագոյնը:
  - a. (Աքելլա բառին առաջին երկու վանկերը պէտք է ըլլան երկար եւ վերջինը՝ կտրուկ, իսկ մեր լաւագոյնը պէտք է ըսուի աւելի արագ):
- 4) Յետոյ գայլիկները կը ցատկեն եւ կը կանգնին պատրաստ դիրքի մէջ, երկու ձեռքերով, մատները գոց բարեւելով:

- 5) Այս միջոցին վեցեակապետը կը կանչէ:
  - a. «Ձեր Լաւագոյնը» (երկարելով բոլոր վանկերը):
- 6) Գայլիկները վար կ'առնեն իրենց ձախ ձեռքը ու միայն աջով բարեւելով կը պատասխանեն:
  - a. «Այո՛, Մեր Լաւագոյնը»:
- 7) Աքելլան կ'առնէ բարեւը. ինքն ալ կը բարեւէ եւ շնորհակալութիւն կը յայտնէ:

Ծանօթ-

- 1) Մեծ Կանչի ժամանակ, մինչեւ Աքելլային «Հանգի՛ստ» հրահանգը, գայլիկները պատրաստ վիճակի մէջ կը կանգնին, դէմքերը թոթթեմին ուղղուած:
- 2) Պաշտօնական հիւր մը ընդունելու համար եւ զինք յարգելու նպատակով վոհմակը կը կատարէ Մեծ Կանչը, որմէ ետք Աքելլան կը հրաւիրէ հիւրը, որ շրջանակը մտնելով Աքելլային աջ կողմը կը կանգնի եւ շնորհակալական իր զգացումները կ'արտայայտէ:

ՄԵԾ ԿԱՆՉԻՆ ԻՄԱՍՏԸ

- ա) Մեծ Կանչ ընելով գայլիկները բարի գալուստ կը մաղթեն իրենց պետին:
- բ) 2 ձեռքերով բարեւելը կը նշանակէ, որ գայլիկը իր լաւագոյնը կ'ընէ երկու ձեռքերով եւ ամբողջ հոգիով մտիկ կ'ընէ Աքելլան:

ԽՈՍՏՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Այս արարողությունը կարելուք իրադարձություն մըն է գայլիկին կեանքէն ներս: Ան պետք է ըլլայ պարզ եւ հասկանալի: Թերեւս գայլիկը իր կեանքին մէջ առաջին խոստումն է, որ կը կատարէ, հետեւաբար պետք է լաւապէս պատրաստել գայն եւ նախընտրաբար այնպէս մը դասաւորել, որ խոստում կատարողները 3 անձերէ աւելի չըլլան: Ամէն պարագայի, իւրաքանչիւր գայլիկ պետք է իր խոստումը կատարէ առանձին:

ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

- 1) Անցընել Կակուղ Թաթիկի գիտելիքներու քննութիւնը:
- 2) Ամբողջացնել կանոնագրով ճշդուած տարիքը:
- 3) Հրաւիրել ծնողքը եւ միաւորի խմբապետը
- 4) Պատրաստել գլխարկը, փողկապը, թոթեմը եւ վեցեակի գոյնով պաճը:

ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

- 1) Գայլիկները կը կանգնին շրջանակ կազմած:
- 2) Աքելլան կը կանգնի շրջանակին մէջ, աջ կողմը վարիչ վեցեակապետը՝ թոթենը բռնած:
- 3) Միաւորի խմբապետը եւ օգնականները կը կանգնին շրջանակէն դուրս, Աքելային ետեւը:
- 4) Թեկնածուին գլխարկը կը դրուի ծառի մը վրայ, Աքելային առջեւ, իսկ գայլին գլուխը (*պաճ*) կը մնայ Աքելլային քով, որ վոհմակէն ներս ընդունուելու եւ խոստման նշանն է:
- 5) Միաւորի խմբապետը իր հետ կ'ունենայ փողկապը եւ միաւորի թոթեմը, իսկ օգնականներէն մէկը իր հետ կ'ունենայ խոստման վկայականը, իսկ վեցեակապետը՝ իր վեցեակին գոյնով պաճը:

- 6) Նորեկ գայլիկը կանգնած կ'ըլլայ իր վեցեակապետի ձախին
- 7) Աքելլան կը բացատրէ հաւաքոյթին պատճառը եւ «Պատրա՛ստ» հրահանգէն ետք, թեկնածուին կը հրաւիրէ խոստումը կատարելու:
- 8) Թեկնածուն իր վեցեակապետին հետ կը ներկայանայ Աքելլային (երեք քայլ հեռու), վեցեակապետը կը բարեւէ եւ կը ներկայացնէ թեկնածուն՝ անունը տալով, ապա կը վերադառնայ իր վեցեակին:
- 9) Աքելլան կը հարցնէ թեկնածուին

Աքլ. - **Կ' ուզե՞ս գայլիկ Ըլլալ:**

Թեկ. - **Այո, Աքելլա, կ' ուզեմ գայլիկ մը ըլլալ:**

Աքլ. - **Գիտե՞ս վոհմակին Օրենքը, Գայլիկին նշանաբանը, 5 յօդուածները, եւ Մեծ Կանչին իմաստը:**

Թեկ. - **Այո՛**

Աքլ. - **Ի՞նչ է Վոհմակին Օրենքը:**

Թեկ. - **Գայլիկը մտիկ կ'ընէ ծեր գայլը, գայլիկը ինքզինք մտիկ չ'ընէր, գայլիկը մաքուր հայերէն կը խօսի:**

Աքլ. - **Պատրա՛ստես գայլիկական խոստումդ կատարելու:**

Թեկ. - **Այո՛**

Աքլ. - **վոհմակին «Պատուի՛ Ա՛ռ»**

Թեկնածուն ոտքի կանգնածաջ ձեռքով կը բարեւէ եւ բարձր ու կտրուկ ձայնով հայեացքը դէպի թոթեմը ուղղած՝ Աքելլային ետեւէն կը կրկնէ խոստումը՝ նախադասութիւն առ նախադասութիւն: Ապա Աքելլան կու տայ «Պատրա՛ստ» հրահանգը, գայլիկին կը յանձնէ Գլխարկը, որ ան իր կարգին կը դնէ գլուխը: Կ'անցընէ խոստման պահը հետեւեալ խօսքերով; -

Աքլ. - **կը վստահիմ քեզի եւ կը մաղթեմ, որ կարելիդ ընես հաւատարիմ մնալու խոստումիդ: Հիմա դուն մաս կը կազմես Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտութեան եւ եղբայրական ոգիով համաշխարհային սկաուտութեան**

Միաւորի խմբապետը կը մտնէ շրջանակէն ներս, կանցընէ փողկապը եւ ուսի թոթեմը, իբրեւ միաւորի անդամակցութեան նշան: Շնորհաւորելէ ետք կը կանգնի Արեւլային ձախ կողմը: Ապա Աքելլան ու Միաւորի Խմբապետը կը ձեռնուին գայլիկին հետ:

Աքելլան ակնարկելով խոստման վկայագրին, թեկնածուին կը թելադրէ հաւաքոյթէն ետք զայն ստանալ Պալուէն եւ կամ Պաղիրայէն: Ապա կու տայ ետ դարձի հրահանգը, թեկնածուն կը բարեւէ վոհմակին եւ կը վազէ իր վեցեակին ու վեցեակապետէն 2 քայլ առաջ կը կանգնի ու կը բարեւէ: Վեցեակապետը կ'անցընէ վեցեակին գոյնով պաճը եւ կ'ընդունի զինք իր վեցեակէն ներս:

Աքելլան խօսքը կը փոխանցէ միաւորի խմբապետին, որ քաջալերական խօսքերէ ետք, դուրս կ'ելլէ շրջանակէն եւ իր նախկին տեղը կը վերադառնալ:

Արարողութիւնը կը վերջանայ Մեծ Կանչով:

ՓՈԽԱՆՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Այս մէկը կարելոր եւ յատկանշական արարողութիւններէն մէկն է, որ թէ՛ յուզիչ եւ թէ՛ ուրախալի է, որովհետեւ ենթական իր գայլիկ եղբայրներէն բաժնուելով պիտի միանայ արիներու խումբին, որ իրեն կը սպասէ արիական տարբեր աշխարհ մը, հետաքրքրական գիտելիքներով, ինքզինք դաստիարակելու եւ նուաճումներ արձանագրելու առիթներով:

Այս արարողութիւնը պէտք է նախապատրաստել միաւորի խմբապետական ժողովին:

Արարողութիւնը սկսելէ առաջ, խմբաւորումներու ներկայութեան, Արեւլան կը ներկայանայ Միաւորի Խմբապետին եւ պաշտօնապէս կ'առաջարկէ իր թեկնածուին փոխանցումը արիներու խումբ:

Միաւորի Խմբապետը, Արեւլայի ներկայութեան, կը կանչէ արիներու խումբին խմբապետը եւ ապահովելէ ետք վերջինին համամտութիւնը կը վաւերացնէ թեկնածուին փոխանցումը, որմէ ետք ան կը թելադրէ որ խմբաւորումները կատարեն օրուան խորհուրդի յատուկ պարտն ու պատշաճը:

ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՁԵԻՆ

- Վոհմակը կը կազմէ շրջանակ մը եւ իր թոթեմը կը գետեղէ շրջանակին կեդրոնը:
- Խումբը կը կանգնի պայտաձեւ, վոհմակին ուղղուած, դրօշակը ունենալով կեդրոնը
- վոհմակին եւ խումբին միջեւ կը գծուի գիծ մը՝ կալիճով, քարերով, կիրով կամ 2 ծայրերէն բռնուած պարանով:
- Արեւլան կը կենայ թոթեմին ձախ կողմը, դէմքը խումբին:
- Օգնականները կը կանգնին շրջանակէն դուրս, Արեւլային ետեւը:

Արեւլան երկու խօսքով կը բացատրէ փոխանցման իմաստը, որով գայլիկը հարկադրաբար կը բաժնուի իր շատ սիրելի եղբայրներէն կամ վոհմակէն: Ապա յիշելէ ետք անոր տարած աշխատանքները, ան կը մաղթէ արիներու խումբին մէջ եւս ըլլալ տիպար եւ օրինակելի, պատիւ բերելով իր վոհմակին, ուր դաստիարակուած էր:

- Վոհմակը կը կատարէ Մեծ կանչը:
- Արեւլան կը հրաւիրէ փոխանցուող գայլիկը, որ վազելով կու գայ եւ կը կանգնի Արեւլային դիմաց, 3 քայլ հեռու:

- Աքելլան գայլիկէն կը պահանջէ, վերջին անգամուան համար, վերանորոգել իր խոստումը. թեկնածուն աջ ձեռքով բարեւելով հանդիսաւոր ձեւով կ'արտասանէ իր խոստումը (վոհմակը կը կանգնի պատրաստ վիճակի մէջ, նոյնպէս՝ Աքելլան):
- Օգնականները կը մօտենան շրջանակին այն մասին, ուր թեկնածուն կանգնած է, կը յայտնեն իրենց մաղթանքները եւ կը վերադառնան իրենց տեղերը:
- Թեկնածուն ետ կը վերադառնայ վեցեակը, վեցեակապետին կը բարելէ, կը ձեռնուի վեցեակի անդամներուն հետ, ապա կը վազէ Աքելլային քով, դէմքը արիներու խումբին:
- Աքելլան կը հրահանգէ շրջանակը բանալ (դէպի արիներու խումբին կողմը), ապա գայլիկը կ'առաջնորդէ դէպի բաժանման գիծ, որուն ետեւ խմբապետը եւ խմբակին առաջնորդը զինք կը սպասեն (Վոհմակը 3 անգամ կը կրկնէ իր կանչը; - «աո՛ւ, աո՛ւ, Աո՛ւ»):
- Աքելլան կը ներկայացնէ թեկնածուին գայլիկական կեանքին ամփոփ պատկերը, որմէ ետք թեկնածուն Աքելլային կը յանձնէ իր բոլոր աստիճաններն ու նշանները, բացի փողկապէն: Աքելլան գիծին վրայէն ցատկիլ կու տայ թեկնածուն:

Խմբապետը բարի գալուստ կը մաղթէ փոխանցուողին եւ խմբակին Առաջնորդը զինք կ'ուղղէ իր խմբակը:

Խմբակին արիները իրենց ուրախութիւնը կ'արտայայտեն երգերով եւ կանչերով:

Միաւորի խմբապետը եթէ հարկ զգայ խօսք կ'առնէ եւ իր քաջալերանքն ու գոհունակութիւնը կը փոխանցէ ներկաներուն:

ՄԻԱՍՏՂԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ

- Վոհմակը կը կազմէ շրջանակ մը, կեդրոնը ունենալով թոթեմը: Աքելլան կը կանգնի անոր ձախին եւ իր մօտ՝ կոճղի մը վրայ կը զետեղուի թեկնածուին գլխարկը, վրան ամրացուած աստղ մը:
- Աքելլան կը հրաւիրէ թեկնածուն, որ վազելով կը ներկայանալ եւ կը կանգնի իր դիմաց, երեք քայլ հեռաւորութեամբ:
- Աքելլան կը յայտարարէ՝ եղբ. .... Միաստղի քննութիւնները յաջողութեամբ աւարտելէ ետք, կը ստանայ իր աստղը. այսուհետեւ անոր մէկ աչքը բաց է:
- Ապա կը մաղթէ նորանոր յաջողութիւններ, դառնալու համար կատարեալ գայլիկ մը:
- Աքելլան շնորհաւորելէ ետք գայլիկը՝ անոր կը յանձնէ գլխարկը, զոր ան կ'անցընէ գլուխը:
- Կանչ մը վոհմակին կողմէ եւ ենթական կը վազէ իր տեղը:

ԵՐԿԱՍՏՂԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ

Այս արարողութիւնը պէտք է կատարել այնպէս մը, որ գայլիկները լաւապէս տպաւորուին:

- վոհմակը կը կազմէ շրջանակ մը, կեդրոնը ունենալով թոթեմը, Աքելլան կը կանգնի անոր ձախին եւ իր մօտ՝ կոճղի մը վրայ կը զետեղուի թեկնածուին գլխարկը, վրան ամրացուած երկու աստղեր:
- Աքելլան կը հրաւիրէ թեկնածուն, որ վազելով կը ներկայանալ եւ կը կանգնի իր դիմաց, երեք քայլ հեռաւորութեամբ:
- Աքելլան կը բացատրէ Երկաստղին իմաստը:
- Աքելլան կը հարցնէ թեկնածուին, եթէ պատրաստէ վերանորոգելու իր խոստումը:

- Թեկնածուն ԱՅՈ՛ կը պատասխանէ եւ կը մօտենայ թոթեմին, աջ ձեռքով պատուի կանգնած կը կրկնէ խոստումը Աքելլային հետ՝ նախադասութիւն առ նախադասութիւն:
- Աքելան շնորհաւորելէ ետք գայլիկը՝ կը յանձնէ գլխարկը, որ գայն կ'անցընէ գլուխը:
- Արարողութիւնը կը փակուի «Մեծ կանչ»ով:

• ՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԱՃԵՐԸ ԵՒ ՓՈԽ ՎԵՑԵԱԿԱՊԵՏԻ ԱՍՏԻՃԱՆԸ ԿԸ ՏՐՈՒԻ ՄԻԱՍՏՂԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՁԵԻՈՎ:

• ՎԵՑԵԱԿԱՊԵՏԻ ԵՒ ՎԱՐԻՉ ՎԵՑԵԱԿԱՊԵՏԻ ԱՍՏԻՃԱՆԸ ԿԸ ՏՐՈՒԻ ԵՐԿԱՍՏՂԻ ՁԵԻՈՎ:

• Այս արարողութիւնները պէտք է ըլլան շատ պարզ՝ առանց հանդիսաւոր բնոյթ ունենալու:

Ծանօթ; -

Արծուիկական արարողութիւնները գայլիկներու արարողութիւններուն նման են: Արծուիկները կը կատարեն գայլիկներու կատարելիքը, իսկ երամը՝ վոհմակիներ:

ԱՐԻՆԵՐՈՒ ԵՒ ԱՐԵՆՈՅՇՆԵՐՈՒ
ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԽՈՍՏՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Օրուան հերթապահին հրաւերով Նորընծաները կու գան ու կը շարունին խմբապետին դիմաց, վեց քայլ հեռաւորութեան վրայ, բայց չեն բարեւեր:

Խմբապետ - Սիրելի Նորընծաներ, պատրաստէ՞ք կատարելու ձեր խոստումը, հնազանդելու համար Հ.Մ.Ը.Մ.ի Արիներու Դաւանանքին եւ օրենքներուն:

Նորընծայ - Այո՛:

Խմբապետ - Կը գիտակցի՞ք, որ խոստում տալով յանձնառու կ'ըլլաք յաւելեալ պարտաւորութիւններու եւ պարտականութիւններու:

Նորընծայ - Այո:

Խմբապետ - Ուրեմն կրնա՞մ վստահ ըլլալ, որ պիտի հնազանդիք ձեր աստիճանաւորներուն եւ պիտի յարգէք զանոնք, անսակարկ նուիրուելով Խումբի գործունէութեան:

Նորընծայ - Այո՛:

Խմբապետ - կը խոստանա՞ք տէր կանգնիլ ձեր խոստումին եւ ձեր առօրեայ բարի գործը կատարել:

Նորընծայ - Այո՛:

Խմբապետ - Միշտ բարձր պահել ձեր պատիւը եւ հաւատքով պահապան կանգնիլ հայ եկեղեցիին, հայկական աւանդութիւններուն եւ մշակոյթին:

Նորընծայ - Այո՛:

Խմբապետ - Եւ մանաւանդ անսակարկ նուիրուիլ մեր ժողովուրդի պայքարին:

Նորընծայ - Ամբողջ սրտովս:

Խմբապետ - Մինչեւ ե՞րբ:

Նորընծայ - Մինչեւ կյանքիս վերջը:

Խմբապետ - Ուրեմն կրնա՞մ՝ վստահ ըլլալ, որ հաւատարիմ՝ պիտի ըլլաք Աստուծոյ, պիտի ծառայէք հայրենիքին, միշտ պիտի օգնէք ուրիշին եւ պիտի գործէք իբր արի եւ վեհանձն մարդ՝ հնազանդելով Հ.Մ.Ը.Մ.ի Արիներու Դաւանանքին:

Նորընծայ - Այո՛:

Խմբապետ - Պատրա՛ստ խոստման արարողութեան:

(Նորընծաները ծունկի կու գան, աջ ծունկը գետին, ձախը՝ բարձր, ձախ ձեռքը ձախ ծունկին վրայ, աջն ալ անորվրայ):

Հերթապահ - Ընդհանուր խումբ «Պատուի՛ ա՛ն»:

Խմբապետը կը հրաւիրէ օրուան հոգեւորականը (եթէ ներկայ է), որ կ'օրհնէ նորընծաները: Ապա խմբապետը կ'ըսէ - «Պատրա՛ստ խոստումի»: Սկաուտական դրօշակը 45 աստիճան կ'իջնէ խմբապետին եւ նորընծային միջեւ, իւրաքանչիւր արի ոտքի կ'ելէ եւ երեք քայլ յառաջանալով աջ ձեռքով պատուի կը կանգնի եւ ձեռքը դրօշակին երկարելով կ'արտասանէ խոստումը, նախադասութիւն առ նախադասութիւն, ապա կ'անցնի շարքին ետեւը (իւրաքանչիւր արի իր խոստումը կը կատարէ առանձին): Խոստումը վերջանալէ ետք հերթապահը կու տայ «Պատրա՛ստ» հրահանգը: Խմբապետը իւրաքանչիւրին կ'անցընէ փողկապը, գլխարկը, եւ խոստման պաճը ու կըլայտարարէ: -

«Բարի եկաք Հ.Մ.Ը.Մ.ի սկաուտական շարքերը, ուր արդեն խոստում տուած արիներ էք: Այսուհետև սկաուտական ոգիով մաս կը կազմէք սկաուտութեան համաշխարհային ընտանիքին»:

Հերթապահը ազատ կ'արձակէ զանոնք. կը բարեւեց եւ շարքով կ'անցնին իրենց խմբակները: Առաջնորդին բարեւելէ ետք անոնք կ'անցնին իրենց տեղերը:

Ծանօթ – Արարողութեան ընթացքին բնական երկրի, Երագոյն եւ սկաուտական պատուոյ դրօշակները կը շարունին խմբապետին աջին, մէկ քայլ հեռաւորութեան վրայ եւ ուղղահայեաց դիրքով: Խոստումի ժամանակ միայն սկաուտական դրօշը 45 աստիճան Կ իջնէ Խմբապետին եւ թեկնածուին միջեւ:

ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ

Օրուան հերթապահին հրաւերով թեկնածուն կը ներկայանայ խմբապետութեան, երեք քայլ հեռու, եւ կը բարեւ:

Խմբապետ – Խմբապետութիւնը քեզ նշանակեց խմբակի Առաջնորդ, կը խոստանա՞ս ըլլալ գործունեայ եւ օրինակելի Առաջնորդ մը, հաւատարմութեամբ եւ համեստութեամբ ենթարկուելու խմբապետիդ հրահանգներուն, անձնուիրութեամբ ծառայելու եղբայր արիներուդ:

Թեկնածուն - Այո:

Խմբապետ - Ուրեմն այսուհետեւ ստանձնէ ..... խմբակի առաջնորդութիւնը Հ.Մ.Ը.Մ.ի ..... մասնաճիւղի սկաուտական կազմէն ներս (խմբապետը կ'անցընէ երիզները եւ կը յանձնէ խմբակին դրօշակը):

Առաջնորդը - Շնորհակալեմ եղբայր Խմբապետ, կը խոստանամ հնազանդիլ ձեզի եւ առաջնորդելով ..... խմբակի եղբայրներս՝ բոլոր կարողութեամբս օգտակար դառնալ:

(կը ձեռնուի Խմբապետին հետ եւ կը վերադառնայի խմբակը: Խմբային դրօշակը կը յանձնէ Փոխ Առաջնորդին, կը բանայ ձախ ափը եւ խմբակին անդամները իրենց ձախ ափը կը զետեղեն Առաջնորդի ափին մէջ: Առաջնորդը աջ ձեռքը կը դնէ բոլորին ափերուն վրայ):

Արիները: - Կը խոստանանք հնազանդիլ քեզի, ինչպէս կը Հնազանդիինք Խմբապետին, սիրելով քեզ իբրեւ աւագ եղբայր, Հաւատարիմ ըլլալով քեզի եւ խմբապետին:

Առաջնորդը - Շնորհակալ եմ:

(Տղաքը կ'անցնին իրենց տեղերը):

ԽՄԲԱՊԵՏԻ ԿԱՄ ԱՔԵԼԼԱՅԻ ԱՍՏԻՃԱՆԻ ՏՈՒՉՈՒԹԻՒՆ

Շրջանային խմբապետը կամ մասնաճիղի Խմբապետը կու տայ արարողութեան յատուկ խօսքը եւ կը հրաւիրէ թեկնածուն:

**Շրջ. կամ՝ մանե. Խմբ - Պատրա՛ստ ես ստանձնելու Հ.Ս.Ը.Մ.ի
..... մասնաճիղի արիներու խումբին (կամ գայլիկական
վոհմակին) ղեկավարութիւնը:**

Թեկնածուն – Այո:

**Շրջ. կամ՝ մանե. Խմբ - կը գիտակցի՞ս, որ կը ստանձնես
անհատներու դաստիարակութեան պատասխանատուութիւնը՝
հոգեկան, մտային եւ ֆիզիքական մարզերէ ներս:**

Թեկնածուն - Այո:

**Շրջ. կամ՝ մանե. Խմբ - Ուրեմն կը հրաւիրեմ քեզ նորոգելու
արիական խոստումդ:**

Թեկնածուն - Կը բարեւ է ու կ'ըսէ -

**Կը վերանորոգեմ արիական խոստումս, զոր կատարած եմ
..... թուականին, յանձնառու ըլլալով իբր խմբապետ
(կամ Աբելլա) հաւատարմօրէն գործադրելու Հ.Ս.Ը.Մ.ի Արիներու
Դաւանանքը եւ Օրէնքները, միշտ հնազանդելով գերադաս
խմբապետներուս հրահանգներուն:**

Շրջ. կամ՝ մանե. Խմբ - Պատրա՛ստ:

Կ'անցընէ աստիճանները ըսելով; -

**Ահաւասիկ աստիճանիդ նշանները, որոնք յանձնառութեանդ
փաստերն են:**

Շրջանային խմբապետը կամ մասնաճիղի Խմբապետը կը յանձնէ
վկայականը:

ՓՈԽԱՆՑՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

ԱՐԻՆԵՐՈՒ ԽՈՒՄԲԷՆ ԵՐԷՑԱԿԱՆ ՓԱՂԱՆԳ

Արիներու խումբը կը շարուի պայտաձեւ, իսկ անոր դիմաց՝ երեցական փաղանգը հորիզոնական շարքով: Երկու խումբերուն միջեւ կը կանգնի միաւորի խմբապետը, ձախին՝ երեց խմբապետը, իսկ աջին՝ արիներու խմբապետը: Արիներու խմբապետը կու տայ թեկնածուին անունը, ենթական կը ներկայանայ խմբապետութեան, երեք քայլ հեռաւորութեան վրայ կը բարեւէ, ապա կը կանգնի հանգիստ վիճակի մէջ: Արիներու խմբապետը խօսքը ուղղելով երեց խմբապետին, կ'ըսէ: -

Երեց Խմբ - Անցած են ..... տարիներ, որ եղբայր ..... կը գործէ արիներու խումբին մէջ, այժմ իր տարիքը կը ներէ որ անայլեւս մասնակցի փաղանգի աշխատանքներուն, Հետեւաբար կը յանձնարարեմ զինք, յուսալով ընդունիլ իբրեւ թեկնածու երեց:

Երեց խմբապետը խօսքը կ'ուղղէ թեկնածուին: -

Կը փափաքի՞ս արիներու դաստիարակութիւնդ շարունակել, մաս կազմելով փաղանգի աշխատանքներուն:

Թեկնածուն - Այո:

Երեց Խմբ - Ուրեմն փաղանգը քեզ կ'ընդունի իբրեւ թեկնածու երեց:

Միաւորի խմբապետը խօսքը կ'ուղղէ թեկնածուին, ըսելով: -

մանե. Խմբ - Ուրախ եմ որ արիներու դաստիարակութիւնդ պիտի շարունակես, քեզի կը մաղթեմ յաջողութիւն եւ խանդավառութիւն:

Երեց տասնապետը կը ներկայանայ խմբապետութեան, կը բարեւէ եւ կը կանգնի թեկնածուին ձախ կողմը, հետը բերելով դեղին եւ կանաչ ժապաւեններ:

Երեց խմբապետը արիի ուսին կ'անցրնէ դեղին եւ կանաչ ժապաւենները, ըսելով; -

Երեց Խմբ - Այս երկու գոյները կը խորհրդանշեն գայլիկութիւնն ու արիութիւնը, քեզի կը մնայ տիրանալ կարմիրին, որ խորհրդանիշն է երեցութեան:

Կը ձեռնուի ու կը շնորհաւորէ, ապա թեկնածուն եւ տասնապետը կ' ուղղուին դէպի արիներու խումբը եւ կը բարեւեն: Խումբը իր կարգին կը կատարէ հրաժեշտի 3 կանչեր, որոնցմէ ետք տասնապետը թեկնածուին կ' առաջնորդէ փաղանգ:

Ծանօթ - Արարողութիւնը սկսելէ առաջ, խմբաւորումներու ներկայութեան, Խմբապետը կը ներկայանայ Միաւորի Խմբապետին եւ պաշտօնապէս կ' առաջարկէ իր թեկնածուին փոխանցումը երէցական փաղանգ:

Միաւորի Խմբապետը խմբապետին ներկայութեան կը հրաւիրէ երէցական փաղանգի Խմբապետը եւ ապահովելէ ետք վերջինին համամտութիւնը, կը վաւերացնէ թեկնածուին փոխանցումը, որմէ ետք կը թելադրէ որ խմբաւորումները կատարեն օրուան խորհուրդին պարտն ու պատշաճը:

Ծանօթ – Արենուշական արարողութիւնները արիներու արարողութիւններուն նման են: Արենոյշները կը կատարեն արիներու կատարելիքը:

ԵՐԷՑՆԵՐՈՒ ԵՒ ՊԱՐՄԱՆՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՐԷՑԱԿԱՆ ՓԱՂԱՆԳԷՆ ՆԵՐՍ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Փոխանցման արարողութենէն ետք Միաւորի Խմբապետը, երէց Խմբապետը, Տասնապետը եւ թեկնածուն կը դառնան փաղանգ:

Երէց Փոխ Խմբապետին հրահանգին վրայ, փաղանգը կը կանգնի պայտաձեւ, երէց խմբապետը եւ եթէ հարկ է Միաւորի Խմբապետը կը կանգնին Փոխ. Խմբապետէն քայլ մը ետեւ՝ ձախ կողմը:

Երէց Խմբ - Կը հրաւիրեմ՝ այն եղբայրը, որ կ'ուզէ մաս կազմել մեր փաղանգին:

Թեկնածուն տասնապետին առաջնորդութեամբ կը ներկայանայ Խմբապետին եւ կը կանգնին 6 քայլ հեռու, թեկնածուն կը կանգնի տասնապետին աջին:

Տասնապետը - կը ներկայացնեմ եղբայր ..... իբրեւ Թեկնածու՝ երէցական փաղանգի անդամակցութեան:

Երէց Խմբ Խօսքը ուղղելով տասնապետին կ'ըսէ; -

Երէց Խմբ - Կը վստահեցնե՞ս, որ ան միշտ բարիք գործելու պատրաստակամութեամբ լաւապես պիտի կատարէ իր պարտականութիւնները:

Տասնապետը - Այո՛:

Երէց Խմբ Խօսքը ուղղելով թեկնածուին կ'ըսէ –

Երէց Խմբ - կը փափաքի՞ս աւելցնել արիւներու գիտելիքներդ, շարունակելով բնութեան ու կեանքիսերը:

Թեկնածուն - Այո՛:

Երեց Խմբ - Պատրաստե՛ս կեանքի դժուարությունները դիմագրուելու եւ դուն քեզ յանձնառու կը զգա՛ս օգտակար դառնալու ընտանիքիդ եւ ապրած միջավայրիդ:

Թեկնածուն - Այո:

Երեց Խմբ - Կը վստահեցնե՛ս արիներու դաւանանքին համաձայն կեանք մը վարել:

Թեկնածուն - Այո՛:

Երեց Խմբ - Քանի այս բոլորը կ'ընդունիս, քեզմէ կը պահանջեմ, վերանորոգել արիի խոստումդ (եթէ արի եղած է) կամ կատարել տարիներու խոստումը, իբրեւ նշան հաստարմութեան:

Ապա կու տայ «Պատրա՛ստ խոստումի» հրահանգը:

Թեկնածուն աջ ձեռքով խոստման նշանը ընելով, կ'արտասանէ արիի խոստումը:

Երեց. Խմբապետը կու տայ «Պատրա՛ստ» հրահանգը եւ կու գայ շնորհաւորելու թեկնածուն: Ձեռնուելէ ետք ան կ'ըսէ; -

Երեց Խմբ - կը վստահիմ պատուոյ խօսքիդ, այլեւս մաս կը կազմես Հ.Մ.Ը.Մ.ի ..... մասնաճիւղի ..... միաւորի երեցական փաղանգին, իբրեւ թեկնածու երեց:

Կ'անցընէ, դեղին եւ կանաչ ժապաւենները (եթէ նախապէս չէ եղած) եւ կ'ըսէ; -

Երեց Խմբ - Այս դեղին եւ կանաչ ժապաւենները կը խորհրդանշեն գայլիկական եւ արիներու ճիւղերը, կը մաղթեմ՝ որ միշտ ի մտի ունենաս երեցական կարմիր ժապաւենը՝ ջանալով անոր եւս արժանանալ:

Խմբապետը կը վերադառնայ իր տեղը: Տասնապետն ու թեկնածուն կը բարեւեն, ապա տասնապետի նշանին վրայ երկուքը միասին ետ դարձ կ'ընեն, մինչ թեկնածուն մէկ քայլ առաջ անցնելով կը բարեւէ փաղանգի անդամները, որոնք իրենց կարգին կու գան, կը շնորհաւորեն զինք եւ կը վերադառնան իրենց տեղերը:

Փոխ խմբապետը թեկնածուին կը հրահանգէ միանալ տասնեակին:

ԵՐԷՅԱԿԱՆ ԵՐԴՄԱՆ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆ

Երէցական երդում կատարած եղբայրները կը կանգնին խմբապետին 2 կողմերը (հւրաքանչիւր կողմէն 3 քայլ հեռաւորութիւն պահելով), պայտաձեւ շարք մը կազմելով, ապա երէց խմբապետը կը հրաւիրէ այն եղբայրը, որ պիտի կատարէ իր երդումը: Թեկնածուն կը ներկայանայ եւ կը կանգնի խմբապետին դիմաց, 6 քայլ հեռաւորութեան վրայ:

Ծանօթ – Արարողութեան ընթացքին բնական երկրի, Եռագոյն եւ սկաուտական պատուոյ դրօշակները կը շարուին խմբապետին աջին մէկ քայլ հեռաւորութեան վրայ եւ ուղղահայեաց դիրքով:

Խմբապետը - Համբովուած է՞ս եւ հաստատօրէն որոշած է՞ս երէց կոչուիլ, միշտ հաւատարիմ մնալով արիներու խոստումին եւ դասանանքին:

Թեկնածուն - Այո, համոզուած եւ որոշած եմ հաւատարիմ մնալ արիներու խոստումին եւ դասանանքին:

Խմբապետը – Պատրաստ է՞ս ծառայելու եկեղեցիիդ, ազգիդ, միութեանդ եւ ապրած միջավայրիդ, առանց որեւէ ակնկալութեան:

Թեկնածուն - Այո, պատրաստ եմ սկաուտական ոգիով միշտ ծառայել եկեղեցիիս, ազգիս, միութեանս, եւ ապրած միջավայրիս:

Խմբապետը - Կը գիտակցի՞ս որ երեցական երդումի յօդուածները քեզ կը դնեն յանձնառութիւններու տակ՝ հաւատարիմ մնալու Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ծրագիր-Կանոնագրին, ծառայելու հայ ժողովուրդի իրաւունքներուն վերատիրացման, պահպանելու հայ լեզուն, մշակոյթը եւ նկարագիրը, պայքարելով այլասերման եւ ապագգայնացման դէմ:

Թեկնածուն - Այո, կը վստահեցնեմ ձեզ:

Խմբապետը - Քանի կը վստահեցնես, կը պահանջեմ քեզմէ, մեր բոլորին ներկայութեան կատարել Երեցական երդումը:

(Խմբապետը կու տայ «Պատրա՛ստ Երդումի» հրահանգը: Այս միջոցին սկաւտական դրօշակը 45 աստիճան կ'իջնէ, թեկնածուն կը յառաջանայ երեք քայլ, աջ ձեռքով պատուի կը կանգնի եւ ձեռքը դրօշակին երկարելով հաստատ եւ բարձր ձայնով կ'արտասանէ ԵՐԴՈՒՄԸ):

Կ'երդնում պատուոյս վրայ

- Հաւատարիմ մնալ Հ.Մ.Ը.Մ.ի Ծրագիր-Կանոնագրին, սկաւտական վեհ սկզբունքներուն եւ օրէնքներուն:
- Ծառայել ազգիս եւ հայրենիքիս ու ամբողջ ուժովս աշխատիլ հայ ժողովուրդի իրաւունքներու վերատիրացման համար:
- Պայքարիլ այլասերման եւ ապագգայնացման դէմ՝ պահպանելով հայ լեզուն, հայ մշակոյթը եւ ցեղային նկարագիրը:

(Ապա ձախ ծունկին վրայ ծունկի կու գայ եւ կը համբուրէ սկաւտական դրօշակը եւ ոտքի կը կանգնի պատրաստ դիրքի մէջ, բարեւելով Խմբապետը եւ երեցները): Խմբապետը կը յառաջանայ եւ ուսին կ'անցընէ կարմիր ժապաւէնը, կը ձեռնուի ու կը շնորհաւորէ զինք եւ հետեւեալ խօսքը կ'ուղղէ: -

Խմբապետը - Այս 3 ժապատները կը խորհրդանշեն սկաուտութեան երեք ճիւղերը, կը մաղթեմ՝ որ միշտ ի մտի ունենաս եւ յիշես փոքր եղբայրներդ եւ անոնց հանդէպ պատասխանատուութիւններուդ տէր կանգնիս իբրեւ երէց:

Խմբապետը կը վերադառնալ իր տեղը եւ միւս երէցները կու գան շնորհաւորելու երէցը:

Ծանօթ - Պարմանուհիներու արարողութիւնները երէցներու արարողութիւններուն նման են: Պարմանուհիները կը կատարեն երէցներու կատարածը, իսկ արենոյշները՝ արիներուն:

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՄԱՀՄԱՆՈՒՄ

Դեպքի մը գրաւոր եւ վերլուծուած պատկերացումը հանդիսատես անձի մը կողմէ կը կոչուի տեղեկագիր:

Եթէ տեղեկագիր բարին «անդամահատումը» կատարենք, պիտի տեսնենք, որ ան կազմուած է տեղեկութիւն եւ գիր բառերէն: Այս երկու բառերուն միացումով կ'ունենանք բառ մը, որ կը նշանակէ «գրուած տեղեկութիւններ»:

Կարելի է անցեալ դարաշրջաններու պատմութիւնը նկատել տեղեկագիր մը, այն իմաստով որ ան մեզի կը փոխանցէ հոն պատահած դէպքերու մասին գրաւոր տեղեկութիւններ: Հոս տեղին է պատասխանել այն հարցումին, թէ արդեօք ամէն գրաւոր տեղեկութիւն անցեալի մասին պատմութիւնն է: Ըստ արաբ պատմաբան եւ փիլիսոփայ Իպն խալտունի, կարելի չէ անցեալէն եկած գրաւոր որեւէ տեղեկութիւն պատմութիւն նկատել, եթէ ան միայն կը փոխանցէ դէպքերու շարք մը, առանց անդրադառնալու անոնց տուն տուող քաղաքական, ընկերային, մշակութային, տնտեսական ու հոգեկան պատճառներուն եւ անոնց հետեւանքներուն:

Հետեւաբար կարելի է ըսել, որ գրաւոր որեւէ տեղեկութիւն տեղեկագիր չէ, եթէ ան չ'ընդգրկեր հարցերու վերլուծումն ու արժեւորումը ու անոնցմէ հետեւցուցած եզրակացութիւններու եւ փորձառութիւններու շարք մը:

Անկասկած, որ լուրջ հետեւողի մը մտքին մէջ կը ծագի այն հարցումը, թէ ինչո՞ւ տեղեկագրի մը մէջ պէտք է վերլուծուին հարցերը եւ հետեւաբար ինչի՞ կը ծառայեն տեղեկագիրները:

Մարդկության պատմության ընթացքին դժուարությունները պակաս չեն եղած ու չեն նաեւ ներկայի մեր առօրեայ կեանքին մէջ: Անոնք կրնան ըլլալ դժուարություններ, որոնք կը հետաքրքրեն անհատը կամ դժուարություններ, որոնք կ'առնչուին հաւաքականության մը: Մարդ արարածը Աստուածատուր իմաստութիւնը ունեցած է անցեալի պատահած դժուարություններու լուծումներէն օգտուելով՝ յաղթահարել հետագային յառաջացած նմանօրինակ հարցերը, մարդիկ աւելի ճիշդ գտած են իրենց դիմագրաւած հարցերուն մասին գրաւոր տեղեկությունները արձանագրուած պահել, իբրեւ մնայուն աղբիւր: Հաստատուած է, թէ որքանով որ պատահած հարցերը սպառիչ կերպով վերլուծուած են, իրենց զանազան երեսներով, նոյնքանով կարելի եղած է նոյնանման հարցերու լուծումը ապագային:

Ուրեմն, կարելի է ըսել, որ լաւ տեղեկագիր մը թանկագին ստացուածք մըն է խմբակցութեան մը համար, որուն առաքելութիւնը տարիներու վրայ կ'երկարի: Ան ոչ միայն հոն յիշուած ձեռքբերումներով ու նուաճումներով հպարտութիւն կը ներշնչէ ապագայ սերունդներուն, այլ նաեւ՝ անոր առջեւ կը բանայ ամբողջ անցեալի մը «գանձ»ը իր ընծայած հարուստ փորձառութիւններով: Այդ տեղեկագիրները կարդալով կարելի է հոն պարզուած շատ մը խնդիրներու եւ անոնց լուծումներուն ծանօթանալ համեմատաբար աւելի նուազ ջանքով մը՝ բաղդատած գործունէութիւններու ընթացքին ձեռք բերուած նման փորձառութիւններու համար թափուած ճիգերուն: Այսպիսով կարելի է ինայել ահագինաշխատանք, յոգնութիւն եւ մանաւանդ՝ ժամանակ:

Սկառուտական տեղեկագիրներու առնչութեամբ, չափազանցուած է այն տպաւորութիւնը, թէ տեղեկագիրները կը միտին միայն հաշիւ տալ պատասխանատու մարմիններուն: Թէեւ այդ հաշուետւութիւնը իր կարելոր եւ արդար տեղը կը գրաւէ այդ աշխատանքին մէջ: Վերջապէս, այդ տեղեկագիրները մեծապէս կը դիւրացնեն խմբաւորումի մը գործունէութեան արժեւորումը:

Նախապես յիշուած օգտակարութիւններն ու գործածութիւնները կարելի է իբրեւ փորձառութիւններու աղբիւր նկատել, ապագայի գործունէութիւնները աւելի ուսումնասիրուած հիմերու վրայ ծրագրելու համար: Հետեւաբար, տեղեկագիրները պարտին ըլլալ հարագատ, որպէսզի կարելի ըլլայ անոնցմէ առաւելագոյն չափով օգտուիլ:

Բնական է այն երեւոյթը, որ որեւէ աշխատանք յաջողութիւններու կողքին ունենալ նաեւ իր թերի կողմերը: Որքանով որ տեղեկագիրի մը պարտականութիւնն է յիշել իրագործուած յաջողութիւնները եւ հոն առաջնորդող միջոցառումները, նույնքան եւ աւելիով անոր պարտականութիւնն է ամենայն պարկեշտութեամբ յիշել թերութիւններն ու ձախողութիւնները եւ անոնց տուն տուող պատճառները: Միայն ու ձախողութիւնը ընդունիլը յաջողութեան առաջնորդող նախաքայլերէն են: Մինչդեռ սխալներ չընդունելով ինքնախաբէութիւնը աւելի վտանգաւոր հետեւանքներ կրնայ ունենալ:

Այսպէսով, սկաուտական տեղեկագիր մը ինքնասրբագրութեան եւ բնականաբար յաջողութիւններու առաջնորդողի դերն է, որ կը կատարէ սկաուտական կեանքէն ներս: Հետեւաբար, անոր կարելորութեան ըմբռնումը, ինչպէս նաեւ անոր պատրաստութեան ձեւին տիրապետումը գլխաւոր յատկանիշ մը պէտք է ըլլայ ամէն գիտակից խմբապետի:

Ա) ԻՆՉ ՄԱՍԵՐԷ ԿԸ ԲԱՂԿԱՆԱՅ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ

1) ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- a. Ձեռնարկին անունը, տեսակը եւ կազմակերպող մարմինը կամ միութիւնը
- b. Ձեռնարկին վայրը եւ թուականը
- c. Ձեռնարկին որո՛ւն սահմանուած ըլլալը եւ մասնակցողներուն թիւը
- d. Ձեռնարկին նպատակը

2) ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

a. Սկաուտական

- i. Բանակավայրի ընտրութիւն
- ii. Բանակավայրի յարդարում
- iii. Բանակումի յայտագիր եւ ժամանակացոյց
- iv. Ձեռային աշխատանք

b. Դաստիարակչական

- i. Ձեւեր
- ii. Դասախօսութիւններ
- iii. Վիճաբանական ասուլիս
- iv. Զրոյցներ
- v. Գործնական աշխատանք
- vi. Ընթերցում

c. Ընկերային եւ կարգապահական

- i. Յարաբերութիւն տղոց միջեւ
- ii. Յարաբերութիւն տղոց եւ պատասխանատուներուն միջեւ
- iii. Կարգապահական օրէնքներ
- iv. Այս պայմաններուն մէջ ստեղծուած մթնոլորտ

d. Ընկերային

- i. Խաղեր
- ii. Ձեռնարկներ, խարուկահանդէս

e. Մարզական

- i. Մրցումներ
- ii. Արշալ

f. Յարաբերական

- i. Շրջանի ծանօթացում
  - 1. Աշխարհագրական
  - 2. Պատմական
  - 3. Ընկերային (գիղացիներ, համայնքներ, մարդոցգրադում արհեստ)
- ii. Այցելություններ
  - 1. Պաշտօնական մարմիններու
  - 2. Այլ խումբերու
  - 3. Ծնողներու

3) ՆԻԻԹԱԿԱՆ

a. Մուտքեր

- i. Մասնակցութեան սակեր
- ii. Յատկացումներ
- iii. Նուէրներ
- iv. Այլ

b. Ելքեր

- i. վարձքեր
- ii. Գոյքեր
- iii. կազմաձներ
- iv. Սննդեղէն
- v. Զանազան (փոխադրութիւն, գրենական)

Բ) ԻՆՉՊԷՍ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ

- 1) Նախապատրաստական աշխատանքներ
  - a. Օրուան նոթեր եւ արձանագրութիւններ
  - b. Արխիւներ, (ծրագիր, յայտագիր, եւ այլ թուղթեր)
  - c. Հարցազրոյց բանակումի ընթացքին
- 2) Գործնականօրէն
  - a. Համադրում եւ շարադրութիւն, արխիւներու, եւ առնուած նոթերու:
- 3) Ո՞վ պետք է պատրաստէ տեղեկագիրը
  - a. Ատենադպիրը

Գ) ՎԵՐՋԱԲԱՆ

- 1) Ձեռնարկի արձանագրած յաջողութիւնը կամ ձախողութիւնը վերոյիշեալ բոլոր մարզերուն մէջ
- 2) Արժեւորում
- 3) Ձեռք ձգուած փորձառութիւնը
- 4) Յառաջիկայի առաջարկներ
- 5) Եզրակացութիւն

ԳԻՏՆԱԼ ԴԻԻԱՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԵՂԱՆԱԿԸ

Պատասխանատու մարմիններու մնայուն մտահոգութիւններէն եղած է ատենագրութիւններու միօրինականացման աշխատանքը, այն իմաստով որ ապագային անոնք կարենան միութեան պատմութեան պատրաստութեան օգտակարութիւն ունենալ:

Ա) Ի՞ՆՉ Է ԴԻԻԱՆԸ ԵՒ ԻՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Միութեան մը դիւանը այն մարմինն է, որուն վիճակուած է միութեան գործերը վարելու պարտականութիւնը:

Դիւանը կը բաղկանայ ատենապետէ, ատենադպիրէ եւ գանձապահէ: Ատենապետը կը վարէ ժողովը, իսկ ատենադպիրը կը պահէ ժողովի օրակարգին արձանագրութիւնները: Հոս հարկ է յիշել, որ սկաուտական ժողովներու դիւանը ընդհանրապէս բաղկացած կ'ըլլայ խմբապետէ եւ ատենադպիրէ (բացի խմբակային ժողովներէ):

Բ) Ի՞ՆՉ ԿԷՏԵՐԷ ԿԸ ԲԱՂԿԱՆԱՅ ԺՈՂՈՎԻ ՄԸ ՕՐԱԿԱՐԳԸ

- 1) Ներկայութեան ստուգում
- 2) Նախորդ ատենագրութենէն բխած հարցեր
- 3) Ստացուած եւ առաքուած գրութիւններ
- 4) Զեկուցում
  - a. Կատարուած աշխատանքի
  - b. Կատարուելիք աշխատանքի
- 5) Ընթացիկ հարցեր եւ առաջարկներ
- 6) Ատենագրութեան ընթերցում եւ վաւերացում

Ժողովը կ'ունենայ նիստի թիւ (օրինակ՝ Ա. նիստ), ինչպէս նաեւ՝ կը յիշուի թուական, օր եւ վայր: Ատենադպիրին պարտականութիւնը ժողովի ընթացքին, օրակարգի լուծման ընթացքին, ամփոփ կերպով նութագրել է տարուած բոլոր աշխատանքները՝ մեկնելով օրակարգէն, ապա ժողովի ակարտին կարդալ եւ վաւերացրնելէ ետք ժողովը փակել: Ժողովի ընթացքին արձանագրուած այս գրութիւնը կը կոչուի ժողովի ատենագրութիւն:

Ատենադպիր մը ատենագրութիւնը պատրաստած միջոցին պէտք է նկատի ունենայ հետեւեալ կէտերը

ա) Մտիկընել ժողովը

բ) Հարկ եղած նութագրութիւնը կատարել

գ) Ատենագրութիւնը ներկայացնել ամփոփ, բայց հասկանալի:

Ամփոփ չի նշանակեր արագ բան մը պատրաստել եւ ներկայացնել: Ատենագրութիւնը պէտք է այնպէս մը պատրաստուի, որ երբ ոեւէ անձ կարդայ զայն՝ կարենայ հասկանալ, թէ ի՞նչ տեղի ունեցած է այդ ժողովին:

Գ) ԱՐԽԻԻԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Մասնաճիւղի մը արխիւները կը ցոլացնեն վարչութեան եւ ի մասնաւորի մասնաճիւղի մը կեանքը, ունեցած գործունէութիւնը եւ արձանագրած յաջողութիւնը:

Իւրաքանչիւր մասնաճիւղ պետք է բժախնդրութեամբ մօտենայ իր մասնաճիւղի արխիւներուն, որովհետեւ որեւէ միութիւն, ժամանակի ընթացքին պատմութեան կ'անցնի իր արխիւներով: Այսպէս, եթէ պրպտենք Հ.Ս.Ը.Մ.ի արխիւները պիտի տեսնենք, թէ ի՞նչ քոյր-եղբայրներ անցած են միութեան շարքերէն:

ԱՐԽԻԻԱՅԻՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ Կ'ԸՆԴԳՐԿԷ

- 1) Ատենագրութիւն
- 2) Նամակագրութիւն
  - a. Առաքուած նամակներու թղթածրար
  - b. Ստացուած նամակներու թղթածրար
  - c. Առաքուած շրջաբերականներու թղթածրար
  - d. Ստացուած շրջաբերականներու թղթածրար

Ստացուած բոլոր գրութիւններու պարագային հարկ է նշել ստացման թուականը:
- 3) Դիմումնագիրներու թղթածրար
- 4) Նիւթաբարոյական տեղեկագիրներու թղթածրար
- 5) Գոյքերու թղթածրար
- 6) Ժողովներու ատենագրութիւններու թղթածրար
- 7) Ալպոմ

Դ) ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Որեւէ մասնաճիւղ իր ժողովական կեանքէն ներս հարկ է որ յարմար քոյր մը կամ եղբայր մը պարտականութեան կոչէ, որպէսզի ստանձնէ ատենագրութեան պարտականութիւնը: Ատենադպիրի մը պարտականութիւնը այդքան ալ ծանր չէ, ոչ ալ՝ դիրին, սակայն շատ կարեւոր պարտականութիւն մըն է: Հետեւաբար, ընդհանուր արխիւային աշխատանքը կարեւոր յանձնառութիւն մըն է ապագայի հաշուոյն, Հ.Մ.Ը.Մ.ի պատմութեան կերտումին համար:

ԽՈՒՄԲ ՎԱՐԵԼ

Ա) ՆԱԽԱԲԱՆ

Սկաուտություն կը նշանակէ փոքր տարիքէն դեկավարներ պատրաստել: Այս աշխատանքին համար լաւագոյն միջոցը սկաուտական խմբակներու դրութիւնն է, ուր սկաուտը փոքր տարիքէն կը պատրաստուի իր տարիքին համապատասխան պատասխանատուութիւններ ընդունելու: Խմբակներուն կը տրուին աշխատանքներ եւ տղաքը իրենց փոքր խմբապետին, այսինքն Առաջնորդին օգնութեամբ եւ ցուցմունքներով կը կատարեն այդ գործը:

Ուրեմն, փոքր տարիքէն տղաք կը սորվին եւ կը վարժուին դժուարութիւններ յաղթահարել եւ ժամանակի ընթացքին պարտականութիւններ ստանձնելով եւ զանոնք յաջողցնելով կը հասնին խմբապետական պարտականութիւններու:

Կ'արժէ յիշել, որ իր պարտականութիւններուն գիտակից խմբապետը միայն սկաուտական լաւ խումբ մը կրնայ ունենալ:

Բ) ԽՄԲԱՊԵՏԻ ՄԸ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻՆ ՁԵԻՐ ԽՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

- 1) Խմբապետ մը երբ խումբ մը կը ստանձնէ, ան կը զատէ լաւագոյն տղաքը (տարիքով, ուսումով, դաստիարակութեամբ, աշխուժութեամբ)՝ եւ իրենց համար կը պատրաստէ դաստիարակչական բնոյթ ունեցող արշաւներ, բանակումներ, եւ հանդիպումներ: Ապա ան պարտականութիւններ կու տայ այդ տղոց, որպէսզի իրենց խմբակի տղոց սորվեցնեն խմբակներու վերաբերեալ գիտելիքները: Այս ձեւով ան պատրաստած կ'ըլլայ խմբակի Առաջնորդներ:
- 2) Կարելորութիւն տալ աստիճանաւորական ժողովներուն: (Եթէ գոյութիւն չունին յառաջացնել նման ժողովներ):

- 3) Իր գործերուն մասնակից դարձնել Առաջնորդները, ըլլան անոնք վարչական կամ գործնական աշխատանքներ:
- 4) Ցառաջացնել պէճերու դրութիւնը, նկատի ունենալով որ այդ աշխատանքը սկաուտներու մէջ կը յառաջացնէ նախաձեռնութեան ոգի եւ կը քաջալերէ զանոնք, որ աւելի սիրով հետեւին սկաուտութեան:
- 5) Խմբակներու միջեւ յառաջացնել մրցակցութիւն, ինչ որ շատ կը նպաստէ սկաուտական խումբի մակարդակին բարձրացման:
- 6) Զարգացնել սկաուտական արարողութիւնները եւ զանոնք դրոշմել սկաուտներու մտքերուն մէջ:
- 7) Թելադրութիւններն ու հրահանգները պէտք է ըլլան ճկուն եւ սիրալիք:
- 8) Հեռու մնալ խիստ եւ վիրաւորական արտայայտութիւններէ, այլ անդամներուն հետ յարաբերութիւնը պէտք է ըլլայ ճկուն եւ սիրալիք:
- 9) Հետապնդել եւ վստահ ըլլալ, որ խմբակի մը կամ անհատի մը յանձնուած գործը լիովին կատարուած է, նախքան անոր երկրորդ գործ մը յանձնելը:
- 10) Փոխ խմբապետներն ու Վարիչ Առաջնորդները մասնակից դարձնել յայտագիրներու պատրաստութեան:
- 11) Հեռուէն հեռու հսկել իւրաքանչիւրին կատարած աշխատանքին:
- 12) Խմբապետ մը իր աշխատանքները յաջող կերպով դասաւորելու համար կրնայ դիմել զանազան մասնագէտներու:
- 13) Խմբապետը պէտք չէ խտրութիւններ դնէ սկաուտներուն միջեւ, որովհետեւ որեւէ խտրութիւն կը յառաջացնէ տհաճ մթնոլորտ:
- 14) Որեւէ հարցի շուրջ խմբապետ մը պէտք չէ զգացական մօտեցում ունենայ, այլ ընդհակառակն՝ պէտք է ըլլայ հաւասարակշիռ ու արդար:

- 15) Եթէ խմբապետ մը հարկ զգայ սկաուտի մը դէմ պատժական միջոցի դիմելու, պարտի անպայման բացատրել անոր թերութիւնը կամ յանցանքը, որպէսզի պատիժ ստացողը սիրով ընդունի այդ մէկը, այլապէս այդ պատիժը դրական անդրադարձ չ'ունենար:
- 16) Խմբապետը պէտք է միշտ պատրաստ ըլլայ իր սկաուտներուն հետ զրուցելու եւ անոնց զանազան հարցերուն լուծումներ գտնելու:
- 17) Անելի մը առջեւ, Խմբապետ մը բնաւ ինքզինք պէտք չէ կորսնցնէ կամ երբ հարցումի մը չկարենայ պատասխանել, սկաուտները պէտք է գիտենան, որ Խմբապետը ամէնազէտ մը չէ, այլ իրենց պէս սկաուտ մըն է, որ աստիճանաբար, ժամանակի ընթացքին հասած է այդ դիրքին: Ան իր կարելին կ'ընէ օգտակար դառնալու իր շրջապատին: Այս առնչութեամբ երբ նման հարցմը ծագի՝ լաւ է որ ըսէ չեմ գիտեր, քան խոյս տայ հարցումին պատասխանելէ կամ սխալ պատասխան մը տայ, որովհետեւ ան կրնայ սկաուտներուն վստահութիւնը կորսնցնել:

Գ) ՍԿԱՈՒՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՒ ԿԵՐՊԸԳԻՏՆԱԼ

Սկաուտական գործունէութիւնները ընդհանրապէս կեդրոնացած են սկաուտական հանդիպումներու վրայ, որոնց պարունակութիւնը, այսինքն՝ յայտագիրը ունի առաջնահերթ կարեւորութիւն թէ՛ սկաուտին եւ թէ՛ պատասխանատուին համար, որովհետեւ այս յայտագիրներու մէջէն է որ սկաուտը կը դատէ սկաուտութիւնը եւ իր պատասխանատուները: Սկաուտական բոլոր գործունէութիւնները եւ յայտագիրները պէտք է ըլլան լաւ մտածուած, հետաքրքրական, գրաւիչ եւ հաճելի: Անոնք պէտք է զարգացնեն սկաուտին հոգեկան, ֆիզիքական, մտային, եւ բարոյական արժէքները: Սկաուտական յայտագիրները ոչ միայն պէտք է ըլլան տղոց երազներու եւ փափաքներու իրականացումը, այլեւ՝ նորանոր փորձառութիւններ ձեռք ձգելու առիթ մը:

Դ) Ի՞ՆՉ ԿԸ ՆՇԱՆԱԿԷ ԾՐԱԳՐԵԼ

Ծրագրել կը նշանակէ նայիլ դէպի ապագան եւ ճշդել ուղին, որուն հիման վրայ խումբը պէտք է յառաջանայ: Ծրագրումի աշխատանքին առաւելութիւնները շատ են, քանի յայտագիրները կը դառնան աւելի գրաւիչ: Դուն կրնաս պատրաստել ցանկը այն բոլոր փորձառու խմբապետներուն եւ մասնագէտներուն, որոնց կրնաս պէտք ունենալ յայտագրիդ զանազան հանգրուաններուն: Ծրագրումի պարագային հարկ է նկատի ունենալ հաւասարակշռուած յայտագիրներ: Սկաուտական եռամսեայ հաւասարակշռուած յայտագիր մը պէտք է ընդգրկէ հետեւեալները; -

- Խմբային ժողովներ եւ աշխատանքներ
- Արտասակմբային եւ արկածախնդրական աշխատանքներ
- Հետաքրքրական մասնաւոր աշխատանքներ՝ խմբակի պատասխանատու տղոց եւ աւելի մեծ տղոց
- Անձնական ձիրքերու զարգացումի առիթ
- Դաստիարակչական աշխատանք
- Մարզական թէ այլ խաղեր
- Յարաբերական

Ծանօթ - ծրագրումի աշխատանքին մէջ խմբապետը պէտք է գիտնայ, որ խումբը դէպի ո՞ր կ'առաջնորդէ:

ՈՐՈ՞ՆՔ ԵՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԿԷՏԵՐԸ

- ա) Տարեկան ուղեգիծ
- բ) Տարուան եղանակներու ծրագիր
- գ) Ամսուան յայտագիր

ա) Ինչպէս շէնք մը շինելու համար անհրաժեշտ է ունենալ հաստատուն եւ տոկուն հիմեր, այդպէս ալ հարկաւոր է ունենալ միամտայ ուղեգիծ մը, որ պարունակէ զանազան գլուխներ, ենթաբաժանումներով միասին:

բ) Մեր եռամսեայ կամ միամսեայ յայտագիրները պատրաստելու պարագային, որպէսզի կատարուած իրողութեան առջեւ չգտնուինք, հարկ է որ անպայման նկատի ունենանք տարուան եղանակներու փոփոխութիւնները եւ անոնց յարմարութիւնները:

գ) Ի՞նչպէս պատրաստել յայտագիր մը; -

- Ճշդել ամսուան կամ յայտագրին թեման
- Իւրաքանչիւր հաւաքոյթի ընթացքին սորվեցնել նոր գիտելիք մը
- Միշտ վերաքաղ ընել նախապէս սորված գիտելիքները
- Բնաւ ազատ միջոց չձգել
- Այնպէս դասաւորել խաղերը, որ անոնք զբաղեցնեն եւ կամ զօրացնեն սկաուտին մտային կարողութիւնները, ֆիզիքական կազմը եւ զգայարանները
- Անձնական ձիրքերու յայտնաբերման առիթ տալ
- Պէտք է սահմանել այն մակարդակը, որուն կը ձգտինք, նկատի ունենալով կարելիութիւններն ու կարողութիւնները խումբի մը սկաուտներուն
- կարելորը յայտագիրներուն մէջի նիւթերուն առատութիւնը չէ, այլ անոնց այլազանութիւնը եւ գործադրութեան կարելիութիւնները, այնպէս մը որեւէ նիւթ չջնջուի յայտագրէն՝ առանց ստիպողական պատճառներու
- Պէտք չէ ծրագիրները ըլլան անկանոն, օրինակ՝ ըլլան յաճախակի պտոյտներ եւ զանց առնուին ուսումնասիրական արշաւները կամ տեղի ունենան մեծ թիւով հանդիպումներ եւ մոռցուին խմբակային մրցումները: Յայտագիրներու բաժանումները պէտք է ըլլան հաւասարակշռուած եւ ուսումնասիրուած
- Յայտագրի պատրաստութեան միջոցին նկատի ունենալ գեիրադաս մարմիններու տարեկան յայտագիրը

- Միշտ աշխատիլ նորութիւն մտցնելու համար, նկատի ունենալով ներկայ սերունդին պահանջներն ու մտայնութիւնները
- Պէտք է գործունէութեան վայրը յաճախ փոխել եւ հեռու մնալ ակումբի կամ թաղի մթնոլորտէն, որքան որ կարելի է:

Հիմնուելով այս կէտերուն վրայ, յայտագրի դասաւորումը այնպէս կատարել, որ սկսի թեթեւ աշխատանքներով, հետզհետէ աշխուժանալ, իսկ վերջաւորութիւնը այնպէս մը ըլլայ, որ անակնկալով մը աւարտի եւ սկաւորը չուզելով բաժնուի խումբէն:

ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐ

Կատարուելիք որեւէ աշխատանք կ'ունենայ իր նախապատրաստական բաժինը, որուն ծրագիրը նախապէս պէտք է պատրաստուած ըլլայ, որպէսզի կատարուած իրողութեան առջեւ գտնուելով յայտագիրը փոփոխութեան չենթարկենք եւ նոյնիսկ սկաւորին զգալի չդարձնենք դժուարութեան մատնուելու պարագային:

(Խաղերու պատրաստութիւն, դասախօսներու ներկայութիւն, ֆիլմերու կարգադրութիւն, գործարաններու այցելութեան հարց, եւայլն..):

Ե) ԽՄԲԱՊԵՏԻՆ ՅԱՏՈՒԿ ՏԵՏՐԱԿԸ

Անհրաժեշտ է որ խմբապետը ունենայ յայտագիրներու յատուկ իր անձնական տետրակը: Այդ տետրակը պարտի ան միշտ աչքին առջեւ ունենալ՝ յարգելու համար նախատեսուած ժամերը եւ անոնց ընթացքը: Յայտագրին աւարտին ան պարտի արձանագրել իր նկատողութիւններն ու արժեւորումները եւ տայ անոնց եզրակացութիւններ, որպէսզի կարելի ըլլայ զանոնք ներկայացնել գերադաս աստիճանաւորի մը:

ԱՍՏԻՃԱՆԱԻՈՐԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԻ
ՀԱՆԳԱՄԱՆՔԸ, ԿԱՐԵԻՈՐՈՒԹԻՒՆՆ, ՈՒ
ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ա . ԿԱԶՄ

Խումբի մը աստիճանաւորական կազմը կը բաղկանայ; -

ա) Խումբի խմբապետէն

բ) Փոխ Խմբապետէն

գ) Վարիչ Առաջնորդէն

դ) Առաջնորդներէն

Ծանօթ; -

ա) Ի հարկին աստիճանաւորական կազմի ժողովին կը հրաւիրուին վարիչ Առաջնորդի աստիճանին համագոր, սկառուտական յատուկ պաշտօններու կոչուած աստիճանաւորները եւ Փոխ Առաջնորդները:

բ) Փաղանգի պարագային աստիճանաւորական կազմը կը բաղկանայ Խմբապետէն, Փոխ խմբապետէն, տասնապետէն, եւ փոխտասնապետէն:

գ) Վոհմակի պարագային աստիճանաւորական կազմը կը բաղկանայ Աքելլայէն, Պալուէն, Պաղիրային, եւ այլ օգնականները:

Բ) ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Աստիճանաւորական կազմը խումբի մը գործադիր մարմինն է, որուն պարտականութիւններն են; -

- ա) Ծրագրել խումբի գործունէութիւնները
- բ) Քննել խումբի անդամներուն կարողութիւնը
- գ) Պատասխանատու մարմիններու արտօնութեամբ, կազմակերպել սկաուտական դասընթացքներ

դ) Հսկել խումբի անդամներուն աշխատանքներուն եւ հետեւողականութեան

ե) Հետապնդել խմբակային դրութեան կիրարկումը

զ) Քննարկել, արժեւորել եւ համադրել խումբին կատարած աշխատանքները :

Գ) ԻՐԱԻԱՍՈՒ

Աստիճանաւորական կազմի իրաւասութիւններն են; -

- ա) Ճշդել խումբի անդամներուն տարիքի բերմամբ փոխանցումները:
- բ) Հսկել խումբի ներքին կանոնագրին գործադրութեան:
- գ) Ճշդել ընթացիկ հաւաքոյթներու օրը, ժամը եւ վայրը:
- դ) Խումբի անդամներուն տնօրինել պատժական որոշումներ, սկաուտական ներքին կանոնագրի կարգապահական եւ պատժական յօդուածներու հիմամբ:

Դ) ՊԱՐՏԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Աստիճանաւորական կազմը կը գումարէ, հերթական ժողովներ:

Ծանօթ; -

Ժողովին ատենագրութիւնը կը պատրաստուի տեղւոյն վրայ, կը վաւերացուի, եւ Խմբապետին միջոցով կը փոխանցուի միաւորի խմբապետական ժողովին:

Աստիճանաւորական կազմը համարատու է միաւորի խմբապետական ժողովին՝ բարոյապէս եւ նիւթապէս:

Աստիճանաւորական կազմը կը գործադրէ միաւորի խմբապետական կազմին որոշումները:

Աստիճանաւորական կազմը կը պահէ խումբին արխիւներն ու թղթածրարները (անդամական, զանազան աշխատանքներ, յարաբերական, նիւթական ելեւմուտք եւ գոյքեր):

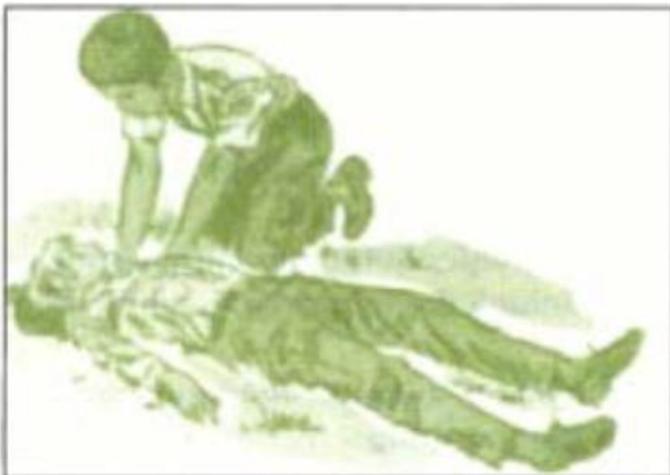
Ի՞ՆՉ Է ԱՆՄԻՋԱԿԱՆ ՇՏԱՊ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Անմիջական շտապ օգնությունը կամաւոր ծառայութիւն մըն է, որուն նպատակն է օգնութեան հասնել բոլոր անոնց՝ վիրաւոր, հիւանդ կամ արկածեալ, որոնք նեղ կացութեան մատնուած են եւ փրկութեան կը կարօտին, առանց գույնի, գաղափարի կամ դաւանանքի խտրութեան:

Անմիջական շտապ օգնողը պէտք է ըլլայ հանդարտ, բայց արագաշարժ, պահելով միշտ իր պաղարհիւնութիւնը, նոյնիսկ ամենէն ծանր կացութիւններուն առջեւ, եւ ունենայ գոհաբերութեան ոգի, անհատականութիւն, քաջութիւն, ինքնավստահութիւն, ինչպէս նաեւ՝ որոշ հմտութիւն եւ վարժութիւն:

Անոր պարտականութիւնն է վիրաւորը կամ հիւանդը ապահով կերպով եւ արագօրէն հիւանդանոց հասցնել, առանց անոր վիճակը ծանրացնելու, վայրկեան մը առաջ զայն վիրաբոյժին կամ բժիշկին խնամքին յանձնելու համար: Անմիջական շտապ օգնողին պարտականութիւնը վերջ կը գտնէ, երբ բժիշկը յանձն կ'առնէ վիրաւորը կամ հիւանդը:

Արկածեալի մը վերապրումը կախում ունի առաջին շտապ օգնութեան որակին եւ արագութենէն: Որքան արագ եւ հանգիստ պայմաններու մէջ ենթական տեղափոխուի հիւանդանոց, այդքան մեծ կ'ըլլայ անոր բերելիք նպաստը արկածեալին:

Հետևաբար, անմիջական շտապ օգնողը պետք է լաւ գիտնայ վիրաւոր մը ճիշդ ձեւով վերցնելու, տեղափոխելու, վիրակապ մը պատրաստելու եւ, ի պահանջել հարկին, արհեստագործին մը կեցնելու կամ արուեստական շնչառութեամբ միջամըտելու ձեւերը: Այս բոլորը ի հարկէ ձեռք կը բերուին շնորհիւ յաճախակի կրկնուող տեսական եւ գործնական դասընթացքներու, որոնք կը տրուին մասնագիտացած կեդրոններու մէջ, բժիշկները, եւ օգնականներու հսկողութեան տակ:

Անմիջական շտապ օգնողը իր տրամադրութեան տակ չունի բժշկական յատուկ գործիքներ: Ան կը գործէ վստահելով իր գիտութեան եւ ճկունութեան: Անոր գործիքները իր երկու ձեռքերն են: Ան մեծ օգտակարութիւն կը բերէ նաեւ վիրաւորին՝ իր հոգեբանական քաջալերանքներովը, որոնց այդքան պետքը ունի ան:

Անմիջական շտապ օգնողը կը ջանայ արկածեալը վտանգէն դուրս հանել՝ առանց ինքզինք վտանգելու, միշտ խուսափելով շրջապատը զարմացնող արարքներէ: Ան ժողովուրդին մէջէն հեռու կը պահէ սխալ եւ անտեղի ձեւերով առաջին շտապ օգնութեան փութացող անձերը, որոնք շատ անգամ բարիքի փոխարէն չարիք կը հասցնեն վիրաւորին կամ արկածեալին:

Անմիջական շտապ օգնողը ոչ միայն օգտակար կը հանդիսանայ իր շրջապատին, այլ նաեւ՝ համայն մարդկութեան, ամէն տեղ եւ ամէն ժամանակ:

կա՞յ արդեօք հոգեկան հաճոյք մը, որ այդքան մեծ ըլլայ՝ որքան ուրիշի մը կեանքը փրկելու գոհունակութիւնը:

ՎԻՐԱԿԱՊԵՐ

Վիրակապը վերքի մը կամ մարմնին վիրաւոր մէկ մասին վրայ դրուած ծալածը (compresse) ամրացնելու եւ պաշտպանելու համար կապ մըն է:

Ծալածը բամպակեայ բարակ թելերով, ցանցառօրէն հիւսուած, թեթել, թափանցիկ ու քանի մը անգամով ինքն իր վրայ ծալուած, հականեխուած, եւ առանձին պահարանի մէջ պահպանուած շղարշի (gaze) կտոր մըն է: Կը գործածուի վերքերը մաքրելու կամ ծածկելու համար:

Վիրակապերը կրնան ըլլալ շղարշէ, կտաւէ, առաձգական թուղթէ կամ լաթէ: Այս վերջինները կը կոչուին Velpeau վիրակապեր, որոնց մէկ ծայրամասը օժտուած կ'ըլլայ մետաղեայ յատուկ գոյգ մը ճարմանդով (agrafe), վիրակապը վերքին շուրջ փաթթելէ յետոյ ամրացնելու համար:

Առաձգական լաթէ վիրակապերը կրնան իրենց մէկ երեսին ամբողջ երկայնքին՝ երկու եզերքներէն մօտաւորապէս (0,25 սմ. միջոցով՝ կարմիր, կապոյտ կամ կանաչ գիծ մը ունենալ, փաթթուածքին շրջանակները աւելի ակնյայտ դարձնելու համար:

Կան նաեւ յատուկ վիրակապեր մէկ անգամ գործածուելու համար, օժտուած՝ իրենց կապուած ու բամպակով լեցուած մասնաւոր ծալածով մը, ուղղակի վերքին վրայ դրուելու եւ կապուելու համար, առանց ուրիշ ծալածի մը պէտքը ըլլալու, այս բոլորը հականեխուած եւ առանձին պահարաններու մէջ պահպանուած կ'ըլլան:

Շղարշէ եւ առաձգական թուղթէ վիրակապերը թարախոտ վերքերու եւ մէկ անգամ գործածուելու համարէն միայն:

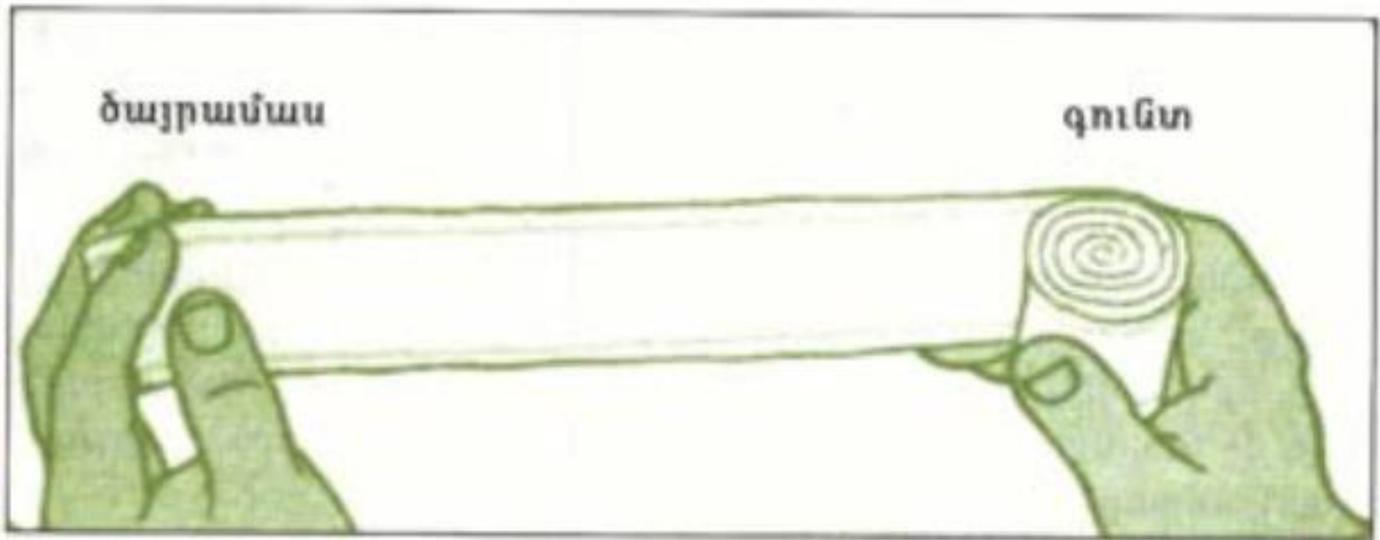
կտաւէ վիրակապերը կարելի է վերստին գործածել՝ լուալէ եւ արդուկելէ ետք զանոնք:

Առաձգական լաթե վիրակապերը եւս կարելի է վերստին գործածել լուսլէ ետք միայն, առանց սակայն արդուկելու, արդուկը կը փճացնէ զանոնք:

Այս վերջինները կը լուսացուին այնպէս ինչպէս բրդեղէն մը: Կարելի է չորցնել զանոնք՝ արեւուն տակ տափակօրէն փոխելով երկու անձեռոցներու միջեւ, մէկը վիրակապին տակը տեղաւորելով, իսկ միւսը վրան ծածկելով:

Վիրակապին լայնքը պէտք է յարմարի մարմնին այն մասին, ուր պիտի գործածուի: Պէտք է ըլլայ 5 սմ. մատին, 7 սմ. ձեռքին, արմուկին, նախարագուկին, բագուկին, ոտքին, սրունքին, ծունկին եւ գլխուն, իսկ 10 սմ. ուսին, իրանին եւ զիստին համար:

Վիրակապը իր պահարանին մէջ ինքն իր վրայ փաթթուած կ'ըլլայ գունտ մը կազմելով եւ կ'ունենայ ազատ ծայրամաս մը:

Վիրակապ

Շղարշէ եւ կտաւէ վիրակապերը սեղմօրէն փաթթուած կ'ըլլան, իսկ առաձգական վիրակապերը՝ բաւական թոյլ:

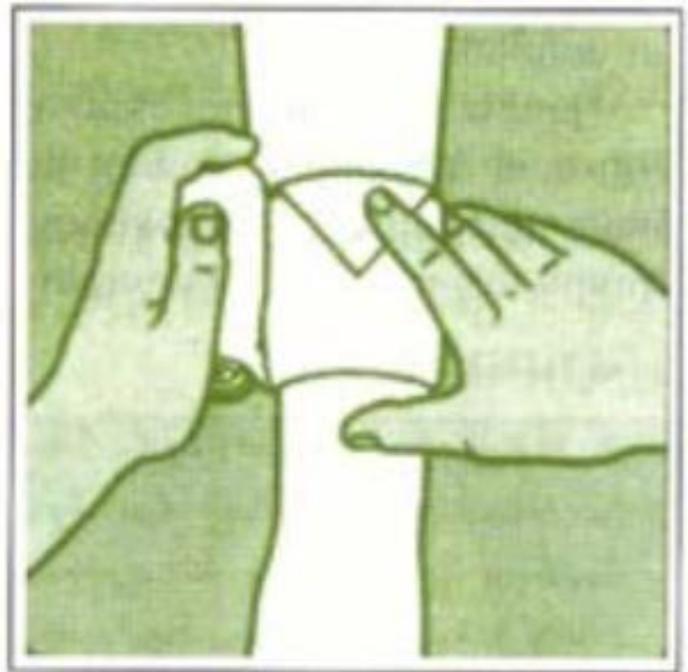
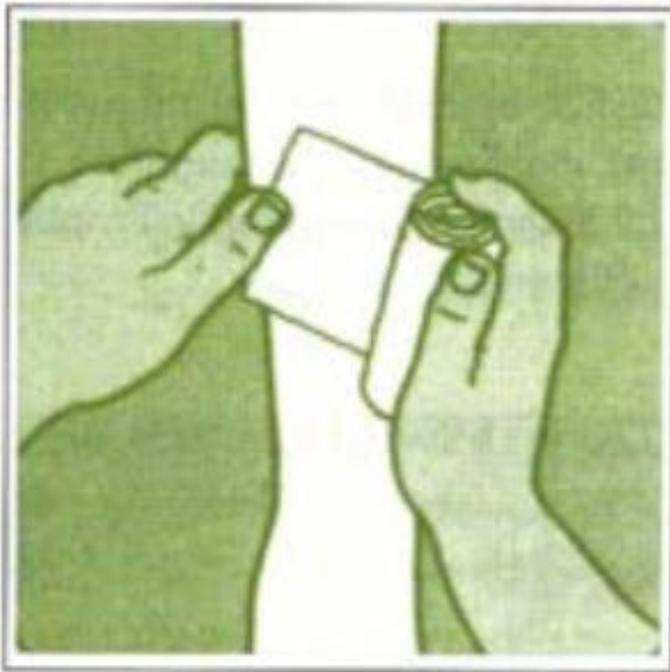
Այս սովորական վիրակապերէն զատ կան յարակից այլ իրեր, ինչպէս՝ կպչուն երիզը եւ այլ կապեր, օրինակ՝ պարսատիկը, եռանկիւն վիրակապը եւ շեղկապը:

ՎԻՐԱԿԱՊ ՄԸ ԿԱՊԵԼՈՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Աջ ձեռքով բռնել գունտը դեպի վեր, վիրակապին ներսի երեսը դեպի մեր կողմը, ու ձախ ձեռքով ազատ ծայրամասը դնել մանրեագերծ ծալածով ծածկուած վերքին աջին, եւ սկսիլ փաթթել ձախէն աջ, երկու լման շրջանակ ընելով եւ գունտը յաջորդաբար մէկ ձեռքէն միւսը անցընելով:

Անմիջական շտապ օգնողը եթէ ձախիլի է, հակառակ ուղղութեամբ կ'աշխատի: Ձախ ձեռքով կը բռնէ գունտը դեպի վեր, վիրակապին ներսի երեսը դեպի իր կողմը, ու աջ ձեռքով ազատ ծայրամասը կը դնէ վերքին ձախին, եւ կը սկսի փաթթել աջէն ձախ, գունտը յաջորդաբար մէկ ձեռքէն միւսը անցընելով:

Առաջին շրջանակը ընել շեղակի, գունտը ազատ ծայրամասէն քիչ մը վար բռնելով, իսկ երկրորդը առաջինին վրայ հորիզոնական, առաջին եւ երկրորդ շրջանակին միջեւ վիրակապին վերի անկիւնը դեպի վար ծռելով, որպէսզի յաջորդ շրջանակներուն վիրակապը չսահի:

Ի՞նչպէս սկսիլ վիրակապմը կապել

Փաթթելը վերջացնել միշտ երկու ուրիշ լման շրջանակներ եւս ընելով:

Վիրակապը եթէ շատ կարճ է, շարունակել միեւնոյն լայնք ունեցող երկրորդ վիրակապով մը:

Վիրակապին վերջնամասը ամրացնել միշտ վերքէն հեռու, վրան երկու կտոր կաշուն երիզ փակցնելով կամ ապահովութեան գնդասեղ մը անցընելով:

կաշուն երիզը փակցնել վիրակապին երկայնքին, այս վերջինին վերջնամասը քանի մը սմ. Դէպի տակը դարձնելէ ետք: Ապահովութեան գնդասեղը դնել վիրակապին լայնքին՝ վերէն վար, վիրակապին վերջամասը նոյնպէս քանի մը սմ. Դէպի տակը դարձընելէ ետք:

Շղարշէ վիրակապի պարագային, կարելի է նաեւ հանգույցով ամրացնել զայն:

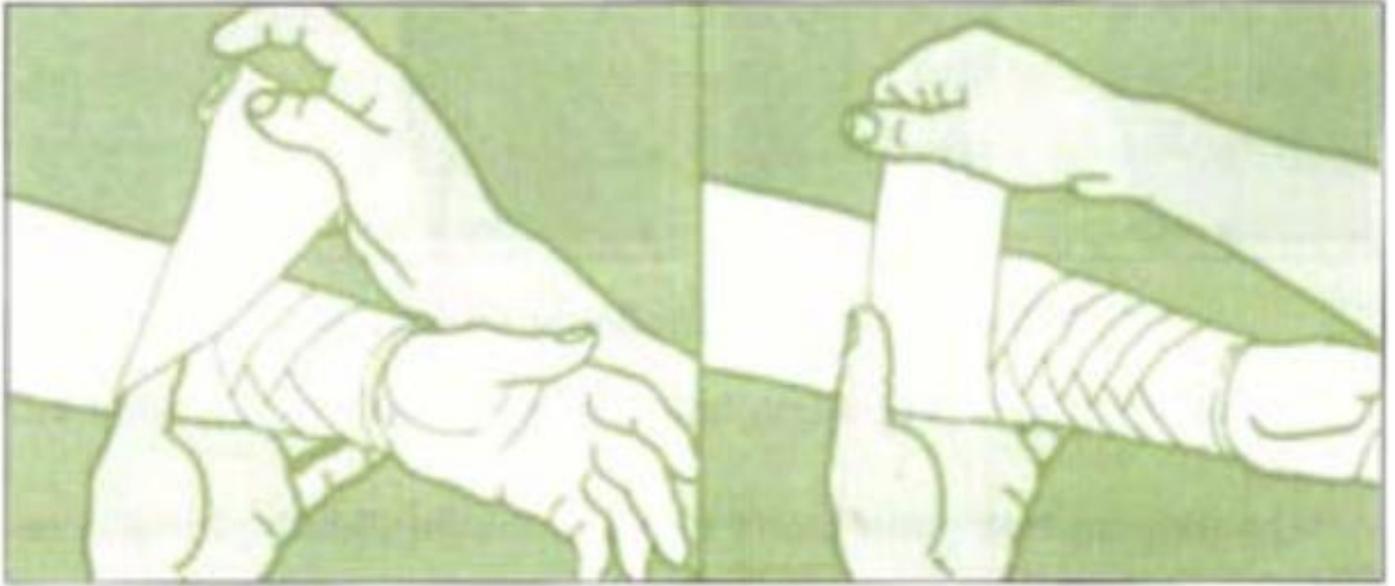
Փաթթելը վերջացնելէ ետք, վիրակապը մկրատով կտրել, ու ծայրամասը մէջտեղէն մկրատով երկայնքին բաւական մը եւս կտրելով, յառաջ եկած երկու ծայրերը մէկ անգամ հանգուցել եւ, իրարու հակառակ ուղղութեամբ փաթթելէ ետք, տափակ հանգույցով մը կապել, հանգույցը միշտ վերքէն հեռու դնելով:

կտաւէ եւ առաձգական լաթէ վիրակապերը պէտք չէ երբեք կտրել, այլ ամբողջութեամբ գործածել, իրենց երկայնքին յարմարող պարագաներու համար:

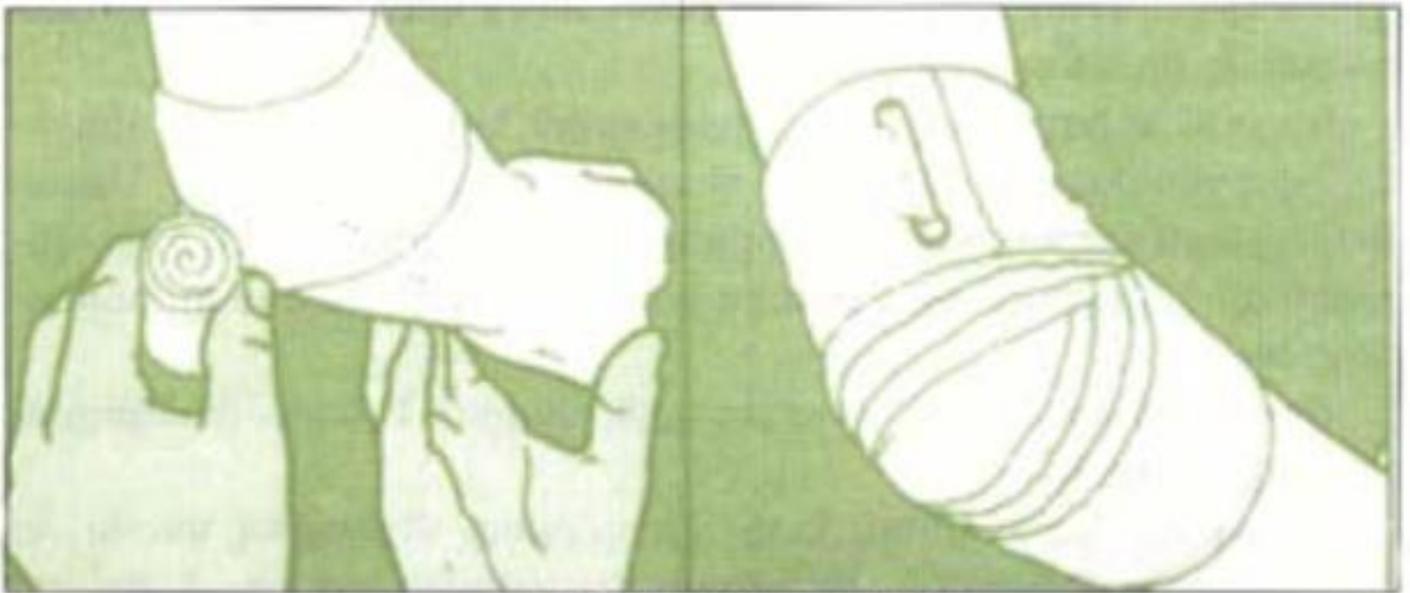
Վիրակապը պէտք է հաստատ մնայ ծալածին վրայ, բայց պէտք չէ շատ սեղմուած ըլլայ, արեան շրջագայութիւնը կասեցնելու աստիճան:

Վիրակապը քակելու համար կաշուն երիզները կամ ապահովութեան գնդասեղը հանել, իսկ եթէ հանգույցով ամրացուած է, հանգույցը քակել եւ վիրակապը աջէն ձախ դարձնելով մէկ ձեռքէն միւսին մէջ սեղմօրէն հաւաքել, առանց փաթթելու:

ՎԻՐԱԿԱՊԵՐ

դարձուածքներով փաթթուածք

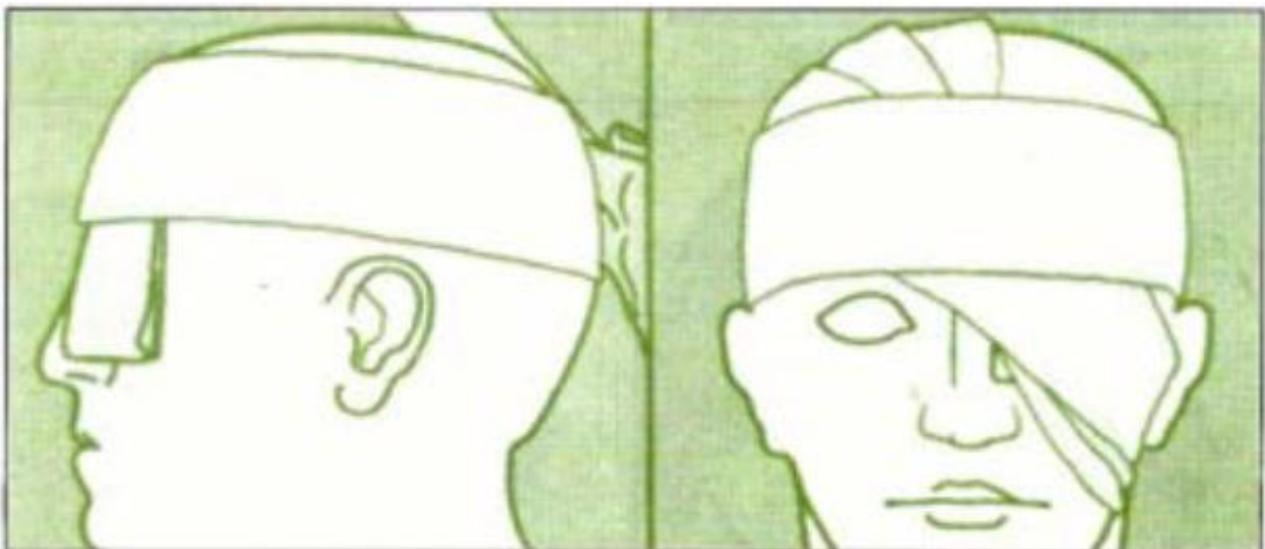
արմուկի փաթթուածք

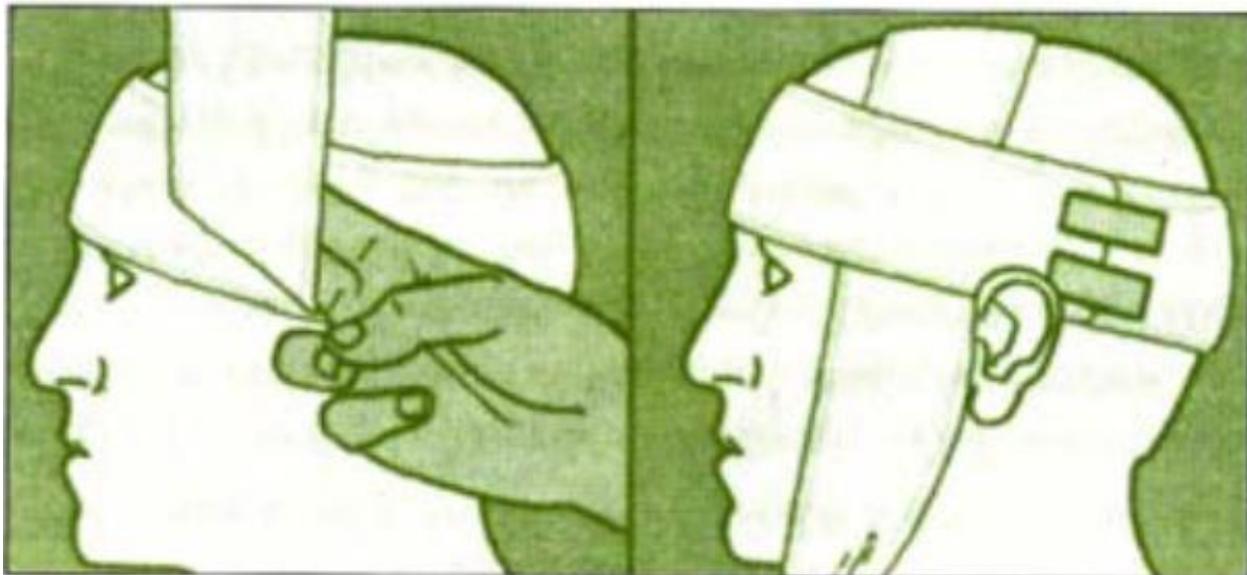
Մատի փաթեում

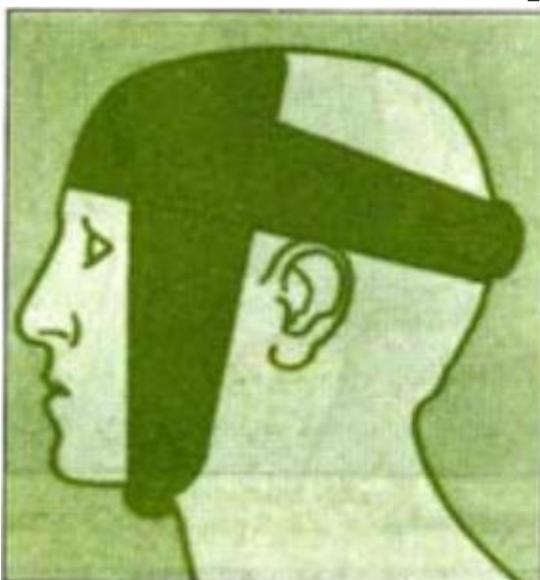
Ոտքի փաթեում

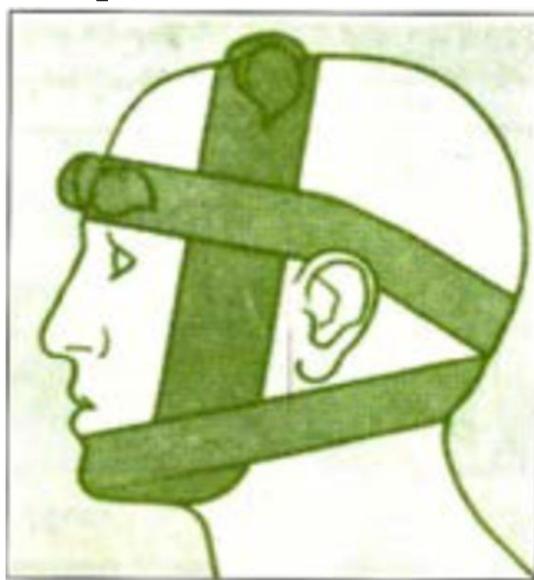
աչքի փաթեում

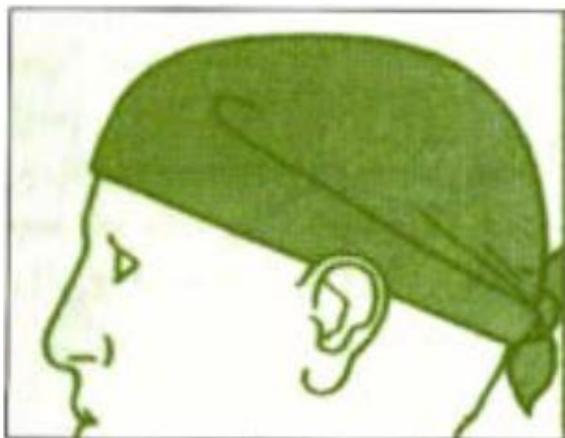
Քունքի փաթթուածք

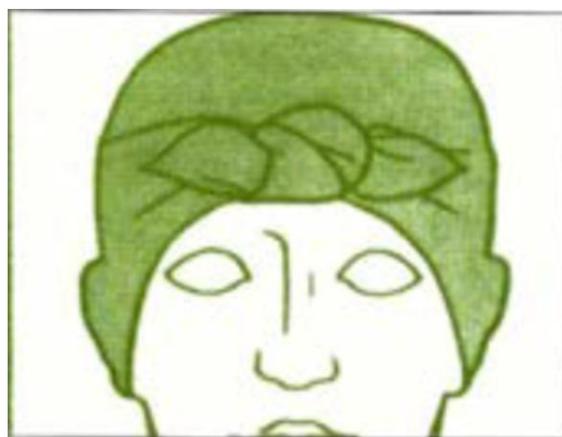
Ճակտի կապուածք

Կզակի կապուածք

**Գլխու փաթթուածք
(երբ վերքը ճակտին վրայ է)**

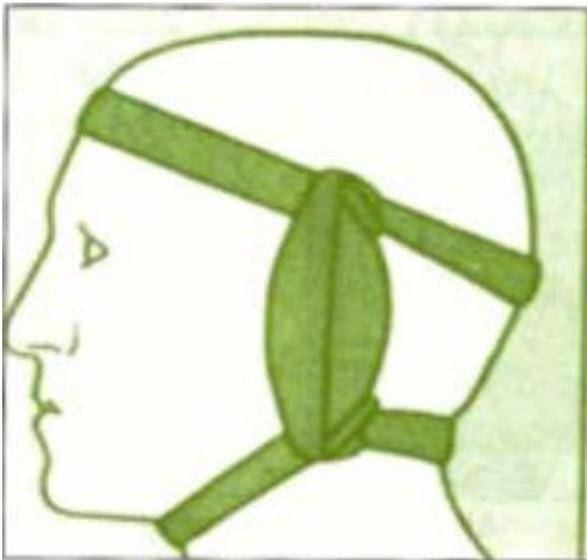
**Գլխու փաթթուածք
(երբ վերքը ծոծրակին վրայ է)**

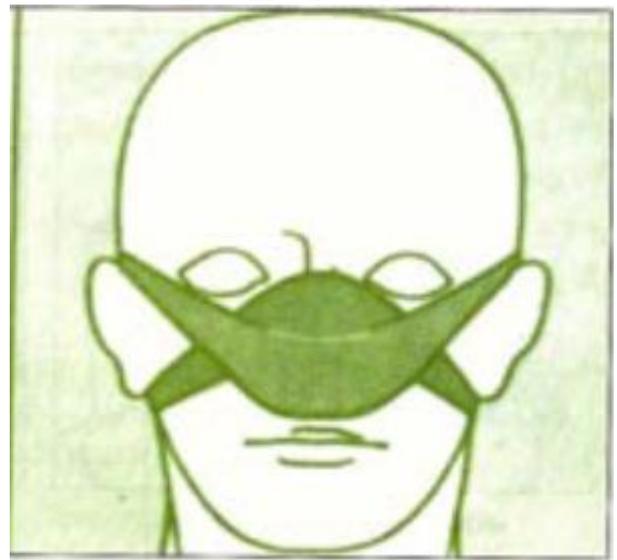
աչքի կապում

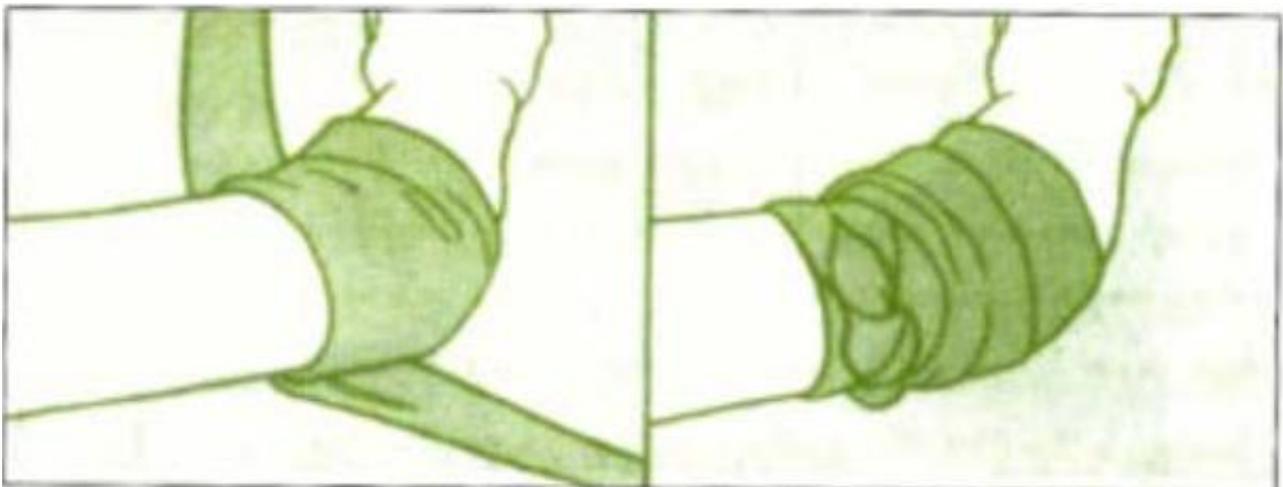
ծոճրակի կապում

ականջիկապում

քիթի կապում

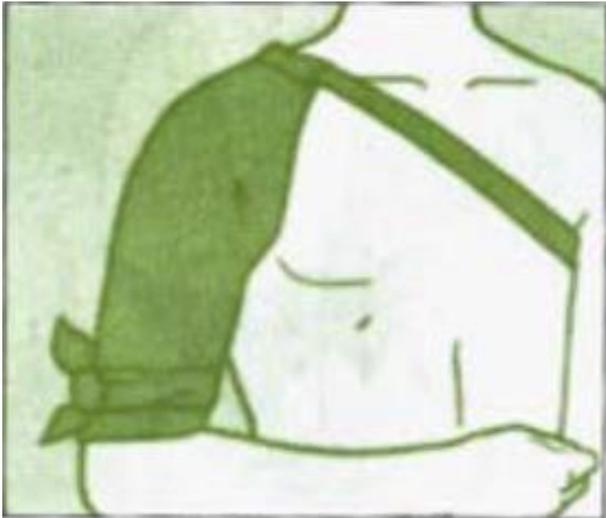
արմուկի փաթեում

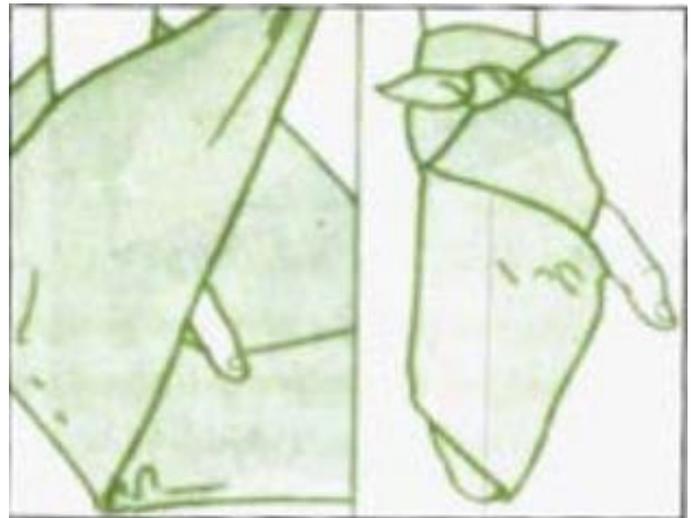
Իրանի կապուածք

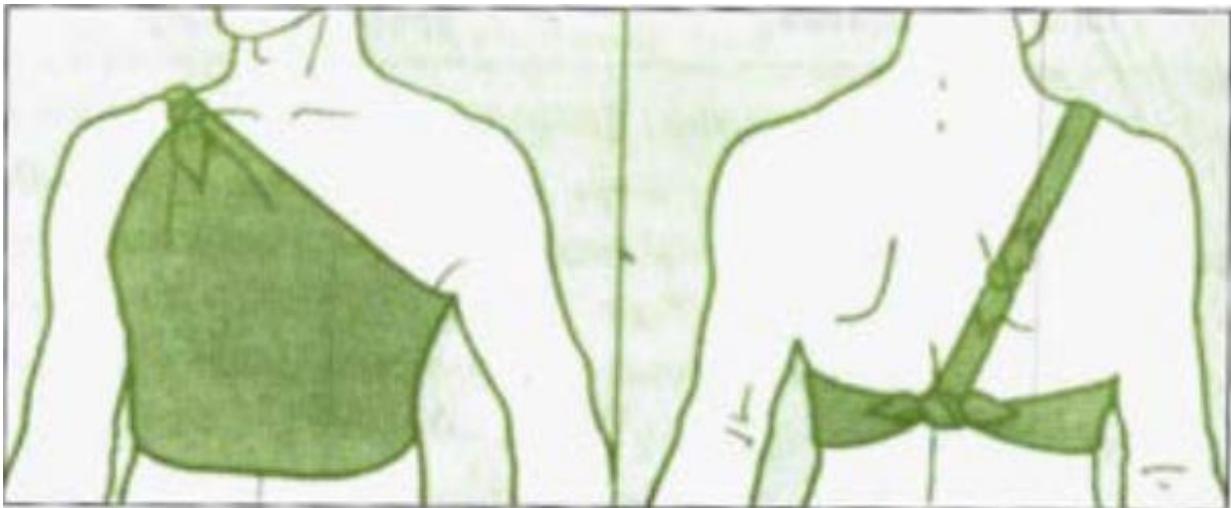
անուրթի կապուածք

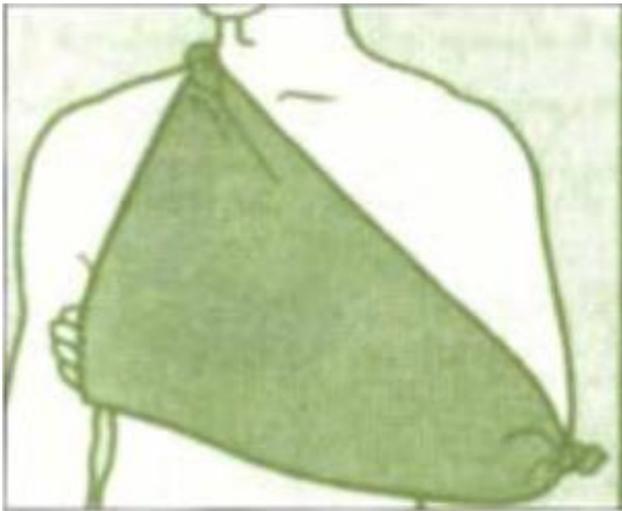
ուսի փաթթուածք

ձեռքի փաթթուածք

կուրծքի փաթթուածք

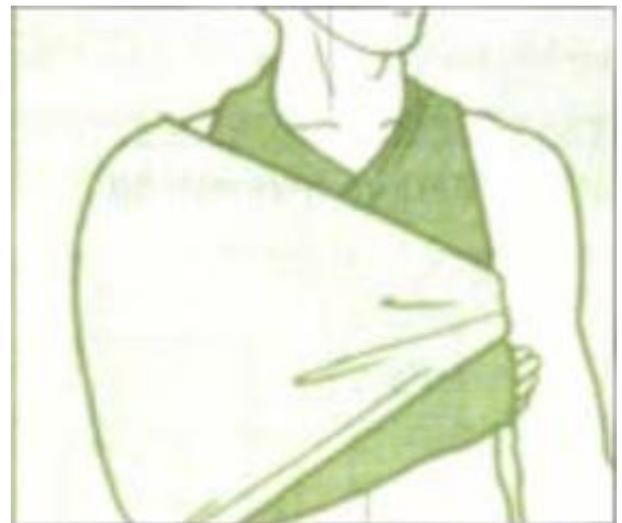
**ուսի անշարժացում
(բեկումի պարագային)**

**ուսի անշարժացում
(խախտումի պարագային)**

Պարզ շեղկապ

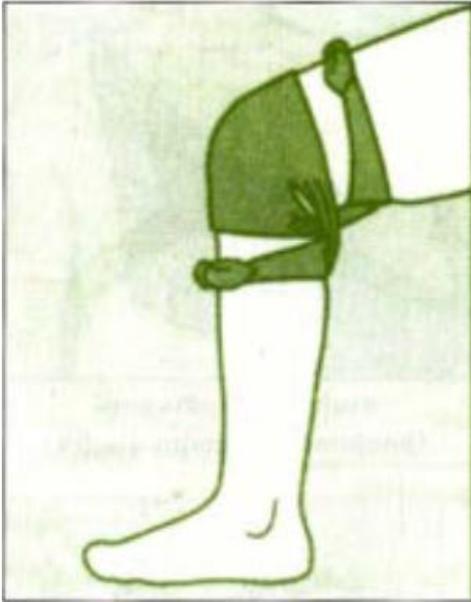
հակաշեղկապ

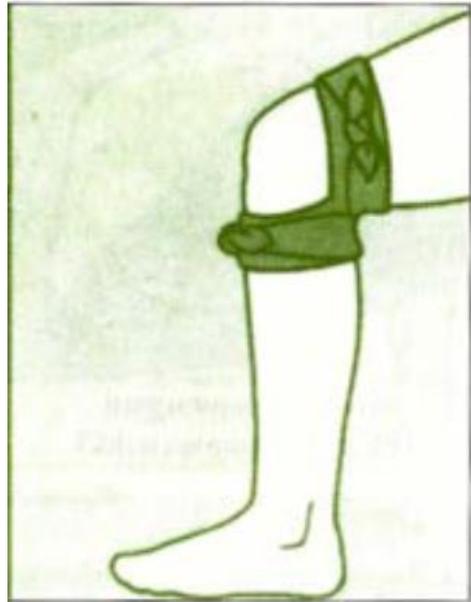
բազուկի անշարժացում

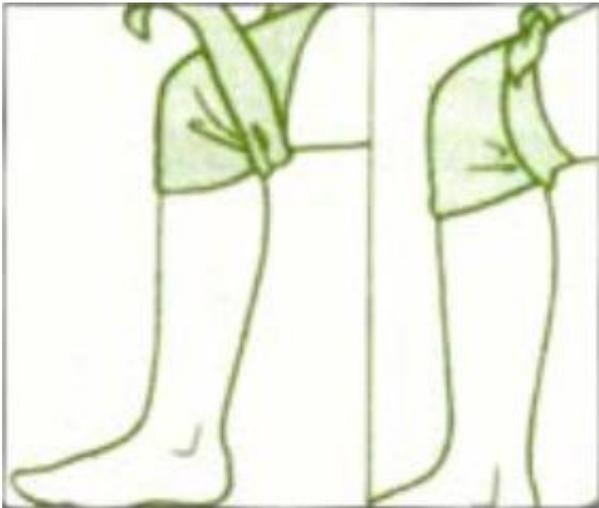
**արմուկի անշարժացում
(Մայորի շեղկապ)**

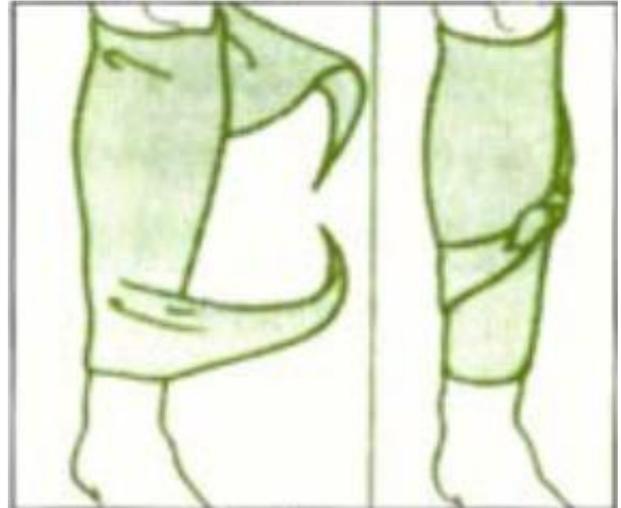
ճունկի կապուածք

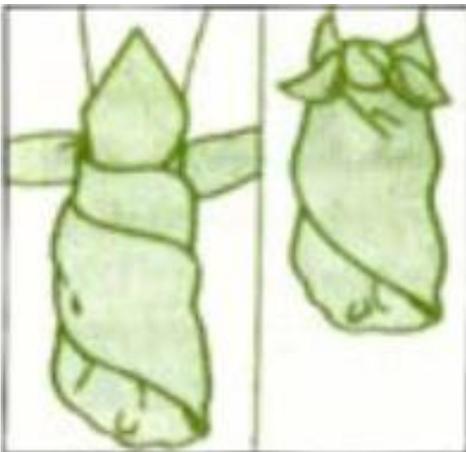
Մակափուսի կապուածք

ճունկի փաթթուածք

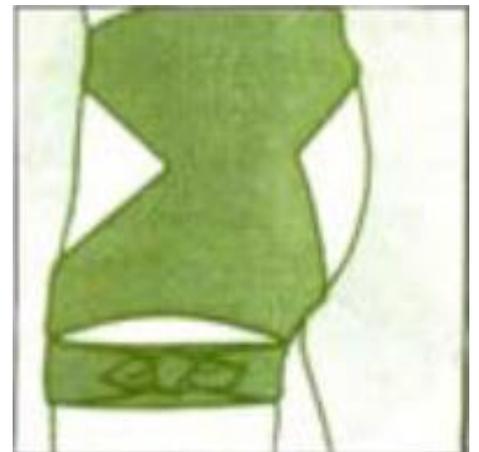
սրունքի փաթթուածք

Ոսրի փաթթուածք

Ազդրի փաթթուածք

Ազդրի կապուածք

ՎԷՐՔԵՐ

Վերք գոյութիւն ունի կ'ըսենք, երբ որ մորթը վնասուած է, ալսինքն՝ կտրուած, պատրուած կամ ճմլուած է:

Երկու տեսակ վերքեր կան. թեթեւ եւ ծանր:

Թեթեւ վերքերը քիչ աղտոտած պզտիկ կտրուածքներ կամ մակերեսային սկրթութիւններ են:

Ծանր վերքերը խորունկ, տարածուն եւ օտար մարմիններ պարունակող կտրուածքներ են, ինչպէս՝ հողի, ապակիի, մետաղի կամ հագուստի կտորներ:

ՄԱՆՐԷՆԵՐԸ

Շատ մանր ապրող էակներ են, որոնք սովորական աչքով չեն տեսնուիր. կարելի է զանոնք մանրադիտակով տեսնել միայն:

Բնութեան մէջ մեծ թիւով մանրէներ կան: Անոնցմէ ոմանք կրնան հիւանդութիւն պատճառել. Ախտածին մանրէներ կը կոչէին անոնք:

Շատ մը վնասակար մանրէներ մնայուն կերպով կ'ապրին մորթին եւ բոլոր առարկաներուն վրայ: Մորթը մեր մարմինը կը պաշտպանէ մանրէներու թափանցման դէմ, որքան ատեն որ չէ վնասուած: Ուստի, միշտ նկատի պէտք է ունենալ երկու կարեւոր կէտ; -

- 1) Ամէն վերք պէտք է վարակուած նկատել, այսինքն՝ հոն կրնան թափանցած ըլլալ վտանգաւոր մանրէներ, որոնք թերեւս լուրջ բարդութիւններ կրնան յառաջացնել: Հետեւաբար, որեւէ վերք, նոյնիսկ ամէնէն պարզը, պէտք է շուտով մաքրուի եւ դարմանուի:
- 2) Մարէները արագօրէն կը բազմանան: Երբեք պէտք չէ սպասել՝ խնամելու համար վերք մը: Պէտք է զայն դարմանել կարելի եղածին չափ կանուխ: Առաջին դարմանումէն կախեալ է վերքին եւ վիրաւորին ապագան:

ՄԱՆՐԷԱԶԵՐԾՈՒԹԻՒՆԸ

Առարկայի մը վիճակն է, որուն վրայ մանրէներ չկան. օրինակ՝ ջերմութեամբ հականեխուած գործիքներ կամ ծալածներ: Դժուար է անմիջական շտապ օգնողին համար հականեխուած կատարեալ պայմաններու տակ դարմանում կատարել, բայց եւ այնպէս ան պէտք է ջանայ միշտ մաքուր կերպով աշխատիլ:

ՀԱԿԱՆԵԽՈՒՄԸ

Մանրէները փճացնելու գործողութիւնն է: Վերքի մը մէջ մուտք գործած մանրէները կրնան փճացուիլ հականեխիչ կոչուող նիւթով մը: Վերք մը երբ ճշգրտօրէն մաքրուած է, այն ատեն միայն հականեխիչը կրնայ իր լման ազդեցութիւնը ունենալ:

ԹԵԹԵԻ ՎԷՐՔԵՐ

Ամենէն պատահականներն են:

Անոնց դարմանումը անմիջական շտապ օգնողին կարողութեան սահմաններուն մէջ կ'իյնայ: Ուստի, ան լաւ պէտք է գիտնայ իր պարտականութիւնը:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Ա) ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ ԴԱՐՄԱՆՈՒՄԻ ՊԻՏՈՒՅՔՆԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ՀԵՏԵԻԵԱԼՆԵՐՆ ԵՆ

- Ճերմակ մաքուր լաթի կտոր մը 50 սմ. x 50 սմ., իբրեւ ծածկոց գործածելու համար:
- Մետաղեայ տուփ մը մէջը գործիքներով, ինչպէս՝
  - Երկու մկրատ, մէկը ուղիղ՝ իսկ միւսը կոր ծայրերով.
  - Փուշ քաշելիք եւ օտար մարմիններ հանելիք մասնաւոր ունելիներ.
  - Դարմանումի յատուկ ունելի մը՝ ծալածները վերցնելու եւ վերքին վրայ տեղաւորելու համար:
- Փոքր ափսէ մը՝ գործածուած գործիքները դնելու, եւ կերպրնկալէ պզտիկ աման մը թափուելիքները մէջը լեցնելու համար:
- Մանրէագերծ քողէ ծալածներ (compresse de gaze sterile) 5 սմ. x 5 սմ. եւ 10 սմ. x 10 սմ., առանձին պահարաններու մէջ, վերքերը մաքրելու եւ ծածկելու համար:
- Ճախարակ մը կպչուն երիզ (leukoplast), 5 մեթր երկայնքով եւ 2 սմ. լայնքով. վերքին վրայ ծալածները փակցնելու համար:
- Տուփ մը փակցնելիք պատրաստ երիզներ (handyplast strips), կեդրոնական մասը հականեխիչի մէջ թաթխուած դարմանով, պզտիկ վերքերը ծածկելու համար:

- Զանազան լայնքով վիրակապեր, պարզ եւ առաձգական:
- Բամպակ՝ փաթթուած իր պահարանին մէջ:
- Երկու կամ երեք շեղկապ (échape), որոնցմէ մէկը հականեխուած եւ կերպրնկալէ տոպրակի մէջ պահուած ըլլայ:
- Եղունգի խոզանակ մը:
- Պարզ օճառ՝ մասնաւոր տուփի մը մէջ կամ հեղուկ օճառ՝ շիշի մը մէջ, վիրաւոր մասը մաքրելու եւ անմիջական շտապ օգնողին ձեռքերը լուալու համար:
- Հականեխիչներ, ինչպէս՝
  - Շիշ մը mercryl laurylé կամ dettol, վերքերը հականեխելու համար.
  - Շիշ մը թարմ թթուածնաջուր (eau oxygénée), արիւնող վերքերու համար, ինչ որ արիւնահոսութիւններն ալ մասամբ կը կասեցնէ.
  - Շիշ մը 90 ալքոլ. Շտապ օգնողին ձեռքերուն գործածելու համար միայն:

Իւրաքանչիւր ընտանիք իր տունէն ներս պէտք է ունենայ այս բոլոր պիտոյքները, մասնաւոր պահարանի մը մէջ՝ մաքուր եւ դասաւորուած:

Գունաւոր հականեխիչները, օրինակ՝ mercurochromը, իրենց մութ գոյնին պատճառով կրնան վերքին վարակումը քողարկել:

Հակամանրէական (antibiotique) օձելիները կամ փոշիները բժիշկին թելադրութեամբ պէտք է գործածուին միայն:

Բ) ՀԱԿԱՆԵԽԵԼ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐԸ

Գործիքները հականեխելու երեք պարզ միջոցներ կան; -

1) ԵՌԱՑՈՒՄ

- a. Գործիքները տեղաւորել ջուրով լեցուն մետաղէ յատուկ սանիւնը մէջ ու եռացնել 20 վայրկեան: Կրակին վրայէն վերցնելէ ետք, անմիջապէս պարպել սանիւն ջուրը, գործիքները գրեթէ չոր պահելու համար: Սպասել քիչ մը, որպէսզի անոնք պաղին գործածութենէն առաջ:
- b. Առժամայ հականեխումի միջոցներէն եռացումը լաւագոյնը կարելի է նկատել:

2) ԲՈՑԱՎԱՌՈՒՄ

- a. կը գործածուի երբ գործիքները եռացնելու դիւրութիւն չկայ:
- b. Գործիքները դնել մետաղեայ ափսէի մը մէջ, օրինակի համար՝ անոնց տուփիկափարիչը: Շատ քիչ քանակութեամբ ալքոլ լեցնել եւ լուցկիով վառել զայն, ու ձգել մինչեւ որ ինքնաբերաբար մարի: Ապա, ձգել որ գործիքները պաղին գործածութենէն առաջ:
- c. Բոցավառումը գործիքներուն վնաս հասցնելու անպատեհութիւնը ունի:

3) ԱԼՔՈԼԻ ՄԷՋ ԹԱԹԽՈՒՄ

- a. կը գործածուի ծալածներու ունելիներուն համար, որոնց ծայրը 90 աստիճան ալքոլի մէջ մնայուն կերպով թաթխուած կը մնայ:

Գ) ԼՈՒԱԼ ՁԵՌՔԵՐԸ

Պարզ օճառով բծախնդրօրէն լուալ ձեռքերը, դաստակը, եւ խոզանակէլ եղունգներուն տակը: Ապա, ձեռքերուն վրայ քիչ մը ալքոլ թափել եւ սպասել որ օդին մէջ չորնայ, առանց անձեռնոցով սրբուելու. ձեռքերը կրնան անձեռոցէն վարակուիլ:

Դ) ՄԱՔՐԵ ԼԵՒ ՀԱԿԱՆԵԽԵԼ ՎԷՐՔԸ

Հեղուկ հականեխիչով մը մաքրել եւ հականեխել վերքը՝ կեղրոնէն դէպի շուրջը, հասնելով մինչեւ առողջ մորթը:

Վերքը մաքրել մանրէագերծ ծալածով եւ ոչ թէ բամպակով, որուն թելերը վերքին կը փակչին:

Աղուամազերը հականեխուած մկրատով մը մորթին հաւասար կտրել:

Տեսանելի մակերեսային օտար մարմինները՝ խիճ, ապակիի կտորներ եւայլն, հականեխուած ունելիով մը հանել: Եթէ խորունկ կամ մխրճուած օտար մարմիններ կան, կը նշանակէ թէ ծանր վերք մըն է, գոր անպատճառ բժիշկը պետքէ խնամէ:

Վերքին ծայրերուն մեռած մորթի փոքր կտորները հականեխուած կոր մկրատով մը զգուշօրէն կտրել:

Հեղուկ հականեխիչով մը վերքը կրկին հականեխել:

Եթէ վերքը արիւնի, մանրէագերծ լաթով մը ճնշել վրան:

Ե) ՊԱՏԱՆՔԵԼ ՎԷՐՔԸ

Եթէ վերքը եւ շուրջը մաքուր ու չոր են, հականեխուած մէկ կամ մէկէ աւելի քողէ ծալածներ դնել վրան ու զանոնք ամրացնել կաշուն երիզով կամ վիրակապով մը:

Եթէ վերքը մաքուր ու փոքր կտրուածք մըն է, handyplast երիզ մը փակցնել վրան:

Ամէն անգամ որ կարելի է, նախընտրելի է վերքը բաց ձգել օդին: Այս ձեւով խոնաւութեան առաջքը առնուած կ'ըլլայ, քանի որ անիկա պատանքին տակ կրնայ ջրոտիլ:

Չ) ՎԵՐԱՆՈՐՈՉԵԼ ԴԱՐՄԱՆԸ (ANSEMENT)

Նախընտրելի է դարմանը շատ չփոխել. երկու օրը անգամ մը բաւարար է: Սպիացումը աւելի շուտ կ'ըլլայ: Միայն արիւնոտած կամ թարախոտած վերքերուն դարմանները օրը մէկ կամ երկու անգամ պէտք է փոխել:

Դարմանը զգուշութեամբ պէտք է հանել վերքին վրայէն: Վերջին ծալածը զօրաւոր կերպով չքաշել. կրնայ վերքին փակած ըլլալով արիւնահոսութեան պատճառ ըլլալ: Հարկ է նախ հականեխիչով թրջել զայն. քանի մը վայրկեան սպասել եւ յետոյ վերցնել վերքին վրայէն:

Է) ՀՍԿԵԼ ՎԵՐՔԻՆ ՎՐԱՅ

Անհրաժեշտ է հետեւիլ վերքին բնաշրջման, ստուգելու համար, թէ յաջորդող օրերուն կարմրութիւն, ուռեցք, ցաւ, եւ տաքութիւն յառաջացա՞ծ են վերքին շուրջ թէ ոչ: Եթէ այո, բորբոքումի նշաններ են անոնք եւ, հետեւաբար, պէտք է անպատճառ բժիշկին դիմել: Երբ կը գտնուինք առանձնացած վայրի մը մէջ, ուր բժիշկ չկայ, կրնանք բորբոքած վերքին վրայ օրական դնել բազմաթիւ անգամներ տաք եւ ալքոլով թրջոյած ծալածներ, զորս կը պատրաստենք հետեւեալ ձեւով; -

Ջուրը 20 վայրկեան կ'եռացնենք սանի մը մէջ եւ կը ձգենք որ պաղի՝ առանց կափարիչը վերցնելու: Երբ մեր ձեռքը կարենայ դիմանալ սանին տաքութեան, որ մօտաւորապէս 40 աստիճան կ'ըլլայ, կը նշանակէ թէ ջուրին ջերմութիւնը լաւ է եւ սանը վար կ'առնենք կրակին վրայէն: Սանին մէջ գաւաթ մը ջուրի համար մէկ ապուրի դգալ 90 աստիճան ալքոլ կը լեցնենք. զգուշանալ ջուրին մէջ ալքոլ լեցնելէ՝ որքան ատեն որ սանը կրակին վրայ է. կրնայ բռնկիլ:

Խառնուրդով թրջուած այս ծալածները կը դնենք վերքին վրայ եւ յաճախ կը վերանորոգենք բորբոքումին առաջքը առնելու համար:

Ը) ՄՏԱԾԵԼ ՊՐԿԱԽՏԻ (TETANOS)

ԿԱՆԽԱՐԳԻԼՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հարցնել վիրաւորին, թէ պրկախտի դէմ պատուաստուած է թէ ոչ: Եթէ այո, պատուաստումը ի զօրո՞ւ է տակաւին՝ թէ չէ: Եթէ պատրաստուած չէ, կամ պատուաստումը ի զօրու չէ, այսինքն հինգ տարի անցած է վրայէն, անյապաղ բժիշկին դիմել՝ վերքին յառաջանալէն մինչեւ վեց ժամ, որպէսզի ան հակապրկախտային շիճուկի (sérum antitétanique) ներարկում մը կատարէ եւ կանոնալոր կերպով պատուաստումի սկսի:

Պրկախտը յաճախ ահացու հիւանդութիւն մըն է: Պատճառը մանրէ մըն է, որ կը գտնուի կենդանիներու աղիքներուն մէջ (մասնաւորաբար՝ ձիուն), որոնց կղկղանքէն կը վարակուին գետնին հողերը: Ուստի, հողով աղտոտած վերքերը յատկապէս ենթակայ են այդ աստին:

Միայնձանը վերքերը չեն, որ այս ահաւոր բարդութեան պատճառ կ'ըլլան, այլ նաեւ՝ պարզ, ամէնօրեայ վերքերը կրնան պրկախտ յառաջացնել, ինչպէս՝ գամէ, փշաթելէ, վարդի կամ այլ բոյսի փուշէ, եւ կենդանիի խածուածքէ գոյացած վերքերը:

Հիւանդութիւնը կը յայտնուի վերքը ստանալէն ետք, երկու օրէն մինչեւ երեք շաբաթուան ժամանակամիջոցի մը մէջ: Ան կը յատկանշուի մկանային ցաւազին պրկումներով, որոնց առաջին նշանն է բերանը բանալու անկարելիութիւնը, ծնօտին մկանները վնասուած ըլլալու պատճառով:

Նման անհանգստութեան մը պարագային, երբ վիրաւորը անհոգ գտնուած է վերքը խնամելու կամ աննկատ անցած է, անպատճառ պէտք է շուտով բժիշկին դիմել:

Պրկախտը կանխարգիլելու համար ամեն բանէ առաջ պէտք է վերքը մաքրել եւ հականեխել: Խայթուածքով կամ խածուածքով յառաջացած վերք մը աւելի լաւ է ձգել որ արիւնի: Այս կանխարգիլումը թէւ անհրաժեշտ է, սակայն բաւարար չէ:

Պրկախտը արգիլելու ամենէն ազդու միջոցը կանոնաւոր կերպով անոր դէմ պատրաստումն է երեք անգամով, ամիսը անգամ մը թելին մորթին տակէն ներարկումով: Երրորդ ներարկումէն տարի մը ետք կը կատարուի առաջին յիշեցումի (rappel) պատուաստումը, եւ անկէ ետք հինգ տարին անգամ մը՝ յաջորդ յիշեցումի պատուաստումները, մէկ անգամով միայն:

Պատուաստը անհատը կը պաշտպանէ հինգ տարի:

Վիրաւոր մը, որ երբեք չէ պատուաստուած կամ աւելի քան հինգ տարի առաջ պատրաստուած է, բժիշկը անոր կոնքի մկանին մէջ կը կատարէ նախընտրաբար մարդկային արիւնէ պատրաստուած, այլ խօսքով շիճուկը կ'ըլլայ յիշեցումի պատուաստումի նոր ենթարկուած անձերէն ու արիւնէն, անոնք այդ հիւանդութեան դէմ մեծ քանակութեամբ հակամարմիններ (anti-Corps) կ'ունենան իրենց արեան մէջ: Այս շիճուկը ոչ մէկ հակազդեցութիւն կը յառաջացնէ ենթակային մօտ եւ շուկայի վրայ կը ճանչցուի *tétaglobine* կամ *tétaglobuline* վաճառանիշերով, քանակը միւլտիպլը ըլլալով չափահասին եւ երեխային համար:

Ձիու արիւնէ պատրաստուած շիճուկը գերզգայուն անձերու մօտ կրնայ ընդհանուր հակազդեցութիւններ կառաջացնել, ինչպէս՝ սիրտխառնուք, փսխումք, գլխապտույտ, մորթի կարմրութիւն, քեռուրտուք, յոդացաւեր, իսկ երբեմն ալ՝ անմիջական մահ, մանաւանդ երբ երկրորդ անգամ ըլլալով երակէն կը սրսկուի ան: Այս պատճառով անիկա այլեւս գործածութենէ բոլորովին կը դադրի:

Հակապրկախտային շիճուկը իր մէջ հակամարմիններ պարունակելուն համար կ'ունենայ արագ ազդեցութիւն, բայց կարճ տեւողութեամբ կը պաշտպանէ անհատը, միայն երեք շաբաթ, մինչ այդ հակամարմինները անոր մէզին հետ աստիճանաբար կ'արտաքսուին: Բժիշկը հետեւաբար միեւնոյն ատեն կանոնաւոր կերպով կը ձեռնարկէ պրկախտի դէմ պատուաստումին, որուն ազդեցութիւնը կը սկսի երեք շաբաթ ետք, երբ առաջացած հակամարմինները կը սկսին հանուննալ ենթակային արեան մէջ:

Եթէ վիրաւորը նախապէս հինգ տարի առաջ պատրաստուած է արդէն, բժիշկը կը բաւարարուի միայն յիշեցումի ներարկում մը կատարելով անոր:

ԾԱՆՐ ՎԷՐՔԵՐ

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Առանց վերքին դիպչելու, առանց հականեխել փորձելու եւ առանց օտար մարմիններ փնտռելու անոր մէջ, պատանքել զայն մանրէագերծ ծալածներով եւ կապել վիրակապով: Չանոնք չունենալու պարագային, կարելի է գործածել նոր արդուկուած մաքուր կտաւ մը, բայց ոչ երբեք՝ աղտոտ կտոր մը:

Ծալածները վերցնել յատուկ ունելիով մը, կամ բռնել այն մասերէն, որոնք վերքին պիտի չդիպչին եւ տեղաւորել վերքին վրայ հաստատ պահելով զանոնք, որպէսզի վիրակապին առաջին շրջանակները բոլորելու պահուն վիրակապին տակէն չսահին:

Վիրակապը առաւել կամ նուազ չափով սեղմ կապել ըստ արիւնահոսութեան աստիճանին, միշտ զգույշ ըլլալով որ պատանքին տեղաւորումէն քանի մը վայրկեան ետք, անդամին ծայրամասը չպաղի կամ մանիշակագոյն չդառնալ:

Եթէ վերքը մարմնին վերի անդամներէն մէկուն վրայ է, անդամը վիզէն կախուած շեղկապի մը մէջ հանգչեցնել:

Վիրաւորը հորիզոնական դիրքի մէջ պառկեցնել եւ ծածկել:

Պիտակ մը հաստատել հագուստներուն վրայ, նշելով վիրաւորին անունը, արկածին ժամը, վայրկեանը, վերքին տեսակը եւ անոր անմիջական խնամքի պէտք ունենալը:

Առանց յապաղումի հիւանդանոց փոխադրել զայն:

ՄԱՍՆԱՅԱՏՈՒԿ ԾԱՆՐ ՎԷՐՔԵՐ

Ա) ԿՈՒՐԾՔԻ ՎԷՐՔԵՐ

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Անմիջական վերքին վրայ քանի մը հականեխուած ծալածներ դնել եւ զանոնք ամրացնել ոչ շատ սեղմ վիրակապով մը:

Վիրաւորը անյապաղ հիւանդանոց փոխադրել կէս նստած դիրքի մէջ կամ այն կողմի վրայ, որ աւելի հանգիստ կը զգայ, գլխուն եւ ուսերուն ներքեւ բարձ մը տեղաւորելով եւ վրան ծածկելով: Եթէ գլուխը ցած պառկի, կրնայ շնչահեղձ ըլլալ:

Եթէ վերքը սուլէ կամ պղպջակներ արձակէ, եւ վիրաւորը շնչառական տագնապի մէջ ըլլայ, վերքը ծածկել բազմաթիւ ծալածներով եւ զանոնք ամրացնել քանի մը շարք կպչուն երիզներով կամ եռածայր պարսատիկով մը, եւ կամ պարզապէս բաց ձեռքը հաստատ պահել անոնց վրայ:

Շնչառութիւնը կենալու պարագային անմիջապէս կիրարկել արուեստական շնչառութիւն:

Եթէ վերքը սուլէ, բայց վիրաւորը շնչառական տագնապի մէջ չըլլայ, կը բաւէ վերքին վրայ մէկէ աւելի ծալածներ դնել եւ զանոնք ամրացնել չորս կպչուն երիզներ փակցնելով շուրջը:

Բ) ՈՐՈՎԱՅՆԻ ՎԷՐՔԵՐ

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Հականեխուած լաթի կտոր մը դնել վերքին վրայ եւ որովայնը կապել լայն վիրակապով մը:

Եթէ աղիքը վերքէն դուրս ելած է, զայն ներս մտցնել չփորձել եւ երբեք ծալած չգործածել, այլ շատ մաքուր լաթով մը, նախընտրաբար հականեխուած, ծածկել զայն եւ որովայնը կապել լայն, ոչ շատ սեղմ վիրակապով մը, ու վիրաւորը փոխադրել հիւանդանոց, կոնակին վրայ պառկած, ծածկուած, ծունկերը ծռած եւ անոնց պարապուրեան տակ բարձ մը տեղաւորած, փորին մկանները թոյլ պահելու համար:

Եթէ վերքին մէջ որեւէ օտար մարմին մնացած է, զայն դուրս հանել չփորձել: Վիրաւորը պէտք է փոխադրել կարելի եղածին չափ շուտ եւ քիչ շարժելով:

Միշտ մտածել, որ կուրծքի եւ որովայնի վերքերուն հետ կրնայ անտեսանելի ներքին արիւնահոսութիւն մըն ալ տեղի ունենալ:

Գ) ԱՉՔԻ ՎԷՐՔԵՐ

Աչքի վերք մը միշտ ծանր վերք մըն է:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Վիրաւորը անմիջապէս կոնակին վրայ պառկեցնել, գլուխը հաստատ պահել եւ իրեն յանձնարարել, որ երբեք չշարժի, նայլածքը դէպի վեր յառէ, գլուխը աջ կամ ձախ չդարձնէ եւ զգուշանայ հազալէ: Եթէ աչքի մը ապակեայ հիւթը (*humeur vitree*), այսինքն՝ անոր ներքին պատեանը լեցնող հեղուկը պարպուի, այդ աչքը կը կորսուի:

Առանց ժամանակ կորսնցնելու ակնաբոյժին խնամքին յանձնել վիրաւորը:

Դ) ՊԱԼԱՐ ԵՒ ԱՅԼ ՎԷՐՔԵՐ

MULUT (ABCÉS)

Մորթին տակ կամ խոռոչի մը մէջ թարախի կուտակում մըն է, յառաջ եկած մանրէներու եւ բջիջներու տարբադադրութենէն:

Վնասուած մասը կ'ուրի, կը կարմրի, կը ցաւի եւ երբ անոր դպչինք՝ տաք կը զգանք: Ենթական ջերմութիւն կ'ունենայ եւ չի կրնար քնանալ:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Անպատճառ բժիշկին դիմել:

Բժիշկը կը ճեղքէ պալարը երբ հասունցած է եւ կ'որոշէ յարմարագոյն դարմանումը: Միայն ճեղքելով է, որ թարախը ամբողջութեամբ կը պարպուի: Թարախը պարպուելէն ետք, վերքը շուտով կը սպիանայ:

Եթէ հնարաւոր չէ անմիջապէս բժիշկ մը տեսնել, կարելի է մինչ այդ ալքով թրջուած տաք ծալածներ դնել պալարին վրայ եւ յաճախ նորոգել:

Ակռայի պալարի պարագային, հարկ է միշտ ատամնաբոյժին դիմել, մինչ այդ, բերանը տաք ջուրով ցողուել, բայց այտին վրայ տաք ծալածներ չդնել. գեղանկի(fistule) վտանգ կրնայ ըլլալ, այսինքն՝ պալարը այտէն դուրս կրնայ բացուիլ:

Ե) ՄԱՏԻ ԽՈՑ (PANARIS)

Պալար մըն է, որ մատին շուրջ կը գոյանայ եւ միեւնոյն ախտանշաններով կը յայտնուի: Ընդհանրապէս ձեռային աշխատանք կատարողներու կը պատահի. Անոնց մատները յաճախ կը ծակծկին մետաղի տաշուքներէ կամ փայտի շիւղերէ:

Երկու տեսակ մատի խոցեր կան; -

- 1) ԵՂՈՒՆԳԻ ԽՈՑ - Պզտիկ պալար մըն է եղունգին շուրջ: Բորբոքումը եղունգին տակ տարածուելով եղունգը կրնայ փրթիլ:
- 2) ԿԱԿՂԱՄԱՍԻ ԽՈՑ – Պալարը կը կազմուի մատնադրոշմներուն վրայ, առաւելաբար բթամատին եւ ցուցամատին՝ անձը ծանր վտանգներու ենթարկելով: Վարակումը կրնայ ձեռքին եւ նախաբազուկին հասնիլ, մատը պիրկ եւ անգործածելի դարձնելով, ինչպէս նաեւ ամբողջ մարմնին տարածուիլ եւ արեան մէջ անցնիլ ու նեխատենդ մը (septicémie), այսինքն՝ արեան թունաւորում մը յառաջացնել, սպառնալով անհատին կեանքին:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Ամէն մատի խոց, առանց ուշացումի, անպատճառ բժիշկին ցոյց տալ, մանաւանդ երբ տաքութիւն, անքնութիւն եւ շարժումներրու դժուարութիւն կը պատճառէ:

Զ) ՄԿՆՈՌ (FURONCLE)

Աղուամազի մը արմատին շուրջ մորթի թարախոտ փոքրիկ ուռեցք մըն է, որ կը բնորոշուի իր կարմիր գույնով, կոնաձեւութեամբ եւ ծայրի պզտիկ ցցուածքով: Շատ քիչ անգամ կը պատահի, որ մկնոռ մը առանձին ըլլայ եւ կամ ուրիշներ իրեն յաջորդեն:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Անպատճառ բժիշկին դիմել:

Եթէ կարելի չըլլայ անմիջապէս բժիշկ մը տեսնել, մորթը ածիլելէ ետք, հեղուկ հականեխիչ մը քսել մկնոռին շուրջը՝ վարակումը չտարածելու համար, եւ կաթիլ մըն ալ գազաթին վրայ կաթեցնել:

Մկնոռը հասունցնելու համար, բժիշկին յանձնարարութեամբ խիւսեր գործածել: Երբ այլեւս հասուն է, ձգել որ թարախը ինքնաբերաբար պարպուի, օրական երկու անգամ դարման փոխելով, մորթը լաւ մը հականեխիչով մաքրելէ ետք:

Աղուամազը ունելիով քաշել՝ երբ զայն շրջապատող մորթը մեռած կը նկատուի:

Է) ԵՐԻԹ (IMPETIGO)

Մորթի մակերեսին վրայ շատ փոխանցիկ պզտիկ վերք մըն է, որ կը ճանչցուի իր դեղնորակ, մեղրագոյն կեղեւէն, ու երբ այս վերջինը փրցուի, վերքը կ'արիւնի: Առաւելաբար կը պատահի մանուկներու, եւ ընդհանրապէս կը տեսնուի անոնց դէմքին վրայ:

Յառաջ կու գայ միջատի խայթուածքէ կամ բորբոքած սկրթութէ, մանաւանդ երբ երեխան զանոնք քերի:

Մանուկը ինքզինք քերելով վարակումը կը տարածէ իր ամբողջ մարմնին վրայ, հաւանականօրէն վարակելով նաեւ խաղընկերներ:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Ամէնէն փոքր սկրթութքը կամ միջատի ամէնէն պարզ խայթուածքը նոյնիսկ հականեխիչով մաքրել:

Վերքին կեղելը հանելու համար զայն կակուղցնել հեղուկ հականեխիչով մը:

Մորթին վրայ բժիշկին կողմէ յանձնարարուած օժանակ մը քսել, քանի մը ծալածներով ծածկել եւ օրական փոխել:

ԱՅՐՈՒԱԾՔՆԵՐ

Այրուածքները մարմնի հիւսկէններու (tissus) վնասուածքներ են: Հիւսկէնները բջիջներու համախմբումէն յառաջ եկած կազմուածքներ են, ինչպէս՝ մորթը, մկանները, ջիղերը, ոսկորները, եւայլն:

ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

- կրակը
- Բոցը
- Շիկացած մետաղը կամ որեւէ տաք հաստատուն մարմին մը
- Եռացած ջուրը կամ որեւէ տաք հեղուկ մարմին մը, ինչպէս՝ թէյը, սուրճը, կաթը, եւայլն
- Տաք ջրաշոգիները կամ ծուխերը
- Արեւուն ճառագայթը
- Շողարձակումները
- Ելեկտրական հոսանքը
- Քիմիական կամ ճարտարարուեստական կիզիչ արտադրութիւնները, օրինակ՝ ծծմբական թթուն (acide sulfurique), քլորաջրական թթուն (acide chlorhydrique), քարաղական թթուն (acide nitrique), կիզական կալաքարը (soude caustique), եւայլն:

Այրուածքները կը բաժնուին երեք աստիճանի, նայած վնասուած հիւսկէններու խորութեան:

Առաջին եւ երկրորդ աստիճանի այրվածքները կը կոչուին թեթեւ այրուածքներ, իսկ երրորդ աստիճանի այրուածքները՝ ծանր այրուածքներ:

ԹԵԹԵԻ ԱՅՐՎԱԾՔՆԵՐ

Մակերեսային եւ ոչ տարածուն վնասուածքներ են:

Առաջին աստիճանի այրուածքները կը բնորոշուին մորթի կարմրութեամբ:

Երկրորդ աստիճանի այրուածքները կը բնորոշուին մէկ կամ բազմաթիւ մեծ ու փոքր ուռեցքներով, որոնք իրենց մէջ կը պարունակեն թափանցիկ մաքուր հեղուկ մը:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Առաջին աստիճանի այրուածքներուն համար քիչ մը բրնձափոշի ցանել կարմրած մորթին վրայ, եւ առատօրէն ջուր խմցնել ենթակային:

Երկրորդ աստիճանի այրուածքներուն համար, եթէ ուռեցքները չեն պայթած, հեղուկ հականեխիչով մը հականեխել զանոնք, մանրէագերծ ծալած մը դնել անոնց վրայ ու կպչուն երիզով մը ամրացնել զանոնք, զգոյշ ըլլալով որ չպայթին անոնք: Եթէ ուռեցքները պայթած են արդէն, կրնան շուտով վարակուիլ. Հարկ է ուրեմն զանոնք դարմանել, այնպէս ինչպէս թեթեւ վերք մը, այսինքն՝ հեղուկ հականեխիչով մը հականեխել, շուրջի մեռած մորթի պզտիկ կտորները հականեխուած կոր մկրատով մը կտրել, կրկին հականեխել ու մանրէագերծ ծալած մը հաստատել անոնց վրայ, դարմանումի ամբողջ ընթացքին զգուշանալով այրուածքին վերել խօսելէ կամ հազալ է, լորձունքին մէջ գտնուող մանրէներէն չվարակելու համար զայն: Ծալածը պահել 48 ժամ, ապա հանել բաց օդին ձգելով այրուածքը, սպիացումը դիւրացնելու համար:

Թեև այրուածք մը ինքնին մանրեագերծ կ'ըլլայ տաքի ազդեցութենէն, սակայն ան կրնայ շուտով վարակուիլ, երբ ինքն իր վիճակին ձգուի եւ անմիջապէս պետք եղած նախազգուշութիւնները ձեռք չառնուին: Ուստի, նախընտրելի է ամէն այրուածք տակաւին չվարակուած բժիշկին ցույց տալ, պրկախտի վտանգն ալ միշտ նկատի ունենալով անշուշտ, որուն դէմ հակապրկախտային շիճուկի ներարկումը եւ անկէ անմիջապէս ետք պատրաստումը անհրաժեշտ են, եթէ ենթական նախապէս կանոնաւոր կերպով չէ պատրաստուած:

ԾԱՆՐ ԱՅՐՈՒԱԾՔՆԵՐ

Տարածուն եւ խորունկ վնասուածքներ են: Որքան տարածուն եւ խորունկ ըլլան անոնք, այդքան աւելի կ'ըլլայ մահուան վտանգը: Ծանր այրուածքներուն մէջ, մորթը ածխացած, իսկ մկանները, ջիղերը, երակներն ու ոսկորները մասամբ վնասուած կ'ըլլան:

Այրուածք մը, որուն չափը ձեռքի մը ափէն աւելի է ու խորունկ, ծանր այրուածք մըն է:

Ծանր այրուածք կը նկատուին նաեւ՝ -

- ա) Անոնք որոնք կը գտնուին մարմնին որոշ մասերուն վրայ, ինչպէս՝ դէմքին եւ յօդերուն կամ բնական խոռոչներուն մէջ:
- բ) Ներքին այրուածքները, օրինակ՝
  - կիզիչ նիւթերու ներմուծումով յառաջ եկած մարսողական խողովակի այրվածքները, որոնք անհատին կեանքը վտանգի տակ կը դնեն.
  - Տաք ջրաշոգիներու կամ ծուխերու ներշնչումով յառաջացած շնչառական ճամբաներու այրուածքները, որոնք աստիճանական շնչահեղձութիւն կը պատճառեն:
- գ) Աղտոտ վիճակի մէջ գտնուող այրուածքները:
- դ) Վատառողջ անձերու, տկար երեխաներու, ծերունիներու, ալքոլամոլներու եւ շաքարախտաւորներու այրուածքները:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Եթե ենթակային զգեստներ ըբոցերու մէջ են, թոյլ չտալ որ վազէ, այլ անմիջապէս ծածկոցի մը մէջ փաթթել կամ գետնին վրայ գլորել զայն:

Այրուածքը դարմանել՝ այնպէս ինչպէս ծանր վերք մը: Եթե այրուածքները շատ տարածուն չեն, հականեխուած քանի մը ծալածներ դնել վրան, իսկ եթէ տարածուն ու բազմաթիւ են, մաքուր սաւանի մը մէջ փաթթել անձը:

Ըստ օրենքի, պէտք չէ մերկացնել այրած մը: Զգեստները կը պաշտպանեն այրուածքները, որոնք տաքի ազդեցութենէն հականեխուած կ'ըլլան արդէն: Հագուստները հանել կը նշանակէ բաց օդին ձգել անոր այրուածքները, որոնք կրնան մանրէներէ վարակիլ:

Բացառութիւն կը կազմեն այն այրած անձերը, որոնց զգեստները թրջուած են եռացած ջուրով կամ այլ հեղուկով, եւ կամ խոնալցած են տաք շոգիով: Անհրաժեշտ է զանոնք անմիջապէս մերկացնել եւ պաղ ջուր թափել անոնց վրայ: Նոյնպէս հարկ է մերկացնել այն անձերը, որոնց հագուստները արուեստական (synthetique) որոշ նիւթերէ շինուած ըլլալով, կը շարունակեն այրել առանց ակներեւ բոցերու:

Երկու պարագաներուն ալ պէտք չէ հանել մորթին հետ շփման մէջ եղող վերջին ճերմակեղէնը, որ իբրեւ պատանք կը ծառայէ այրուող անձին, այլ՝ շարունակել պաղ ջուր թափել անոր վրայ:

Եթէ մարմնին մէկ մասը, ինչպէս դէմքը, ձեռքերը, այրած է եռացած հեղուկէ մը, անմիջապէս առատօրէն պաղ ջուր թափել վրան:

Ենթական հորիզոնական դիրքի մէջ երկնցնել, ծածկել, հանդարտեցնել եւ առանց ժամանակ կորսնցնելու հասցնել հիւանդանոց, ուր վիրաբուժական եւ գեղագիտական դարմանումի արդիական միջոցները ի վիճակի են փրկելու ծանր այրուածքի շատ մը պարագաներ եւ շտկելու անոնց հետեւանքով յառաջ եկած այլափոխումները:

**Ի՞նչ ընել քիսիսիսն եւ ճարսարարութեանս սիսիսն
արսարարութեանսն եւ ՅԱՌԱՋ ԵԿԱԾ ԱՐՏԱՔԻՆ ԵՒ ՆԵՐՔԻՆ
ԱՅՐՎԱԾՔՆԵՐՈՒ ՊԱՐԱԳԱՆԵՐՈՒՆ**

Արտաքին այրուածքներուն վրայ առատօրէն պաղ ջուր թափել,
առնուածն 10 վայրկեան: Ապա, մաքուր կամ եթէ կարելի է հականեխուած
լաթով մը փաթթել զանոնք, եւ անմիջապէս անձը հիւանդանոց հասցնել:

Այրուածքները խնամելու պահուն զգուշանալ մերկ ձեռքերով անոնց
դպչելէ. այրուածքներու կիզիչ նիւթէն մատները կրնան այրիլ:

Ծծմբական թթուի պարագային, իւղոտ հեղուկ մը ըլլալով՝ շուտով
մորթին չի թափանցեր: Ուստի, հարկ է նախ արագօրէն հականեխուած
ծալածով մը սրբել զայն, ու յետոյ առատօրէն պաղ ջուր թափել
այրուածքին վրայ, քանի որ ծծմբական թթուն ջուրին հետ շփման մէջ
մտնելով տաքութիւն կ'արձակէ, ինչ որ աւելի այրուածք կը պատճառէ:

Ծծմբական թթուն եթէ աչքին մէջ ցայտած է, արագօրէն
հականեխուած ծալածով մը սրբելէ ետք զայն, առատ ջուրով լուալ աչքը,
իսկ եթէ շրջակայքը ծորակի դիրութիւն կայ, աչքը բաց վիճակի մէջ
ուղղակի հոսող ծորակին տակ պահել նուազագոյնը 10 վայրկեան: Ապա,
աչքը գոցել տալով, վրան հականեխուած ծալած մը հաստատել ու
անմիջապէս ենթական ակնարոյժին կամ հիւանդանոց հասցնել

Ներքին այրուածքներու համար երբեք չփորձել փսիսել տալ անձը,
որովհետեւ, եթէ փսիսելու ըլլայ, այդ կիզիչ նիւթը որ ստամոքս հասած է,
նոյն մարտողական խողովակէն վեր ելլելով՝ երկրորդ այրուածք մը պիտի
յառաջացնէ:

կուլ տրուած նիւթին տեսակին, քանակին, ինչպէս նաեւ ենթակային
տարիքին եւ կշիռքին մասին տեղեկանալէ ետք, առանց որեւէ հեղուկ
խմցնելու շուտով հիւանդանոց փոխադրել զայն:

Նոյնպէս անհրաժեշտ է տաք ջրաշոգիներում կամ ծուխերու
ներշնչումով յառաջ եկած շնչառական ճամբաներու այրուածքնէ րու
պարագաները շուտ հասցնել հիւանդանոց:

ԿԱՆԽԱՐԳԻԼՈՒՄ

- Անկողնին մեջ ծխախոտ չծխել, ոչ ալ այն վայրերուն մեջ, ուր դիրավառ նիւթեր կան, ինչպէս՝ պենզինի կայաններ, քիմիական նիւթեր արտադրող գործարաններ, եւայլն:
- Ոգելից ըմպելիներ, անուշահոտեր, գեղագիտական նիւթեր, առտնին քիմիական արտադրութիւններ կրակի մօտ չգործածել, դիրավառ ըլլալով՝ շուտով կը բռնկին:
- Երկարատեւ արեւուն ճառագայթներուն տակ չմնալ:
- Երեխաները առանձին չձգել սենեակի մը մեջ, ուր կրակ կը վառի:
- Մանուկներու ձեռքի հասողութենէն հեռու պահել լուցկիները, դիրավառ նիւթերը եւ առտնին քիմիական արտադրութիւնները:
- Եռացող կաթսայ մը գետին չդնել, ոչ ալ տաք արդուկ մը սեղանին եզերքը. Երեխան կրնայ անոնց դաշելով ինքզինք այրել:
- Նորածինին օրօրոցը կրակի մօտ չգետեղել:
- Քիմիական արտադրութիւնները խմիչքի շիշերու մեջ չլեցնել, սխալմամբ մէկը խմելով՝ ներքին այրուածք մը կ'ունենայ:
- Ելեկտրական հոսանքը ապահով միջոցներով գործածել:

ԱՐԻԻՆԱՀՈՍՈՒԹԻԻՆՆԵՐ

Արիւնահոսութիւնը արեան անօթներէն դուրս հոսիլն է:

Երեք տեսակ արիւնահոսութիւններ կան; -

- 1) **ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՐԻԻՆԱՀՈՍՈՒԹԻԻՆ** - Երբ արիւնը վերքի մը պատճառով մեր մարմնէն դուրս կը հոսի: Մենք դիւրին կը տեսնենք գայն, սակայն չենք գիտեր, թէ ուրկէ՞ ծնունդ կ'առնէ:
- 2) **ՆԵՐՔԻՆ ԱՐԻԻՆԱՀՈՍՈՒԹԻԻՆ** - Երբ արիւնը մեր մարմնին մէջ կը հոսի ու հոն կը մնայ եւ մենք չենք տեսներ գայն, ինչպէս՝ գանկոսկրին, կրծքավանդակին, որովայնի խոռոչին կամ ծայրանդամներուն մէջ:
- 3) **ԴՐՍԵԻՈՐՈՒԱԾ ԱՐԻԻՆԱՀՈՍՈՒԹԻԻՆ** - Երբ արիւնը մեր մարմնին մէջ կը հոսի, բայց բնական բացուածքի մը շնորհիւ որ արտաքին աշխարհին հետ հաղորդակցութեան մէջ է, ինչպէս՝ քիթը, բերանը, ականջը, սրբանը, միզային, եւ սեռային արտաքին գործարանները, կը սկսի դուրս գալ:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԱՐԻԻՆԱՀՈՍՈՒԹԻԻՆ

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Առանց վերքին դպչելու, հականեխել փորձելու եւ օտար մարմիններ փնտռելու անոր մէջ, անմիջապէս, ամէն բանէ առաջ, ճնշել ուղղակի վերքին վրայ, նախընտրաբար մաքուր թաշկինակով կամ ծալուած լաթով մը. գանոնք չունենալու պարագային, ուժեղ կերպով ձեռքով ճնշել վերքին վրայ, եւ ապա վիրաւորը հորիզոնական դիրքի մէջ երկնցնել: Մօտաւորապէս վայրկեան մը տեւող ճնշումէ ետք, երեք պարագաներու առջեւ կրնանք գտնուիլ; -

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՐԱԳԱՅ -Արիւնահոսութիւնը կը նուազի կամ կը դադրի: Ուրեմն երակ մըն է վնասուածը, մակերեսային կամ խորունկ, եւ կամ՝ անդամի մը վրայ պզտիկ շնչերակ մը: Այս պարագան ամէնէն յաճախակին է:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Երբ արիւնահոսութիւնը դադրի, հարկ է վերքը մաքրել օտար մարմիններէ, հականեխել, մանրէագերծ ծալած մը դնել վրան, եւ ոչ շատ թոյլ, ոչ ալ շատ սեղմ վիրակապով մը կապել ու կապուած անդամը բարձր պահել՝ տակը բարձ կամ ծալուած զգեստ մը տեղաւորելով: Ապա, ստուգել թէ արիւնը դիրութեամբ կը շրջի" եւ երակագարկը վիրակապէն վար կը զարնէ՝ թէ ոչ: Եթէ քանի մը վայրկեան ետք վիրաւորուած անդամին ծայրամասը սկսի պաղիլ կամ մանիշակագոյն դառնալ, ըսել է թէ վիրակապը շատ սեղմըւած է, եւ պետք է ուրեմն քիչ մը զայն թուլցնել:

Կապուած ծայրանդամը բարձրացուած

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՐԱԳԱՅ - Արիւնահոսութիւնը կը շարունակուի հակառակ ճնշում բանեցնող թաշկինակին կամ ծալուած լաթին, ինչ որ կը նշանակէ թէ մեծ շնչերակ մըն է վնասվածը:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Անհրաժեշտ է շնչերակին արմատը գտնել եւ ուղղակի անոր վրայ ճնշում կատարել բթամատով կամ բռունցքով սրտին եւ վերքին միջեւ: Այս գործողութիւնը կատարելու համար, հարկ է գիտնալ գլխաւոր շնչերակներուն ուղղութիւնը եւ այն կէտերը, ուր կրնանք այդ շնչերակները ճնշել ոսկորի մը վրայ:

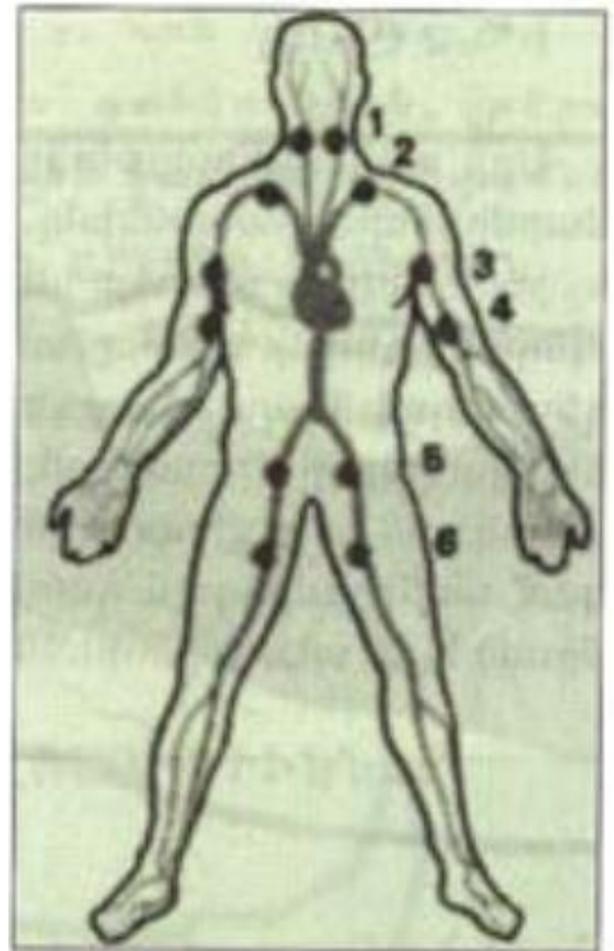
ՎԵՑ ԳԼԽԱԻՈՐ ՎԷՏԵՐ ԿԱՆ

1) ՎԻԶԻՆ ՎՐԱՅ

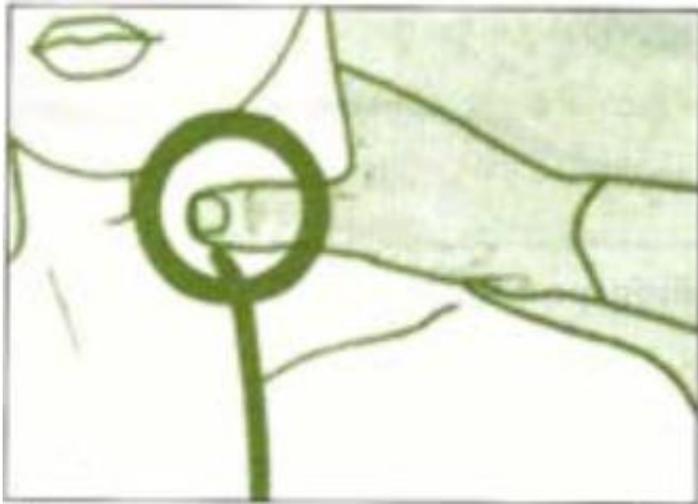
Վիզին շնչերակները, որոնք քնային շնչերակներ (*Artères carotides*) կը կոչուին, կ'անցնին շնչափողին երկու կողմերէն եւ արիւն կը մատակարարեն գլխու շրջանին:

Բթամատով զանոնք վիզին վերջին ողնոսկրին վրայ ճնշելով, կրնանք այդ կէտէն վեր վիզին վրայ տեղի ունեցող արիւնահոսութիւնները կեցնել միշտ զգուշանալով որ շնչափողին վրայ չճնշենք եւ շնչառութեան արգելք չըլլանք:

Աջ բթամատը կը գործածենք հորիզոնական դիրքով, եթէ վերքը վիզին ձախ կողմն է, իսկ ձախ բթամատը՝ եթէ վերքը աջ կողմը, միեւնոյն ատեն միւս մատներով ծոծրակէն բռնելով:

Ճնշումի կէտերը

Ճնշում վիզին շնչերակին վրայ

Դեմքի կամ գանկի մաշկին վրայ վերք մը թեև կը թուի առատօրէն արիւնիլ, բայց եւ այնպէս իրականութեան մէջ արեան մեծ կորուստ մը չի պատճառեր, եւ արիւնահոսութիւնը դիւրին կը դադրի վերքին վրայ մաքուր լաթի կտոր մը դնելով ու քանի մը վայրկեան անոր վրայ ճնշելով: Ուստի, դեմքի եւ գանկի մաշկի վերքերուն համար երբեք անհրաժեշտ չէ վիզին շնչերակներուն վրայ ճնշում կատարել:

2) ՈՒՍԷՆ ՔԻՉ ՄԸ ՎԱՐ

Թեւին շնչերակը կրծքավանդակէն կ'ելլէ ուսուկրին ետեւէն անցնելով:

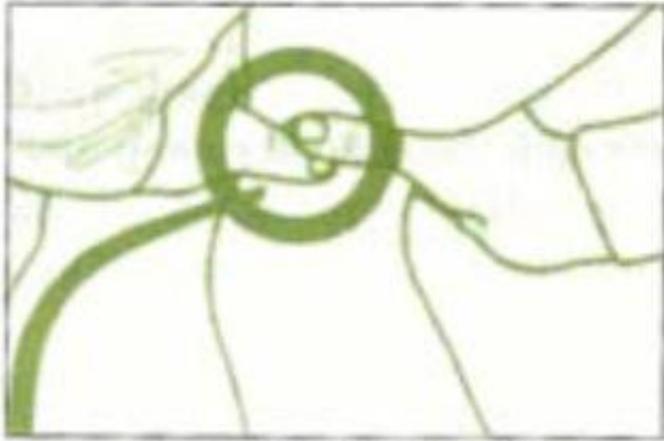
Բթամատով գայն ուսուկրին ետեւը առաջին կողոսկրին վրայ ճնշելով, կրնանք ուսին վրայի եւ թեւին տակի ծանր արիւնահոսութիւնները կեցնել:

Աջ բթամատը կը գործածենք ուղղաձիգ դիրքով՝ վերէն վար, եթէ վերքը ձախ կողմն է, իսկ ձախ բթամատը՝ եթէ վերքը աջ կողմը, միեւնոյն ատեն միւս մատներով թիկունքէն բռնելով:

Ճնշում թեւին շնչերակին վրայ

3) ԹԵԻՒՆ ՏԱԿԸ

Ճնշում անութային
շնչերակին վրայ

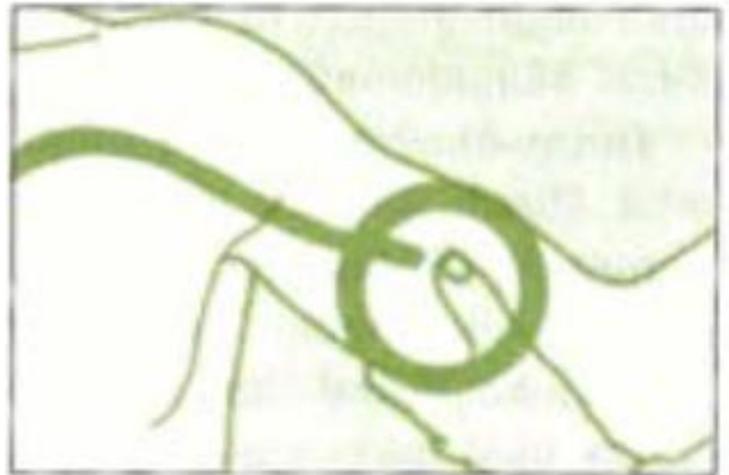
Թեւին շնչերակը կ'անցնի անութին փոսին մէջէն, ուր անութային շնչերակ (artere axillaire) կը կոչուի:

Երկու բթամատները իրարու միացուցած՝ թեւին տակը զայն բազկոսկրին գլխուն դէմ ճնշելով, ու միեւնոյն ատեն միւս մատներով ուսը շրջապատելով, կրնանք արմուկէն վեր տեղի ունեցող ծանր արհնահոսութիւնները կեցնել:

4) ԲԱԶՈՒԿԻՆ ՎՐԱՅ

Անութային շնչերակը կ'իջնէ բազուկին ներսի կողմէն վար՝ երկգլխանի մկանին (muscle biceps) մէջէն, ուր բազկային շնչերակ (artere hunerale) կը կոչուի:

Բթամատով զայն բազուկին ներսի կողմէն, երկգլխանի մկանին տակ, բազկոսկրին վրայ ճնշելով, կրնանք արմուկէն վար տեղի ունեցող ծանր արհնահոսութիւնները կեցնել:

Ճնշում բազկային
շնչերակին վրայ

Աջ բթամատը կը գործածենք եթէ վերքը աջ թեւին վրայ է, իսկ ձախ բթամատը՝ եթէ վերքը ձախ թեւին վրայ, միեւնոյն ատեն միւս մատներով թեւին ետեւէն բռնելով:

5) ԱՃՈՒԿԻՆ ՎՐԱՅ

Աճուկը որովայնին եւ գիստին միացման ծալքոտ մասն է:

**Ճնշում ազդրային
շնչերակին վրայ,
աճուկին ծալքին մեջտեղը**

Ստորին ծայրանդամին շնչերակը որովայնէն կ'ելլէ անցնելով, աճուկային ծալքէն, ուր ազդրային շնչերակ (*artère fémorale*) կը կոչուի:

Ուղղաձիգ բռունցքով զայն աճուկին ծալքին մեջտեղը ամբողջ ուժով ազդրոսկրին գլխուն վրայ ճնշելով, կրնանք ծունկէն վեր տեղի ունեցող ծանր արիւնահոսութիւնները կեցնել:

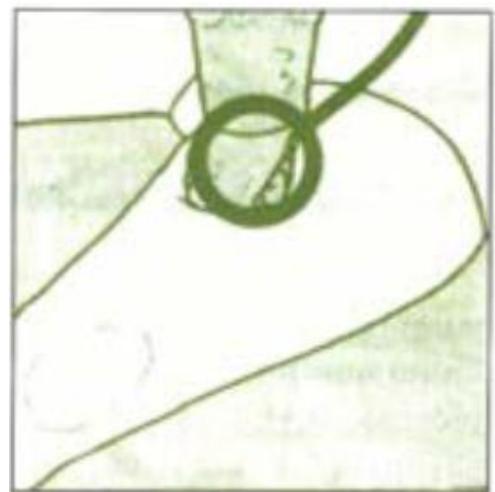
Աջ կամ ձախբռունցքը կը գործածենք որեւէ կողմի համար:

6) ԶԻՍՏԻՆ ՎՐԱՅ

Ազդրային շնչերակը աճուկին ծալքին մեջտեղէն վար կ'իջնէ գիստին ներսի կողմէն ու կ'անցնի դէպի ետեւ՝ ծնկափոսին մեջ:

Ուղղաձիգ բռունցքով զայն գիստին ներսի կողմէն ամբողջ ուժով ազդրոսկրին վրայ ճնշելով, կրնանք ծունկէն վար տեղի ունեցող ծանր արիւնահոսութիւնները կեցնել:

Աջ կամ ձախ բռունցքը կը գործածենք որեւէ կողմի համար:

**Ճնշում ազդրային
շնչերակին վրայ,
գիստին ներսի կողմէն**

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՒՒՆ

Ա) Շնչերակը միշտ ճնշել ոսկորին վրայ եւ կարելի եղածին չափ վերքին մօտ:

Բ) Ճնշումը երբեք չթուլացնել. շարունակել, երկարած դիրքի մէջ վիրաւորը մինչեւ հիւանդանոց հասնիլը ու վիրաբոյժին խնամքին յանձնուիլը:

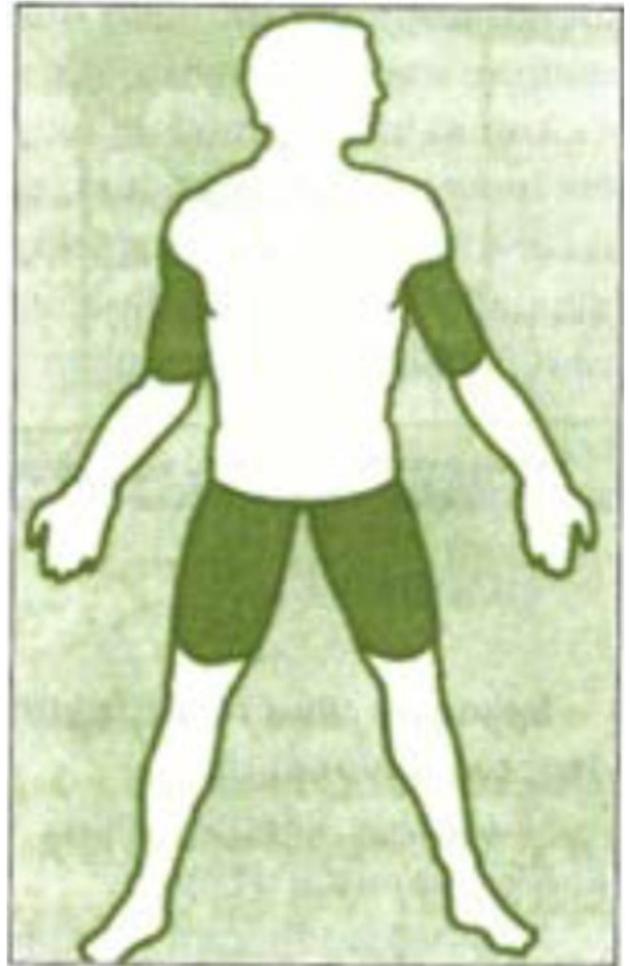
Գ) Արիւնը առատօրէն եւ ընդհատումով կը ժայթքէ:

Ուրեմն կարելոր շնչերակ մը կամ անդամ մը ամբողջութեամբ կտրուած է:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Նախ գտնել արիւնահոսող շնչերակին արմատը եւ զայն բթամատով կամ բռունցքով ճնշել ոսկորի մը վրայ: Ապա, արեան շրջագայութիւնը կասեցնելու համար, իբր կաշկանդ (garrot), տոկուն, ոչ առաձգական լայն վիրակապ մը անցընել վիրաւորուած անդամին շուրջ, միշտ արմուկէն եւ ծունկէն վեր, սրտին եւ վերքին միջեւ, ու երկու ծայրերը սեղմօրէն իրարու միացնելէ ետք՝ դադրիլ շնչերակին վրայ ճնշել է, եւ հանգուցել վիրակապին երկու ծայրերը: Լայն վիրակապ մը չունենալու պարագային, կարելի է ի պահանջել հարկին փողկապ, վզնոց կամ գուլպայ մը գործածել:

Ծածկել վիրաւորը, վրան թուղթ մը փակցնել՝ նշելով վիրակապին անցուելուն ժամն ու վայրկեանը:

լայն վիրակապը միշտ արմուկէն եւ ծունկէն վեր, սրտին ու վերքին միջեւ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹՒՒՆ

Վիրակապը անցրնել է ետք, երբեք չփորձուիլ մեկ անգամ էն քակել զայն. կրնայ վիրաւորին անմիջական մահուան պատճառ դառնալ՝ զօրաւոր արիւնահոսութիւն մը յառաջացնելով:

Վիրակապը քակելը բժիշկին պարտականութիւնն է եւ ոչ թէ՛ փրկարարին:

Վիրակապ անցուելուն ժամն ու վայրկեանը

ՄԱՍՆԱԻՈՐ ՊԱՐԱԳԱՅ

Երբեմն կը պատահի, որ վիրաւորի մը մեկ անդամը երկարատեւ ճգմուած կը մնայ ծանր առարկայիմը տակ, որուն հետեւանքով արիւնահոսութիւնը առժամաբար կը դադրի:

Նման կացութեան մը առջեւ, վիրաւորը դուրս չհանած եւ վրայի ծանրութիւնը չվերցուցած, պէտք է սեղմօրէն լայն վիրակապ մը անցրնել անդամին շուրջ, միշտ արմուկէն եւ ծունկէն վեր, սրտին ու վերքին միջեւ, որպէսզի ծանրութիւնը երբ վերցուի, արիւնահոսութիւնը յանկարծ չվերսկսի եւ վիրաւորին մահուան պատճառ չբլլայ:

ՆԵՐՔԻՆ ԱՐԻՒՆԱՀՈՍՈՒԹԻՒՆ

ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

Զօրաւոր հարուած գլխուն, կուրծքին, կոնակին, փորին կամ ծայրանդամներուն:

Դանակի, ատրճանակի, ռումբի կտորներու կողմէ ստացուած նեղ եւ խորունկ վերքեր:

Ինքնաշարժի կամ ճամբու որելէ արկած:

Բարձր տեղէ անկում կամ սանդուխներու վրայ գլորում:

Ստամոքսի արհնահոսող կեղեր:

Արեւահարութիւն եւ արեան գերճնշում, որոնք կրնան ուղեղային արհնահոսում պատճառել:

ԱԽՏԱՆՇԱՆՆԵՐԸ

Ներքին արհնահոսութիւն ունեցողը ցնցումի վիճակի մէջ կը մտնէ: Այսինքն՝ կը գունատի, կը մսի, կը քրտնի ու կը ծարաւնայ: Ձեռքերը կը պաղին, շնչառութիւնը մակերեսային կը դառնայ եւ գիտակցութիւնը հետզհետէ կը կորսնցնէ: Երակին զարկը դժուար կը գտնուի. եթէ շօշափուի, շատ տկարկ՝ ըլլայ եւ արագ. վայրկեանը 120էն 140 զարկ: Բնականոնը 70 է:

Ծայրանդամներուն մէջ տեղի ունեցող ներքին արհնահոսութիւնը կը յայտնուի այդ անդամին ուռեցքով, պաղութեամբ եւ մանիշակագույն դառնալով:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Ենթական կոնակիին վրայ պառկեցնել, ծածկել, հանդարտեցնել, եւ առանց ժամանակ կորսնցնելու ամէնէն մօտ հիւանդանոցը հասցնել, ցնցումի վիճակը կամ անոր ծանրացումը կանխելու եւ անմիջական մահէ ազատելու համար զայն:

Զգուշանալ ջուր, թեյ, սուրճ, գինի կամ այլ գրգռիչ ու ոգելից ըմպելիներ խմցնելէ, ինչպէս նաեւ՝ սիրտը զօրացնող որեւէ սրսկում կատարելէ. Անոնք սրտին աշխատանքը աւելցնելով կրնան արիւնահոսութիւնը սաստկացնել:

Չմոռնալ երբեք, որ ներքին արիւնահոսութիւն մը վիրաբուժական գործողութեամբ կարելի է դադրեցնել միայն, եւ արեան կորուստը արեան ներարկումով կարելի է փոխարինել:

ՈՒՇ ՅԱՅՏՆՈՒՈՂ ՆԵՐՔԻՆ ԱՐԻՒՆԱՀՈՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երբեմն ներքին արիւնահոսութիւններու ախտանշանները ուշ կրնան յայտնուիլ, թերեւս պզտիկ վերք ըլլալով մարմնին մէջ, թերեւս ալ պայթածը փոքր շնչերակ մը ըլլալով:

Հետեւաբար, ամէն անգամ որ մէկը զօրաւոր հարուած մը կը ստանայ Գլխուն, կուրծքին, կոնակիին կամ փորին, պէտք է միշտ կասկածիլ հաւանական ներքին արիւնահոսութենէ մը եւ անմիջապէս զայն կոնակիին վրայ պառկեցնել ու վիրաբուժական հսկողութեան տակ առնել:

ԴՐՍԵԻՈՐՈՒԱԾ ԱՐԻԻՆԱՀՈՍՈՒԹԻԻՆՆԵՐ

Անոնք են, որոնք բնական խոռոչէ մը դուրս կը հոսին, ինչպէս՝ քիթէն, բերնէն, ականջէն, սրբանէն, միզային, եւ սեռային արտաքին գործարաններէն, եւայլն:

ԱՐԻԻՆԱՀՈՍՈՒԹԻԻՆ ՔԻԹԷՆ

Կրնայ պարզ պատճառներէ յառաջանալ, օրինակ՝ հարբուխ, քիթի հարուած, եւ կամ լուրջ հիւանդութեան մը կամ արկածի մը հետեւանքը ըլլալ, ինչպէս՝ պնդերակութիւն, արեան գերճնշում, օդացաւային կամ ժանտատենդային ջերմ (fièvre rhumatique ou typhoïde), գանկոսկրի բեկում, եւայլն:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Արիւնահոսութիւնը կարելի է կեցնել ենթակային ցուցամատով քանի մը վայրկեան պարզ ճնշում կատարելով արիւնահոսող քթափողին վրայ, գործածած թելին արմուկը հաստատ պահել տալով սեղանի մը վրայ, կամ այս դիրութիւնը չունենալու պարագային, միւս ձեռքով վեր բռնել տալով զայն, միշտ նստած դիրքի մէջ անշուշտ, եւ ոչ մէկ ատեն կոնակին վրայ պառկած, ինչ որ կրնայ արիւն կլլելու պատճառ դառնալ:

**Ճնշում
Քթափողին վրայ**

Աջ ցուցամատը գործածել տալ աջ քթափողին վրայ քթափողին համար, իսկ ձախը՝ ձախին համար:

Եթէ արիւնահոսութիւնը շուտով չդադրի եւ շարունակուի, անպայման բժիշկին դիմել:

ԱՐԻՒՆԱՀՈՍՈՒԹԻՒՆ ԲԵՐՆԷՆ

Կը յայտնուի արիւն փսխելով կամ արիւն թքնելով. Միշտ մարսողական եւ շնչառական լուրջ պատճառներէ յառաջ կու գայ, ինչպէս՝ ստամոքսի կեղ, խլիրդ, թոքատապ, թոքախտ, թոքային քաղցկեղ, եւայլն, կամ զօրաւոր հարուած մը կուրծքին վրայ, որ կը պայթեցնէ խորունկ շնչերակ մը:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Ենթական մէկ կողմի վրայ անշարժ պառկեցնել, բացարձակապէս ուտելիք չտալ եւ երբեք ջուր չխմցնել:

Փսխունքն ու թուքը ամանի մը մէջ հաւաքել եւ անմիջապէս բժիշկ կանչել կամ հիւանդանոց փոխադրել անձը: Բժիշկը փսխունքն ու թուքը տեսնելու եւ հիւանդը քննելէ ետք կը կատարէ պէտք եղած թելադրութիւնները:

ԱՐԻՒՆԱՀՈՍՈՒԹԻՒՆ ԱԿԱՆՁԷՆ

Յաճախ յառաջ կու գայ՝ ականջը լուցկիի կամ այլ պիկներով մաքրել փորձելով, որոնց հետեւանքով թմբուկը կը պայթի: Արիւնահոսութիւնը կը պատահի նաեւ ականջին վրայ զօրաւոր հարուածի մը կամ գանկոսկրի բեկումի մը պատճառով:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Անմիջապէս մասնագետ բժիշկի մը դիմել:

ԱՐԻՒՆԱՀՈՍՈՒԹԻՒՆ ՍՐՔԱՆԷՆ

կրնայ բազմաթիւ լուրջ պատճառներ ունենալ, ինչպէս՝ զօրաւոր հարուած մը փորին, ինչ որ կրնայ անօթ մը պայթեցուցած ըլլալ, կամ աղիքային կեղ մը, խլիրդ մը, եւ կամ թուրք մը (hémorroïdes), որոնք ժամանակի ընթացքին կրնան արիւնահոսութիւն պատճառել:

Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

Հիւանդը անկողինին մէջ պահել կոնակին վրայ պառկած՝ մինչեւ բժիշկին ժամանումը կամ հիւանդանոց փոխադրութիւնը:

կորսուած արիւնէն մաս մը ամանի մը մէջ հաւաքել, իբրեւ նմոյշ բժիշկին ցույց տալու համար:

ԱՐԻՒՆԱՀՈՍՈՒԹԻՒՆ ՄԻԶԱՑԻՆ ԵՒ ՍԵՌԱՅԻՆ ԱՐՏԱՔԻՆ

ԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԷՆ

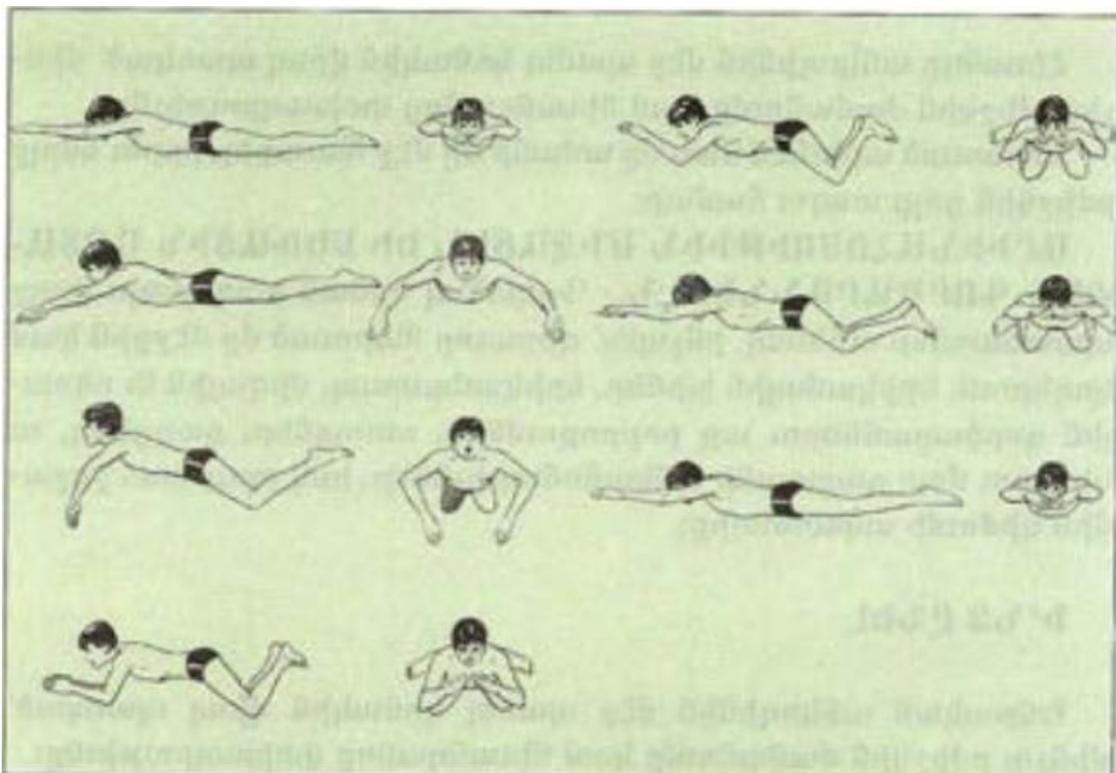
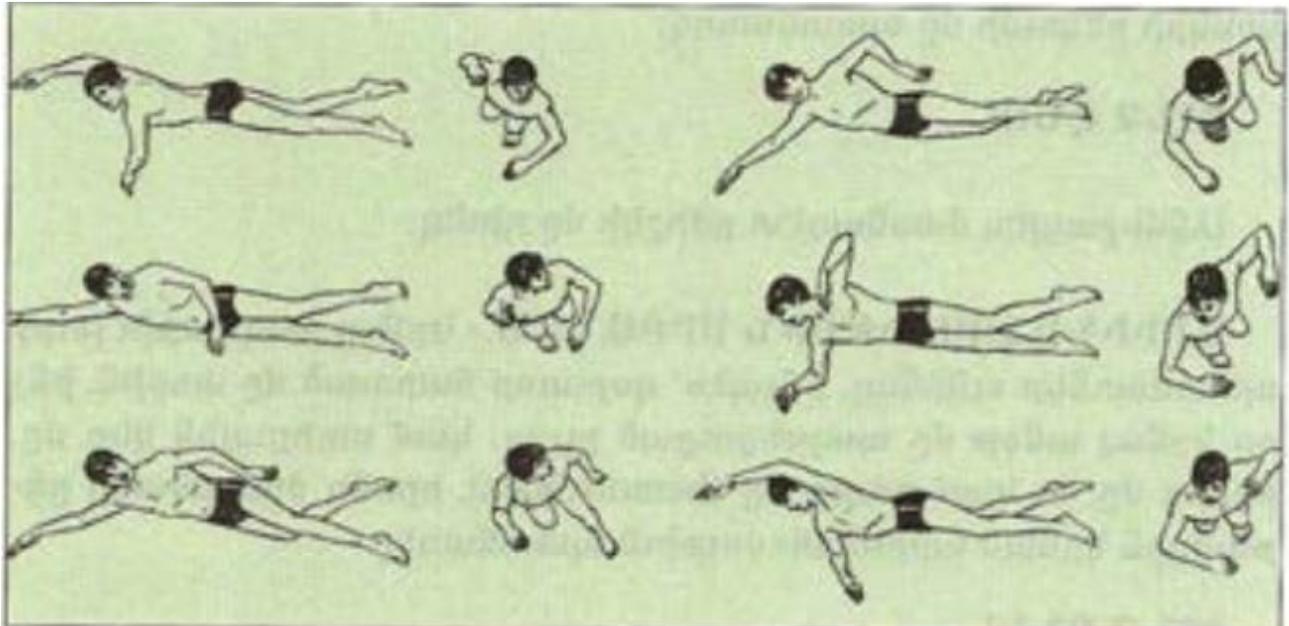
Դարձեալ կրնան բազմաթիւ լուրջ պատճառներ ունենալ, ինչպէս՝ զօրաւոր հարուած մը մէջքին կամ կողերուն, երիկամային խիճեր, երիկամատապ, միզային եւ սեռակին գործարաններու այլ բորբոքումներ, ուռոյցներ, քաղցկեղ, ու կիներու մօտ դաշտանի անկանոնութիւններ, իսկ յղութեան շրջանին վիժումի սպառնալիք:

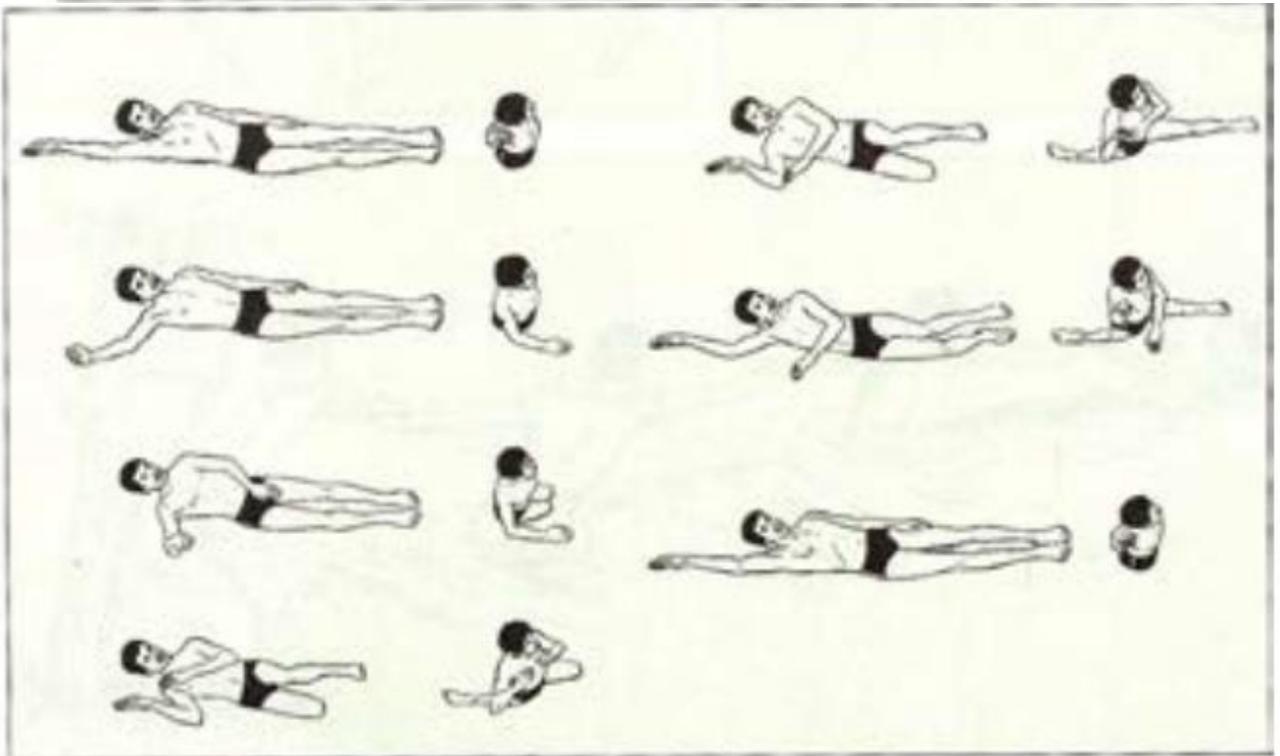
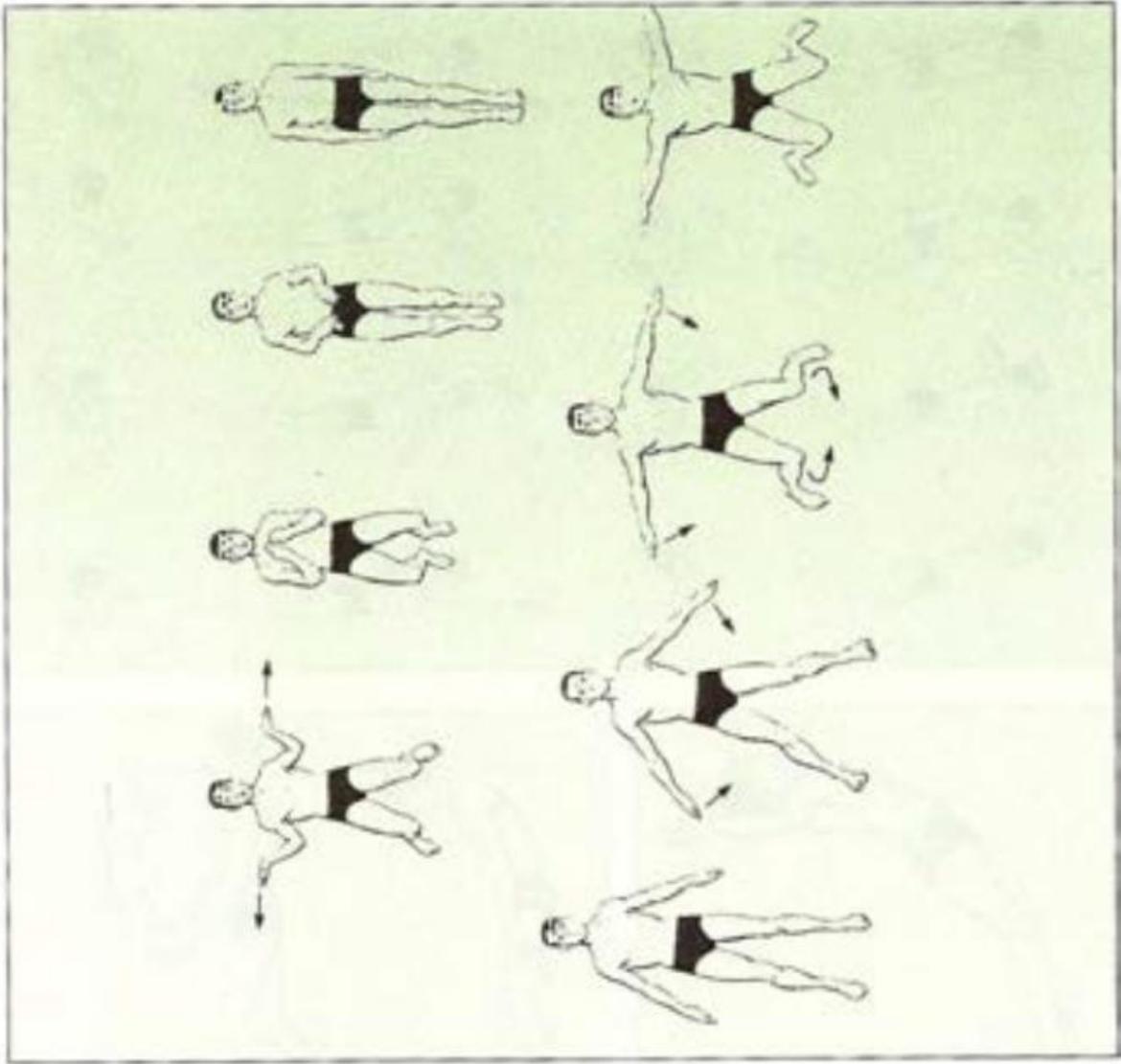
Ի՞ՆՉ ԸՆԵԼ

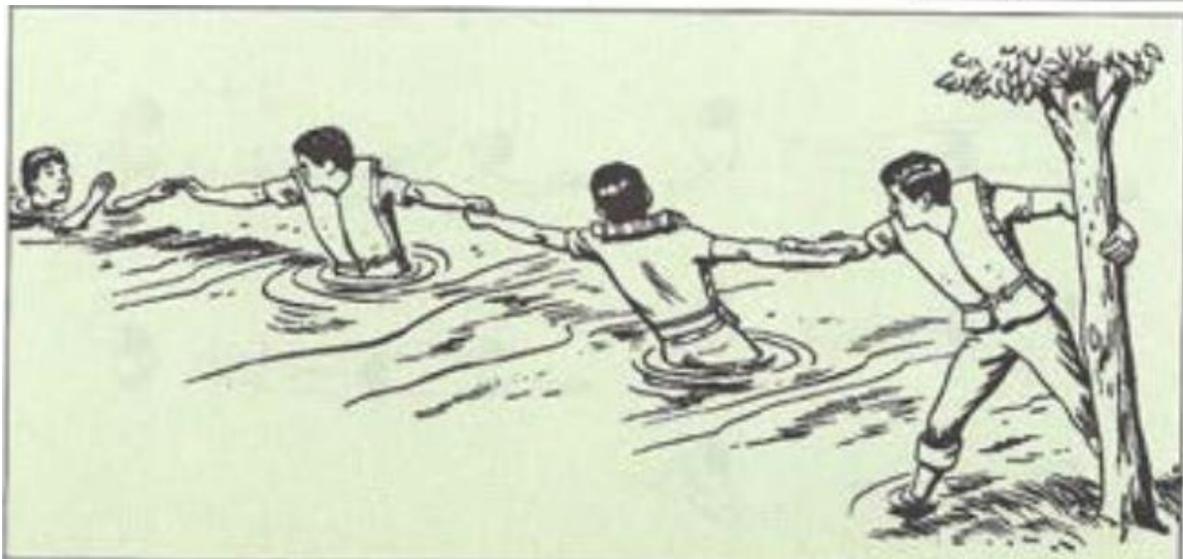
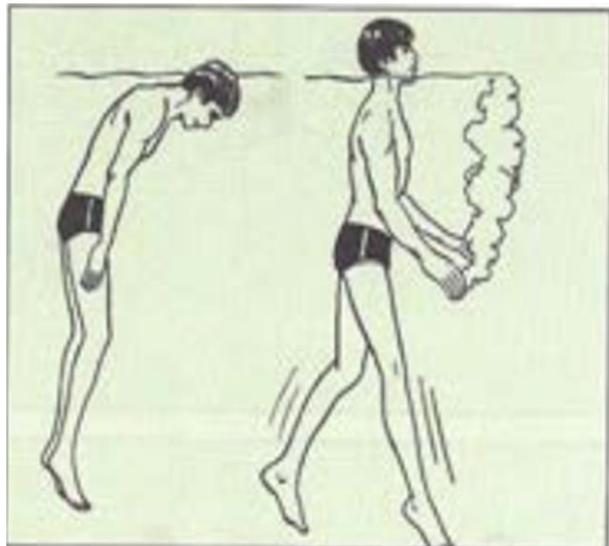
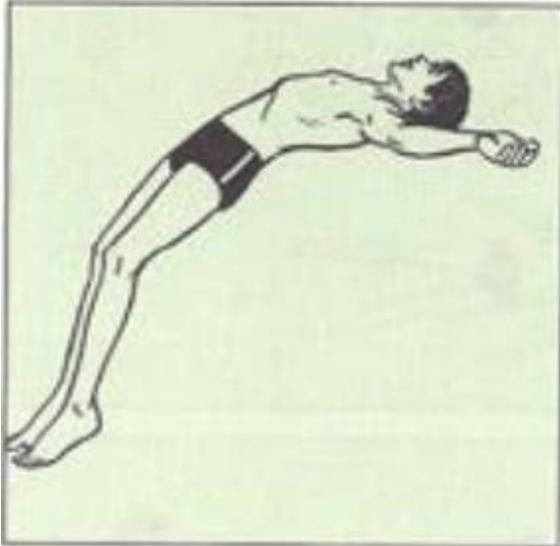
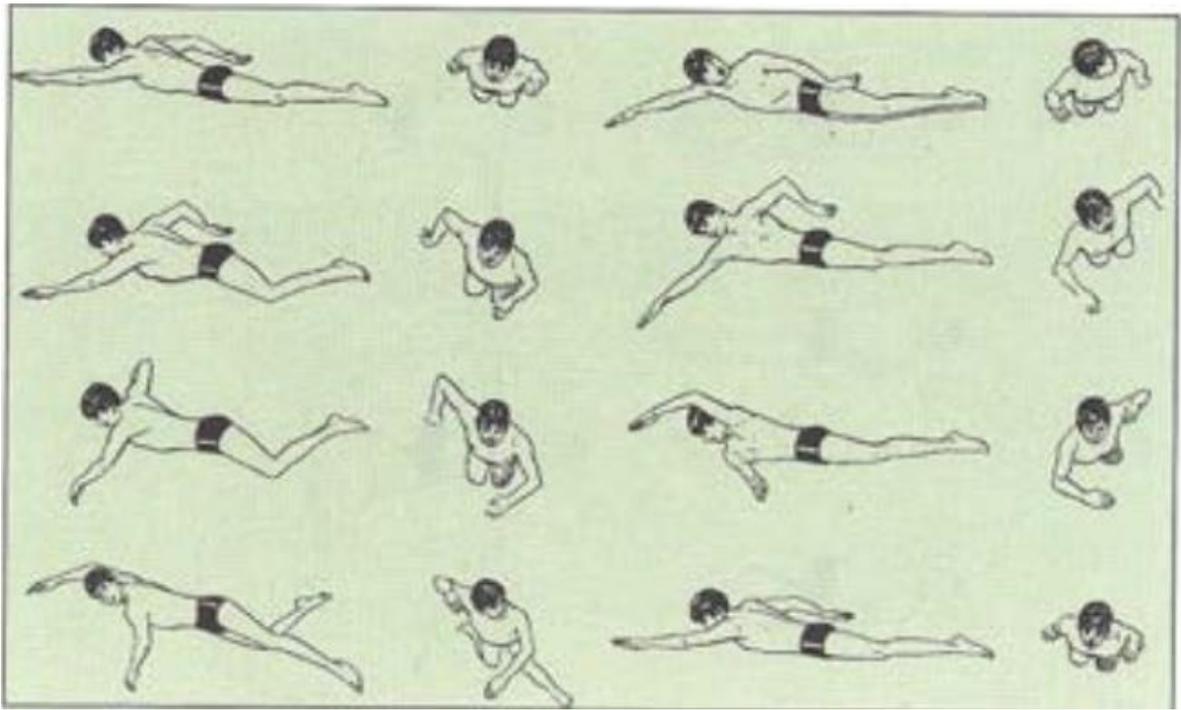
Ենթական անկողինին մէջ պահել կոնակին վրայ պառկած՝ մինչեւ բժիշկին ժամանումը կամ հիւանդանոց փոխադրութիւնը:

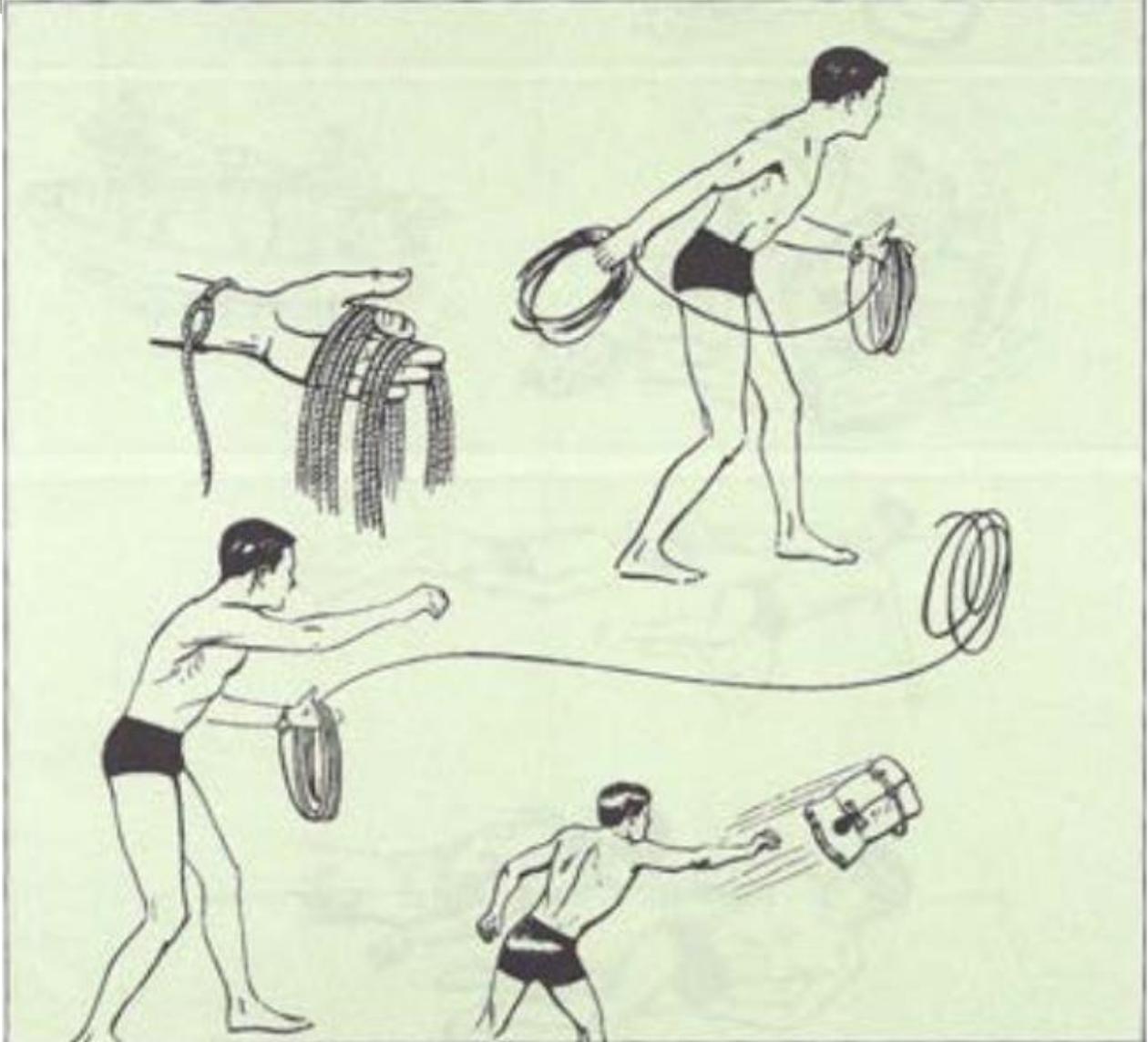
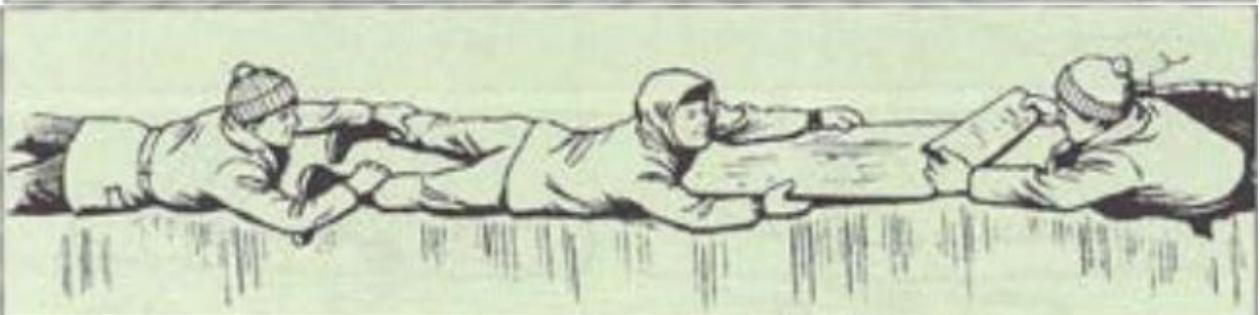
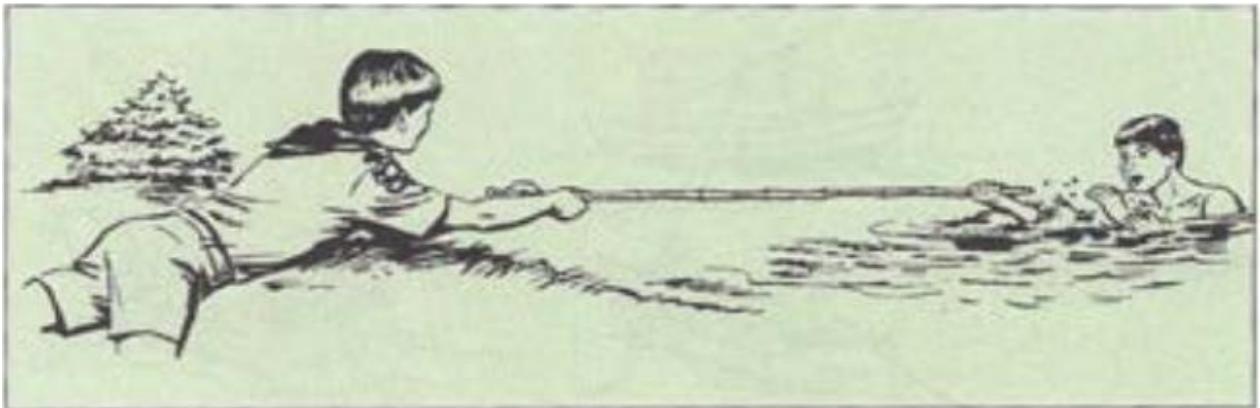
ԳԻՏՆԱԿ ԼՈՂԱԿ, ՍՈՒԶՈՒԻԿԼ, ԽԵՂԴԱՄԱՀ ՄԸ ԱԶԱՏԵԼ, ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՇՆՉԱՌՈՒԹԻՒՆ ՏԱԿ

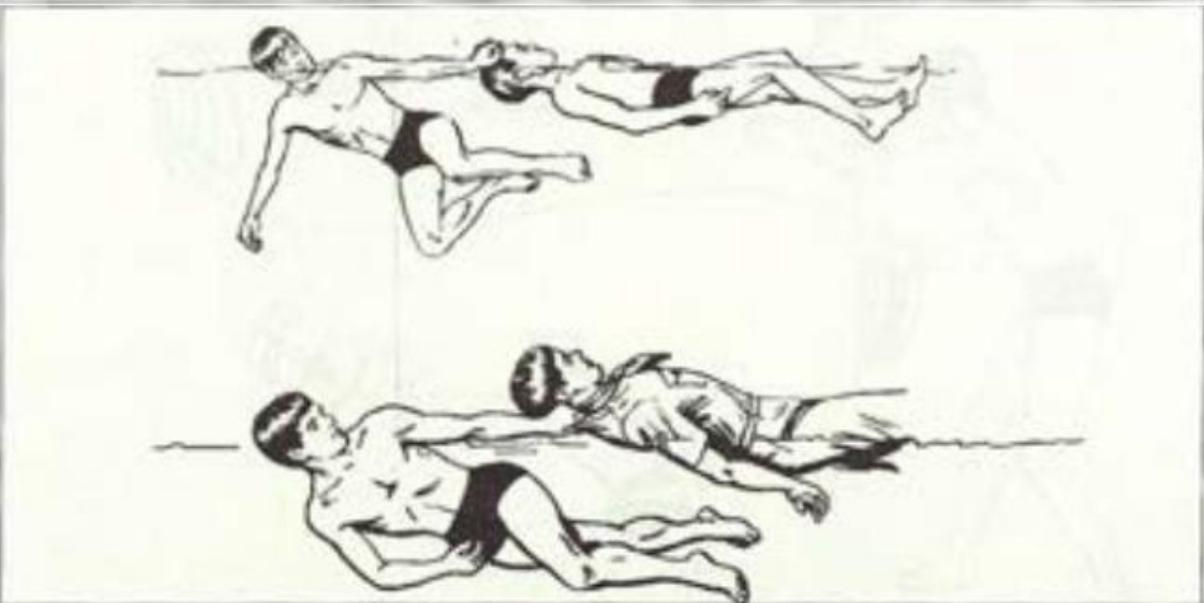
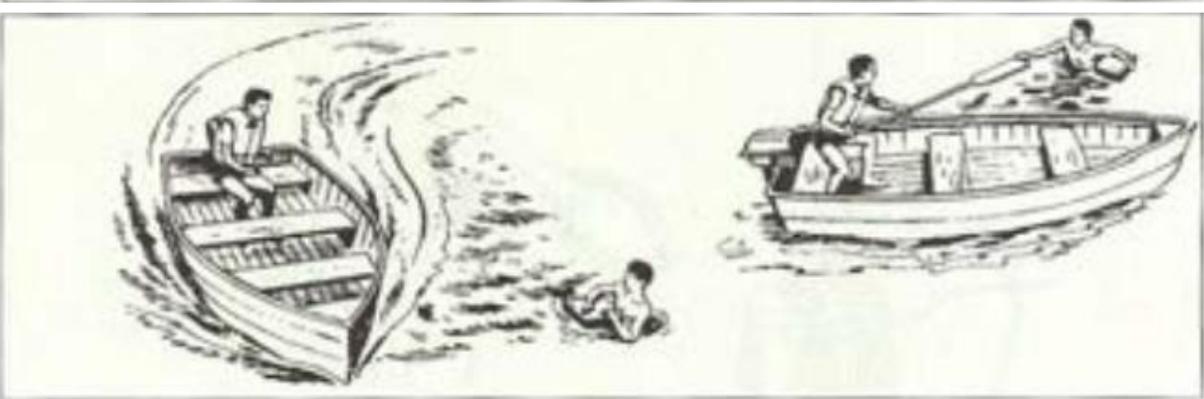
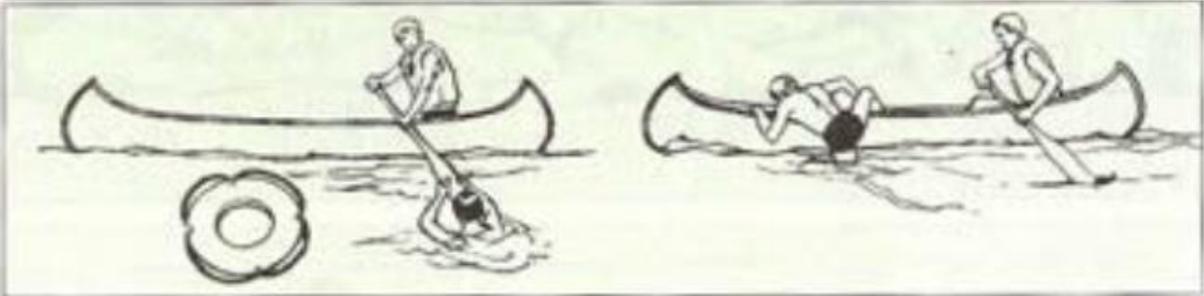
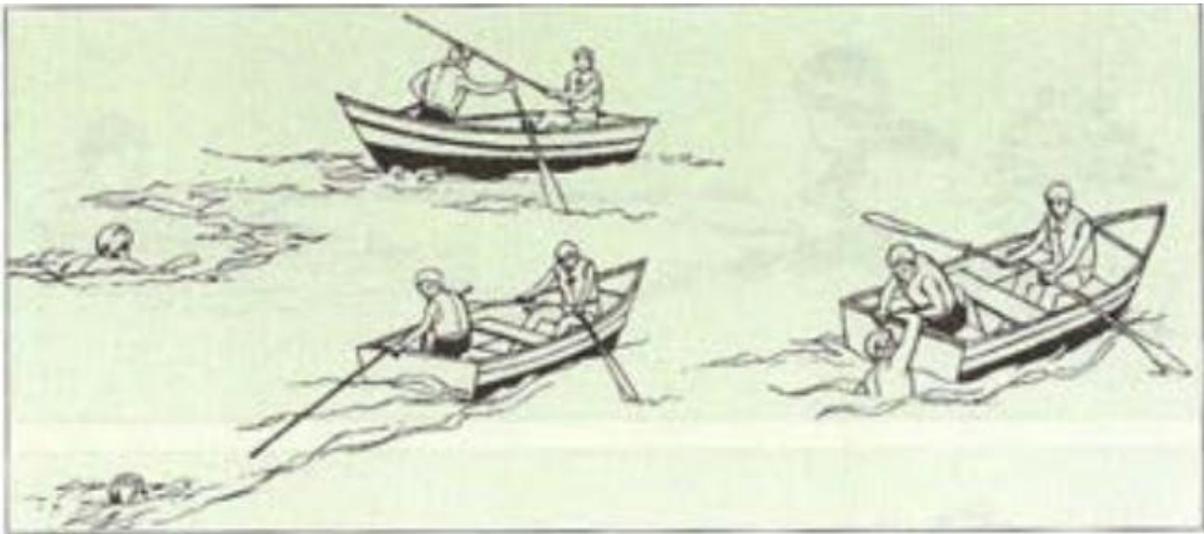
Բացատրութիւնը նկարներու լեզուով, հարկ է գործնապէս կիրարկել:

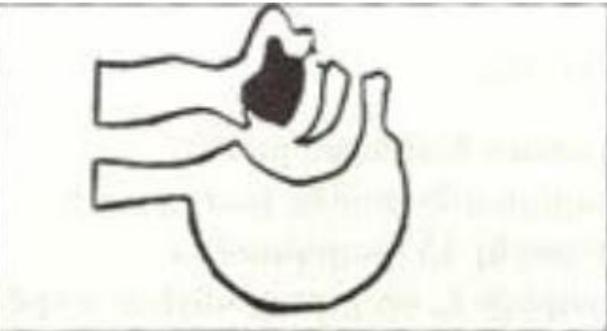
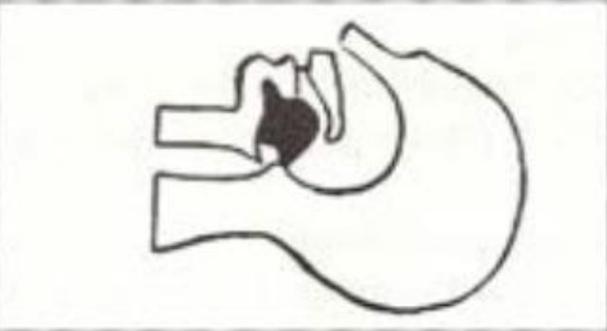

ՄԱՐԶԱՆՔԸ

ԻՆՉ Է ՄԱՐԶԱՆՔԸ

Մարզանքը յառաջ կու գայ ծնունդին հետ: Մարդկային մարմինը շարժումի պէտք ունի: Առողջ եւ երկար կեանք ունենալու համար ամէնօրեայ մարզանքը անհրաժեշտութիւն մըն է:

Հ.Ս.Ը.Ս.ի դաւանած, «Առողջ միտք՝ առողջ մարմնի մէջ» սկզբունքը ամէնօրեայ կիրարկման առարկան է Հ.Ս.Ը.Ս.ի սկաուտին: Կան զանազան տեսակի մարզանքներ, որոնցմէ շուէտական մարզանքի փորձերը մինչեւ օրս կը մնան այժմեական, որովհետեւ անոնք պարզ են եւ դիւրամատչելի: Շուէտական մարզանքի շարժումները կարելի է նկատել բոլոր մարզանքներու մէջ: Շուէտական մարզանքը կը հանդիսանայի իմը:

- Ամէնէն նախնական մարզանքը քալելն է:
- Մարզանքը սիրելով պէտք է կատարել:

ԵՐԲ ԵՒ ԻՆՉՊԷՍ ՄԱՐԶԱՆՔ ԸՆԵԼ

Առաւօտեան մարզանքը կը նկատուի ամէնէն օգտակարը, որովհետեւ այդ ժամուն մարմինը հանգչած կ'ըլլայ, ստամոքսը՝ իր դերը կատարած եւ օդը մաքուր կ'ըլլայ:

Ցանձնարարելի է մարզանք ընել ճաշէն 1.30էն 2 ժամ ետք:

Մարզանքի նախապայմաններէն է չծխելը եւ մարզական ոգի ունենալը:

Ամէն տարիք ունի իրեն յարմար մարզանքները:

11-16 տարեկան սկաուտներու յանձնարարելի է շուէտական մարզանքը:

Մարզանքի նախապայմաններն են; -

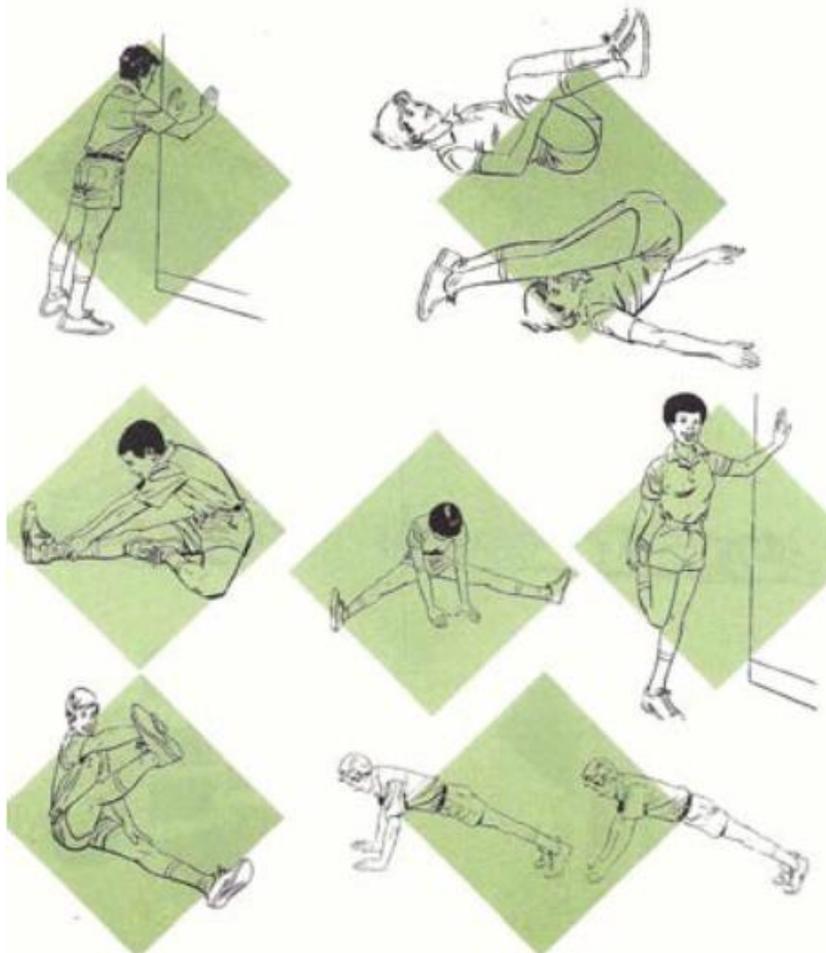
- 1) Լայն, մարզանքի յատուկ տարագ հագուած ըլլալ:
- 2) Սկսնակի մը համար 7-10 վայրկեանի փորձը բաւարար է:
Հետագային, կարելի է գայն երկարել 15 վայրկեանի:
- 3) Սկզբնական շրջանին, թելադրելի է, որ իւրաքանչիւր փորձ կատարուի 5 անգամ միայն: 18էն վեր անձերու թոյլատրելի է իւրաքանչիւր փորձ կատարել 10 անգամ:

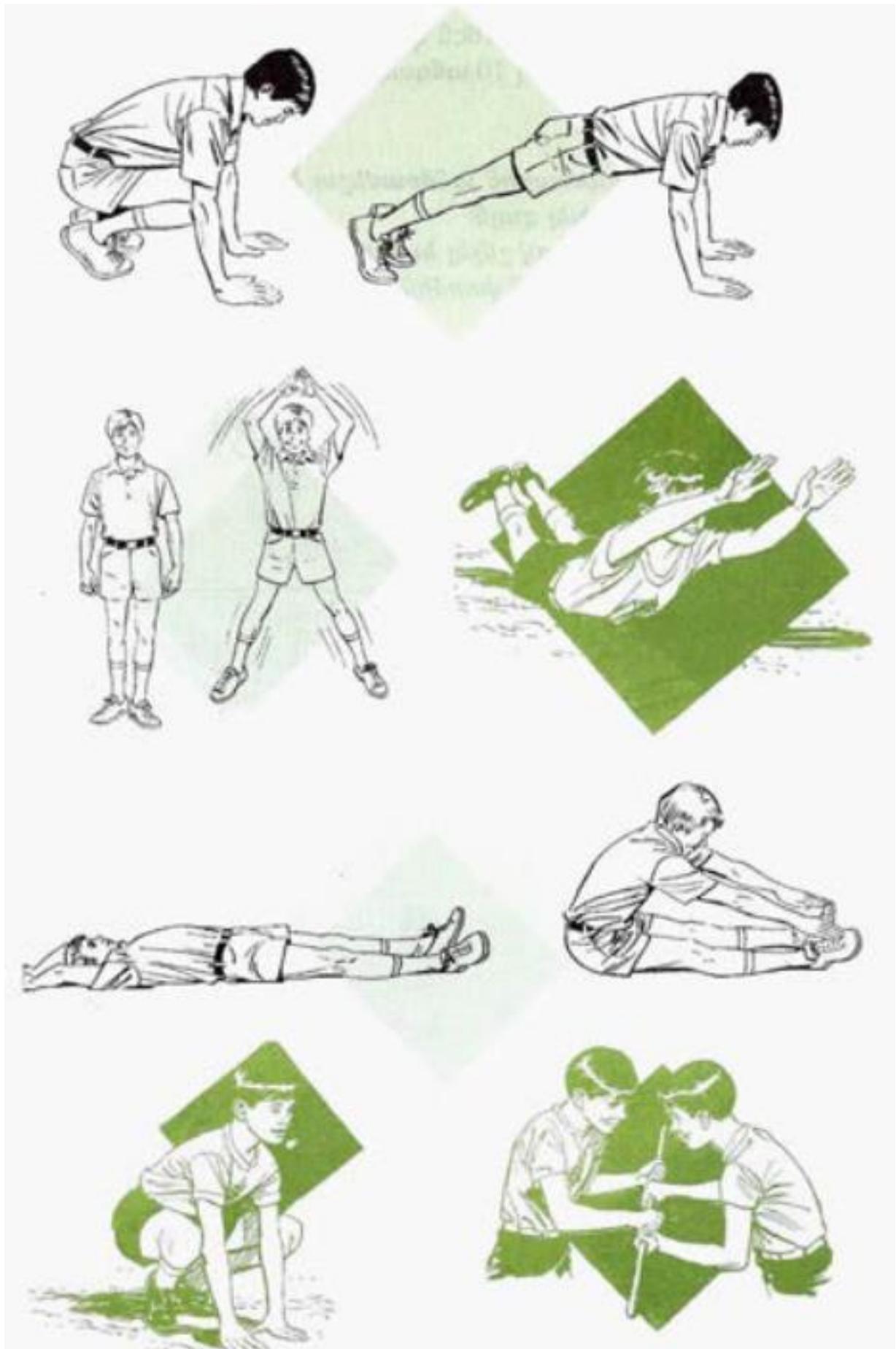
Ծանօթ; -

ա) Մարզանքի ընթացքին անհրաժեշտ է նայուածքը սեւեռել կէտի մը եւ չտեղափոխել գայն:

բ) Անհրաժեշտ է քիթով շնչել եւ բերանով արտաշնչել:

գ) Հրահանգողը, վերջին փորձին, ձայնը անհրաժեշտ է որ քիչ մը փոխէ:

ՇՈՒՔՏԱԿԱՆ ՄԱՐԶԱՆՔ

ՇՆՉԱՌՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ՓՈՐՁ

Ենթական պետք է պատրաստ վիճակի մեջ ըլլայ: Ուտքերը քիչ մը բաց, մատներուն վրայ բարձրանալով, երկու թւերը մինչեւ ուսը կը բարձրացնէ, ապա կ'իջեցնէ: Այս փորձը 5 անգամ կատարելէ ետք, անհրաժեշտ է երկար շունչ մը առնել եւ ապա արտաշնչել:

ՆՊԱՏԱԿ

- 1) կը դիւրացնէ շնչառութիւնը:
- 2) Ճկունութիւն կու տայ կուրծքի վանդակին:
- 3) կը զօրացնէ ուսերուն մկանները:

ԳԼԽԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ

Ենթական կը բանայ ուտքերը եւ ձեռքերը կը դնէ մեջքին:

Գլուխը կը թեքէ նախ դեպի առջեւ, ապա՝ ետեւ, աջ, ձախ եւ վերջապէս բոլորակաձեւ շարժումներով գլուխը կը դարձնէ նախ աջ, ապա ձախ:

ՆՊԱՏԱԿ

Զօրացնել վիզի եւ գլխու մկանները:

ՁԵՌՔԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ

ա) Ձեռքերը բաց, ուղիղ բռնած, դեպի առջեւ, վեր, հորիզոնական եւ վար շարժումներ ընել:

բ) Արմուկը բանալով եւ գոցելով, բռունցքները գոց վիճակի մէջ, առջեւ, վեր, հորիզոնական, եւ վար շարժումներ ընել:

ՆՊԱՏԱԿ

1) Ջօրացնել ուսերուն մկանները:

2) Ջօրացնել թելերուն դնդերներն ու մկանները:

ՈՒՍԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ

Ձեռքերը մէջքին, ուսերը շարժել վեր, վար, ետեւ եւ շիտակ:

ՆՊԱՏԱԿ

Ջօրացնել ուսերու, թելերու եւ ուսի ետեւի մկանները:

ՄԷՋՔԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ

Ենթական, ոտքերը բանալէ ետք, ձեռքերը կը դնէ մէջքին:

ա) Իրանը ուղիղ պահելով կը թեքի առջեւ, ետեւ, աջ եւ ձախ: Ապա բոլորակաձեւ շարժումով մը կը դառնայ մէջքին շրջագիծը, նախ դեպի աջ եւ ապա դեպի ձախ:

բ) Ձեռքերը դեպի վեր առած, առջեւ ծոիլ եւ փորձել մատները գետին հասցնել: Պայման է, որ ենթական ոտքերը չծռէ:

գ) Ձեռքերը վեր առած, փորձել ծոիլ եւ աջ ձեռքը ձախ ոտքին եւ ապա՝ ձախ ձեռքը աջ ոտքին հասցնել:

ՆՊԱՏԱԿ

- 1) կը բարակցնէ մէջքը:
- 2) Մէջքին ճկունութիւն կու տայ:
- 3) կը զօրացնէ փորի վրայի, մէջքին կողմերու եւ կռնակի մկանները:

ՇՆՉԱՌՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՓՈՐՁ

Կիրարկելի՝ մարզանքի կիսուն

Թելերը բանալ հորիզոնական դիրքով: Երկար շունչ առնէ : Թելերը դէպի առջեւ իրարու մօտեցնելով, արտաշնչել եւ ապա ներշնչել:

ՆՊԱՏԱԿ

- 1) Թոքերը աշխուժացնել:
- 2) Թոքերը ընդլայնելու դիւրութիւն ընծայել:

ՈՏՔԻ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ

Ենթական ձեռքերը կը դնէ մէջքին

- Ա) Կ'ըլլայ մէկ ոտքի վրայ կեցած դիրքին մէջ: Կը քաշէ ոտքը դէպի վեր, ծունկէն կը ծալէ զայն, ապա վար կը դնէ, նոյնը ընելու երկրորդ ոտքով: Նոյնը կը կիրարկէ նաեւ կողմնակի՝ աջ եւ ձախ, երկու ոտքի պարագային:
- Բ) Ոտքի մատներուն վրայ բարձրանալէ ետք, ծունկերը ծալելով, փորձել նստիլ եւ վերստին ոտքի ելլել:
- Գ) Թելերը դէպի առջեւ, շիտակ պարզել: Փորձել առանց ոտքերը ծռելու, աջը հասցնել ձախ ձեռքին, իսկ ձախը՝ աջին:

ՄԱՐՄՆԻՆ ՇԻՏԱԿ ՁԵԻ ՏԱԼ

Ա) Ենթական կը նստի գետին, թեւերը լայն բանալով, ափերը կը գետեղէ գետին:

Բ) Ենթական մարմինը ետեւ կը նետէ եւ ուղիղ կը պահէ զայն:

1-2 հրահանգները լսելով դիրք կ'առնէ եւ կը փորձէ ծռիլ, գետինը համբուրել եւ ելլել: Յին, ոտքերը առջեւ կը բերէ, իսկ 4ին՝ ոտքի կ'ելլէ:

ՆՊԱՏԱԿ

Ուժ կու տայ եւ կը զօրացնէ ուսերուն եւ թեւերուն մկաններն ու դնդերները:

ՊԱՌԿԱԾ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ ԿԻՐԱՐԿԵԼԻ ՄԱՐԶԱՆՔՆԵՐ

Ա) Պառկիլ կռնակի վրայ: Թեւերը տարածել հորիզոնական ուղղութեամբ:

Հեծանիւ քշելու դիրքով, փորձել նախ աջ ոտքի ծունկը գոցել, ապա՝ ձախը:

Բ) Երկու ոտքերը միացնելէ ետք՝ վեր բարձրացնել եւ թեքել զայն դէպի դեմքը, ապա դէպի աջ եւ ձախ թեւերը:

Գ) Երկու ձեռքերը գետեղել գլխուն ետեւ: Մատները իրարու անցընել:

Գլուխը թեքել առջեւ: Նախընտրելի է, որ ենթական ծունկերը չծալէ այս մարզանքի պահուն:

ՆՊԱՏԱԿ

- 1) կը բարակցնէ մեջքը:
- 2) կը հալեցնէ աւելորդ իւղերը:
- 3) կը զօրացնէ փորի մկանները:

ՇՆՉԱՌՈՒԹԵԱՆ ԵՐՐՈՐԴ ՓՈՐՁ

Ոտքի մատներուն վրայ բարձրանալով, առջեւէն, երկու թւերը վեր բարձրացնելով, երկար ներշնչում մը կատարել եւ ապա կողմնակիօրէն թւերը վար իջեցնելով արտաշնչում կատարել:

Շնչառութեան այս փորձին ընթացքին մարզանքը կը հասնի իր լրումին: Մարմնի բոլոր զգայարաններն ու մկանները շարժումի մէջ կը մտնեն, իսկ սիրտը բնական կը տրոփէ:

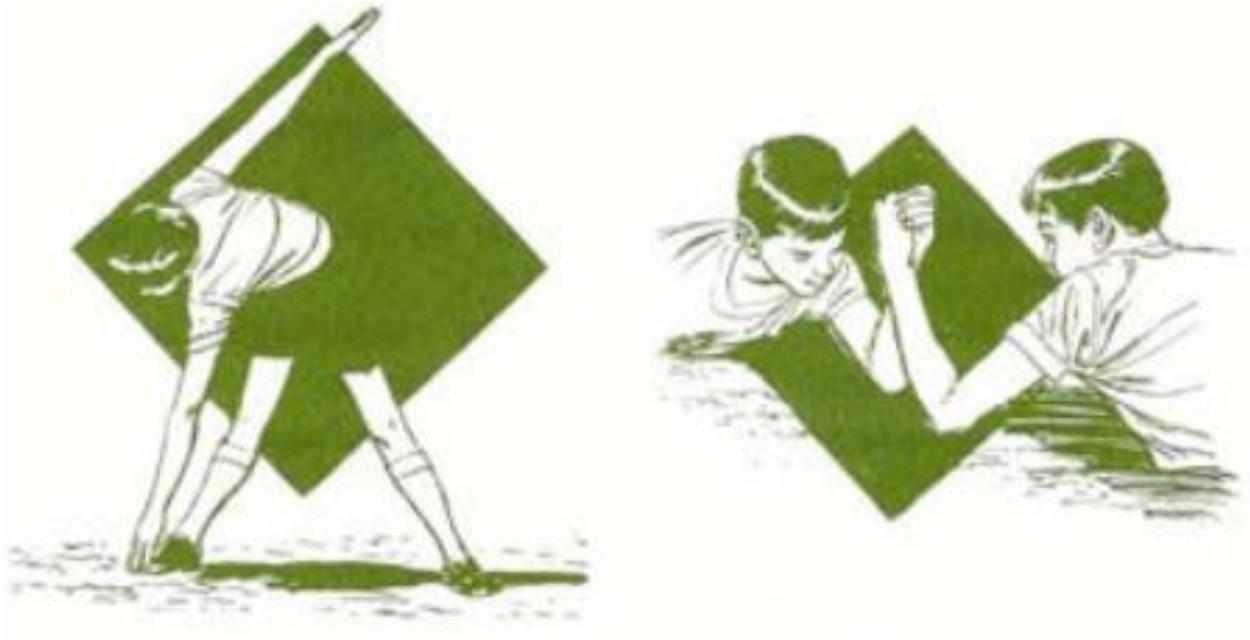
Շնչառութեան այս փորձէն ետք, յանձնարարելի է 1 վայրկեանի հանգիստ մը:

Տեղքայլ վազքէ ետք, կը թելադրուի 2 վայրկեանի դանդաղ վազք մը:

կը յանձնարարուի լուացուելէ առաջ ջուր չխմել:

Ծանօթ; -

Որոշ մարզումներէ ետք, ենթակաները կրնան իրենց նախասիրած մարզանքներուն հետեւիլ: Օրինակ՝ լողալ, բուրգ կազմել, մարզական հաճելի եւ զուարճալի խաղեր կատարել, հեծանիւ քշել, աթլէթիզմի հետեւիլ...

Արտագրել է և Թարգմանել է Փրովիդենս Հ.Մ.Ը.Մ.ի Սկաուտները